

МІНІСТЕРСТВО
ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ
КРИМІНАЛІСТИЧНОГО
ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Матеріали
науково-практичної інтернет-конференції

(31 травня 2022 року)

ОДЕСА
2022

УДК 343.98:343.95
A43

*Статті друкуються в авторському варіанті.
Оргкомітет дозволив собі лише скорочення статей, які суттєво
перевищували пропоновані обсяги*

Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного
A43 забезпечення правоохоронної діяльності в умовах воєнного
стану, м. Одеса, 31 травня 2022 р. Одеса: ОДУВС, 2022. 250 с.
УДК 343.98:343.95

Вельмишановні учасники конференції!

Дозвольте від імені Одеського державного університету внутрішніх справ подякувати Вам за безпосередню участь у науково-практичній інтернет конференції **«Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану»**.

В цей нелегкий для нашої країни час, важливість проведення даної конференції обумовлена необхідністю наукового забезпечення боротьби зі злочинністю та встановлення ефективного механізму щодо протидії правопорушенням, виробленню рекомендацій, спрямованих на вдосконалення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану. Так, нещодавно Верховною Радою України внесені зміни та доповнення до деяких законодавчих актів, які стосуються роботи правоохоронних органів в умовах воєнного стану, що неодмінно потребує корегування існуючих наукових розробок та нових поглядів на поточну ситуацію.

На сьогодні правозастосовна практика чекає від юридичної науки реальної допомоги в пошуках оптимальної системи законодавства, розробок дієвих законопроектів, побудови наукових концепцій та програм, розумного поєднання фундаментальних та прикладних досліджень.

Проведення цього наукового заходу відрізняється своїм тематичним – криміналістичним, психологічним, а також експертним спрямуванням. Ідея його проведення викликана необхідністю обговорення сучасного стану кримінального процесу, криміналістики, психології та судової експертизи, їх перспектив, тенденцій та напрямів розвитку, можливостей розроблення та впровадження в практичну діяльність правоохоронних органів криміналістичних засобів, новітніх технологій, прогресивних наукових рекомендацій. Поєднання теорії та практики у боротьбі зі злочинністю стає досить важливим в умовах трансформації кримінальних елементів, існування розгалуженої організованої злочинності, набуття нею транснаціонального характеру, наявності високого ступеня корупції, здійснення активної протидії з боку зацікавлених осіб. Злочинність все більше прилаштовується до нових умов, використовує сучасні способи вчинення кримінальних правопорушень, високотехнологічні підходи, останні досягнення технічної наукової думки.

Під час проведення конференції передбачається обговорення найважливіших існуючих проблем криміналістики, психології та судової

експертизи: актуальних проблем вдосконалення криміналістики на сучасному етапі, формування загальної та окремих теорій криміналістики та психології, можливостей застосування науково-технічних засобів та інформаційних технологій в слідчій діяльності, експертного забезпечення та використання спеціальних знань в розслідуванні кримінальних правопорушень, удосконалення тактичних та методичних рекомендацій для правозастосовної діяльності, а також особливостей роботи правоохоронних органів в умовах воєнного стану.

Сподіваюсь, що комплексний підхід до розгляду актуальних питань криміналістики, психології та судової експертизи, якісно нові погляди на симбіоз науки і практики дадуть позитивні результати в оптимізації роботи правоохоронних органів, впровадженні наукових досягнень в їх діяльність. Впевнений, що конференція буде продовженням світоглядних і теоретичних дискусій щодо криміналістичного, психологічного та експертного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, що, у свою чергу сприятиме удосконаленню практики протидії кримінальним правопорушенням в Україні та за її межами.

Дякую за участь!

*Сергій КУЗНІЧЕНКО, ректор Одеського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор*

СЕКЦІЯ 1. АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Абасова Ф. А.,
студент Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Каляйнова О. Д.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В СЛІДЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Ідентифікація як розділ криміналістики є одним з основних й об'ємних розділів для вивчення й дослідження.

Слідчий при розслідуванні будь-якого кримінального правопорушення зіштовхується із проблемою ідентифікації людей або предметів матеріального світу. Для ідентифікації того або іншого використовується багато різних методів, способів і принципів. Всі вони засновані на практиці й досвіді, які накопичувалися роками, крім усього іншого, в їх основі лежать значні теоретичні дослідження, умовиводи й напрацювання.

Криміналістика, як самостійна наука зародилася в кінці XIX ст. її засновниками вважають австрійського професора Ганса Гроса (1847-1915 рр.) та французького вченого Альфонса Бертільона (1853 -1914 рр.). Один з перших та найпримітивніших методів ідентифікації у давнину було калічення і клеймування. Клеймування було відмінено в 1863 р. напередодні введення судової реформи 1864 р.

Першим з наукових методів, який запропонував А. Бертільон був метод словесного портрету – опис в певній термінології ознак зовнішності особи на основі науково розробленої системи. З 1879 р. А.Бертільон розробляв метод антропометрії, суть якого полягала у вимірюванні різних частин тіла. За цією системою кожна частина об-

личчя і голови отримувала точну назву і визначення з декількох букв (шифр), по яких складалася формула зовнішності. В 1882 р. цей метод був введений в Франції в повсякденну поліцейську практику та швидко виправдав себе.

Ідентифікація (від грец. «*identificare*» – тотожній) – процес встановлення тотожності об'єкта або групи, до якого відноситься досліджуваний об'єкт із метою рішення питання чи є даний об'єкт шуканим (тобто тим, що шукається). Тотожність – це рівність самому собі й відмінність від усього іншого. Теорія ідентифікації дозволяє довести, що даний предмет або людина є тим самим, який розшукується або особистість якого потрібно встановити. Теорія ідентифікації є однією з основних у криміналістиці й має загальнотеоретичне значення для криміналістичної техніки, тактики й методики, вона знаходить саме широке застосування в практичній діяльності.

Ідентифікація провадиться в результаті виявлення й порівняльного дослідження характерних ознак відповідних об'єктів при збиранні й дослідженні доказів у ході слідчої діяльності за допомогою спеціальних прийомів, розроблених криміналістикою. Сутність криміналістичної ідентифікації складається у встановленні конкретного одиничного об'єкта по сукупності його загальних і окремих ідентифікаційних ознак, що відбилися на інших об'єктах, з якими мала місце взаємодія при скоєнні кримінального правопорушення. Як було зазначено вище, основними положеннями ідентифікації є теорії пізнання про індивідуальність, відносну стабільність об'єктів матеріального світу і їхньої здатності відображати свої ознаки на інших об'єктах.

Індивідуальність – це неповторність об'єкта, його тотожність, рівність із самим собою. У природі немає й не може бути двох тотожних один одному об'єктів. Індивідуальність об'єкта виражається в наявності в нього неповторної сукупності ознак, яких немає в іншого подібного об'єкта.

Ознаками індивідуальності для предмета, речі є розміри, форма, кольори, вага, структура матеріалу, рельєф поверхні й інші ознаки; для людини – особливості фігури, будова голови, й кінцівок, фізіологічні особливості організму, особливості психіки, поведінки, навички тощо.

Характеристика об'єктів, видів і форм криміналістичної ідентифікації, а також ознак, що використовуються для встановлення тотожності об'єктів, розкривається через відповідні класифікації.

Класифікація ідентифікації проводиться за декільком факторами та способами. Ідентифікація, у першу чергу, є процесом дослідження.

Для повноцінного дослідження необхідна наявність суб'єкта дослідження й, як слідство, об'єкта дослідження. У процесі ідентифікації як дослідження, беруть участь певні особи, які встановлюють певні об'єкти дослідження. Ці особи називаються суб'єктами ідентифікації. Найчастіше в ролі суб'єктів дослідження виступають різні учасники кримінального процесу: слідчий, дізнавач, суддя, експерт тощо.

Кожен суб'єкт ідентифікації повинен провадити процес ідентифікації в рамках закону й тими засобами, які передбачені законом, а також спираючись на своє процесуальне положення. Іншими учасниками процесу ідентифікації є об'єкти ідентифікації. Кожен об'єкт має безліч властивостей й ознак (форма, розмір, кольори, склад і т.д.). Об'єкти, у відношенні яких устанавлюють тотожність, називаються ідентифікуємими. До них відносяться люди, тварини, предмети, приміщення, ділянки місцевості, тобто те, що необхідно ідентифікувати в числі інших об'єктів.

У судово-слідчій практиці розрізняються слідча й експертна ідентифікація. Слідчу ідентифікацію проводить сам слідчий у тих випадках, коли для цього не потребується використання спеціальних знань. Це відбувається шляхом безпосереднього зіставлення й аналізу об'єктів при провадженні огляду, обшуці, тимчасовому вилученні майна, допиті або одночасному допиті раніше вже допитаних осіб. До слідчої ідентифікації також відноситься ототожнення об'єктів оперативними працівниками в процесі оперативно-розшукової діяльності, а також судом.

Таким чином, розуміння слідчими сутності ідентифікації дозволяє більш цілеспрямовано здійснювати процес збирання й дослідження доказів, не допускаючи при цьому істотних помилок, які можуть викликати їх втрату. Також, оволодіння навичками ідентифікації дозволяє здійснювати розслідування якісно й цілеспрямовано, сприяє підвищенню ефективності взаємодії слідчих з оперативними працівниками й експертами.

В останні роки в криміналістиці розслідування й розкриття кримінальних правопорушень все частіше розглядається як особливий вид пізнавальної діяльності та саме процес ідентифікації дозволяє виявити основні її закономірності й формує діючі рекомендації для слідчих і працівників органів дізнання. Криміналістична ідентифікація, яка являє собою специфічну і відносно самостійну складну організаційну систему пізнавальних дій, функціонує як елемент більш загальної системи пізнавальних дій у сфері кримінального судочинства в цілому, які здійснюються як у процесуальних, так і в непроцесуальних формах.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Кузьмічов В.С., Прокопенко Г.І. Криміналістика: Навч. посіб. / За ред. заг В.Г. Гончаренка та С.М. Мойсеєва. 368 с.
2. Салтєвський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник. 588 с.
3. Барилюк В. І. Загальні засади методики розслідування злочинів "по свіжих слідах" / Барилюк В. І. // Теорія та практика застосування чинного кримінального та кримінально процесуального законодавства в сучасних умовах: тези доп. наук.-практ. конф. у 2-х ч. - Ч. 2. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002.
4. Криміналістика: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і допов. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 728 с.
5. Правові та психологічні основи взаємодії слідчих з оперативними працівниками при розкритті та розслідуванні злочинів: навч. посіб. / В. П. Барковський, В. В. Зубенко, В. М. Стратонов, А. С. Морозов, О.О. Чернуха, М. І. Шерман; під заг. ред. А. С. Морозова. 60 с.

*Альошин Д. А.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Янковий М. О.,
професор кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Розвиток демократичної України, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1], передбачає зміцнення правової держави, вирішення багатьох складних теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з необхідністю забезпечення гарантованих Конституцією України прав та інтересів громадян, належного правопорядку.

Вивчення практики боротьби з кримінальними правопорушеннями дає підстави говорити про те, що одним із найбільш складних напрямків у цій справі є саме їх розкриття та розслідування. Відомо, що серед головних умов успішної боротьби з кримінальними проявами є застосування досягнень науково-технічного прогресу у діяльності правоохоронних органів по виявленню, вилученню, дослідженню та використанню інформації, яка має значення для встановлення особи, яка вчинила кримінально-протиправне діяння, та обставин кримінального правопорушення. Традиційно розробкою таких науково-технічних засобів займається криміналістична наука. Вона розробляє та залучає із інших галузей знань різноманітні рекомендації, прийоми, методи, методики, без яких неможливо розкрити чи розслідувати кримінальні події. Тому питання криміналістичного забезпечення практики розслідування кримінальних правопорушень потребують належної уваги.

Під час уведення в норми законодавства поняття «електронний доказ» передбачалася процедура подання до суду таких доказів за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС). Ця система відповідно до закону забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Можна визначити такі основні ознаки електронних доказів:

- нематеріальний вигляд;
- можливість існування оригіналу електронного доказу в кількох місцях одночасно;
- можливість, без втрати характеристик, копіювання на різні пристрої;
- для відтворення необхідно використовувати відповідні технічні засоби.

Варто звернути увагу на питання дослідження електронних доказів. Якщо першоджерелом є електронний носій, то навіть роздруківка інформації, засвідчена належним чином, не визнається та не повинна визнаватися письмовим доказом. Тому суд може витребувати електронний носій для огляду та дослідження, проведення додаткових досліджень із залученням спеціаліста або експерта, об'єктом якого стане саме електронний носій (першоджерело). Досліджуючи особливості електронних документів, необхідно вказати на необхідності створення належних технічних умов, використанні спеціальної апаратури, за допомогою якої можливо було б відтворити зміст електронних засобів

доказування та дослідити певну доказову інформацію. На практиці виникає ситуація, коли електронні докази не досліджуються судом як прямі в силу технічної невідповідності суду або існуючого протягом тривалого часу паперового документообігу в судах.

Електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, за свідченій електронним підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги».

Особливості електронних доказів породжують практичні питання їх огляду та фіксації. При подачі до суду електронних доказів виникає багато процедурних запитань: як правильно проводити огляд електронних доказів (на якому пристрої, учасники, порядок фіксації даних); чи потрібно складати протокол огляду або достатньо журналу та аудіо (відео) запису судового засідання; у яких випадках слід залучати експерта; як проводити огляд, якщо у суду немає технічної можливості, тощо.

Найбільш неоднозначним залишаються питання огляду електронних доказів та необхідність у залученні експертів. Слід наперед з'ясувати чи є у суду технічна можливість провести огляд електронних доказів або слід забезпечити такою можливістю, доступом до мережі Інтернет.

Отже можна зазначити, що електронні докази та процедура їх застосування у судочинстві ще не повністю розроблені. В законодавстві існує ще багато прогалин щодо цих доказів. Також існує проблема електронного обладнання в судах для розгляду електронних доказів та перевірки їх дійсності, існує проблема розмежування понять «оригінал електронного доказу» та «копія електронного доказу» на практиці.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 12.05.2022).

2. Електронні докази: як це працює в українських реаліях [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <https://armada.law/blog/elektronni-dokazy-yak-tse-pratsyue-v-ukrainskikh-realiyakh/> Text (дата звернення 12.05.2022).

Басюк Л. О.,
здобувач кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Антощук А. О.,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ З ТІЛА НЕЖИВОЇ ЛЮДИНИ (ТРУПА) В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану стабільна та ефективна діяльність всіх органів державної влади – запорука захисту конституційного ладу, забезпечення законності та правопорядку, дотримання прав і свобод людини та громадянина. Ступінь забезпеченості прав і свобод людини та громадянина є одним із основних завдань правоохоронних органів. Саме тому, з метою реалізації давнього завдання, у період воєнного стану, повинно відбуватися комплексне використання всіх можливих сил і засобів під час розслідування та розкриття кримінальних правопорушень.

На сьогодні, досить часто слідчим доводиться стикатися із отриманням різноманітних зразків, зокрема і з тіла неживої людини (трупу). Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) отримання зразків для експертизи – слідча (розшукова) дія, порядок проведення якої визначається ст. 245 КПК України. Спираючись на процесуальну процедуру отримання зразків для експертизи, можна виділити відповідні види, для кожного з яких законодавець передбачає певний процесуальний порядок їх отримання: зразки речей, зразки документів, біологічні зразки особи [1]:

Самим розповсюдженим видом зразків, відповідно до проведеного анкетування, в умовах воєнного стану – виступають зразки з тіла неживої людини (трупу). Це можуть бути і відбитки пальців рук чи зубів для проведення трасологічної експертизи (з метою ідентифікації особи, що залишила сліди, або встановлення особистості трупу); і різні біологічні матеріали з тіла неживої людини (трупу): кров, рвотні маси, слина, волосся, нігті тощо (з метою проведення різних видів судово-медичних або біологічних експертиз) [2, с. 318-319].

Але при наявному порядку отримання зразків для експертизи, закріпленому в КПК України, отримати такі зразки з трупу у встановлений кримінальним процесуальним законом спосіб не представляється можливим: законодавець просто не передбачає не лише порядку отримання зразків з трупу, але й такого виду зразків [3, с. 62].

Проте, як вірно відмічають Антонюк П.Є., Антошук А.О. та Куций Р.В. існуючий порядок отримання зразків для експертизи в кримінальному провадженні не лише створює передумови для порушення прав учасників кримінального провадження з огляду на відсутність процесуальної регламентації механізму та меж застосування примусу [4, с. 282-283]. Водночас, враховуючи реалії сьогодення, в практиці роботи правоохоронних органів при розслідуванні кримінальних правопорушень зразки з трупу отримуються та направляються на проведення експертизи (по результатах якої складається висновок експерта – джерело доказів), адже потреба в цьому існує.

Анкетування слідчих Національної поліції України показало, що в разі необхідності отримання зразків для експертизи з трупа слідчі звертаються з відповідним клопотанням до прокурора, який виносить постанову про проведення слідчої (розшукової) дії – відібрання зразків з трупа. Така процедура, по-перше, не передбачена КПК України, а, по-друге, прирівнює тіло неживої людини (трупа) до живої (особи). І хоча, на думку слідчих, з якими проводилося анкетування, запропонована процедура «хоч якось мінімально забезпечує процесуальний шлях появи певних об'єктів як зразків в кримінальному провадженні», на нашу думку, в жодному разі не забезпечує допустимості отриманих зразків та, відповідно, висновку експерта по результатах дослідження таких об'єктів. У таких ситуаціях не слід забувати і про сторону захисту, адже фактичні дані, які містяться у висновку експерта, оцінюються як допустимі, якщо їх отримано згідно з порядком, встановленим КПК України. Тобто тут існує поле для захисників для оскарження таких дій.

Саме тому, ми вважаємо, що відсутність встановленого КПК України порядку для отримання зразків для експертизи з тіла неживої людини (трупа) створює об'єктивні передумови для порушення прав учасників кримінального провадження, втрати доказів та заснування судових прецедентів, що в цілому негативно впливає на ефективність розслідування кримінальних правопорушень.

Отже, з огляду на відсутність встановленого КПК України порядку отримання зразків для експертизи з тіла неживої людини (трупа) ство-

рюються об'єктивно обумовлені ситуації неможливості збирання доказів сторонами кримінального провадження та забезпечення їх допустимості. З метою надання всім сторонам кримінального провадження якісного та дієвого механізму збирання доказів, вважаємо за необхідне внести відповідні зміни до КПК України, які б чітко регламентували процесуальний статус тіла неживої людини (трупа) та встановлювали визначений порядок отримання з нього зразків для експертизи.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Басюк Л.О. Отримання зразків для експертизи в кримінальному провадженні: проблемні аспекти. *Інновації в криміналістиці та судовій експертизі*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. С. Чернявський, А. А. Саківський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 318–319.

3. Антонюк П.Є., Щербанюк Д.В. Процесуальна регламентація слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із тілом неживої людини. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 трав. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 60–63.

4. Антонюк П.Є., Антошук А.О., Куций Р.В. Тактика отримання зразків в кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2021. Вип. 5. С. 281–289. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.5.39>.

*Біла Д. О.,
студент Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Калянова О. Д.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА

Згідно ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1].

Кримінальний Кодекс України, відповідно до Конституції України, також закріплює низку першорядних людських цінностей (життя та здоров'я), які виступають родовим об'єктом у злочинних посяганнях, закріплених у розділі II Особливої частини Кримінального Кодексу України (далі – КК України) [2].

Саме тому держава повинна захищати життя людини, гарантуючи їй реалізацію права на життя, за допомогою створення правового механізму забезпечення зазначеного права. У вітчизняній кримінально-правовій науці останніми роками намітилися позитивні тенденції розширення проблематики досліджень, що стосуються реалізації державної політики протидії злочинним проявам, пов'язаним із посяганням на життя людини.

В законодавстві України, серед низки норм, має місце і норма, що передбачає кримінальну відповідальність за доведення до самогубства.

Основна проблема даної норми визначається не тільки тим, що вона посягає на невід'ємне природне право людини – право на життя, але і абсолютною жорстокістю, цинізмом та аморальністю, що спрямовані проти гуманістичних засад у взаємних між людьми.

Наразі, з кожним роком, з розвитком мережі Інтернет та нових соціальних мереж, з'являється все більше нових небезпечних явищ. За останнє десятиліття, з'явилися кіберсуїцидальність та нові психологічні маніпуляції, які є засобом доведення до самогубства через нові технічні засоби, та однією з нагальних проблем для розкриття та розс-

лідування таких видів кримінальних правопорушень є розробка відповідних методик та алгоритмів розслідування.

Огляд місця події є однією з найважливіших слідчих (розшукових) дій, яка провадиться під час розслідування даного виду кримінального правопорушення. Особлива складність виникає при огляді трупа, оскільки слідчому необхідно відшукати всі сліди для з'ясування механізму скоєння кримінального правопорушення та встановлення істинності події: чи мало місце вбивство або ж доведення до самогубства.

Наразі, доведення до самогубства, недостатньо вивчено, оскільки, що в теорії, що на практиці, дане кримінальне правопорушення прирівнюється до вбивства.

Станом на березень 2019 року в Єдиному державному реєстрі міститься лише сім обвинувальних вироків за статтею 120 КК України, при цьому лише один із них було оскаржено в апеляційному порядку. Рішень касаційної інстанції, які би певною мірою могли спрямувати судову практику в даних провадженнях, також немає [3].

Виходячи з вище написаного, розуміємо, що відсутність поширеної судової практики полягає в складному доказуванні доведення до самогубства та відсутності чітких інструкцій щодо проведення розслідування.

Довести вину в доведенні до самогубства досить складно, оскільки розслідування обмежено у проведенні слідчих (розшукових) дій. Оскільки, часто, після відкриття кримінального провадження, є можливість провести або допит, або призначити судову експертизу.

Так, основним завданням в розслідуванні даного кримінального правопорушення є те, що слідчий повинен зібрати беззаперечні докази, які б свідчили саме про факт самогубства та не було б сумніву, що особа могла бути жертвою вбивства. Тому, дуже важливо, під час розслідування припускати не лише доведення до самогубства, а й перевірити версію того, що це могло б бути вбивство, яке замасковане під самогубство.

На нашу думку, найважливішим питанням, під час розслідування, є доказування самого факту доведення до самогубства. Так, слідчому потрібно мати на увазі, що доведення до самогубства, може проявлятися як у фізичному впливі, так і психологічному.

Також, під час розслідування, слідчому потрібно встановити наступні факти:

- місце, де вчинені дії, що призвели до самогубства. Потрібно зібрати якнайбільш точну та повну інформацію щодо місця вчинення кримінального правопорушення, оскільки даний факт дає змогу ви-

явити сліди кримінального правопорушення, речові докази та встановити очевидців події;

- час доведення до самогубства. Дана інформація дає змогу зрозуміти про початок, кінець і тривалість у часі вчинення кримінального правопорушення;

-обставини, які характеризують особу підозрюваного та потерпілого. Вік, прізвище, ім'я по батькові, стать, професія, психічний стан, фізичні особливості та інше – все це має неабияке значення у кримінальній картині.

У процесі розслідування доведення до самогубства виникають різні слідчі ситуації, які пов'язані з обсягом інформації, що стає відома слідчому. Можна виокремити такі критерії типізації слідчих ситуацій:

- 1) подія, що сталася (самогубство, замах на самогубство);
- 2) особа жертви (встановлена чи не встановлена) та спосіб вчинення нею самогубства;
- 3) механізм і способи вчинення доведення до самогубства;
- 4) система обставин доведення до самогубства;
- 5) наявність (або відсутність) підозрюваного [4, с. 105–111].

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що прогалини у розробці відповідних інструкцій з розслідування доведення до самогубства, тягнуть за собою відсутність чіткої послідовності дій працівників правоохоронних органів, що в свою чергу тягне за собою повну відсутність судової практики з даного питання, тому нагальним питанням постає розробка окремих методик, алгоритмів дій слідчого та інших працівників правоохоронних органів у напрямку розслідування такого виду кримінального правопорушення.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141. Режим доступу: [Електронний ресурс]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР) 2001. № 25-26. ст.131. Режим доступу: [Електронний ресурс]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. Режим доступу: [Електронний ресурс]. <https://reyestr.court.gov.ua/>
4. Коваленко А.В. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів. *Право і безпека*. 2016. № 1. С. 103–108.

Возненко Я. В.,
*студент Одеського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:
Калянова О. Д.,
*доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ЗНАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ — ЗАПОРУКА УСПІШНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ

Становлення інформаційного суспільства в Україні, розвиток і поширення обчислювальної та комп'ютерної техніки, використання телекомунікаційних мереж практично в усіх сферах життєдіяльності людини сприяли можливості передачі інформації, створюючи ряд проблем, пов'язаних зі створенням безпечних умов використання віртуального простору. У період глобалізації стрімкий розвиток інформаційних технологій та комп'ютерних мереж супроводжується зловживанням цими технологіями у злочинних цілях і надає широкі можливості для вчинення традиційних кримінальних правопорушень, створюючи при цьому умови для впровадження абсолютно нових схем і методів злочинної діяльності. Рівень можливостей, отриманих зловмисниками, та тенденція до зростання кількості кримінальних правопорушень у сфері комп'ютерних інформаційних технологій становлять загрозу не лише демократичним перетворенням та розвитку інформаційного суспільства в Україні, а й національній безпеці загалом.

Поки що терміни «кіберзлочинець» чи «кіберзлочинність» не знайшли універсального визначення ні на загальновизнаному рівні, ні в інших міжнародно-правових документах. Концепція сформувалася завдяки діяльності правозахисних органів у Європі та світі та стосується кримінальних правопорушень у сфері комп'ютерної інформації та телекомунікацій, поширення неліцензійного програмного забезпечення для комп'ютерів, електронного та спеціального технічного обладнання та деяких інших видів кримінальних правопорушень. Проте в науці немає єдності щодо загальноприйнятого визначення досліджуваного поняття. Наприклад, Б. Головкін стверджує, що кіберзлочинність — це сукупність кримінальних правопорушень, вчинених у вір-

туальному просторі за допомогою комп'ютерних систем або з використанням комп'ютерних мереж та інших засобів доступу до віртуального простору, усередині комп'ютерних мереж, а також проти комп'ютерів, комп'ютерних систем, комп'ютерних мереж та комп'ютерних даних [5]. М. Погорецький тут вбачає кримінальні правопорушення у сфері комп'ютерної інформації [7], тобто при використанні текстової, графічної чи будь-якої іншої інформації (даних), яка існує в електронному вигляді, зберігається на відповідних носіях і може бути створена, змінена чи використана.

В. Болгов зазначає, що кіберзлочини — це сукупність передбачених чинним законодавством кримінально караних, суспільно небезпечних дій (дій чи бездіяльності), які порушують право на захист від несанкціонованого поширення та використання інформації, негативних наслідків впливу інформації або функціонування інформаційних технологій, а також інші суспільно небезпечні дії, пов'язані з порушенням права власності на інформацію та інформаційні технології, прав власників або користувачів інформаційних технологій своєчасно отримувати або поширювати достовірну та повну інформацію [4]. Незважаючи на відсутність єдиного підходу до розуміння кіберзлочинності, проблема запобігання та протидії залишається завжди актуальною, особливо в сучасних умовах.

Характеризуючи кіберзлочинність, можна виділити ряд її ознак:

- 1) цей вид кримінальних правопорушень вчиняється у віртуальному просторі або в комп'ютерних мережах;
- 2) вчинення кіберзлочинів, на відміну від інших, доступніше для людей з низькими соціальними та віковими можливостями;
- 3) вчинення кримінальних правопорушень у віртуальному просторі потребує використання певного набору знань; крім того, в суспільстві активно пропагується ідея «інтелектуальності» хакерів, що робить цю субкультуру ще більш популярною;
- 4) кіберзлочини анонімні та неперсоніфіковані;
- 5) цей вид злочинності характеризується високим рівнем латентності [6].

Слід зазначити, що це явище носить транскордонний характер. Можливість маніпулювання ідентичністю, глобальність і транскордонний характер комп'ютерних і телекомунікаційних мереж породжують ситуації, коли кіберзлочинець, перебуваючи на одному континенті, вчиняє кримінальне правопорушення на іншому, негативні наслідки якого з'являються на третьому і всі ці події відбуваються у

віртуальному просторі. Тому для забезпечення безпеки віртуального простору виникає потреба в мобілізації сил і ресурсів не лише на національному, а й на міжнародному рівні.

Існує кілька підходів до класифікації кіберзлочинів, наприклад, Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність визначає п'ять груп:

- проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем, таких як незаконний доступ, незаконне перехоплення, втручання в дані, втручання в систему;

- пов'язані з використанням комп'ютера як засобу вчинення кримінальних правопорушень, зокрема маніпуляцій з інформацією (комп'ютерне шахрайство та комп'ютерне підроблення тощо);

- пов'язані з вмістом (контентом даних), розміщеним у комп'ютерних мережах (зокрема, пов'язаним з дитячою порнографією);

- пов'язані з порушенням авторського права та суміжних прав, а встановлення таких правопорушень є документом, що належить до компетенції національних законодавств держав;

- зафіксовані в окремому протоколі (акти расизму та ксенофобії, вчинені за допомогою комп'ютерних мереж) [1].

Ще одне важливе питання, яке потребує висвітлення, – нормативне регулювання запобігання та протидії кіберзлочинності в Україні. Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. № 447/2021 затверджено Стратегію кібербезпеки, у якій зазначається, що забезпечення кібербезпеки є одним із пріоритетів у системі національної безпеки [2]. У 2017 році прийнято профільний Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [3]. Крім того, у 2005 р. відбулася ратифікація Будапештської конвенції Ради Європи «Про кіберзлочинність», про яку згадувалося вище [1]. Аналіз законодавчої бази свідчить, що Україна вже зробила перші кроки у сфері протидії кіберзлочинності на законодавчому рівні.

Таким чином, знання специфіки кіберзлочинності є однією з теоретичних складових запобігання та протидії злочинності, оскільки теоретично (з використанням офіційної статистики) вона дозволяє виявити ряд властивостей, характерних для цього виду кримінальних правопорушень, а також сформуванню приблизний портрет кіберзлочинця. Це має позитивно вплинути на ефективність розслідування кіберзлочинів і притягнення винних до відповідальності. Як зазначалося раніше, кількість зафіксованих кіберзлочинів і засуджених осіб, які їх вчинили, суттєво різняться, тому є над чим працювати. Причинами такого низького рівня судимостей може бути недостатня фінансова та

технічна підтримка правоохоронних органів, і, як наслідок, відсутність технічних можливостей для пошуку та притягнення винних до відповідальності. Крім того, фактором, що впливає на ефективність розслідування, може бути відсутність знань і досвіду фахівців у сфері комп'ютерних технологій та телекомунікаційних мереж, які беруть участь у розслідуванні кіберзлочинів.

Отже, ми стверджуємо, що в епоху інформаційних технологій безпеці у віртуальному просторі слід приділяти більше уваги. Адже з швидкими темпами науково-технічного прогресу людське співтовариство все більше сфер суспільного життя переміщує у кіберпростір, що дає злочинцям широкі можливості для скоєння своїх протиправних дій. Враховуючи курс України на вихід у світовий інформаційний простір, ми переконані, що для цього необхідна побудова національної моделі забезпечення кібербезпеки держави, громадян, а також підприємств, установ та організацій. Це потребує координації зусиль і взаємодії правоохоронних органів, органів юстиції, спецслужб, а також належного кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021 / Верховна Рада України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013> (дата звернення: 19.04.2022).

2. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність: Закон України від 7 вересня 2005 року № 2824-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2824-15#Text> (дата звернення: 19.04.2022)

3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.17 р. № 2163-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 19.04.2022)

4. Болгов В., Гадіон Н., Гладун О. Організаційно-правове забезпечення протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються з використанням інформаційних технологій: науково-практичний посібник. Київ: Національна академія прокуратури України, 2015. 202 с.

5. Голіна В.В., Головкін Б.М. Кримінологія: Загальна та Особлива частини. Навчальний посібник. Харків: Право, 2014. 284 с

6. Дзюндзюк В.Б., Дзюндзюк Б.В. Поява і розвиток кіберзлочинності. Державне будівництво. 2013. № 1. С. 4–12

7. Погорецький М.А. Кіберзлочини: до визначення поняття. Вісник прокуратури. 2012. № 8. С. 89–96.

*Волик Л. В.,
студент Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Калянова О. Д.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ТАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ У ПРОЦЕСІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

У сучасних умовах, відповідно до вимог Кримінального процесуального законодавства України, якісно новим чином вирішується проблема допиту неповнолітніх. Наприклад, за даними статистики, під час досудового розслідування фактів вчинення кримінальних правопорушень неповнолітніми чи щодо неповнолітніх, в абсолютній більшості має місце допит неповнолітнього свідка, що становить близько 90 відсотків випадків.

Новітні умови протидії злочинності вимагають ефективного функціонування системи кримінальної юстиції. Обумовлено це, передусім, зростанням професіоналізму злочинців, посиленням організаційних засад підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень; небажанням (перш за все пов'язаним зі страхом) громадян брати участь у розслідуванні, відмовою в суді від раніше наданих показань і т. ін., а також організаційно-кадровими та іншими недоліками цієї системи органів (рівнем підготовки, плінністю кадрів, станом матеріально-технічного забезпечення тощо).

На сьогодні набуває все більшої актуальності вдосконалення діяльності правоохоронних органів стосовно збирання й використання інформації в процесі виявлення й розслідування кримінальних правопо-

рушень та розгляду в судах щодо них кримінальних проваджень. З іншого боку, зміни, які відбуваються у сучасному суспільстві і пов'язані зі змінами у законодавстві, вимагають чергового перегляду багатьох методологічних, а в більшому, положень таких споріднених наук, як кримінальний процес і криміналістика. Це також пов'язане з тим, що і обсяг сучасних наукових знань невпинно збільшується, і не завжди узгоджено й закономірно змінюється чи напрацьовується нове законодавство.

Це, своєю чергою, обумовлює необхідність створення нових та вдосконалення існуючих, більш ефективних методів засвоєння та практичного застосування отриманих знань. Реформування кримінального процесуального законодавства та його реалізація зумовили, зокрема, і необхідність комплексного наукового підходу та дослідження проблемних питань, пов'язаних з допитом неповнолітніх осіб.

Допит – це, насамперед, форма спілкування в рамках кримінального провадження, проте, варто зазначити, що таке спілкування з самого початку є нерівним. Тому слідчому потрібно увесь час контролювати процес допиту від початку до його закінчення.

Допит, залежно від різних критеріїв, поділяється на ряд видів. Наприклад, залежно від віку допитуваної особи, традиційно виділяють допит малолітньої особи, неповнолітньої дитини та дорослої людини. В подальшому, залежно від процесуального статусу допитуваної особи, допит поділяється на: допит підозрюваного, свідка та потерпілого.

Залежно від вище вказаних особливостей, обирається і відповідна тактика проведення слідчої (розшукової) дії. Під тактичними прийомами проведення допиту, слід розуміти сукупність психологічних методів впливу на допитувану особу з метою отримання від неї правдивих відомостей, що мають значення для кримінального провадження. При обранні тактичних прийомів проведення допиту, слідчий повинен враховувати ряд факторів. По-перше, це вік особи та її процесуальний статус, наприклад неповнолітня особа. Неповнолітньою є особа у віці від 14 до 18 років, що в деяких кримінальних правопорушеннях складає його суб'єкт [1].

Особливістю проведення допиту неповнолітнього підозрюваного є те, що з даною категорією осіб найважче встановити позитивний психологічний контакт, оскільки, як правило, на дану категорію осіб впливає безпосередньо їх правовий статус. Вони здебільшого є пригнобленими, не бажають вести розмову, відчувають власну безвихідь та, в деяких випадках, безпорадність, часто можуть змінювати власні

показання. Тому, важливим є факт встановлення атмосфери довіри з боку слідчого та встановити найбільш сприятливі для неповнолітнього умови, в яких він почував би себе «як вдома». Підлітки в більшості випадків правильно описують ситуацію та учасників події, але для них характерний не достатній життєвий досвід і обсяг знань, вони ще не здатні до зосередження уваги, та мають менший розвиток аналітичних здібностей [2, с. 333]. Ще однією особливістю проведення допиту неповнолітнього є те, що дана категорія осіб має схильність до фантазії (змішання реально сприйнятого та уявного), емоційності події.

Серед вчених панує думка, що неповнолітні особи (якщо вони є свідками у кримінальному провадженні) мають викликатися на допит тільки у крайніх випадках, коли без їх показань не можливо встановити істину, бо допит може негативно вплинути на їх психіку. В інших випадках, коли не має крайньої необхідності допитувати неповнолітнього, тобто у матеріалах є достатньо доказів і можна обійтись без допиту неповнолітнього, його виклик є не доцільним. Така позиція свідчить про визнання вченими за неповнолітніми особами особливого статусу.

Важливим питанням підготовки до допиту неповнолітнього є вибір доцільного місця і обстановки допиту, які повинні імпонувати допитуваному, та провести його найефективніше. По-перше, слідчому, що проводить таку слідчу (розшукову) дію необхідний окремих кабінет. По-друге, доцільним є складання плану допиту неповнолітнього із зазначенням даних, які необхідно враховувати в ході допиту, кола учасників допиту та основних запитань з послідовністю їх постановки. По-третє, надзвичайно важливим видається встановлення вище названого психологічного контакту, що полягає у наявності психологічної атмосфери, яка виявляється в оточуючій обстановці, та надання повних і правдивих показань [3, с. 326-332].

У процесі допиту неповнолітнього слідчому необхідно встановити з ним психологічний контакт. Для цього рекомендується провести бесіди на загальні теми (спорт, навчання, ігри, нові фільми, книжки та ін.), продемонструвати знання його потреб та інтересів. При допиті неповнолітнього підозрюваного слідчий повинен триматись спокійно, доброзичливо, але й достатньо твердо. Така манера поведінки сприяє встановленню необхідного контакту з підлітком, налаштовує його на відверту бесіду.

Також слід звернути увагу на те, що неповнолітньому допитуваному слід допомогти у формуванні правдивих показань. Слідчий не по-

винен використовувати постановку запитань, що мають елементи навіювання (навідні питання). Дуже обережно слід застосовувати оголошення показань інших осіб. Постановка навідних питань нерідко є причиною виникнення добросовісних помилок у показаннях. Неправдиві ж показання неповнолітнього можуть бути наслідком помилкового розуміння «геройства», «товариськості».

На думку Ю.В. Рудницької при спілкуванні з неповнолітніми особами, не потрібно переходити на офіціоз по відношенню до них. Який може налякати і замкнути в собі дитину [4, с. 101]. При цьому мова повинна бути короткою, доступною, але не підробленою під сленг тінейджерів.

Специфічними тактичними прийомами, що можуть застосовуватися в ході проведення допитів неповнолітніх, є: роз'яснення важливості повідомлення правдивих показань; демонстрація поінформованості про обставини життя допитуваного, його потреби, інтереси; роз'яснення сутності та значення пред'явлених і оголошених матеріалів; роз'яснення неправильно зайнятої позиції.

Таким чином, при обранні тактичних прийомів проведення допиту неповнолітнього, слідчий повинен враховувати цілу низку факторів щодо даної категорії осіб, та тієї ситуації, яка складається безпосередньо під час його проведення. Тож необхідно створити сприятливу атмосферу довіри між слідчим і допитуваним та пам'ятати про наявність специфічних рис психології дитячого, підліткового та юнацького періодів розвитку і враховувати їх під час отримання інформації.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Антонов Р.К. Особливості організаційно-тактичного забезпечення допит неповнолітніх / Р.К. Антонов // *Вісник АМСУ*. Серія: «Право». 2014. № 1. с. 119-120.
2. Рогатинська Н.З. Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи / Н.З. Рогатинська, Р.М. Мудрак // *Право і суспільство*. 2014. № 5. с. 333.
3. Баранчук В.В. Поняття та ознаки психологічного контакту в процесі допиту / В.В. Баранчук // *Питання боротьби зі злочинністю: збірник наукових праць*. 2009. №17. с. 326-332.
4. Рудницька Ю.В. Тактика допиту неповнолітніх підозрюваних, які вчинили крадіжки / Ю.В. Рудницька // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. № 1. с. 100-102.

*Дербеденев А. І.,
старший викладач спеціальної кафедри № 8
Навчально-наукового інституту державної безпеки
Національної академії Служби безпеки України*

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО НЕГЛАСНОГО ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Правоохоронні органи України активно і результативно застосовують спеціальні технічні засоби для отримання оперативної значущої і доказової інформації в інтересах безпеки і кримінального процесу на підставі діючого законодавства.

Вказана діяльність регулюється багатьма законодавчими актами, базовими серед яких можна вважати Закони «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», Кримінальний процесуальний кодекс України тощо. Цими законами регулюється і сфера негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) як складової оперативно-розшукової, контррозвідувальної, кримінальної процесуальної діяльності. Аналіз вказаного законодавства показує, що воно практично не змінилося із введенням воєнного стану 24 лютого 2022 року відповідним Указом президента [1]. В першу чергу це стосується Кримінального процесуального кодексу України [2].

В умовах воєнного стану, коли навантаження на правоохоронні органи зростає, на наш погляд, деяких процесуальних обмежень в питанні отримання фактів протиправної діяльності спеціальними технічними засобами можна було б уникнути. Такий підхід дозволив би підвищити оперативність в здобутті значущої інформації. Вказане продикуване, насамперед, необхідністю підвищення ефективності, зокрема оперативності, фільтраційних заходів на колишніх окупованих територіях, виявленню громадян, які співпрацювали та, можливо, продовжують співпрацювати з ворогом, мародерів, їх посібників, державних службовців, які саботують виконання службових завдань та ставлять перешкоди в роботі державних органів тощо. Не менш важлива діяльність правоохоронних органів і в тилу. Вимоги до неї, на наш погляд, не повинні відрізнятися від вказаних вище.

Також можна говорити і про те, що злочини, які в мирний час носять кримінальний характер та не були тяжкими, у воєнний час наносять шкоду авторитету державі, обороноспроможності країни, знижують моральний стан населення. Тому, на нашу думку, повинен бути розширений перелік злочинів, по яких можуть здійснюватись оперативні та процесуальні заходи із використанням спеціальних технічних засобів.

В Указі Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» п. 3 сказано, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3].

Проте, у вказаному Законі практично відсутні норми, які б дозволили підняти ефективність роботи правоохоронних органів із застосуванням спеціальних технічних засобів, які входять в сферу приватного спілкування, та заходів, пов'язаних з обмеженням прав громадянина та людини в частині ст. 30 Конституції України.

Тому, на час дії воєнного стану, пропонуються такі шляхи вдосконалення правового регулювання застосування спеціальних технічних засобів одержання доказової інформації:

1. Зняти обмеження на застосування спеціальних технічних засобів одержання інформації в рамках кримінального процесу по тяжкості злочину. Зокрема, дозволити проведення оперативних та розшукових слідчих дій по нетяжких злочинах, санкція за які встановлена від трьох років обмеження свободи.

2. Увести до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» норми, якими б окремі статті Кримінального процесуального кодексу трансформувалися б у норми, подібні до законодавства про контррозвідувальну діяльність, а саме:

- замість ухвали суду на проведення заходів, пов'язаних із втручанням у приватне спілкування, ввести як процесуальний документ постанову начальника органу або підрозділу, що здійснює відповідні заходи, узгодженою зі слідчим, або за постановою слідчого, який веде справу та відповідає в процесуальному порядку за додержання закон-

ності в сфері обмеження прав людини. Такий підхід дозволить спростити процедуру та строки прийняття рішень, оскільки з ланцюгу виходять Апеляційний суд і прокуратура;

- призупинити дію ст. 253 про повідомлення осіб, щодо яких проводилися негласні слідчі розшукові дії. Дана норма створює умови для розконспірації розшукових дій, хоча і виводить їх у площину процесуального законодавства.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Про введення воєнного стану в Україні [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 23.05.2022).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Зі змінами та доповненнями станом на 3 травня 2022 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T124651?an=4338> (дата звернення: 23.05.2022).

3. Про правовий режим воєнного стану [Електронний ресурс]: Зі змінами та доповненнями станом на 12 травня 2022 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150389?an=242> (дата звернення: 23.05.2022).

*Євдокимов В. М.,
старший викладач спеціальної кафедри № 8
Навчально-наукового інституту державної безпеки
Національної академії Служби безпеки України*

ЩОДО ТЕРМІНІВ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НЕГЛАСНОГО ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Досліджено терміни за напрямом оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження, які вживаються в законодавчих та відомчих нормативних актах України щодо спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

Невпорядкована термінологія в оперативно-розшуковому та кримінальному процесуальному законодавстві негативно позначається на правовому застосуванні, а також веде до різних та неузгоджених трактувань науковцями та практичними співробітниками у цій галузі, призводить до суперечностей у теорії та на практиці.

Кожен термін повинен мати чітке визначення та бути універсальним для певної галузі. В законодавчих і нормативних актах нашої країни, а також в наукових виданнях вже багато років існує неузгодженість понять у галузі спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. В різних нормативно-правових актах та на науковому рівні зазначене поняття, яке за своєю суттю є тотожним, означається різними синонімами (термінами), які мають свої, дуже близькі за змістом визначення. Наведемо на приклади цих термінів (з нормативних актів, наукових публікацій тощо):

- Кабінет Міністрів України. Постанова від 28 січня 2004 року № 86, частина 3, розділ 5: «Спеціальні технічні засоби» [1].

- Кримінальний процесуальний кодекс України. Глава 21. Стаття 266: «Дослідження інформації, отриманої під час застосування технічних засобів» [2].

- Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Служби безпеки України від 29 січня 2001 р. № 17/17 (далі – Ліцензійні умови) стаття 1.3: «спеціальні технічні засоби для негласного отримання та реєстрації аудіоінформації; спеціальні технічні засоби для негласного візуального спостереження та документування...» [3].

- Наказ СБ України від 17 серпня 2005 року № 440 що спеціальними технічними засобами є технічні засоби, обладнання, апаратура, прилади, пристрої, програмне забезпечення, препарати та інші вироби...» [4].

- Лист. Науково-технічне управління СБ України від 03 березня 2006 року № 36/1199: «... щодо переліку товарів, які відносяться до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (далі – СТЗ)» [5].

- Керевич О.В., наукова стаття «Застосування технічних засобів фіксування за новим КПК України»: «Аналіз правових засад використання технічних засобів фіксування у розслідуванні злочинів приводить до висновку, що система правових норм, яка утворює ці засади, не містить у собі єдиних підходів стосовно термінологічного визначення даних засобів, оперуючи не тільки в межах такої системи, а навіть у межах окремого законодавчого акта різноманітними поняттями: «науково-технічні засоби», «технічні засоби», «технічні засоби отримання інформації», «спеціальні технічні засоби», «оперативно-технічні засоби» [6, с. 369].

Таким чином маємо терміни: спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації; технічні засоби фіксації злочинів; технічні за-

соби збирання інформації; спеціальна техніка; технічні засоби фіксування; технічні засоби; технічні засоби отримання інформації; спеціальні технічні засоби отримання інформації; оперативно-технічні засоби; спеціальні засоби негласного збору інформації тощо.

Виходячи з наведеного, можна зробити висновок про доцільність уніфікації термінології для подальшого вдосконалення правової сфери оперативно-розшукової діяльності та кримінально-процесуальної.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 р. № 86.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2004-%D0%BF#Text>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації : наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Служби безпеки України від 29 січня 2001 р. № 17/17. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 8 лютого 2001 р. за № 122/5313.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0122-01#Text>

4. Про атвердження воду відомостей, що становлять державну таємницю : наказ Служби безпеки України від 12.серпня 2005 № 440. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17 серпня 2005 р. за № 902/11182.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05/print>

5. Лист.: науково-технічне управління Служби безпеки України від 03 березня 2006 № 36/1199.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1199950-06#Text>

6. Керевич О.В. Застосування технічних засобів фіксування за новим КПК України. науковий вісник І'2013 Львівській державний університет внутрішніх справ. УДК 343.13. 2 жовтня 2012 р.

URL: www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/v_isnyky/nvsvy/01_2013/13_kovnkku.pdf

*Жеребо В. Л.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Янковий М. О.,
професор кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Наркоманія – це негативне соціальне явище, що призводить до шкідливих наслідків як для окремих верств населення, так і для держави цілому. Психічна та фізична залежність, що виникає в разі немедичного вживання наркотиків, є актуальною та серйозною сучасною проблемою. Наркоманія, як соціальна хвороба, спричинює загрозові наслідки, особливо для молоді. Наслідки вживання наркотичних речовин доволі різноманітні: від психосоціальних до медичних.

За роки незалежності України показники захворюваності на розлади психіки та поведінки внаслідок вживання наркотичних речовин і їх розповсюдження зросли в 2,5–3,2 рази, у 25 разів збільшилася кількість неповнолітніх наркоманів. Наркотики прирівнюються до складових молодіжної «культури», таких як паління та вживання алкогольних напоїв. Набирає негативного резонансу проникнення наркотиків із кримінального середовища до місць масового проведення дозвілля та в навчальні заклади. Як справедливо зазначається у відповідній криміналістичній літературі, одним з найбільш важливих завдань реформування правоохоронних органів України є впровадження процесів системної протидії правопорушенням, які становлять суспільну небезпеку для усієї країни, а одним з таких видів суспільно-небезпечних явищ є кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів [1].

Питання боротьби із правопорушеннями у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів сьогодні набувають особливої актуальності, а тому є предметом численних наукових досліджень таких юридичних галузей як кримінальне право та процес, кримінологія, криміналістика, оперативно-розшукова діяльність. Насамперед тому, що незаконний обіг наркотиків і психотропних речовин – надзвичайно складне, багатогранне і у той же час суспільно-небезпечне явище у сучасному світі, яке з кожним днем набуває все більших масштабів, глибше проникає у життя суспільства, масштабно торкається неповнолітніх, викликаючи занепокоєння світового співтовариства. Питання наркоманії серед неповнолітніх у різних аспектах досліджували вітчизняні науковці. Особливу увагу кримінологів, психологів, криміналістів і педагогів ця проблема привернула в останнє десятиліття, коли негативні тенденції цієї проблематики засвідчили про необхідність вжиття дієвих заходів для боротьби з нею.

Вітчизняні дослідники зазначеної проблематики відзначають, що незважаючи на комплекс превентивних заходів, які здійснюються органами державної влади, рівень поширення наркоманії в країні залишається досить високим. На кожні 10 тис. населення в середньому 21 особа незаконно вживає наркотичні засоби та психотропні речовини. Причиною неефективної боротьби із кримінальними правопорушеннями у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів є недостатність дієвих методів розслідування, відсутність типових сучасних моделей такої злочинної діяльності [2]. Цілком справедливо особливу стурбованість в Україні викликає те, що кількість осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини, поповнюється переважно за рахунок молоді, що підтверджується результатами досліджень громадських організацій [3].

Таким чином, актуальність затрутої нами тематики зумовлена потребами, з однієї сторони, практики протидії злочинності, та з іншої – криміналістичної науки у комплексному вивченні та розв’язанні проблем методикою розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, вчинених неповнолітніми. Важливість цього напрямку також обумовлена необхідністю проведення комплексного дослідження даних судово-слідчої практики та досягнень вітчизняних і зарубіжних наук правового циклу з метою побудови, на підставі отриманих результатів, специфічної системної моделі, яка дозволить запропонувати практиці правоохоронної діяльності нові прийоми боротьби із кримінальними правопо-

рушеннями, пов'язаними із незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням з метою збуту, а також незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, вчинених неповнолітніми, що відповідатимуть сучасному рівню розвитку науки та повинні стати практичним інструментарієм для слідчих та працівників оперативних підрозділів.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів: навч. посіб. / Книженко С.О., Деменко Т.В. Київ: 2012. 474 с.
2. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків: навч. посіб. / Косміна Н.М. Харків: 2010. 201 с.
3. Процесуальні й тактичні проблеми проведення слідчих дій під час розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків: підручник / Сачко О.В. Київ: 2015. 218 с.

*Івасюк І. М.,
студент Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Калайнова О. Д.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

КРИМІНАЛІСТИЧНА ГАБІТОЛОГІЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У процесі забезпечення правоохоронної діяльності важливе місце посідає така галузь криміналістичної техніки, як габітологія, що являє собою ідентифікацію людини за ознаками зовнішності та вивчає ознаки зовнішності та методи їх використання для встановлення особистості [1, с. 21].

Основний зміст габітології складається з інформації про суттєво значущі характеристики зовнішності людини, які сприймаються зо-

ром, їх відображенням, науково-технічними засобами та методами збору, вивчення та використання цих даних для встановлення особистості [2, с. 140].

Актуальність цієї теми пов'язана із тим фактом, що криміналістичне використання інформації про зовнішній вигляд людини охоплює практично всю правоохоронну діяльність. Слідчі, використовуючи дані про зовнішність людини, збирають докази і перевіряють наявну інформацію. Досить назвати таку слідчу (розшукову) дію ідентифікацією, яка заснована на використанні ознак зовнішності для встановлення причетності або неучасті особи до певної події, яка знаходилося в полі зору слідства.

В даний час теоретичні основи портретної ідентифікації особистості, система опису зовнішності людини, дослідження оперативної і слідчої ідентифікації особистості, визначили частоту ознак, які зустрічаються і є найбільш помітними, запропоновані способи об'єктивізації визначення зовнішнього вигляду, щоб описати їх [3, с. 34].

Взагалі, криміналістична габітологія (лат. *crimen* – злочин + *habitus* – зовнішній вигляд людини, її будова тіла + гр. *logos* – вчення) – це галузь криміналістичної техніки, що ґрунтується на засадах анатомії, антропології, біології й охоплює систему теоретичних положень про зовнішні ознаки людини, а також сукупність методів і науково-технічних засобів, що забезпечують збирання, дослідження і використання відповідних ознак для ототожнення особи [4, с. 87].

Так, серед криміналістів загально визнано, що габітологія вивчає сліди – ознаки зовнішньої структури людини та їх використання в процесі досудового та судового слідства. Єдиного підходу до використання терміна «габітологія» не існує. Вчені-криміналісти також використовують термін «габітоскопія».

Криміналістична габітокопія (лат. *crimen* - злочин + *habitus* - зовнішній вигляд людини, її статура + гр. *scopeo* - розглянути) - криміналістичне вчення про ознаки зовнішності людини, їх матеріальні та ідеальні образи, про спосіб їх використання, ознаки встановлення фактів, що мають значення для проведення досудового розслідування у кримінальних провадженнях та попередження кримінальних правопорушень.

Як бачимо, габітоскопія вивчає криміналістичну ідентифікацію людини за ознаками зовнішності, є галуззю криміналістичної техніки, яка охоплює дослідження, систематизацію, оцінку ознак зовнішності з метою застосування прийомів та методів ідентифікації особи.

Що стосується історичного аспекту проблеми, то, наприклад, на початку 90-х років минулого століття у підручнику з криміналістики було передбачено спеціальний розділ «Криміналістична ідентифікація людини за зовнішнім виглядом». Ідентифікація людини за ознаками зовнішності можлива лише тому, що кожна людина наділена природою унікальним набором ознак зовнішності, і ці ознаки притаманні лише цій людині на відповідному етапі її розвитку. Зміни у зовнішності людини можуть відбуватися з різних причин, у тому числі навмисно [5, с. 100].

Людина наділена даними, що забезпечують її життєдіяльність. Їх можна класифікувати на три типи: фізичні, біологічні, соціальні. Це означає, що три види слідів притаманні людині відповідно. Так, на місці події людина (злочинець, жертва, свідок) залишає сліди, які мають інформацію про неї.

1. Фізичні дані характеризують будову людського організму.

2. Біологічні дані характеризують функціональну діяльність людини як біологічного механізму в соціальному середовищі.

3. Соціальні дані характеризують людину як суб'єкта правовідносин, соціальних відносин [6-7].

Фізичні дані людини, у свою чергу, бувають двох типів: зовнішні (анатомічні) та внутрішні (структурні). Зовнішні (анатомічні) дані характеризують будову людського тіла (голова, обличчя, руки, ноги, зуби, шкіра тощо). Внутрішні (структурні) дані характеризують зовнішню будову тканин, органів, різні виділення людського організму.

Існує три типи біологічних даних людини: динамічні, голосові та мовленнєві. Динамічні дані означають рухові навички, що проявляються під час руху людини, в індивідуальній каліграфії, під час жестів, в голосі, манері поведінки. Голос – людські дані, джерело звукових доріжок. Завдяки голосу можна формувати окремі набори знаків – ідентифікувати людину за голосом, звуковою мовою. Мова – дані людини, є засобом спілкування з іншими. Криміналісти досліджують усну та письмову мову [6, с. 133].

Соціальні дані людини характеризують її як особистість. Усі соціальні дані можна об'єднати в окремі класи: персонографічні, психофізіологічні, ментальні, набір первинних, виробничих та ділових, моральних.

Отже, криміналістична габітологія вивчає: габітоскопію – вчення про зовнішність, дентоскопію, криміналістичну дермоскопію обличчя. У процесі становлення та розвитку криміналістики як науки ознаки

зовнішності людини піддавалися класифікації. Розроблялася методика опису ознак.

Важливо усвідомлювати, що суть ототожнення людини за ознаками зовнішності полягає у встановленні конкретної людини за відображеннями в інших об'єктах (фотографії, описи зовнішності людини). Ця ідентифікація заснована на спеціально розробленій методології, побудованій на досвіді судової слідчої практики та даних анатомії, фізіології та антропології. Ця криміналістична методика називається «словесний портрет». До того ж, знання основних положень криміналістичної доктрини ознак зовнішності людини є необхідною умовою успішної роботи правоохоронців та майбутніх юристів.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Гулкевич З. Т. Про поняття і проблемні аспекти габітоскопії криміналістичного вчення про дослідження зовнішності людини. Київ: Юрінком Інтер. 2019. 145 с.
2. Пясковський В.В., Черноус Іщенко А.В., Алексєєв О.О. Криміналістика: підручник. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.
3. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. 496 с.
4. Криміналістика: підручник / [Берназ В. Д. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Ф. Волобуєва; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС, 2011. 665 с.
5. Криміналістична габітологія [Електронний ресурс] Режим доступу: https://pidruchniki.com/1010061151555/pravo/kriminalistichna_gabitologiya.
6. Зоріна Я. В. Особливі прикмети зовнішності людини: їх значення для розслідування злочину. Правові горизонти. 2016. № 1. С. 133-136.
7. Манько Є.С. Зовнішність людини як об'єкт криміналістичного дослідження, її властивості, елементи та ознаки. Криміналістичний вісник. 2018. (№1 29) С. 52–57.

*Калянова О. Д.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ СВІДКІВ ТА ПОТЕРПІЛИХ В ХОДІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

Найбільшого суспільно-політичного резонансу набули сьогодні в Україні тяжкі й особливо тяжкі кримінальні правопорушення, вчинені із застосуванням вибухових речовин і вибухових пристроїв, оскільки їх наслідком є загибель, поранення людей або значні матеріальні збитки, викликані руйнуванням і знищенням майна, будівель, транспорту, що перебувають у зоні дії вибуху.

Аналіз слідчої практики свідчить, що працівники правоохоронних органів стикаються зі значними труднощами при розслідуванні даних видів кримінальних правопорушень, в першу чергу це стосується особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій [1, с. 113-114].

Допит – це найпоширеніша слідча (розшукова) дія, яка є джерелом найбільшої кількості доказів, що дозволяє встановити об'єктивну істину. Його тактика багато в чому визначається процесуальним становищем допитуваного та потребує достатнього рівня знань та умінь від слідчого для з'ясування всіх питань, які є предметом допиту. Таким чином, при виборі тактичних прийомів допиту, слідчому необхідно орієнтуватися як на процесуальне становище допитуваного, так і на ситуацію допиту, конфліктний або безконфліктний її характер. Допит, як спосіб отримання показань особи, яка володіє відомостями, що цікавлять слідство, виглядає на перший погляд лише як джерело інформації про подію, але якщо його розглядати в практичній площині, то він виступає однією з найскладніших слідчих (розшукових) дій, що вимагає від слідчого високої професійної майстерності [2, с. 5]. Тому ефективність допиту визначається не тільки суворим дотриманням процесуального порядку проведення даної слідчої (розшукової) дії, але також правильним вибором і застосуванням тактичних прийомів.

Допит свідка (потерпілого) являє собою слідчу (розшукову) дію, що полягає в одержанні від допитуваного показань щодо обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні. Слідча прак-

тика показує, що вмілий, невідкладно проведений допит таких осіб, дає цінну інформацію для з'ясування істини у провадженні.

У розглядуваній категорії кримінальних проваджень потерпілими і свідками найчастіше є:

- особи, проти яких спрямовувався вибух;
- особи, які чи проживають або працюють у районі, де стався вибух;
- особи, які випадково опинилися на місці події чи могли перебувати поблизу до, у момент або після вибуху;
- рятувальники, сапери, вибухотехніки, пожежники, поліцейські, військовослужбовці, медичні працівники та інші особи, які залучалися для охорони місця події, надання допомоги потерпілим і ліквідації наслідків вибуху;
- особи, що брали участь при провадженні слідчих (розшукових) дій як спеціалісти, а також особи, які проводили експертні дослідження;
- водії підірваних наземних автотранспортних засобів, машиністи поїздів метро і залізниці, члени екіпажа повітряних суден, а також пасажери цих транспортних засобів;
- інші особи, які володіють інформацією про подію і є важливою для розслідування.

Предметом допиту свідків і потерпілих є інформація не тільки про подію кримінального правопорушення, але й відомості про обставини, які передували йому або знаходяться в причинному зв'язку з розслідуваним фактом, а також ті дані, що можуть бути використані в процесі розслідування для виявлення нових доказів, перевірки й оцінки вже наявних.

В ході допиту потерпілих і свідків у даній категорії кримінальних проваджень слідчому рекомендується поводитися чуйно, оберігаючи людську гідність допитуваних. Не рекомендується принижувати допитуваних осіб негативною оцінкою його дій, пов'язаних із проявом боягузтва, малодушності і нерішучості до, у момент або після вибуху. Також, при використанні тактичних прийомів, які направлені на одержання правдивих показань, слідчий не повинен застосовувати неприпустимі способи: неправдиві ствердження і обіцянки, психічне насильство тощо.

При допиті потерпілого, який отримав поранення, необхідно враховувати особливості сприйняття навколишнього середовища особою, яка перенесла вибухову травму. Допит такої особи можливий лише з дозволу медичного працівника, якщо проведення даної слідчої (розшукової) дії не погіршить самопочуття допитуваного. Але, якщо поте-

рпілий перебуває у важкому стані, но здатний давати показання, бажано його негайно допитати із застосуванням технічних засобів фіксації його показань у присутності медичного персоналу з метою забезпечення доказової сили одержуваних показань [3].

Допит по суті розпочинається з пропозиції свідку або потерпілому розповісти все що йому відомо про обставини події, у зв'язку з якою він викликаний на допит. Вільна розповідь при цьому є важливою частиною допиту, і від неї не можна відмовлятися, якою б короткою або довгою вона не була. Не варто виключати також і такі властивості особистості як неухажність, забування, невміння правильно сформулювати власну думку. Через це слідчий після вільної розповіді переходить до наступної частини допиту – постановки запитань, яка має на меті отримання від допитуваного відомостей про обставини, що не були ним висвітлені у вільній розповіді або для заповнення прогалин.

Серед питань, які з'ясовуються під час допиту свідка-очевидця, можна виділити наступні:

- про обставини, у зв'язку з якими він перебував на місці вчинення кримінального правопорушення; його точне місцезнаходження в момент вибуху та умови, за яких він сприймав подію;

- події, що передували вибуху, чи помітив він що-небудь незвичне, наприклад, предмети, транспортні засоби, підозрілих осіб, тощо. Якщо бачив особу (осіб), які, на його думку, вчинили кримінальне правопорушення, чи знає він цих осіб і за якими ознаками впізнав, якщо не знає – то чи може впізнати і за якими ознаками;

- точний час вибуху;

- що саме він бачив (колір, інтенсивність, розмір та місцезнаходження спалаху, наявність диму, його колір, інтенсивність, форма хмари) та чув (характер звуків вибуху - глухий, удар, луна, свистіння уламків);

- наслідки вибуху (утворення ями, пробоїни, загоряння, переміщення предметів, пошкодження будівель, поранення або смерть людей), ступінь і розміри цих наслідків;

- наявність інших осіб на місці скоєння кримінального правопорушення, та їх реакція на вибух;

- які сліди або предмети могли бути залишені на місці події особами, які можливо вчинили кримінальне правопорушення і потерпілими;

- чи хто-небудь вживав заходи до припинення дій з боку злочинців чи їх переслідування;

- володіння допитуваним знаннями у вибуховій справі, джерело цих знань (професійний досвід чи інше);
- зміни, внесені в обстановку місця події після вибуху і до початку огляду (які, ким і з якою метою внесені) тощо [4].

Для допиту свідків і потерпілих властива ситуація психологічного контакту, однак іноді їх допит може бути ускладнений небажанням давати показання з таких причин, як: наслідки переляку від вибуху; побоювання повторення злочинних замахів у випадку співпраці з правоохоронними органами та ін. Свідкам чи потерпілим, які не бажають давати правдиві показання, найчастіше характерний прихований конфлікт. Тому при допиті таких осіб, коли необхідно перебороти їхній стан замкнутості, побоювання або нерішучості, можуть бути використані тактичні прийоми засновані на негативному ставленні громадян до цих суспільно небезпечних подій. Також при допиті свідків і потерпілих повинна бути врахована можлива конфліктна обстановка розслідування в цілому, прийнято до уваги відсутність попередніх даних про ступінь сумлінності свідка і потерпілого, про характер відомостей, які він може повідомити. Все це вимагає ретельної підготовки до майбутнього допиту, правильного способу виклику на допит, місця й часу його проведення, вироблення лінії поведінки, спрямованої на забезпечення повноти, ефективності та вірогідності відомостей [5, с. 36-39].

Підводячи підсумки, зауважимо, що тактика допиту потерпілих та свідків при розслідуванні розглядуваної категорії кримінальних правопорушень визначається наступними обставинами: суттєвим впливом характеру події, що відбулася, на стан потерпілих і свідків; необхідністю спеціальної підготовки слідчого до допиту для предметного орієнтування і повноцінного з'ясування обставин цього специфічного виду кримінальних правопорушень; потребою залучення до участі в допиті відповідних спеціалістів, особливо за відсутності у слідчого необхідних знань тощо.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Поліщук Р.В., Мельник Р.В. Розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв та об'єктів, перероблених у вогнепальну зброю: монографія. Київ: «Центр навчальної літератури», 2017. 174 с.
2. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): монографія / В. К. Весельський. Київ: НВТ «Правник» НАВСУ, 1999. 126 с.

3. Розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових речовин та пристроїв // Збірник методичних рекомендацій з питань розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ / [під ред. П.В. Коляди]. Київ: ГСУ МВС, 2001. С.76–104.

4. Бахін В.П. Кримінальний вибух: поняття, характеристика, аналіз, розслідування / [Бахін В.П., Михайлов М.А.]; за ред. Я.Ю. Кондратьєва. Київ, 2001. 132 с.

5. Поліщук В. В. Особливості допиту потерпілих і свідків при розслідуванні злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв / В.В. Поліщук // Захист прав і свобод людини та громадянина: напрямки реалізації в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Тернопіль, 2009. С. 36–39.

*Калугін В. Ю.,
в.о. професора кафедри кібербезпеки
та інформаційного забезпечення
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ВИКОРИСТАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЇ В ХОДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Перехід до інформаційного суспільства характеризується впровадженням інформаційних технологій у важливі частини суспільного життя, в тому числі процес розслідування кримінальних правопорушень. Діяльність по розслідуванню кримінальних правопорушень передбачає засоби одержання інформації, на підставі якої слідчий буде інформаційну модель події.

Поняття інформація є загальнонауковим і широко використовується наряду з поняттями доказів та доказування, але цей термін має свій зміст і характерні ознаки. Його розповсюдження пов'язується з розвитком окремого загальнонаукового інформаційного підходу, в наслідок якого сформувався новий напрям, що поєднує предмет науки криміналістики з інформаційними процесами [1].

Інформацію, яка обертається у сфері розслідування злочинів називають криміналістичною і визначають її специфічні ознаки: вона використовується в сукупності з іншими видами інформації утворюючи

систему, що дозволяє встановлювати обставини події злочину; в інформаційній системі вона займає домінуюче значення; слідчий отримує інформацію завдяки провадженню слідчих дій та організаційних заходів, а оперативні підрозділи – при проведенні ОРЗ [2].

Слідчі та дізнавачі використовують значний масив інформаційних баз даних і мають змогу отримати потрібну інформацію. Саме таким чином можна внести дані про злочин, особу, яка його вчинила та інші відомості; перевірити повноваження адвоката; отримати відомості про нерухоме майно; провести допит в режимі відеоконференції тощо. Законом України «Про інформацію» визначено захист інформації як сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї. Закон передбачає, що інформація є відкритою або з обмеженим доступом. Інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація [3]. Будь-яке втручання, розповсюдження інформації без належного дозволу передбачає притягнення до відповідальності.

Слід мати на увазі, що інформація, отримана в ході кримінального провадження має доказове значення, сприяє побудові версій чи визначенню напряму пошуку фактів про обставини кримінального правопорушення, тобто носить орієнтуєчий характер, та міститься як у матеріалах кримінального провадження так і матеріалах ОРД. Ця інформація може бути використана для мотивування рішення про проведення слідчих (розшукових) дій, встановлення місця знаходження осіб, з якими підтримував зв'язки підозрюваний, об'єктів, що мають відношення до провадження.

Якщо під доказовою слід розуміти інформацію, яка своєю сутністю підтверджує або спростовує будь-які події або явища, то орієнтуєча інформація, що встановлена в ході проведення ОРД, не є однорідною, чим і визначаються напрями її використання. В одних випадках вона має орієнтуєчий характер і використовується для визначення напрямів ОРД і досудового розслідування, тактики ОРЗ і слідчих (розшукових) дій тощо.

В інших випадках інформація, яка встановлена в ході ОРД підтверджує або спростовує існування обставин вчиненого кримінального правопорушення, має доказове, а не орієнтуєче значення. Такі дані мають бути вірогідними, перевіреними, відоме джерело їх отримання.

Інформаційні процеси пронизують усю діяльність з розслідування кримінальних правопорушень, а тому таку діяльність розглядають як

процес виникнення і розв'язання слідчих ситуацій, ефективність якого залежить від рівня інформаційного забезпечення.

Останнім часом популяризовано такий вид доказів, як електронні, а саме: їх закріплення та передачу органу досудового розслідування з метою приєднання до матеріалів провадження [4]. Отримання та збереження інформації в електронному вигляді, на мій погляд, значно спростить роботу органу досудового розслідування, але не виключає можливості до несанкціонованого втручання в їх роботу через інформатизовані системи баз даних.

Кримінальне провадження передбачає застосування заходів щодо збереження інформації. Інформаційна безпека у кримінальному провадженні – це захищеність інформаційного середовища електронного кримінального провадження за допомогою засобів та методів збереження інформації, що забезпечує належне функціонування кримінального провадження та сприяє виконанню його завдань. Враховуючи дану проблематику в науковій літературі розглянуто забезпечення захисту у кримінальному провадженні та приділено особливу увагу ідентифікації особистості користувача. Зроблено висновок, що серед чотирьох основних способів ідентифікації особистості користувача в процесі електронного кримінального провадження (за предметом, яким володіє людина; за паролем або особистим ідентифікаційним кодом, який вводиться в електронно-обчислювальну машину з клавіатури; за фізичними характеристиками особистості, притаманними індивідуально лише їй; за електронним цифровим підписом) найбільш перспективними та надійними вважаються останні два способи [5]. Питання ідентифікації особистості користувача нерозривно пов'язано з забезпеченням інформаційної безпеки у кримінальних провадженнях.

Таким чином, сучасне кримінальне провадження пов'язане к використанням електронних доказів нагально потребує застосування заходів щодо захищеності збереження інформації за допомогою засобів та методів збереження інформації, що забезпечує належне функціонування кримінального провадження та сприяє виконанню його завдань.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Інформаційне забезпечення професійної діяльності: навч. посібник / І.В. Краснобрижний, С.О. Прокопов, Е.В. Рижков. Дніпро: ДДУВС, 2018. 220 с.
2. Благута Р.І., Мовчан А.В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 256 с.

3. Про інформацію: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 48. Ст. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

4 Каланча І.Г. Інформаційна безпека електронного кримінального провадження України. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2018. № 3. С. 11–22

5 Біленчук П., Малій М. Новітні засоби захисту інформації в процесі електронного кримінального провадження: матеріали круглого столу (25 липня 2019 р.). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. 56 с

*Кравчук М. А.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ У СУЧАСНІЙ КРИМІНАЛІСТИЦІ

Актуальність цієї теми полягає в тому, що в сучасних умовах сьогодення існує багато методик розслідування кримінальних правопорушень, а саме через появлення з кожним роком новітніх методик з'являються нові інноваційні технології, за допомогою яких розкриття кримінальних правопорушень виходить на новий рівень, якого ще не бачив світ.

Декілька десятиліть тому ми навіть не могли уявити собі, що під час розкриття кримінальних правопорушень ми будемо використовувати 4д модель місця події, яка створюється за допомогою квадрокоптера чи спеціального пристрою, схожого на відеокамеру, після чого дані з цього пристрою переносяться на комп'ютер, який моделює місце події в порожній кімнаті за допомогою найсучасніших проекторів, що дозволяє в режимі реального часу рухати, вимірювати та роздивлятися об'єкти, а також дивитися на місце події з багатьох ракурсів.

Саме такі новітні технології дають змогу збільшити кількість розкриття кримінальних правопорушень до найбільшого показника.

Щодо нашої держави треба зазначити наступне, що Україна намагається переймати сучасні технології у країн сусідів, в яких сфера інформаційних технологій значно розвинутіша, але через війну в нашій державі вищезазначені проекти з поставки новітнього криміналістичного обладнання були призупинені з метою унеможливлення втрати територіальної цілісності нашої держави.

У сучасних умовах завдання криміналістики визначаються її соціальною функцією – сприяти своїми прийомами, методами й засобами протидії кримінальним явищам. У зв'язку з цим головним завданням криміналістики є сприяння органам правопорядку в боротьбі зі злочинністю, повне й своєчасне техніко-криміналістичне забезпечення й супровід розслідування та профілактики злочинів, їх судового розгляду. Це завдання може бути реалізовано на основі всебічного використання досягнень сучасної науки й техніки.

Сучасні реалії XXI століття ознаменувалися тим, що світове співтовариство зіткнулося з однією з найнебезпечніших загроз останнього часу – епідемією коронавірусу COVID-19. Всесвітня організація охорони здоров'я в березні 2020 р. оголосила про пандемію через спалах коронавірусної інфекції, назвавши розповсюдження коронавірусу «надзвичайною ситуацією глобального масштабу». Як наслідок, епідемія коронавірусу COVID-19 і її наслідки суттєво вплинули на світову економіку, свідомість і поведінку людей, що своєю чергою змінило злочинну діяльність, діяльність органів правопорядку, національну безпеку держав у сфері охорони здоров'я й обумовило появу нових завдань і функцій криміналістики в умовах сьогодення.

Під час пандемії сучасна протиправна поведінка останнім часом дещо видозмінилася: набула нових рис, тенденцій і характеристик. Практика показує, що в таких умовах значно скоротилася вулична злочинність, водночас різко зросла кількість злочинів, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями, які пов'язані з використанням інтернет-технологій. Значного поширення набуло шахрайство, що вчиняється організованими злочинними групами, яким притаманна «злочинна спеціалізація», чіткий розподіл функцій і – нерідко – міжнародний рівень зв'язків. Такі негативні тенденції в динаміці й структурі злочинності поставили перед криміналістикою нові завдання й додали функції, пов'язані з «соціальним замовленням» практики на

пошук адекватних засобів, прийомів і методів протидії сучасним викликам злочинності [2].

Як вбачається, в сучасних реаліях одним із найперспективніших напрямів боротьби зі злочинністю є розроблення, впровадження й застосування криміналістичних інновацій у правозастосовній діяльності з метою підвищення її ефективності, результативності й оптимізації. Тому створення й запровадження інноваційних криміналістичних продуктів, активне їх практичне використання, сьогодні розглядається як пріоритетне завдання криміналістики на сучасному етапі й нагальна потреба правозастосовної практики.

Криміналістична інновація – це розроблені, впроваджені й застосовані на практиці новітні техніко-, тактико-, методико-криміналістичні засоби, що є результатом науково-дослідних або дослідно-конструкторських розробок, втілених у вигляді нового продукту (продукції), технології, послуги, рішення, які використовуються кваліфікованими спеціальними суб'єктами в практичній діяльності й спрямовані на ефективне виконання криміналістичних завдань, забезпечення оптимізації, підвищення якості й результативності правозастосовної практики.

З огляду на викладене важливим напрямом удосконалення поняттєво-категоріального апарату криміналістики, у тому числі й криміналістичної техніки, є уточнення й уніфікація термінів, оскільки інновації в криміналістичній науці та практиці позначаються по-різному: «інноваційні засоби», «інновації в криміналістиці», «інноваційні технології», «інноваційний криміналістичний продукт», «інновації в методиці розслідування злочинів», «інновації в криміналістичній тактиці», «інновації в криміналістичній техніці». Вбачається, що така термінологічна розбіжність пов'язана з етапом формування концепції інновацій, становленням цієї категорії криміналістики, але вона негативно впливає як на дослідження інновацій, так і на практику їх застосування [3].

У сучасних реаліях у галузі криміналістичної техніки простежується тенденція активних пошуків щодо розроблення й впровадження інноваційних криміналістичних продуктів, спрямованих на оптимізацію розслідування злочинів і судового розгляду. Як зазначається у криміналістичній літературі, до таких інноваційних продуктів можна віднести нові розроблені або прилаштовані до потреб слідчої (судової) практики техніко-криміналістичні засоби, сучасні інформаційні технології, електронні бази знань, методи фіксації, аналізу й оцінювання доказової інформації та інше. Прикладами інновацій у правозастосовній діяльності слугують ідентифікаційні біометричні системи за статичними й динамічними ознаками людини (системи електронної ідентифікації людини за біометричними ознаками – відбитками пальців

рук, ознаками зовнішності, малюнку райдужної оболонки ока, ДНК, ознаками ходи, почерку тощо), автоматизовані робочі місця (далі – АРМ), зокрема АРМ слідчого «Інсайт», автоматизовані інформаційно-пошукові системи та бази даних («Слідча практика», «Слідчий прецедент» та інші) тощо [4].

Серед інноваційних методів і засобів, на думку В. Д. Берназа, вагоме місце відводиться біометричним, тобто таким які дають змогу виміряти фізичні й поведінкові характеристики особи з метою її ідентифікації або виконання діагностичних завдань. Оригінальними спробами знайти нові шляхи виконання завдань ідентифікації особи є використання інструментальних засобів, зокрема це ідентифікація людини за її зовнішніми ознаками через відеосистеми з використанням тепловізійної техніки; за голосом, артикуляцією під час вимови окремих звуків, слів. Неповною мірою також використовуються можливості поліграфа у визначенні придатності до слідчої й детективної діяльності та наявності професійної деформації, у діагностиці правдивості свідчень, а також у виявленні причетності до кримінального правопорушення тощо. З 1985 р. в практику боротьби з кримінальними правопорушеннями втілено геномний метод ідентифікації людини за її ДНК, який є одним зі значних досягнень криміналістики ХХ століття й може повністю замінити в майбутньому дактилоскопію як у криміналістичній реєстрації, так і в ідентифікації особи [5].

Підсумовуючи, треба зазначити, що одним з найважливіших завдань подальшого розвитку криміналістики є вдосконалення структури криміналістичної техніки з огляду на появу, розвиток і сучасний стан окремих інноваційних напрямів цієї галузі криміналістики. Як показує практика, перспективним напрямом наукових розроблень у сучасній криміналістиці є дослідження нових галузей криміналістичної техніки. Значною мірою вони визначають інноваційні напрями сучасних криміналістичних досліджень у галузі криміналістичної техніки. Особливого значення набувають можливості застосування криміналістичної техніки в сучасних умовах глобальних загроз, інформаційних впливів і ситуації епідеміологічної кризи, пов'язаної з пандемією коронавірусу. Застосування засобів криміналістичної техніки пронизує усі види діяльності (слідчу, судову, експертну, прокурорську, адвокатську, детективну, оперативно-розшукову та інші), що враховує тенденцію розширення меж застосування криміналістичних знань у юридичній практиці.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Когутич І. І. Тенденції пристосування криміналістичних знань у здійсненні судочинства. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2020. 256 с.

2. Шевчук В. М. Сучасний стан та тенденції розвитку криміналістики: актуальні проблеми сьогодення. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 146. 246 с.

3. Шевчук В. М. Інноваційні напрямки розвитку криміналістики. Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці: матеріали міжнар. «круглого столу», м. Харків, 12 грудня 2019 р., НАПРН України. Харків: Право, 2019. 147 с.

4. Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Авдєєва Г. К. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання. Питання боротьби зі злочинністю: збірка наук. праць. Харків: Право, 2020. 256 с.

5. Берназ В. Д. Інтеграція досягнень сучасної науки в слідчу діяльність. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2008. Вип. 4. С. 188.

*Кульчицький Г. С.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Янковий М. О.,
професор кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДО ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ КРИМІНАЛІСТИКИ

Як відомо, методологія науки – це вчення про принципи побудови, форми та способи наукового пізнання. Методологічною основою будь-якої науки є теорія пізнання. Методологія криміналістики цілком справедливо, на нашу думку, передбачає діалектичний підхід, використання принципів та категорій діалектичної логіки. Важливу роль у криміналістичній науці та практичній діяльності у боротьбі з кримінальними правопорушеннями відіграють філософські положення про єдність теорії і практики, взаємозв'язок і взаємозумовленість, здатність матерії до відображення, вивчення явищ у розвитку, відповідність й інваріантність, наявність суперечностей та ін.

Разом з тим слід пам'ятати, що методологія – це не тільки логіка пізнання, а й сукупність певних методів практичної діяльності, і лише практика забезпечує надійність метода науки. Метод (від грец. *μεθοδος* – шлях, дослідження, теорія, вчення) – спосіб досягнення будь-якої мети, вирішення конкретного завдання. Особливості криміналістики зумовили на самих ранніх етапах її розвитку використання перш за все так званих формально-логічних методів пізнання (аналізу і синтезу, індукції та дедукції, конкретизації й абстрагування, аналогії, версії тощо). Вчені справедливо вважають, що використання цих методів забезпечує правильність мислення за формою і отримання нових знань за сутністю.

Коротко пригадаємо ці методи. Так, аналіз – це метод наукового дослідження шляхом розгляду окремих сторін, властивостей, складових частин чого-небудь. Тобто це процес розчленування цілого на частини. Він є необхідним етапом пізнання, який нерозривно пов'язаний із синтезом і є однією з основних операцій, із яких формується реальний процес мислення. Цілком логічно, що синтез – це процес практичного або уявного возз'єднання цілого з частин або з'єднання різних елементів, сторін об'єкта в єдине ціле.

Наступним методом можна назвати індукцію – спосіб міркування від окремих фактів / положень до загальних висновків. Це рух знання від одиничних тверджень до загальних положень. Індукція тісно пов'язана з дедукцією і в криміналістиці має важливе значення при висуванні версій, пізнанні подій минулого. Дедукція – спосіб міркування, при якому нове положення виводиться суто логічним шляхом від загальних положень до окремих висновків. Це рух знання від більш загального до менш загального, окремого, виведення наслідків із припущень. Дедукція є також умовиводом. Вона являє собою метод, що використовується у слідчому мисленні в процесі пізнання істини.

Також слід відмітити аналогію, тобто подібність у чомусь між явищами, предметами, поняттями. Аналогія являє собою умовивід від окремого до окремого або від загального до загального, і є способом пізнання, який лежить в основі метода моделювання та теорії подібності. У криміналістиці використовується в декількох напрямках, наприклад, висування версій за аналогією, використання типових ситуацій, типових слідчих (розшукових) дій, систем тактичних прийомів тощо.

Абстрагування – прийом пізнання (метод), при якому відкидається все несуттєве. Абстракція – це одна з основних операцій мислення, яка полягає в тому, що суб'єкт, відкриваючи певні (суттєві) ознаки досліджуваного об'єкта, не бере до уваги інші – несуттєві. Абстракція є уяв-

ним відвертанням уваги, усуненням від тих чи інших сторін, властивостей або зв'язків предметів чи явищ для вирізнення їх суттєвих ознак.

Як справедливо зазначається у криміналістичній літературі, формально-логічних методів недостатньо для об'єктивного з'ясування, розгляду та аналізу обставин правопорушення, тому в практичному аспекті використовуються і спеціальні криміналістичні методи.

Спеціальні або окремі методи, що використовуються у криміналістиці можна умовно поділити на дві групи: власне криміналістичні методи та методи інших (природничих / технічних) наук, які використовуються у криміналістиці, як правило, під час проведення криміналістичних експертиз.

Власне криміналістичні методи створені та обґрунтовані теорією криміналістики або запозичені та перетворені нею спеціально для дослідження криміналістичних об'єктів. До них належать різноманітні судово-фотографічні, трасологічні, судово-балістичні та інші методи. Наприклад, в галузі судової фотографії розроблені методи сигналетичної (впізнавальної), виміральної, панорамної, стереоскопічної, мікроскопічної, крупномасштабної та інших видів фотозйомки, методи фотографічного підсилювання кольорових контрастів, методи виявлення текстів, що неможливо прочитати тощо. Створені різні методи слідкопювання у трасології, широко використовуються методи дактилоскопічної ідентифікації, мікроскопічного та профілографічного дослідження мікрорельєфу різних слідів (наприклад, слідів знарядь злочину та інструментів, слідів на кулях та гільзах тощо).

У судовій балістиці розроблені та успішно застосовуються методи виявлення та фіксації слідів пострілу, ідентифікації зброї за слідами на кулях та гільзах, визначення дистанції пострілу, послідовності виконання кількох пострілів та інші методи судово-балістичної експертизи.

Криміналістика має також різноманітні ефективні методи техніко-криміналістичного дослідження документів, почеркознавчої експертизи, фотопортретної ідентифікації, кримінальної реєстрації.

Необхідно підкреслити, що всі методи криміналістики, які рекомендуються для практичного застосування у розслідуванні кримінальних правопорушень повинні відповідати принципам науковості, надійності, економічності, безпеки, етичності. В світлі цих вимог, цілком логічно, не можуть бути використаними методи, що знаходяться у стадії наукової розробки та перевірки, а також антинаукові, і ті, що принижують людську гідність.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Криміналістика: підручник у 2 т. Т. 1 / [А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.]; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 384 с.

*Кушнір Д. О.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ «СЛІДЧИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ» ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНЬОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

При розслідуванні різноманітних видів кримінальних правопорушень дуже часто виникає необхідність, окрім перевірки та уточнення показань, проводити експериментально-дослідницькі дії. Проведення таких дій нерідко спрямоване на встановлення можливості сприйняття особою певних фактів або явищ, вчинення нею конкретних дій, відсутності або наявності вмінь та навичок. Згадані дії здійснюються за допомогою слідчої (розшукової) дії – «слідчий експеримент». Під час воєнного стану актуальним постає питання стосовно тактичної та психологічної підготовки працівників Національної поліції України до проведення слідчої (розшукової) дії в умовах, що загрожують життю та здоров'ю учасників.

Слідчий експеримент – це пізнавальна слідча (розшукова) дія, сутність якої полягає у проведенні досліджень, пов'язаних із встановленням, перевіркою, оцінкою слідчих версій про можливість або неможливість існування тих чи інших фактів, що мають значення для кримінального провадження [2, с. 5].

В залежності від мети слідчий експеримент можна поділити на групи:

- слідчий експеримент по встановленню можливості спостереження або сприймання якого-небудь факту чи явища;
- слідчий експеримент по встановленню можливості існування якого-небудь факту чи явища;
- слідчий експеримент по встановленню можливості здійснення якої-небудь дії в певних умовах;
- слідчий експеримент по встановленню наявності або відсутності у конкретної особи певних професійних вмінь та навичок;
- слідчий експеримент по встановленню можливості учинення тих або інших дій за визначений час;
- слідчий експеримент по встановленню послідовності розвитку певної події та механізму злочину чи окремих його елементів;
- слідчий експеримент по встановленню меж поінформованості особи про факти, що цікавлять слідство.

Проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітнього часто супроводжується конфліктом сторін, а особливо в умовах воєнного стану. Слідчий експеримент за участю неповнолітнього повинен здійснюватися відповідно до загальних засад тактики проведення та суворим дотриманням ряду його особливостей, але в умовах воєнного стану виникають певні проблемні питання, що заважають проведення слідчої (розшукової) дії з дотриманням вимог КПК України.

Слід приділити увагу дотриманню права на забезпечення участі в проведенні даної дії захисника, особливо в умовах воєнного стану, законного представника, педагога, психолога, за необхідності – лікаря. В умовах воєнного стану виконати тактичні прийоми та норми КПК України практично не можливо, тому варто внести певні зміни в тактичні прийоми проведення.

Також варто звернути увагу на важливість планування проведення, безпеку місця проведення, участь представників. Які можуть бути дистанційно.

Загалом проведення слідчого експерименту можна поділити на три основні етапи: підготовчий, робочий, заключний.

Під час проведення описуваної слідчої (розшукової) дії важливим є встановлення психологічного контакту. Адже слідчий експеримент є «сильним» засобом психологічного впливу на учасників кримінального провадження, адже його результати нерідко свідчать про можливість або неможливість існування події, яку важко спростувати. У зв'язку з цим слідчому необхідно зробити все, щоб привести психологічний стан неповнолітнього в норму, пояснити всю важливість про-

ведення дії. Тому, вважається, що під час проведення такої слідчої (розшукової) дії, особливо за участю неповнолітнього, важливим є залучення психолога, якого можна залучити в он-лайн, або по телефону завдяки відеоконференції.

Деяку специфіку має перевірка показань на місці неповнолітніх. Це пов'язано з тим фактом, що потрібно враховувати їх можливості, здібності, вік, ступінь розвитку, вміння давати пояснення в певній обстановці. Також варто звертати увагу, що неповнолітнім, через їх вікові особливості важко оцінити, пригадати всі деталі, а через велику кількість учасників, вони можуть почати соромитися та припускатися помилок при відтворенні подій. Важливим елементом є оцінка отриманих в результаті проведення слідчого експерименту даних.

Враховуючи думку О. І. Котюка, оцінка ходу, а також результати описуваної слідчої дії передбачає вирішення таких завдань:

- 1) визначення відповідності умов і обстановки його проведення;
- 2) аналіз змісту експериментальних дій;
- 3) визначення ступеня об'єктивності й достовірності, що могло б спростувати їх випадковість;
- 4) перевірка способів фіксації;
- 5) встановлення доказового значення з'ясованих фактів (обставин) в подальшому доказуванні кримінального провадження;
- 6) визначення відповідності отримання даних іншим наявним у кримінальному провадженні доказам [3, с. 130-135].

Варто зосередити увагу на тому, що проведення слідчого експерименту з неповнолітнім підозрюваним, має бути цілеспрямованим. Саме тому, розуміння мети, може зробити результати проведення експерименту більш ефективними.

За підсумками проведення слідчим складається протокол. Протокол є основним засобом фіксації.

До додаткових засобів фіксації слідчого експерименту слід віднести, застосування фотозйомки, звукозапису, відеозапису [1].

Застосування відеозапису доцільне при проведенні складних експериментально-дослідницьких дій, адже повторний перегляд запису дозволить слідчому виявити обставини. Які не зафіксовані в протоколі і можуть мати значення для розслідування кримінального провадження, встановити помилки та прогалини під час проведення слідчої(розшукової) дії.

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що проведення слідчого експерименту в умовах воєнного стану є найбільш трудомісткою і складною слідчою (розшуковою) дією. Це пов'язано з тим, що у ній бере участь велика кількість осіб та є загроза життю та здоров'ю.

Результати правильно проведеної слідчої (розшукової) дії відіграють важливу роль у процесі доведення вини. У випадках, коли результати зафіксовані за допомогою технічних засобів (фото-та відеозйомки) наочність і переконливість результатів значно зростає, адже об'єктивно засвідчується певний факт, який має важливе значення для розслідування кримінального провадження.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (з останніми змінами від 03.05.2022), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/Laws/show/4651-17#Text>
2. Корнієнко М.В. Стан та деякі проблеми боротьби з організованою злочинністю в столиці України, Право України, 1998, №11, с. 5
3. Котюк О. І. Слідчий експеримент – процесуальні аспекти, О. І. Котюк, Бюлетень Міністерства юстиції України, 2013, № 3, с. 130–135

*Медведєва В. М.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Янковий М. О.,
професор кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДО ДИСКУСІЇ ЩОДО ПРЕДМЕТА КРИМІНАЛІСТИКИ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується стратегічним курсом на побудову демократичної правової держави, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1].

Зміни в кримінальній політиці держави, необхідність яких породжує стан злочинності, вимагають також переосмислення предмета криміналістики, який має велике теоретичне та практичне значення для підвищення ефективності розкриття і розслідування кримінальних правопорушень. Вирішення цієї складної проблеми вимагає, на нашу думку, комплексного підходу до вивчення явищ, пов'язаних із кримінально-протиправною діяльністю, використання досягнень та

об'єднання зусиль спеціалістів різних галузей знань. Такий підхід до зазначеної проблеми обумовлений, перш за все, тим, що більшість її аспектів знаходиться на перетині юридичних, природничих і технічних наук.

Аналіз широкого, як загальнотеоретичного, так і навчального масиву публікацій показує, що цій проблемі, на жаль, приділено недостатньо уваги, а найбільш відомі роботи, присвячені цьому питанню, відносяться до 30-40 річної давнини. Так, останні сорок років відмічені появою у криміналістичній літературі численних визначень її предмета. І це є цілком природним, оскільки предмет різних наук безперервно зазнає змін у зв'язку із зростанням знань, прогресом суспільного розвитку в цілому.

З огляду на означене, сучасний стан криміналістики характеризується наявністю і співіснуванням низки парадигм, орієнтованих на вивчення її предмета. До таких можна віднести:

а) традиційно-прагматичну концепцію, відповідно до якої криміналістика визначається як наука про прийоми та способи розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень;

б) теоретико-доказову концепцію як наслідок інтенсивного розвитку теоретичних та методологічних основ криміналістики;

в) інформаційно-пізнавальну концепцію, що являє собою узагальнення й подальше вдосконалення теоретико-доказової концепції та виходить із того, що предметом криміналістики є закономірності руху кримінально-релевантної інформації та засновані на них методи розкриття, розслідування й попередження кримінальних правопорушень;

г) слідознавчу концепцію, згідно з якою криміналістика – це наука про технологію і засоби практичного слідознавства (пошуково-пізнавальної діяльності) у кримінальному судочинстві.

Слід зазначити, що останніми роками спостерігається бажання деяких вчених-криміналістів значно розширити, «розмити» предмет криміналістики. Дехто визначає криміналістику як науку про закономірності механізму юридичного факту, виникнення інформації щодо юридично значущої ситуації та її учасників, специфіки збирання, дослідження, оцінки і використання доказів. Однак, об'єктно-предметна сфера криміналістики включає в себе двосдиний об'єкт дослідження – злочинну діяльність (поведінку) і її наслідки, що відображуються у джерелах інформації (матеріальних та ідеальних слідах) та діяльність з виявлення, розслідування, попередження кримінальних правопорушень і судового розгляду кримінальних проваджень. Відповідно до такої структури об'єкта криміналістики предмет її дослідження слід

розглядати як систему взаємопов'язаних закономірностей таких рівнів: 1) закономірність виникнення, існування та зникнення інформації про протиправну діяльність (поведінку), яка знаходить свою реалізацію у механізмі кримінального правопорушення і відображується у відповідних джерелах; 2) закономірність одержання, дослідження, оцінки та використання інформації про протиправну діяльність (поведінку) та її наслідки в доказуванні [2]. Розширення об'єктно-предметної сфери криміналістики на цей час убачається, на наш погляд, недоцільним, а намагання «розмити» предмет криміналістики – безперспективними та хибними, такими, що породжують зайві дискусії і відволікають увагу вчених від інтелектуального забезпечення реалізації основної мети і завдань науки криміналістики.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.05.2022).

2. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1 / [А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.]; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 384 с.

*Мірясова В. М.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

АНАЛІЗ ОТРИМАНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Слідчі (розшукові) дії застосовуються компетентними особами для збирання, дослідження, оцінки та використання доказів під час конкретного кримінального провадження. Вони мають пізнавальний і водночас процесуальний характер та розшукову спрямованість, сут-

ність якої полягає у намаганні процесуальної особи розшукати й належним чином зафіксувати у відповідних процесуальних джерелах фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження. Не менше важливою метою слідчих (розшукових) дій є перевірка раніше отриманих у даному кримінальному провадженні доказів або інших встановлених фактів.

В психологічному плані слідча ситуація є проблемною ситуацією, що детермінує всю пізнавальну активність слідчого. Функціональним центром пізнавальної діяльності слід вважати вирішення різноманітних мислительних завдань. В процесі вирішення будь-якого типу завдань слідчий реалізує наступні функції: цільову, адже встановлює факти, висуває версії; забезпечуючу – створює умови для ефективних дій та контрольну, адже слідчий вирішує завдання, співвідносить та перевіряє одержані результати.

В процесі розслідування кримінального правопорушення проявляється психограма слідчого, адже у кожній слідчій (розшуковій) дії бере участь цілісна особистість слідчого з притаманними їй рівнем моральних якостей, принципів та цінностей, інтелектуально-пізнавальних, фізіологічних якостей, характерологічних властивостей [3, с. 137].

Крім того, слід враховувати ще ряд обставин, які впливають на процес встановлення та дослідження фактичних обставин. По-перше, певні події, дії викликають в об'єктивній дійсності не одну, а комплекс відповідних змін. При цьому докази містять неоднакову кількість інформації – одні більше, інші менше, а тому тільки їх сукупність дозволяє зробити найбільш адекватні висновки про обставини, що встановлюються. По-друге, сліди, що залишаються у людській свідомості, не можуть повністю відповідати об'єкту, що в них відображений. По-третє, процес відображення сам по собі є діалектично суперечливим. Ця суперечність полягає в одночасному закріпленні сигналів інформації та їх ліквідації (запереченні). Враховуючи ці особливості процесу відображення, кримінальне процесуальне законодавство встановлює загальну для усіх суб'єктів пізнання вимогу щодо всебічного, повного й неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження [3, с.351-352].

Під час дослідження процедури встановлення фактичних обставин кримінального провадження слідчому, прокурору слід враховувати постійну зміну фактичних обставин (при безпосередньому дослідженні триваючих обставин), а також можливу зміну доказів. Наприклад, втрата речовими доказами слідів кримінального правопорушення,

зникнення (забування) з пам'яті людей даних про досліджувані обставини, події.

Відповідно до закону загального зв'язку та мінливості явищ тотожність, відповідність предмета самому собі не може бути незмінною, вона постійно модифікується під впливом зовнішніх факторів, змін, що відбуваються. Ідентифікаційні ознаки досліджуваного об'єкта можуть настільки змінитись, що ідентифікація стане неможливою і досліджуваний об'єкт втратить доказове значення, хоча він і є тим доказом, який має значення для вирішення кримінального провадження. Тому висновки про одні факти не можна переносити на інші, хоч й аналогічні, а висновки, знання, одержані про конкретні факти під час розгляду однієї справи, мають обов'язкове значення під час оцінки цих фактів в інших справах. З цих положень випливають, правові принципи преюдиційності та недопустимості прецеденту у вирішенні правових спорів [3, с. 226].

Варто зауважити, що встановлення фактичних обставин кримінального провадження слідчим, прокурором, як передумова ухвалення ними законного, обґрунтованого і вмотивованого рішення, відбувається за внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження. Значний вплив на цей процес здійснюють професійна підготовка слідчого, прокурора, рівень їх знань і досвіду, обставини часу, ступінь складності провадження, тощо.

Розглядаючи двоєдину сутність доказування, автори класичної праці з теорії доказів у кримінальному процесі не намагались звести доказування та аналіз інформації отриманої проведенням слідчої (розшукової) дії лише до логічних форм розумової діяльності суб'єктів, адже вважали, що доказування в аспекті логічної форми розумової діяльності відбувається шляхом висунення та перевірки різних версій, побудови силогізмів, індуктивних умовиводів, тощо. Однак у кримінально-процесуальному доказуванні розумовий процес, наряду із логічними операціями, включає в себе відчуття та сприйняття, акти впізнання та інші психологічні акти, за посередництва яких відбуваються складні пізнавальні процеси. Тому було б занадто спрощеним уявляти собі розумову діяльність, зокрема судді, тільки як систему логічно розгорнутих суджень, що іменуються в психологічній науці дискурсивним мисленням [5, с.243-250].

Таким чином, аналіз інформації, отриманої проведенням слідчої (розшукової) встановлюється узгодженою цілісною системою, що направлена на перевірку, дослідження, оцінку і використання доказів та характеризується певним ступенем єдності в кримінально-

процесуальному, морально-етичному, психологічному та організаційно-тактичному аспектах.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (зі змінами на 03.05.2022), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Гагаловська А. П. Визначення поняття слідчої дії у чинному кримінально- процесуальному законодавстві / А. П. Гагаловська // *Наука і життя: українські тенденції, інтеграція у світову наукову думку*. 2009. Ч. 3. С. 24–27.
3. Карпушин С. Ю. Повторні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні / С. Ю. Карпушин // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2015. Вип. 17-2. С. 135-138.
4. Качурін С. Одержання зразків для експертного дослідження: проблеми теоретичного та практичного характеру / С. Качурін // *Право України*. 2004. № 1. С. 111–113.
5. Рудь О. А. Слідчі дії: примусовий аспект / О. А. Рудь // *Науковий вісник / Львівський держ. ун-т внутр. справ*. Львів, 2008. Вип. 1. С. 349–354.

Моргун І. О.,
*завідувач кафедри «Оперативно-технічні заходи»
Національної академії Служби безпеки України,
кандидат технічних наук*

МІСЦЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ «АУДІОКОНТРОЛЬ ОСОБИ»

В умовах воєнного стану, запровадженого в Україні 24 лютого 2022 року, особливого значення набувають законні дії правоохоронних органів, спрямовані на забезпечення належного рівня обороноздатності країни, протидії розвідувальним, диверсійно-підривним та іншим протиправним діям держави агресора. Одним з інструментів, що активно використовується уповноваженими правоохоронними органами України в цій діяльності, є проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД, дія), одним з різновидів яких є аудіоконтроль особи.

Стаття 260 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) визначає аудіоконтроль особи як різновид втручання у приватне спілкування.

Відповідно до пункту 4 статті 248 КПК, ухвала слідчого судді на проведення дії повинна містити відомості про особу, місце або річ, щодо яких необхідно провести НСРД. Таким чином для аудіоконтролю важливими є відомості про місце де саме проводитиметься дія.

Аудіоконтроль особи, може проводитись у житлі чи іншому володінні особи, у публічно недоступних місцях, а також в публічно доступних місцях, якщо при цьому відбувається втручання у приватне спілкування. На підставі чинних нормативно-правових актів наведемо максимально розгорнутий перелік можливих місць для проведення досліджуваної дії.

Відповідно до статті 379 Цивільного кодексу України, житлом фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше жиле приміщення, призначені та придатні для постійного або тимчасового проживання в них. Додатково поняття «житло» у значенні, що використовується у КПК України, роз'яснюється Постановою Верховного суду України [1]: 1) особистий будинок з усіма приміщеннями, які призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, а також ті приміщення, які хоча й не призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, але є складовою будинку; 2) будь-яке житлове приміщення, незалежно від форми власності, яке належить до житлового фонду і використовується для постійного або тимчасового проживання (будинок, квартира в будинку будь-якої форми власності, окрема кімната в квартирі тощо); 3) будь-яке інше приміщення або забудова, які не належать до житлового фонду, але пристосовані для тимчасового проживання (дача, садовий будинок тощо). Відповідно до практики Європейського суду з прав людини поняття «житло» охоплює не лише житло фізичних осіб. Воно може поширюватися на офісні приміщення, які належать фізичним особам, а також офіси юридичних осіб, їх філії та інші приміщення. Як «інше володіння» слід розуміти такі об'єкти (природного походження та штучно створені), які за своїми властивостями дають змогу туди проникнути і зберегти або приховати певні предмети (речі, цінності). Ними можуть бути, зокрема, земельна ділянка, сарай, гараж, інші господарські будівлі та інші будівлі побутового, виробничого та іншого призначення, автомобіль тощо.

До місць проведення аудіоконтролю особи також відносяться публічно доступні місця, за умови, що учасники спілкування вжили необ-

хідно мінімальних умов, для того щоб зміст інформації, якою вони обмінюються, був захищений від стороннього втручання.

У чинному законодавстві України відсутнє чітке визначення терміну «публічно доступне місце». Використовуючи у зворотному значенні положення пункту 2 статті 267 КПК можна дійти висновку, що публічно доступним є місце, до якого можливо увійти або в якому можливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача, або уповноважених ними осіб. Можна стверджувати, що до публічно доступних місць відносяться громадські місця та місця загального користування. Також відповідно до пункту 3 статті 267 КПК статус публічно доступних при проведенні НСРД мають приміщення, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання осіб у зв'язку з відбуттям покарання, затриманням, взяттям під варту тощо).

Відповідно до пунктів 20, 22 глави 2 розділу II наказу Офісу генерального прокурора [2] до громадських місць належать місця, що використовуються громадянами для спільної роботи, відпочинку, пересування, проведення масових заходів та інших потреб (вулиці, площі, вокзали, аеропорти, магазини, кафе, бари, ресторани, музеї, клуби, пляжі в період їх роботи, а також громадський транспорт під час перебування в ньому громадян, ділянки лісу, поля під час проведення на їх території організованих масових зібрань), приміщення вокзалів, пасажирські (приміські) потяги, літаки, катери, пароплави, перони, платформи, пристані та інші місця під час очікування посадки та висадки пасажирів. Не вважаються громадськими місцями території залізничних станцій, морських і річкових портів, аеропортів, вантажних районів та дворів, контейнерних площадок, території підприємств, установ та організацій залізничного, морського, річкового та повітряного транспорту, які не пов'язані з обслуговуванням пасажирів та які мають обмежений доступ. Відповідно до статті 1 Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення», громадське місце – це частина (частини) будь-якої будівлі, споруди, яка доступна або відкрита для населення вільно, чи за запрошенням, або за плату, постійно, періодично або час від часу, в тому числі під'їзди, а також підземні переходи, стадіони. Відповідно до пункту 2 розділу I наказу Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [3] місцями загального користування є місця, призначені для забезпечення експлуатації будинку та побутового обслуговування його мешканців, крім допоміжних приміщень.

Крім житла чи іншого володіння особи, а також публічно доступних місць, існує ще одна категорія – це публічно недоступні місця (пункт 2 статті 267 КПК України), до яких слід віднести адміністративні, службові, виробничі, складські, допоміжні та інші приміщення, що не відносяться ні до житла чи іншого володіння особи, ні до публічно доступних місць.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства: Постанова Верховного Суду України від 28.03.2008 № 2. Вісник Верховного Суду України. 2008. № 4. С. 4-8.

2. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: Наказ Офісу генерального прокурора 30.06.2020 № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text> (дата звернення: 02.01.2022).

3. Про затвердження Методики розподілу між споживачами обсягів спожитих у будівлі комунальних послуг: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України 22.11.2018 № 315. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1502-18#Text> (дата звернення: 02.01.2022).

***Мостовських Д. Ю.,**
студент Одеського державного
університету внутрішніх справ*

***Науковий керівник:**
Калаянова О.Д.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Неповнолітні особи є особливими суб'єктами кримінального процесу, вони є більш уразливішими ніж інші повнолітні суб'єкти. Саме тому виклик та допит неповнолітніх має ряд особливостей, на які слід звертати увагу. Допит як важлива і найчастіше практикована слідча

(розшукова) дія є однією з форм отримання доказової інформації, процесуальний засіб формування і перевірки доказів. У результаті допиту здобувається і перевіряється значна частина відомостей про вчинене кримінальне правопорушення, встановлюються мотиви та мета кримінального правопорушення, а також умови за яких воно відбувалося та які обставини сприяли його скоєнню. Для ефективного проведення допиту велике значення має його правильна організація, яка полягає в глибокому і всебічному вивченні матеріалів кримінального провадження, ознайомленні зі спеціальними питаннями, з деякими даними про особу допитуваного, складанні плану, визначенні питань щодо створення відповідних умов для здійснення даної процесуальної дії, про місце і час її проведення тощо.

Допит неповнолітнього включає в себе тактичні та психологічні особливості. Тактичні прийоми є формою реалізації психологічного впливу. У тактичному прийомі зміст психологічного впливу полягає в наступному:

1) тактичний прийом є носієм психологічного впливу; такі прийоми є реалізацією методів впливу;

2) психологічні методи впливу не можуть бути застосовані поза тактичними прийомами. До того ж, у процесі спілкування тактичні прийоми як носії психологічного впливу переслідують певну мету, а саме: діагностику психічних станів осіб, які потрапили у сферу кримінального судочинства; активізацію їхніх дій; зміну поведінки і позиції зазначених осіб; одержання необхідної інформації; виховання і перевиховання [1, с. 120].

Слід зауважити, що підготовка і проведення допиту неповнолітніх зумовлені віковими особливостями допитуваної особи. Знання цих особливостей має велике значення для обрання прийомів встановлення психологічного контакту, вибору режиму проведення допиту, здійснення впливу на неповнолітнього, оцінки його показань. Щодо місця проведення допиту доречно вказати, що ефективним буде проведення слідчої (розшукової) дії за місцем проживання неповнолітнього чи в школі. Обстановку, подібну до тієї, яка вдома, у школі, можна створити і в іншому місці. Крім того, слід мати на увазі, що допит неповнолітнього підозрюваного (підлітка) може мати певні особливості, а саме легкість, з якою підліток визнає свою провину, що нерідко негативно впливає на якість подальшого збирання доказів слідчим та об'єктивне проведення досудового розслідування. Слід також враховувати такі обставини, як самообмова неповнолітнього з метою удавання хибного поняття «злочинної романтики», схильності підлітків до фантазуван-

ня, взяття чужої провини «на себе». Тому показання такої особи повинні перевірятися за двома критеріями: їх повнота та достовірність [2, с. 130].

Варто наголосити, що вікові особливості неповнолітніх вимагають і посилення їх правової захищеності перед загальним правосуддям, застосування на досудовому слідстві та в судовому розгляді деяких особливих правил, які, не змінюючи і не скасовуючи загальну процесуальну форму провадження у кримінальному судочинстві, створювали б додаткові процесуальні гарантії для неповнолітніх.

Допит неповнолітніх, що здійснюється в рамках судового процесу, має характерні особливості, які відрізняють його від допиту в ході досудового розслідування. Проте у нормах КПК є процесуальні гарантії, які застосовуються при проведенні допиту на стадії досудового розслідування і судового провадження, та майже ідентичні. Науковці для усунення негативного впливу на особу неповнолітнього і отримання достовірних показань пропонують такі заходи: заборона допуску в судові засідання як публіку осіб, які не є учасниками розгляду; зведення до мінімуму кількості судових дій, що вимагають участі неповнолітніх свідків і потерпілих; обмеження тривалості перебування неповнолітніх в залі суду та інші [3, с. 645].

Також висвітлюючи особливості тактики проведення допиту неповнолітніх у кримінальному провадженні, слід звернути увагу й на таку новітню технологію, як «Зелена кімната». Сутність цієї методики полягає в тому, що під час проведення допиту неповнолітніх створюються максимально комфортні умови для проведення цієї слідчої (розшукової) дії з тим, щоб мінімізувати травматизацію дитячої психіки. Зокрема використання цієї методики є необхідним під час кримінальних проваджень щодо сексуального насильства та експлуатації, а також щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії [4, с. 176]. Так, слід погодитися методика проведення допиту у «зелених кімнатах» дозволяє забезпечувати дружню атмосферу для дитини, де вона відчуватиме захист і комфорт.

До речі, така методика відповідає міжнародним стандартам кримінального провадження щодо неповнолітніх осіб. «Зелені кімнати» використовуються в Німеччині, Польщі, Сполучених Штатах Америки, Естонії, Болгарії та ін. для допиту з метою зменшення травматизації дітей які постраждали від злочинів насильницького характеру і цілком можуть бути використані під час проведення слідчої (розшуко-

вої) дії – пред’явлення особи для впізнання, забезпечуючи психологічний комфорт і захист дитини [5, с. 80].

Щодо національного досвіду, то з жовтня 2021 року в Україні розпочала роботу перша «Зелена кімната» в Києві [6], яка обладнана відповідно до стандартів: допит проводиться у спеціально обладнаному приміщенні, де автоматично здійснюється запис допиту, який в подальшому можна буде використовувати як під час досудового розслідування, так і у ході судового розгляду. Така методика дозволяє не проводити повторні допити, не травматизувати неповнолітніх потерпілих. Допит проводить дитячий психолог, а в окремій кімнаті знаходяться слідчий, батьки, інші учасники кримінального провадження. Кімната облаштована Венеціанським склом, що у кімнаті допиту виглядає як звичайне дзеркало. Станом на сьогодні працюють ще такі кімнати у Харкові, Одесі, Львові [7-8].

На жаль, на практиці дані «зелені кімнати» не використовуються в повному обсязі. Слідчі відмовляються проводити допити у «зелених кімнатах», мотивуючи тим, що немає чіткої норми у КПК України відсутній прописаний механізм на рівні інструкції, тому, за звичай, допит дитини продовжують проводити у своїх робочих кабінетах. Але, зрозумілим є той факт, що сьогодні по всій території України є неможливим проведення допиту за методикою «Зелена кімната» у зв’язку з відсутністю спеціально облаштованих кімнат.

Отже, слід погодитися із криміналістами, процесуалістами та психологами у тому, що однією з основних особливостей при підготовці і проведенні допиту неповнолітньої особи є отримання слідчим у порядку, визначеному ст. 128 КПК України, консультативної допомоги фахівців, насамперед, психолога, спеціаліста у галузі дитячої чи юнацької психології. Знання психології формування показань, вікових та індивідуальних особливостей неповнолітнього допитуваного має вагомое значення для правильного обрання прийомів встановлення психологічного контакту, тактики допиту, режиму проведення допиту, здійснення впливу на неповнолітнього, оцінки його показань і, як результат, з’ясування необхідних обставин, отримання правдивої доказової інформації для встановлення істини у кримінальному провадженні.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Доказування у кримінальному провадженні: навчально-практичний посібник / кол. авт. Київ: Національна академія прокуратури України, 2017. 346 с.

2. Гошовська Ю. Допит неповнолітніх у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2016. Апрель. С. 130-133.

3. Тищенко К.С. Особливості проведення допиту малолітніх та неповнолітніх на стадії досудового розслідування. *Молодий вчений*. 2018. № 5 (57). С. 645-648.

4. Мальована Т.І. Місце проведення допиту дитини, яка потерпіла від злочину у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 174–184.

5. Карпінська Н. Деякі проблемні питання пред'явлення особи для впізнання неповнолітньому потерпілому від злочинів насильницького характеру. *Історико-правовий часопис*. 2019. № 1. С. 80-84.

6. У Києві запрацювала перша «Зелена кімната»: URL <https://ki.court.gov.ua/tu11/pres-centr/news/1188309/>

7. Допит неповнолітньої особи з використанням новітніх технологій («зелена кімната»): URL <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12678/Zelena%20kimmata.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

8. "Зелена кімната": у Львові створять простір для дітей, які стали жертвами насилля: URL <https://suspilne.media/141584-zelena-kimmata-u-lvovi-stvorat-prostir-dla-ditej-aki-stali-zertvami-nasilla/>

Пальчевський К. В.,

*старший викладач спеціальної кафедри № 8
Науково-навчального інституту Державної Безпеки
Національної академії Служби безпеки України*

ВИКОРИСТАННЯ ПОШТОВОЇ МЕРЕЖІ ЗВ'ЯЗКУ ДЛЯ ПЕРЕСИЛАННЯ ЧАСТИН ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

З початку збройної агресії Російської Федерації проти України у 2014 році на сході нашої держави почастишали випадки забороненого законодавством використання поштової мережі зв'язку для пересилання зброї, її частин та боєприпасів. Зазначене викликало значний сплеск виявлення співробітниками операторів поштового зв'язку та уповноваженими правоохоронними органами пересилання вказаних заборонених предметів.

Відповідно до ст. 14-1 Закону України від 04.10.2001 № 2759-III «Про поштовий зв'язок» [1] забороняються до пересилання у поштових відправленнях вкладення, які можуть становити загрозу життю та здоров'ю людей, призводити до знищення чи псування (пошкоджен-

ня) інших поштових відправлень та поштового обладнання. Перелік вкладень, заборонених до пересилання у поштових відправленнях, порядок їх вилучення із поштових відправлень та розпорядження ними визначаються Кабінетом Міністрів України.

У пункті 32 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил надання послуг поштового зв'язку» від 5 березня 2009 р. № 270 зазначається, що у внутрішньо державній мережі зв'язку:

заборонено пересилати вогнепальну зброю усіх видів і боєприпаси до неї (крім несправних частин рушниць, які відправляються магазинами мисливських і рибальських знарядь, правлінням Товариства мисливців і рибалок на адресу заводів-виготовлювачів або майстерень з ремонту рушниць, а також цими заводами або майстернями на адресу відповідних магазинів і правління Товариства мисливців і рибалок).

Відповідно до цієї постанови Кабінету Міністрів України власники зброї не можуть самостійно відправляти несправні частини вогнепальної зброї. Це ускладнює власникам вогнепальної зброї своєчасно та без зайвої бюрократії обслуговувати зброю. Вказана проблема набуває особливого значення у теперішній час, коли Україна зазнала підступної повномасштабної збройної агресії з боку Російської Федерації, у наслідок чого велика кількість добровольців вступила до ЗСУ та лав територіальної оборони, у тому числі взявши на озброєння власну зброю. З огляду на логістичні та організаційні складнощі, що стали результатом знищення транспортної та обслуговуючої інфраструктури ракетно-бомбовими ударами агресора, дуже часто саме поштовий канал зв'язку є єдиним можливим варіантом переслати несправну зброю чи її частини до заводу-виготовлювача або майстерні.

Зазначимо, що відповідно до Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, яка була затверджена наказом від 21.08.98 № 622 та зареєстрована в Міністерстві юстиції України 7 жовтня 1998 р. за № 637/3077 [2], власники перед отриманням вогнепальної зброї проходять навчання, інструктаж з використання та застосування вогнепальної зброї. Тобто власники зброї повністю відповідає за її використання.

З огляду на викладене, а також з метою підвищення ефективності збройної відсічі державі агресору та зменшення навантаження на правоохоронні органи, задіяні у виявленні заборонених поштових відпра-

влень, пропонується внести зміни до відповідних нормативно-правових актів щодо надання можливості власникам зброї пересилати несправну вогнепальну зброю або частини до неї до заводу-виготовлювача або майстерні та у зворотному напрямку.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Закон України від 04.10.2001 № 2759-III «Про поштовий зв'язок». Відомості Верховної Ради України. 2020. № 28. Ст. 128.
2. Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів. Офіційний веб-портал Верховної Ради України, головна сторінка розділу «Законодавство». URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 26.05.2022).

*Ручка І. В.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ТАКТИЧНІ ТА ПИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО З ВИКОРИСТАННЯМ ЛЯЛЬОК, ЯК ЗАСОБОМ СПІЛКУВАННЯ

У кримінальному провадженні окремі вікові характеристики особи його учасника мають певне значення, що знаходить своє відображення у процесуальних нормах. Це, зокрема, визначає особливості підготовки й проведення допиту малолітньої особи – дитини до досягнення нею чотирнадцяти років і неповнолітньої особи, якою може бути малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

Особливості допиту неповнолітніх є присутність під час даної слідчої (розшукової) дії малолітніх чи неповнолітніх свідків, підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, їхніх законних представників, якими можуть бути батьки, усиновлювачі, опікуни чи піклувальники, інші близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки й піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває малолітній або неповнолітній, педагога або психолога, а під час допиту малолітніх чи неповнолітніх підозрюваних та обвинувачених також захисника. Присутність під час допиту таких осіб лікаря визначається в кожному конкретному випадку особою, яка проводить допит, з урахуванням того, що запрошений для присутності під час допиту лікар повинен бути спеціалістом у галузі дитячої психології або педіатрії, а не з будь-якої іншої медичної галузі знань [1, с. 23].

Законний представник повинен бути присутнім під час допиту поряд з педагогом або психологом. Залежно від характеру взаємин малолітнього чи неповнолітнього із законним представником і обставин кримінального провадження слідчий, прокурор має право на власний розсуд або за погодженням із допитуваною особою визначати, хто саме із законних представників буде присутнім під час допиту. З цією метою слідчий, прокурор виносить постанову про залучення законного представника малолітнього або неповнолітнього підозрюваного, потерпілого для участі в кримінальному провадженні, а стосовно свідка - для участі у допиті, копія якої вручається законному представнику.

Тривалість проведення допиту будь-якої особи має процесуальне обмеження в часі. Для малолітньої або неповнолітньої особи незвична обстановка допиту, характер і зміст запитань, які ставлять перед ними і потреба формулювання відповідей, які не можуть спиратися на достатній життєвий досвід такої особи, становить значні труднощі і викликає швидко психологічну втому, надто у випадках, якщо предмет допиту може негативно вплинути на психіку, торкається особистих інтересів та прав допитуваної особи. З цієї причини визначено як обов'язкові умови про те, що допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом понад дві години на день [1, с. 45].

Щодо психологічного аспекту проведення допиту неповнолітнього, то слід зазначити, що варто провести розподіл запланованої слідчої (розшукової) дії на етапи, кожний з яких виконує певну функцію. Виокремлюють такі фази опитування (допиту): попередня фаза, вступна фаз, фаза вільної розповіді, фаза детальних запитань та заключна фаза.

Попередня фаза- охоплює дії, які передують контакту з дитиною. Вона полягає в отриманні інформації про дитину - свідка чи жертву – її пізнавального, соціального та емоційного розвитку, а також щодо її найближчого оточення і сім'ї. Знання сильних і слабких сторін дитини уможливить встановлення з нею правильного контакту, дозволить уникнути недоречних і небезпечних запитань (наприклад, про школу, якщо у дитини проблеми з навчанням).

Під час вступної фази відбувається безпосереднє знайомство з дитиною, пояснення її мети зустрічі та ролі осіб, які проводять опитування, а також встановлення контакту з нею.

На фазі вільної розповіді дитина - жертва чи свідок має розповісти про хід подій вільно, у своєму темпі, згідно з послідовністю згаданого змісту. Вільна розповідь дитини дозволяє пізнати її світ та автентичні враження. Цей етап показує, які елементи подій викликали емоції, були для дитини важливими, вартими того, щоб їх помітити та запам'ятати. Ця фаза є порівняно безпечною для свідка, оскільки не викликає напруження, пов'язаного з необхідністю відповіді на питання, та дозволяє розкрити той зміст, який не обтяжений надмірними емоціями. Стосовно дитини вона також має особливе значення, бо найменше втручається у хід її думок, дозволяє пізнати її знання щодо обставин справи та термінологію, з нею пов'язану. Крім того, фаза вільної розповіді дає відповідний напрямок запитанням, які ставитимуться під час наступної фази опитування.

Фаза детальних запитань. Метою особи, що проводить опитування, на цьому етапі є доповнення викладу подій, здійсненого дитиною під час фази вільної розповіді, та їх впорядкування для з'ясування обставин справи. Варто подбати про те, щоб перехід до наступної фази опитування відбувся плавно, природно і не викликав занепокоєння дитини, пов'язаного з тим, що вона може не впоратися з відповідями. Цей етап опитування повинен мати таку форму розмови, яка підбирається з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дитини. Не варто говорити дитині, що вона про щось забула у своїй розповіді або наддала непослідовну інформацію, що суперечить іншим доказам. Такого типу висновок може пригнічувати її й гальмувати спонтанність відповідей або їх викривляти. Замість цього варто сказати, що особа, яка веде опитування, хотіла б дізнатися більше про подію, що вона чогось не зрозуміла у спонтанній розповіді дитини або на щось не звернула достатньої уваги і тому ставитиме додаткові запитання. Можна, наприклад, сказати дитині: «Мене там не було, лише ти знаєш, щотодісталось». Можна ставити запитання з метою доповнення, пояс-

нення, перевірки сказаного. Формулюючи їх, необхідно керуватися кількома засадами.

Під час заключної фази опитування у дітей, як правило, спостерігається певне розслаблення. Однак буває так, що дитина після свідчень є нервовою, неспокійною з огляду на наслідки своїх висловлювань, їхню оцінку та свою роль у наступних стадіях провадження у кримінальному процесі. Слід дати їй час заспокоїтися, показати, що її емоції є зрозумілими, похвалити за зусилля, навіть якщо її показання не містили суттєвої для даного провадження інформації. Наприкінці слід поговорити з дитиною на нейтральні, емоційно не обтяжливі теми. Можна, наприклад, запитати про плани на канікули або вихідні. Це сприятиме зниженню напруги дитини [2].

Досліджуючи міжнародне законодавство, розповісти про методику допиту неповнолітніх у Чехії. Там органи досудового розслідування використовують для допиту, так звані ляльки-маріонетки, Я і Пая.

В Чехії їх використовують, як «Десять заповідей» - посібник та методологія, що інформують, як правильно діяти, і таким чином дозволяють дитині чи неповнолітньому створити принаймні трохи сприятливіші умови для допиту, які можуть не повторитися через правильне дотримання цих принципів, що дуже важливо для психіки дитини.

Зокрема, це такі принципи:

1. Добре знайте інформацію, що містить кримінальне провадження, оцінки та експертизу.
2. Підготуйте у письмовій формі теми питань щодо віку дитини та ознайомтесь із намірами усіх причетних.
3. Створіть умови для безперешкодного допиту (телефони, виїзди та прибуття інших тощо).
4. Використовуйте техніку запису непомітно.
5. Вступаючи у контакт, враховуйте вік дитини та характер справи, включаючи зрозумілий словник для дітей.
6. Представляйте ляльок, не змушуйте їх, нехай вони «відчувають» дітей, називають їх та знайомляться з ними.
7. Проведення допиту таким чином, щоб забезпечити спонтанність показань, уникати емоційно забарвленої реакції на маніпуляції дитини з лялькою або її словесного вираження.
8. У разі втрати дитини або переходу до спонтанної гри з ляльками, не пов'язаними зі справою, перервіть допит і працевлаштуйте дитину в іншому випадку.
9. Після допиту дайте дитині пограти з лялькою, попрощатися, похвалити їх і «повісти» їх у позитивну реальність.
10. Забезпечте запис всього допиту до форми протоколу [3].

Це ляльки – імітації дитячих персонажів, як хлопчиків, так і дівчаток.

Це можуть бути, наприклад, ляльки, що нагадують маму і тата, або різні домашні «імітації» «Джая і Паджі». У лялечок є отвір у піхві, але те, чого довго не вистачало, - це анальний отвір, який ми вже можемо знайти на «нових» лялечках.

Вони виготовлені з текстильного матеріалу, який повністю відповідає гігієнічним нормам, лялечки прості в обслуговуванні та дуже приємні та «теплі» при контакті зі стилізованими статевими органами, які приблизно відповідають віку дітей дошкільного віку, які є найчастішими жертвами злочину. Простий ляльковий одяг легко обробляти. Лялечки повинні сприяти кращому контакту з дитиною [4, с. 78].

За допомогою цих маріонеток можна продемонструвати злочинність над старшими дітьми та дорослими. Вони також ефективні при відновленні правопорушень. Основна перевага – їх зовнішній вигляд, що нагадує іграшку, з якою дитина дуже легко налагоджує з ними контакт, а також легко ідентифікується з нею.

Вони використовуються для з'ясування, зокрема, моральних злочинів проти дітей. Вони можуть бути використані для надання пояснень на всіх етапах процедури спеціаліста, при виконанні завдань у кримінальному провадженні.

Маріонетки були вперше використані в поліцейській практиці в 1996 році і з тих пір вони успішно використовуються для допиту дітей-жертв злочину, а також дітей, які стали свідками злочинів і часто є їхніми лише очевидцями. «Лялечки добре спрацьовують, якщо дитина з якихось причин не в змозі розповісти про неприємний досвід і може розіграти «всю історію на ляльці. Дитина, яка стала жертвою сексуального правопорушення, може показати на ляльці, як правопорушник ставився до нього, куди злочинець дійшов, що він робив з дитиною. Або, використовуючи обох ляльок, дитина може зіграти в невеликому театрі про те, як сталося діяння (що сталося між ним та злочинцем тощо). Якщо діти були свідками, то маріонетками вони демонструють, як злочинець поведився з жертвою і як пройшла вся історія» [5].

Тому, враховуючи вищевикладене, використання таких ляльок є підходящим засобом для спілкування, який ми можемо використовувати під час опитування, з дітьми. Але ми повинні сприймати цей метод як підтримуючий. Нам потрібно прийняти цей інструмент і навчитися працювати з ним під час допиту неповнолітніх.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник / М. В. Салтевський. К.: Кондор, 2005. 360 с.
2. И.Ю. Кулагин «Развитие ребенка от рождения до 17 лет»; Режим доступу: [http // www. globalteca.ru/](http://www.globalteca.ru/).
3. Helus, Z. Úvod do psychologie. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2011, s. 275
4. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: Метод. посіб. / Автори-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська; Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. К.: ФОРМ Кліменко, 2015. 114 с.
5. Němec, M. Osobní konzultace. Praha: Policejní akademie ČR. 2009

Сміжак Б. В.,

слухач магістратури

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Антонюк П. Є.,

професор кафедри криміналістики та судової медицини

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ПРОФАЙЛІНГУ ДЛЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Головними завданнями Національної поліції України є: охорона прав і свобод людини, протидія злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1]. Виконання покладених на Національну поліцію завдань реалізується через наділення поліцейських певними повноваженнями, зокрема, по здійсненню превентивної та профілактичної діяльності; виявленню причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень; вжиття заходів з метою виявлення та припинення кримінальних, адміністративних правопорушень та усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення.

Правовий режим воєнного стану в Україні передбачає як обмеження певних конституційних прав і свобод громадян, так і наділення

уповноважених суб'єктів, в тому числі й поліцейських, додатковими повноваженнями, покладання на них додаткових завдань, спрямованих на забезпечення правового режиму воєнного стану, введеного як на всій території України, так і в окремі місцевості [2].

З моменту введення воєнного стану на території України поліцейські активно залучаються до забезпечення публічної безпеки шляхом несення служби по охороні об'єктів критичної інфраструктури, патрулюванню, чергуванню на блокпостах. Під час несення служби застосування поліцейськими технології криміналістичного профайлінгу (превентивний профайлінг) дозволяє виявляти осіб, що мають намір вчинити різні види правопорушень (диверсійно-розвідувальну діяльність, мародерство, реалізацію зброї та вибухових речовин), та не допускати вчинення ними правопорушень, що особливо актуально під час здійснення активних воєнних дій на території України [3, с. 55].

В широкому розумінні під криміналістичним профайлінгом прийнято вважати діяльність по складанню психолого-криміналістичного портрета правопорушника, а також психолого-віктимологічного портрета жертви правопорушення, яка ґрунтується на системі науково обґрунтованих методів, та здійснюється з метою виявлення та припинення правопорушень.

Для співробітників Національної поліції України, що виконують службові завдання в умовах воєнного стану, технологія криміналістичного профайлінгу є необхідним інструментарієм, який забезпечує, в тому числі: 1) прийняття правильних тактичних рішень; 2) виявлення прихованих цілей і мотивів правопорушників; 3) пошук та виявлення предметів і об'єктів, вільний обіг яких обмежений (зброя, вибухівка, наркотичні засоби тощо); 4) прогнозування поведінки підозрілих осіб; 5) вжиття превентивних заходів щодо вчинення правопорушень; 6) встановлення обставин правопорушення тощо.

До принципів застосування технології криміналістичного профайлінгу відносять [3, с. 56]:

- 1) системність;
- 2) науковість;
- 3) комплексність;
- 4) усебічність;
- 5) об'єктивність;
- 6) несуперечність;
- 7) систематичність;
- 8) конкретність;
- 9) детермінізм;
- 10) цілісність.

За відсутності у поліцейських спеціальної підготовки щодо застосування технології криміналістичного профайлінгу, така діяльність нерідко здійснюється ними інтуїтивно та межує з упередженістю, що призводить до порушення прав громадян.

З метою мінімізації порушення прав громадян, зокрема в умовах воєнного стану, доречним є запровадження спеціальної підготовки для поліцейських щодо застосування технології криміналістичного профайлінгу для виявлення та попередження правопорушень.

У зв'язку з цим, погоджуємося з думкою, що на сьогоднішній день розроблення наукових основ застосування технології криміналістичного профайлінгу з метою попередження правопорушень вбачається однією з першочергових завдань для вітчизняних науковців [3, с. 59].

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Про Національну поліцію. Закон України № 580-VIII від 02.07.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану. Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Цільмак О.М. Загальні положення криміналістичного профайлінгу. *Юридична психологія*. Вип. 1, 2019. doi:<https://doi.org/10.33270/03192401.54>

Тіщенко М. В.,
*курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:
Проценко О. О.,
*доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ПЕРЕВІРКА ІСТИННОСТІ ПОКАЗАНЬ СВІДКА, ПОТЕРПІЛОГО, ПІДОЗРЮВАНОГО З МЕТОЮ ЙОГО ОЦІНКИ ЯК ДОКАЗУ

Проблема достовірності доказів є однією з найважливіших у процесуальній теорії та практиці, вона складає сутність, основу оцінки доказів і тому притягає до себе велику увагу.

У процесі, що формує внутрішнє переконання слідчого, прокурора, судді є багато логічного й алогічного, свідомого й несвідомого, раціо-

нального й нерационального. Тому в діяльності суб'єктів кримінального процесу, що відповідають за його законність, завжди зарезервоване місце для випадковості, невизначеності, тобто факторів, не контрольованих нормою, які залежать лише від індивідуальних особливостей юриста.

Кримінальне провадження, що включає в себе досудове розслідування й судове провадження, являє собою процесуальні дії у зв'язку з учиненням діяння, яке передбачене Кримінальним кодексом України. Кримінальне провадження, як специфічна людська діяльність передбачає нормативно врегульовану діяльність суб'єктів із чітким визначенням їхніх прав та обов'язків, умов і правил зазначеної діяльності. Проведення процесуальних дій під час кримінального провадження дає можливість отримати достовірну інформацію про кримінальну подію, яка мала місце.

Під час досудового розслідування основною процесуальною дією є слідча(розшукова) дія, у судовому провадженні – судовий розгляд. Обидві форми розгляду є засобом збору, фіксації та перевірки, як доказової, так і орієнтувальної інформації, що має значення для кримінального провадження. Результати, отримані під час кримінального провадження, стратегічно визначають його напрями, тактично виокремлюють першочергові завдання й суттєво впливають на встановлення обставин злочинної події.

Істинність показань свідка, потерпілого та підозрюваного про обставини, які мають значення для кримінального провадження, є основним компонентом в системі наукових проблем імовірності та вірогідності знання у кримінальному провадженні, формулювання та наукове вирішення, якого супроводжує теорію доказування від її зародження до сьогодення. Науковці зазначають, що цей факт, а також прагматика процесуальної діяльності (запровадження у КПК України різних змагальних процедур доказування на стадіях досудового розслідування та судового розгляду, різні процесуальні форми збирання доказів, розподіл доказів на досудові та судові тощо) ставить завдання вкотре повернутися до складної теми істинності та вірогідності у кримінальному провадженні. Загальні передумови пізнання, виявляють умови достовірності та істинності кримінального провадження.

Психологія перевірки істинності показань – складний механізм, який вимагає від слідчого високої професійної підготовки. Психологічне завдання встановлення істинності показань потерпілого, свідка, підозрюваного (обвинуваченого), відмежування їх від неточної, неповної, викривленої, помилкової та неправдивої інформації.

Найчастіше у показаннях допитуваних осіб містяться елементи істини або брехні. Причому істинні показання можуть містити помилкові елементи у зв'язку з психічним станом особи під час отримання показань. Даний факт можна навести на прикладі нічим не пов'язаних між собою обставин: перебільшення чи навпаки, зменшення реальних наслідків, які були завдані правопорушенням, інтенсивності прояву якогось об'єкта чи явища; перестановки чи заміщення реальних ознак, властивостей подій іншими, відсунувши їх за часом чи місцем; викривлення форми, структури, послідовності подій; помилкового винайдення схожості різних об'єктів і осіб; поділ цілісної події на не пов'язані між собою частини та ін.

Тому будь-яке повідомлення потерпілого, свідка, підозрюваного (обвинуваченого) потребує ретельного аналізу впливу тих факторів, які могли вплинути на його зміст.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Кримінально-процесуальний кодекс України, станом на 26 травня 2022 року, Верховна Рада України, №4451. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

2. Ю. І. Лозинська, Р. М. Шехавцов Достовірність показань свідка та її з'ясування у кримінальному провадженні: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 16

***Томак О. С.,**
студент Одеського державного
університету внутрішніх справ*

***Науковий керівник:**
Калянова О.Д.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ТАКТИКА ДОПИТУ МАЛОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ ВІД НАСИЛЬНИЦЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Надійний захист громадян від суспільно небезпечних посягань – один із пріоритетних напрямів національної політики. Об'єктом особливої уваги держави (згідно зі ст. 19 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 р., присвяченій захисту честі та гідності дітей від усіх форм

фізичного та психічного насильства) є права та законні інтереси неповнолітніх, які потрапили до сфери кримінального судочинства [4].

Насильницькі кримінальні правопорушення відносно малолітніх останніми роками набувають загрозливих масштабів та негативно впливають на нормальний здоровий розвиток дітей.

Слід наголосити на тому, що результативність протидії кримінальним правопорушенням визначеної категорії залежить не тільки від своєчасності виявлення насильницьких ознак та обґрунтованості прийнятих рішень про початок кримінального провадження, але і від повноти та точності виявлених та зафіксованих слідів, і в першу чергу психофізіологічних особливостей малолітнього потерпілого. У такому випадку виникає необхідність удосконалення тактики дій слідчого при допиті.

Аналізуючи криміналістичну та юридичну літературу можна дійти висновку, що процес формування показань у малолітніх є специфічним, оскільки діти мають несформовану психіку, а тому схильні до надмірного збудження, фантазування та навіювання думок інших, як правило зацікавлених осіб. Також важливою є обстановка під час допиту, оскільки на малолітніх потерпілих вона впливає в більшій мірі, аніж на дорослих. Незважаючи на це, при правильності постановки запитань та якісній обстановці допиту, яку створить слідчий можна досягти отримання повних та об'єктивних показань [2].

Згідно статті 354 Кримінального процесуального кодексу України, допит малолітнього або неповнолітнього потерпілого проводиться в присутності законного представника, педагога чи психолога, а за необхідності – лікаря. [5]. Педагог, психолог залучається для встановлення психологічного контакту між малолітнім або неповнолітнім потерпілим з особою, яка його допитує, допомагає формулювати запитання, слідкує за їх фізичним та психічним станом. Це може бути спеціаліст, який працює безпосередньо з дітьми такого віку [6].

Визнавши, що проведення допиту малолітнього потерпілого від насильницьких кримінальних правопорушень є вкрай необхідним, слідчий повинен ретельно підготуватись до цієї слідчої (розшукової) дії. Так, орган досудового розслідування до моменту проведення допиту малолітнього потерпілого повинен мати інформацію: про психологічні особливості малолітнього (відповідність віку, рівень його інтелектуальних здібностей, ступінь володіння усною і письмовою мовою, можливості пам'яті, конструктивного мислення, спостережливості тощо) [3].

Головним є те, що при допиті конкретної особи слідчий повинен діяти індивідуально, при роботі з малолітніми це є ще більш важливим. Проте враховуються загальні тактичні прийоми. Тактичний при-

йом повинен бути рекомендованим криміналістикою та випробуваний на практиці способом дії або лінією поведінки суб'єкта процесуальної діяльності, що забезпечується в умовах строгого дотримання приписів закону, найбільш раціональним та ефективним виконанням тактичних, що виникають у ході розслідування завдань.

Тактиці допиту неповнолітніх притаманні специфічні особливості. Застосування слідчим тих чи інших тактичних прийомів при допиті цієї категорії осіб визначається залежно від особливостей психіки особи.

Систему тактичних прийомів допиту неповнолітніх складають такі елементи:

1. Залежно від стадій допиту:

- тактичні прийоми, створені задля підготовки до допиту;
- тактичні прийоми, спрямовані на отримання показань від неповнолітнього;

2. Залежно від типових слідчих ситуацій:

- тактичні прийоми, створені задля встановлення психологічного контакту;
- тактичні прийоми, спрямовані на деталізацію показань та усунення помилок;
- тактичні прийоми, спрямовані на подолання замовчування суттєвих обставин провадження;
- тактичні прийоми, спрямовані на подолання неправдивих показань.

При допиті малолітнього потерпілого дуже важливо встановити психологічний контакт. Під психологічним контактом слід розуміти наявність особливої психологічної атмосфери, що полягає у готовності слідчого та потерпілого до спілкування. Допит малолітнього потерпілого є складним в першу чергу через процесуальний статус допитуваної особи, оскільки вчиненим кримінальним правопорушенням було порушено її права та охоронювані законом інтереси, отже особа перебуває у стресовій ситуації.

Особливу увагу слід звернути на з'ясування особливостей сприйняття нею різних об'єктів навколишнього світу, умови, в яких вона сприймала подію, вплив сторонніх факторів на її рецептори, взаємодію різних почуттів, закономірності сприйняття, вплив життєвого, професійного досвіду допитуваного на процеси сприйняття, пам'яті, можливість спотворення сприйнятих явищ, щоб можна було найоб'єктивніше оцінити достовірність її показань.

Специфічною ознакою допиту є те, що тактичні прийоми допиту неповнолітньої потерпілої найчастіше спрямовані на відновлення в пам'яті жертви забутого і на аналіз даних показань з метою визначен-

ня правильності сприйняття. Тому є важливим, провести допит таким чином, щоб отримати цілком необхідну інформацію і надалі не турбувати спогади потерпілої особи. Жертви насильницьких кримінальних правопорушень часто набувають проблем із психікою: психічні розлади, або навіть хвороби. Тому найчастіше, психологи та психотерапевти, намагаються заблокувати у пам'яті жертви ті жахливі спогади.

Нерідко під час допиту виникають конфліктні ситуації, тому слідчому необхідно врахування відомостей про особу потерпілого, здобути при підготовці до допиту. З урахуванням відомостей про особу потерпілого від насильницького кримінального правопорушення, слідчий діагностує ситуацію його допиту, прогнозує результати, визначає тактику його проведення. Завдяки чому визначає: які дані про елементи кримінального правопорушення вже отримані, які відомості потребують додаткової перевірки і, яку інформацію ще слід одержати; після чого визначає конкретні цілі, завдання, систему ситуаційно-обумовлених тактичних і психологічних прийомів їх допиту.

Якщо потерпіла особа не пам'ятає обставин вчиненого кримінального правопорушення, то у зазначеному аспекті цілком слушними є тактичні прийоми, запропоновані В. П. Бахіним та В. К. Весельським, які до них відносять: звертання до обставин, які суміжні за часом і простором; демонстрація набору аналогічних об'єктів (в натурі, макетів, фотознімків, малюнків тощо); допит на місці події, в обстановці, яка пов'язана з ним; пропозиція намалювати схему місця події, розташування осіб і предметів в обстановці певного місця, їх переміщення тощо [1].

Також визначальним чинником під час допиту малолітньої особи є створення сприятливої обстановки допиту, в тому числі використання можливостей «зелених кімнат».

У висновку слід додати, що допит малолітнього – це складна, багатогранна діяльність слідчого, що є сукупністю певних компонентів. Складний та багатогранний характер допиту таких потерпілих полягає у тому, що він включає в себе процесуальний, тактичний, організаційний, психологічний, педагогічний, етичний аспекти.

Таким чином, тільки правильна поведінка та прийняття слідчим доцільних рішень може призвести до позитивних результатів та отримання необхідної інформації від неповнолітнього.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Бахін В. П. Весельський В. К. Тактика допиту: навчальний посібник. Київ: НВТ «Правник», 1997. 64 с

2. Дулов, А. В. Судебная психология: учеб.пособие для студ. юрид. ин-тов и фак. / А. В. Дулов. Изд. 2-е, испр. и доп. Минск: Высшая школа, 1975. 464 с.

3. Козлова Е. Л. Методика расследования неисполнения или ненадлежащего исполнения обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Санкт-Петербург, 2015. 257 с.

4. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. Режим доступу: [Електронний ресурс]. - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#top

5. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88). Режим доступу: [Електронний ресурс]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top>

6. Науково-практичний коментар КПК України. Режим доступу: [Електронний ресурс]. <http://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%>

*Уткіна К. С.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

АКТУАЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ «ЗЕЛЕНОЇ КІМНАТИ» ТА «КРИЗОВОЇ КІМНАТИ, ДРУЖНЬОЇ ДЛЯ ДІТЕЙ» ДЛЯ ОПИТУВАННЯ ТА ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що на теперішній час дуже гостро постає проблема насильства над дітьми або ж скоєння кримінальних правопорушень неповнолітніми. У зв'язку з цим стрімко зростає кількість випадків насильства в суспільстві, насильницьких кримінальних правопорушень, суїцидів та нещасних випадків серед неповнолітніх осіб. Українське суспільство почало усвідомлювати, наскільки поширеним явищем є насильство у різних його формах та

проявах, як травмує дітей, що стають чи то його жертвами, чи то його виконавцями [1, С. 2].

Міжнародні стандарти та світова практика говорять про те, що опитування та допит дитини, потерпілої від злочину або такої, яка скоїла кримінальне правопорушення, має бути проведений у дружній атмосфері для дитини, де вона відчуває захист і комфорт [2, С. 175]. Саме таким місцем може бути спеціально обладнана кімната, або, як її ще називають – полігон, під назвою – «Зелена кімната» або «Кризова кімната, дружня до дитини».

Особливо актуальним є проведення опитування та допиту дитини-потерпілої у «Зеленій кімнаті» у провадженнях, щодо сексуального насильства та експлуатації, а також щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії [2].

Взагалі, «Зелена кімната» – це методика проведення інтерв'ювання дитини, яка потерпіла або стала свідком злочину, в умовах, що мінімізують та не допускають повторної травматизації психіки дитини, з урахуванням її індивідуально-психологічних і психофізіологічних властивостей.

Завдання «Зеленої кімнати»:

- 1) збір доказового матеріалу про злочин, в якому дитина стала жертвою чи свідком;
- 2) робота з адаптації дитини після скоєння над нею насильства;
- 3) поновлення психоемоційного статусу дитини, яка перебуває в стресовому стані внаслідок конфліктної, аварійної чи іншої екстремальної ситуації;
- 4) блокування гострих стресових реакцій дитини;
- 5) попередження психоемоційного навантаження у дитини, пом'якшення впливу психотравмуючих ситуацій та психофізичних навантажень;
- 6) короткотермінова та довготермінова психокорекція;
- 7) психологічні консультації щодо корегування взаємовідносин у родині, навчальних закладах, у дитячому колективі;
- 8) допомога дитині зрозуміти й усвідомити причини її поганого пристосування до реальності, надання допомоги в адаптації та побудові більш реалістичної комунікації.

Все це можливо досягнути саме тому, що цей полігон нагадує саме дитячу кімнату: наявні фарби, іграшки, м'які меблі, малюнки тощо. У зв'язку з цим дитина краще йде на контакт. Однак, найголовніше те, що допит дитини автоматично записується. У кімнаті вбудовані мік-

рофони та камери, що надають змогу автоматично фіксувати процес допиту. В майбутньому це надасть можливість уникнути повторних допитів дитини іншими учасниками процесу (прокурором, суддею, експертами) та постійного повернення дитини до негативних подій, що трапились в її житті. Завдяки цьому також можна прослідкувати за мімікою та інтонацією дитини, а це, насамперед, дуже важливо для подальшого розслідування.

Ця кімната також обладнана спеціальними іграшками, які мають анатомічні особливості (статеві органи). Завдяки ним дитина показує як само було вчинене насилля. Дитина акцентує увагу на ляльці і це замінює її слова. Їй не потрібно розповідати про насильство. Саме це зменшує ризик повторного травмування психіки.

Як правило, допит у «Зеленій кімнаті» проводить психолог, який володіє спеціальними знаннями та знає психологію дитини відповідного віку. В кімнаті знаходиться дитина та психолог, а всі інші учасники процесу знаходяться в іншій (технічній) кімнаті та спостерігають за процесом допиту через камеру спостереження та/або венеціанське скло, яке надає можливість бачити все, що відбувається в основній кімнаті, проте для дитини це виглядає як звичайне дзеркало [3, С. 88].

Особливості облаштування «Зеленої кімнати» та «Кризової кімнати, дружньої для дітей»:

«Кризова кімната, дружня для дітей» – це дві суміжні кімнати, та окрема навчальна аудиторія, де розміщуються слухачі для проведення заняття:

- терапевтична зала, в якій безпосередньо з дитиною працюють працівник ювенальної превенції, психолог, залучені фахівці із педіатрії, психіатрії, педагогіки тощо.

В цій залі використовуються демонстраційні засоби:

- допоміжні засоби – анатомічні ляльки. Використання цих ляльок здійснюється з урахуванням Чеського досвіду проведення опитування та допиту;

- їх використання є частиною допиту, тому їх не слід застосовувати ізольовано (наприклад, лише працюючи з цими манекенами, а допитувати в іншому місці);

- допитувана дитина є жертвою сексуального насильства або жорсткого поводження, тому слід уникати вторинної травматизації.

- робоче приміщення для працівників ювенальної превенції та залучених спеціалістів, з якого ведеться спостереження за поведінкою дітей (обладнання: камери для запису інтерв'ю, апаратура для аудіо-

та відеозапису (VHS + DVD), мікрофони в кімнаті, де спостерігають проведення інтерв'ю, навушники для психолога тощо).

Між двома кімнатами розміщене скло позавізуального спостереження та вмонтована відеоапаратура.

-робоче приміщення – навчальна аудиторія для курсантів, слухачів, оснащена технічними засобами, для можливості спостереження за процесом роботи відповідних фахівців з дитиною, що стала жертвою від протиправних насильницьких посягань.

На сьогодні в Україні функціонують «Зелені кімнати», які обладнані відповідно до стандартів (дві у Києві, та дві в Одесі). На жаль, на практиці дані «Зелені кімнати» не використовуються в повному обсязі. Слідчі відмовляються проводити опитування та допити у «Зелених кімнатах», мотивуючи тим, що немає чіткої норми у КПК України відсутній прописаний механізм на рівні інструкції, тому, за звичай, допит дитини продовжують проводити у своїх робочих кабінетах [4, С. 200].

Отже, можливо дійти висновку, що найголовніше завдання на стадії опитування та допиту неповнолітніх свідків, потерпілих, які стали жертвами насильства, - знизити рівень страху, недовіри, не завдати травми. Крім опитування у кімнаті проводиться і реабілітаційна робота. Якщо травма «не відпрацьована», то вона накладає відбиток на все життя людини, на її ставлення до себе й оточуючих. Діти, котрі були жертвами насильства, через кілька років проявляють себе як кривдники. Принаймні такою є світова статистика. Тому важливо реабілітувати жертв насильства.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: Метод. посіб. / Автори-упоряд.: Д. Пукас, О. Калашник, О. Кочемировська; Т. Цюман; за заг.ред. Т. Цюман. К.: ФОП Клименко, 2015. 114 с.

2. Мальована Т.І. Місце проведення допиту дитини, яка потерпіла від злочину у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*, 2015. № 3. С. 174–184.

3. Міщук І. В. Ювенальна юстиція як метод правового захисту неповнолітніх правопорушників у зарубіжних країнах (на прикладі США, Франції, Німеччини, Швеції). *Приватне та публічне право*. 2018. № 1. С. 88–92.

4. Настільна книга слідчого (детектива). Коментар. *Зразки та бланки процесуальних документів*: практ. посіб. /О.М.Бандурка, М.В. Лошицький, С. В. Петков, А.М.Подоляка. Київ:ЦУЛ, 2018. 277 с.

*Цушко О. М.,
студент Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Каляянова О. Д.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ – ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ УМИСНИХ ВБИВСТВ

Вбивство є кримінальним правопорушенням проти життя особи і являє собою умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині (ст.115 КК України) За фактом скоєння такого кримінального правопорушення, найважливішим завданням для оперативних та слідчих підрозділів є швидке розкриття таких дій, встановлення причин і умов, що сприяють його вчиненню. Складність розслідування такої категорії кримінальних правопорушень, насамперед, зумовлена відсутністю свідків, значною кількістю версій розслідування, характером доказів, а у деяких випадках інсценуванням обставин події вчиненого кримінального правопорушення.

Якісному та ефективному розслідуванню кримінальних правопорушень сприяє з'ясування даних, які становлять криміналістичну характеристику, тобто – сукупність криміналістично важливих елементів, котрі допомагають найбільш швидкому розслідуванню кримінального правопорушення [1].

Соціальний і психологічний портрет вбивці є одним з основних елементів криміналістичної характеристики вбивства. Він має різні критерії залежно від того, чи являється вбивство умисним або вчинене з необережності.

Розглянемо спочатку портрет злочинця при навмисному вбивстві. Злочинець, що вчинив вбивство навмисно, звичайно характеризується негативно, та має такі якості, як агресивність, жорстокість, егоїзм, цинізм, зневага до чужих інтересів, розпушеність та інше. Серед злочинців цієї категорії переважають наркомани, сексуальні психопати, особи з психічними відхиленнями. Для таких осіб чуже життя не становить ніякої цінності. Такий різновид убивць представляє значно більшу суспільну небезпеку, тому що вони зазіхають на життя людини з наперед обдуманим наміром за ретельно розробленому плану, переслідуючи корисливі, хуліганські або інші цілі. Серед них зустрічаються рецидивісти, що зробили своєю професією скоєння грабежів, розбійних нападів, убивств й інших небезпечних кримінальних правопорушень.

Такі особи можуть вчиняти вбивства на замовлення, вбивства з особливою жорстокістю та інші тяжкі кримінальні правопорушення.

Надаючи характеристику особі серійного вбивці, можна зазначити, що серійні вбивства становлять певний різновид умисного заповідання смерті іншій людині, а якщо говорити точніше – це сукупність таких кримінальних правопорушень, послідовно і з певним розривом у часі скоєних однією і тією ж особою за умови збігу мотивів, мети, способу їх вчинення [2, с. 121].

Перебування злочинця на місці вбивства. Особистість злочинця-серійного вбивці з величезною часткою ймовірності можна назвати центральним елементом криміналістичної характеристики, адже саме цим елементом обумовлена вся унікальність явища серійних вбивств. Серійний вбивця – це особа, яка протягом певного часового проміжку, який в переважній більшості становить від декількох місяців до року, вчиняє три та більше умисних вбивства різних осіб за обставин, які обтяжують покарання [1, с. 153- 154].

Аналіз особистості злочинця, складання його психологічного портрета (психопрофіля) – це один з найважливіших етапів при розслідуванні вбивств, що характеризуються ознаками серійності. При наявності ознак серійності у кримінальних правопорушеннях, складання психологічного портрета злочинця є невід’ємною частиною методики розслідування. При відсутності таких ознак психопрофіль допомагає звузити коло підозрюваних не тільки по одному виду кримінальних правопорушень, а й по різномірним. Серійний вбивця – це чоловік білої раси старше 30 років із середнім або високим рівнем інтелекту, що має постійну роботу або бізнес, неодружений або розлучений, не служив в армії і не проявляє інтересу до служби в правоохоронних

органах [3, с. 204]. Другий різновид убивць представляє значно більшу суспільну небезпеку, тому що вони зазіхають на життя людини зі заздалегідь обміркованим наміром за ретельно розробленому плану, переслідуючи корисливі, хуліганські або інші цілі. Серед них зустрічаються рецидивісти, що зробили своєю професією скоєння грабежів, розбійних нападів, убивств, бандитизму й інших небезпечних кримінальних правопорушень. Серед злочинців цієї категорії переважають наркомани, сексуальні психопати, особи з психічними відхиленнями.

Також варто звернути увагу на особистості серійних убивць – жінок. Історія криміналістики знає випадки скоєння жінками серійних убивств, випадки, на перший погляд, рідкісні, але не виняткові. Відмінними ознаками «жіночих» серійних убивств є механізм скоєння кримінального правопорушення та мотив. Якщо характеризувати особистість серійного вбивці – жінки, то варто зазначити, що, це жінка, яка перебуває у шлюбі, має дітей, частіше способом скоєння вбивств є отруєння, вбивство відбувається з корисливих спонукань, практично завжди жертвами отруєння стають члени сім'ї, діти, коханці та люди із близького кола спілкування.

Для «почерку» серійних убивць-жінок характерний спосіб скоєння вчинення вбивства – отруєння. 52% серійних убивць-жінок обирають саме цей спосіб через неможливість застосування фізичної сили задля досягнення результату. Насправді все не так однозначно, адже жертвами дуже часто можуть бути їхні власні діти та старі батьки, які значно поступалися у своїй фізичній силі молодим здоровим жінкам. Тут спосіб скоєння вбивства виступає у щільній зв'язці з мотивом, у 48% випадків було встановлено корисливий мотив його скоєння: отримання страхових виплат, усунення спадкоємців, особисте збагачення тощо. У такому разі смерть жертв не повинна викликати підозри та привертати зайву увагу. Симптоми отруєння отрутою схожі із симптомами банального харчового отруєння. Далі слідують такі способи вбивства як катування (14%) і душення (14%), тут вже явно простежується застосування фізичного насильства до жертв.

Іншим злочинцям - вбивцям також притаманний комплекс ознак, специфічних для кожного виду вбивства, тому що відображає мотиви вчинення кримінального правопорушення, спосіб скоєння, особливості характеру й темпераменту, навички, які використовує в звичайному житті (педантичність, охайність або неохайність) та професійні навички (лікаря, м'ясника, фельдшера, хіміка – при розтині частин трупу; електрика, підричника при використанні для вбивства електричних

приладів і вибухових пристроїв тощо). Ознаки темпераменту та характеру, що знайшли своє відображення в способах вчинення й приховування вбивства, також є криміналістично важливими, тобто важливі для розслідування кримінальних правопорушень дані, які сприяють висуванню версій. До таких ознак можуть бути віднесені: жорстокість, що знаходить своє відображення в катуванні жертви, що передує вбивству, множинності заподіяних ушкоджень; надмірна кількість поранень, що супроводжують вбивство та не викликані необхідністю, але одночасно свідчать про стан психіки вбивці, про мотиви помсти, ревнощів тощо; нанесення пошкоджень так званого дефензивного (захисного) характеру, пов'язаних зі значенням до невпізнанності зовнішності жертви, як способу приховування своєї причетності до кримінального правопорушення; інсценування вбивства під самогубство, нещасний випадок, автокатастрофу, як вияв зв'язку злочинця з жертвою та характеристики інтелектуальних даних злочинця, які свідчать про його хитрість, розважливість, обачність, здатність до рефлексивного мислення й управління іншими особами, зокрема тими, хто проводить розслідування [4, с.164].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що серед елементів криміналістичної характеристики такого небезпечного виду кримінального правопорушення, як вбивства, складання портрету злочинця має надзвичайно важливе значення для швидкого та якісного розслідування кримінального правопорушення. І залежно від того, наскільки якісно цей портрет буде складено, залежить розкриття, а в деяких випадках і запобігання скоєнню нових кримінальних правопорушень.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Алексеев О.О. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. / О. О. Алексеев, В. К. Весельський, В.В. Пясковський. К.: «Центр учбової літератури», 2014. 320 с.
2. Столяренко А. М. Прикладная юридическая психология. М.: Изд-во «Юнити - Дана», 2001. 639 с.
3. Салтевский М. В. Теория и практика получения информации о преступнике для его розыска и отождествления. К.: КВШ МВД СССР, 1977. 32 с.
4. Калюга К. В. До проблеми складання криміналістичного портрету злочинця та його використання на початковому етапі розслідування // Науково-виробничий журнал «Держава та регіони» Серія право. 2011. № 4. С. 164-167.

*Чупринюк О. О.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Янковий М. О.,
професор кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН І ПРЕКУРСОРІВ

Проблематика криміналістичного забезпечення набула останнім часом певного поширення. Сам термін «криміналістичне забезпечення» відносно новий у криміналістиці. Звичайно, появи нового терміну у тій, чи іншій галузі знання передують значна робота по його обґрунтуванню, окресленню змісту, визначенню поняття.

З позицій криміналістики розслідування кримінальних правопорушень є, мабуть, найбільш складним та своєрідним видом діяльності у структурі боротьби зі злочинністю. Вивчення практики розслідування кримінальних правопорушень як специфічної діяльності, та методики розслідування кримінальних правопорушень як розділу криміналістики, дає підстави для таких роздумів щодо складності та специфічності їх розслідування.

Незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів – це діяння з культивування рослин, включених до відповідного Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, тому проблема ефективності протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів є надзвичайно важливою для кожної держави. За сучасних умов саме поглиблення інтеграційних процесів ставить перед Україною необхідність вироблення ефективних та оптимальних напрямів удосконалення законодавства з цих питань із використанням зарубіжного досвіду. Дослідження законодавства інших держав у сфері контролю за обігом зазначених наркотичних засобів, речовин і прекурсорів як метод пізнання особливостей регулювання суспільних відносин, має важливе науково-практичне й теоретико-пізнавальне значення, адже завдяки

отриманим результатам з'являються додаткові можливості для вибору оптимальних шляхів його вдосконалення.

Як справедливо зазначається у відповідній юридичній літературі, кожна держава вибирає власний шлях протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів з урахуванням історичних, соціально-культурних, економічних факторів, а також вимог ратифікованих міжнародних нормативно-правових актів. За нормами міжнародного права держави зобов'язані вживати заходів для скорочення пропозиції та попиту на контрольовані речовини. При цьому вони мають забезпечити, щоб ці зусилля гармонійно поєднувалися із зобов'язаннями щодо забезпечення наявності достатньої кількості контрольованих речовин для медичних цілей і щоб такі заходи поєднувалися із зобов'язаннями держав у галузі прав людини [1].

Заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів регламентує Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [2]. Загалом необхідно зазначити, що злочинна діяльність у сфері незаконного наркобізнесу є складною, структурованою, вирізняється вчиненням зазначеної групи кримінальних правопорушень із кваліфікуючими й особливо кваліфікуючими ознаками, що виявляється в діяльності груп осіб за попередньою змовою, організованих груп і злочинних організацій стосовно наркозасобів у великих й особливо великих розмірах з міжнародними й транснаціональними зв'язками тощо.

Для виконання завдань кримінального судочинства, тобто охорони прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь, швидкого і повного розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, викриття винних та забезпечення правильного застосування законів з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний, треба озброїти осіб, які проводять розслідування, не тільки знаннями із галузі кримінального та кримінального процесуального права, а і знаннями, уміннями роботи з криміналістично значимою інформацією, інакше кажучи, суб'єкт розслідування повинен бути озброєний (тобто забезпечений) засобами праці, які б дозволили йому своєчасно та повно, в рамках закону, виявити, вилучити, дослідити, оцінити та використати певну доказову інформацію.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Ярмакі В.Х. Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення. *Південноукраїнський правничий часопис*, 2021. №4. С. 70-74.

2. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними. Закон України від 15. 02. 1995 № 62/95-ВР. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 14.05.2022).

*Янковий М. О.,
професор кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ

Розбудова правової демократичної держави в Україні висуває на перший план завдання створення ефективного механізму протидії кримінально-протиправній діяльності. Лише швидке та повне розкриття й розслідування кримінальних правопорушень, ужиття заходів по усуненню причин та умов, що сприяють їхньому вчиненню, забезпечить реалізацію принципів законності та невідворотності кримінальної відповідальності й одночасно неухильне дотримання прав та законних інтересів особи, адже в нашій країні людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1].

Практика діяльності експертно-криміналістичних підрозділів уже багато років поспіль іде по тому шляху, що у випадках неможливості проведення індивідуального ототожнення використовується термін «встановлення групової належності». У зв'язку з цим нами було здійснено аналіз наявних в теорії точок зору по даному питанню, в ході якого відмічено відсутність єдиного підходу серед учених-криміналістів до визначення такої категорії, як «встановлення групової належності».

Поняття тотожності прийнято позначати терміном «ідентичність» (від лат. «iden»), що означає «той же»), а встановлення тотожності -

терміном «ідентифікація». Процес криміналістичної ідентифікації містить у собі три етапи: класифікацію, встановлення групової належності, встановлення тотожності. Висновок про родову тотожність окремого об'єкта істотно відрізняється від інших форм висновків про тотожність. У першу чергу необхідно розмежовувати висновок про однорідність і висновок про тотожність певного об'єкта (індивідуальна ідентифікація).

Висновок про тотожність об'єкта, якщо він достовірний, встановлює зв'язок цього об'єкта з розслідуваною подією, в той час як висновок про однорідність встановлює лише більш-менш вузьке коло об'єктів (або обсяг речовини), у числі яких перебуває шуканий об'єкт. У процесі встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні й доказування вини конкретної фізичної особи ця розбіжність має принципове значення.

Змішання висновків про однорідність і індивідуальну тотожність може призвести до неправильного вирішення найважливіших питань кримінального провадження. Тому необхідно чітко розмежовувати ідентифікацію, в основі якої лежить тотожність окремого об'єкта самому собі, і встановлення групової належності, в основі якої лежить подібність декількох об'єктів за певними ознаками.

Слід зазначити, що встановлення групової належності може мати самостійне значення або бути частиною загального ідентифікаційного процесу. Воно знаходить застосування при проведенні будь-якого виду ідентифікації, будучи її першим щаблем. У юридичній літературі цілком справедливо зазначається, що рішення питання про ідентифікацію завжди передують встановлення групової належності [2, с. 23-28].

Як уже зазначалося, на практиці методи встановлення групової належності застосовуються у випадках, коли здійснити ідентифікацію або неможливо, або немає потреби. З найбільш типових причин зазначеного можна виокремити наступні:

- сукупності ознак, що відобразилися в ідентифікованому об'єкті, недостатньо для рішення питання про тотожність;
- специфіка механізму утворення слідів така, що в них не відображаються ознаки, необхідні для встановлення тотожності конкретного об'єкта (наприклад, сліди розпилу);
- слідство має у своєму розпорядженні ідентифікуючий об'єкт (наприклад, слід), але невідомий (не виявлений) об'єкт, тотожність якого має бути встановлена;

- ідентифікований об'єкт зазнав таких змін, які не дозволяють установити тотожність, оскільки нова сукупність його ознак не відповідає тій, котра відобразилася в ідентифікуючому об'єкті;

- досліджувані об'єкти взагалі не можуть бути ідентифіковані як такі, що не мають просторово-фіксованої будови (рідкі, порошкоподібні, сипучі й т.п. речовини);

- у ряді випадків проводити ідентифікацію взагалі немає потреби: встановлення групової належності достатньо для рішення юридичних питань. Так, наприклад, для притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 263 КК України досить встановити, що конкретний предмет, виготовлений громадянином, відноситься до вогнепальної зброї.

Однак, крім відзначеної точки зору, існують ще, як мінімум, дві, що відрізняються як від наведеної позиції, так і одна від одної.

Так, у криміналістичній літературі відзначається, що поряд із установленням індивідуально-конкретної тотожності значне поширення отримала групова ідентифікація або встановлення групової належності. Таке дослідження дозволяє встановити належність об'єкта до певного класу, роду, виду, тобто до деякої множини однорідних об'єктів. При цьому під однорідними розуміють об'єкти, які при всіх розбіжностях володіють тим самим набором ознак групової властивості. Збірним поняттям для категорій однорідних об'єктів є термін «група», тому й дослідження трактують як установлення групової належності. Воно здійснюється або як первісний етап (перша стадія) будь-якого індивідуального ототожнення, або як рішення самостійного завдання [2, с. 23-28].

Як бачимо, у цьому випадку між поняттями «групова ідентифікація» і «встановлення групової належності» ставиться знак рівності. Виникає питання: у яких цілях вдаються до розширення й ускладнення й без того досить великого понятійного апарату теорії ідентифікації?

Наведемо й іншу точку зору, відповідно до якої ідентифікація буває двох видів: групова (родова) і індивідуальна. Забігаючи наперед, відзначимо, що ми не можемо погодитися з подібним підходом, оскільки в цьому випадку доречно задатися питанням: які критерії тієї групи, із установленням якої можна вести мову про групову ідентифікацію?

У процесі групової ідентифікації установлюється, чи відноситься предмет або слід, виявлений на місці події, до певної групи предметів або слідів певних об'єктів. Так, наприклад, в експертизі слідів зубів таким буде питання про те, чи є сліди, виявлені на місці події, слідами зубів людини або протезів. Відповідно до даного підходу експерт,

установивши, що сліди, які надійшли на дослідження, утворені взуттям, уже зробив групову ідентифікацію - він відмежував сліди босих ніг і сліди ніг, одягнених у шкарпетки, і визначив групу, до якої відноситься шуканий об'єкт – взуття. От так «ідентифікація»! Цікаво, чи думав А. Бертильон (а пізніше – С.М. Потапов), що з його теорією будуть поводитися так вільно?

Таким чином, ми вважаємо, що при ототожненні об'єкта за його матеріально-фіксованими відображеннями (наприклад, при провадженні трасологічної експертизи) використання терміна «ідентифікація» можливе лише у випадках установлення окремого (конкретного) об'єкта. В інших випадках мова повинна йти винятково про встановлення групової належності.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.05.2022).

2. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1 / [А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.]; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 384 с.

СЕКЦІЯ 2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Андрусишин Ю.І.,
провідний науковий співробітник
наукової лабораторії з проактивного забезпечення
стратегічних комунікацій центру стратегічних комунікацій
Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки
та стратегічних комунікацій
Національної академії Служби безпеки України,
кандидат психологічних наук*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОПАГАНДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Окрім незаконного агресивного збройного вторгнення, російська федерація веде в Україні й повномасштабну інформаційну боротьбу. Зокрема, небаченого поширення із введенням у нашої державі воєнного стану досягли пропаганда та дезінформація, спрямовані на підрив територіальної цілісності, незалежності та суверенітету України, а також виправдання жорстокої експансивної політики кремля. У таких умовах люди не завжди здатні адекватно оцінити та перевірити достовірність отриманих даних, визначити справжню мету їх поширення, а тому легко можуть стати об'єктом негативного інформаційно-психологічного впливу. Відтак, в нинішніх умовах відкритої збройної та інформаційної агресії рф проти України особливо актуалізуються питання виокремлення способів й методів російської пропаганди, вивчення психологічних передумов її успішності та консолідації зусиль вітчизняних фахівців та міжнародної спільноти щодо застосування дієвих заходів протидії.

Так, кремлівська пропаганда реалізується, насамперед, шляхом поширення шкідливих проросійських наративів та їх інтеграції у вітчизняний інформаційний простір. Емоційно забарвлена та відверто сфабрикована інформація, що використовується у межах пропаганди передусім для формування думки й стереотипу поведінки, практично заповнила увесь інформаційний простір та здійснює значний негатив-

вний вплив як на окремих людей й масову свідомість, так і на важливі політичні, економічні та соціальні події.

Інформаційний продукт, створений з пропагандистською метою, зокрема резонансний та недостовірний, як правило, розповсюджується надзвичайно швидко, при цьому кожне джерело чи канал поширення можуть доповнювати його описом нових деталей, висвітленням суб'єктивних думок чи реакції певних осіб. Більше того, сучасні можливості інформаційного простору (соціальні мережі, доступність баз даних тощо) дають змогу створювати у віртуальному середовищі псевдореальних осіб із вигаданою історією, яких можна сприйняти за цілком реальних [1]. Зазначене сприяє здійсненню дозованих «вкидів» фальшивої інформації та її поширення одночасно через значну кількість різноманітних засобів (сайтів, форумів, соціальних мереж тощо). При цьому, наявність такої інформації у різних джерелах імітує її псевдодостовірність та найчастіше викликає довіру у цільової аудиторії.

Загалом вплив спеціально сфабрикованої дезінформації зорієнтований на емоційну сферу та передбачає нецілеспрямоване (мимовільне) сприйняття та запам'ятовування, характеризується відсутністю усвідомлення самого факту здійснення впливу. Тобто, інформація маніпулятивного характеру, що створюється для реалізації пропаганди, повинна мати певну тональність (позитивну або негативну) з метою не просто інформування, а й стимулювання певних реакцій цільової аудиторії та подальшого формування бажаного ставлення, регулювання поведінки тощо. Так, наприклад, у ході повномасштабної збройної агресії проти України російська федерація за допомогою дезінформації намагається відволікти увагу від реалій розгортання нею бойових підрозділів на певних ділянках українського кордону: «вони роблять вкиди сфабрикованих «фактів» в інформаційний простір, щоб маніпулювати свідомістю громадян задля зниження рівня їх довіри до української влади та продукують фейкові звинувачення її в якихось надуманих намірах проти росії, щоб виправдати вторгнення в Україну» [2].

Отже, основою пропаганди, що використовується у умовах воєнного стану, є дезінформація – публічне поширення неправдивої інформації, що не була перевірена або у результаті перевірки виявилася неправдивою та має / може мати негативні наслідки для реалізації конституційних прав громадян та загрожувати національній безпеці [3]. Дезінформація базується на неправдивих і фальсифікованих відомостях, що імітують достовірні дані та реальні факти, органічно «вбу-

довуються» у систему поглядів, переконань та цінностей цільової аудиторії, а також обов'язково співвідносяться з актуальними соціально значущими подіями.

Реалізація маніпулятивних цілей розповсюдження дезінформації досягається за допомогою різноманітних методів. При цьому, досить часто вони використовуються у комплексі, що сприяє масовості їх поширення та укоріненні відповідних відомостей у свідомості цільової аудиторії. Зокрема, в аспекті здійснення пропаганди дезінформація реалізується шляхом: подання неправдивих, викривлених даних; розповсюдження неповних даних та навмисного приховування істинної інформації; представлення недостовірних фактів, замаскованих під реальні і нібито документально підтверджені; навішування ярликів та поширення наклепів тощо.

Ефективність поширення дезінформації з пропагандистською метою забезпечується, насамперед, наявністю значної кількості суперечливих даних щодо певної події або явища, що призводить до інформаційного перевантаження та ускладнює можливість їх критичного аналізу та виокремлення серед усього масиву достовірних й важливих відомостей. Зазначене реалізується за допомогою створення додаткового «інформаційного шуму», перенавантаження інформаційних каналів, розмивання сконцентрованого потоку реальних новин, відволікання уваги читача від головних новин.

Ще однією передумовою успішної пропаганди шляхом дезінформування є формування стану перманентної суспільної напруги, що притуплює критичність мислення у цільової аудиторії. Цьому, як правило, сприяють нагнітання актуальної ситуації та розпалювання ворожнечі довкола найбільш актуальних та соціально важливих проблемних питань, створення інформаційної напруги у військовій, економічній та інших сферах, що загалом забезпечують підвищення схильності цільової аудиторії до пропаганди.

Таким чином, пропаганда в умовах воєнного стану реалізується, передусім, шляхом цілеспрямованого створення і розповсюдження дезінформації для безпосереднього впливу (позитивного або негативного) на психіку і поведінку цільової аудиторії. Вплив таких відомостей спрямований на актуалізацію емоційної сфери, а також мимовільне сприйняття, запам'ятовування тенденційних даних, стимулювання певних реакцій цільової аудиторії, формування у неї бажаного ставлення до певних подій чи явищ.

Тобто, пропаганда через використання дезінформації спрямована на досягнення низки цілей, першочерговими з яких в умовах воєнного стану є: дискредитація та зведення наклепів, залякування, підбурювання та спонукання цільової аудиторії до вигідних стратегій поведінки; «насадження» власної позиції та зміна усталених поглядів, переконань й цінностей цільової аудиторії тощо.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Бржевська З.М., Гайдур Г.І., Аносов А.О. Вплив на достовірність інформації як загроза для інформаційного простору. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. 2018. № 2 (2). С. 105-112.
2. Брехливі перегони путінських посіпак та їхнього диктатора. Національна академія СБУ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3483006-brehlivi-peregoni-putinskih-posipak-ta-ihnogo-diktatora.html> (дата звернення 25.05.2022).
3. Фейки як інструмент впливу на вибори: аналіт. доп. / [Дубов Д.В., Корецька І.О., Баровська А.В. та ін.]. Київ: Нац. ін-т страт. дослід., 2020. 209 с.

Барська А. В.,
*курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:
Пасько О.М.,
*в.о. професора кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ

Діти являються майбутнім нашої держави, тому важливим і пріоритетним є забезпечення усіх умов для всебічного їх захисту. Навіть, якщо дитина знаходиться у «контакті» із законом необхідним є забезпечення усіх їх прав та законних інтересів.

Тому актуальним є необхідність вивчення саме психологічних умов проведення допиту дитини. Та дослідження психологічної складової з урахуванням вікових особливостей та вразливостей даних соціальних груп.

Так, науковці Н.З. Рогатинська та Р.М. Мудрак зазначають, що саме знання психологічних особливостей неповнолітніх дозволяє вирішити низку завдань, які стоять перед слідчим у процесі допиту, а саме: встановлення психологічного контакту; створення невимушеної обстановки допиту; забезпечення оптимального емоційного стану особи, що допитується; формулювання зрозумілих і педагогічно правильних запитань; складання плану допиту та визначення його тривалості, місця проведення [1, с. 335].

У зв'язку із цим, колектив авторів В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова виокремлюють окремі вікові групи неповнолітніх, кожній з яких притаманні свої психологічні особливості, зокрема: дитячий вік (до 1 року); раннє дитинство (від 1 до 3 років); дошкільний вік (від 3 до 7 років); молодший шкільний вік (від 7 до 11-12 років); підлітковий вік (від 11 до 14-15 років); старший шкільний вік (рання юність) (від 14 до 18 років). При цьому, вік, починаючи з якого неповнолітній може виступати на допиті, законодавець не визначає, але практиці відомі свідки 3-5 років. В той же час, рекомендується допитувати дитину лише в разі крайньої потреби, адже це може негативно вплинути на її психіку [2, с. 144].

Допит неповнолітніх відноситься до чи не найскладнішої слідчої (розшукової) дії. Так, на думку Т. Шмиголя ця складність обумовлюється рядом моментів: тими, які визначають складність будь-якого допиту (труднощами формування контакту, необхідністю отримання повних і правдивих показань про події, що давно минули, відсутністю доброї волі і тощо); особливостями психології неповнолітніх, схильних до фантазування, самонавіювання, необхідністю допитувати неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого за участю адвоката, законних представників і педагога (психолога), які мають право задавати питання. В практичній діяльності зазначені питання вирішуються неоднозначно [3].

Так, А.Ю. Борох та М.В. Костенко встановили, що розпочинаючи допит, необхідно налагодити з неповнолітнім психологічний контакт. При цьому, доцільно враховувати наступне: спілкування з сором'язливими дітьми, які важко вступають в контакт не слід починати з прямого звернення до них, краще починати розмову з супроводжуючою її особою, поступово залучаючи в розмову і дитину; для того, щоб залучитися підтримкою дитини, необхідно зберігати природність поведінки; коли контакт з дитиною не налагоджується, можна вдатися до прийому, заснованого на численних спостереженнях психологів, про те, що діти часто цікавляться людьми, які не звертають на них

уваги, і, звикнувши до їхньої присутності, самі починають намагатися вступити з ними в спілкування [4].

Враховуючи вікові особливості неповнолітніх, варто ретельно готуватись до проведення допиту: детально вивчити особистість допитуваного, з'ясувати обстановку в сім'ї, його відносини з родичами, умови життя, оточення. Коли неповнолітній зрозуміє на допиті, що допитуючий відноситься до нього зі щирим інтересом, багато про нього знає, встановлення психологічного контакту спроститься.

Науковці Плева К. В., Степанова Г.М у науковій статті визначили, що для психологічної характеристики малолітнього свідка (потерпілого) повинні бути отримані такі відомості:

- в яких умовах живе та виховується дитина (склад сім'ї, відносини між батьками, ставлення батьків до дитини, вживані щодо дитини заходи заохочення та покарання, реакція дитини на них, чи бувають у будинку гості та як вони поведуться у присутності дитини, з ким дитина проводить вільний час, чи відвідує дитячі установи);

- який рівень та особливості інтелектуального розвитку дитини щодо дошкільників – ступінь оволодіння мовою, чи уміє розповідати про те, що чула або бачила;

- чи легко вступає в спілкування з однолітками та дорослими;

- чи знає букви, чи уміє читати й писати;

- у яких межах володіє розрахунками;

- чи легко запам'ятовує казки, вірші;

- які заняття проводяться в дитячому садку та як дитина виявляє себе в них, а якщо дитина не відвідує дитячий садок, то чи займаються з нею батьки, чи читають їй, яким практичним умінням навчають, чи легко вона їх засвоює;

- чи спостережлива дитина, наскільки вона кмітлива, чи точна в розповідях і чи любить їх доповнювати вигаданими подробицями;

- яким іграм віддає перевагу;

- щодо дітей молодшого шкільного віку, окрім названого, – як засвоює навчальний матеріал, які має труднощі в навчанні;

- чи адаптована до шкільного режиму, чи багато читає;

- про що цікавіше читати, чим захоплюється;

- чи схильна до ручної праці, технічних занять або творчості; наскільки дитина інформована про певні сторони життя (залежно від змісту справи та мети передбачуваного допиту дитини);

- які основні риси характеру дитини; як розвинена фізично;

- які захворювання перенесла, чи страждає на хронічні захворювання;
- чи є дефекти органів чуття, в першу чергу, зору та слуху (ці відомості можуть бути отримані від медичних працівників школи або дитячого садку);
- чи є у дитини дефекти мови (заїкання, погана вимова) або інші фізичні недоліки, яких вона соромиться, які теми розмови неприємні їй або можуть сильно схвилювати;
- у якому емоційному стані знаходилася дитина у момент сприйняття подій, що цікавлять правоохоронні органи (чи була налякана, схвилювана тощо);
- чим була зайнята у цей момент, чи брала сама участь у події або могла тільки спостерігати її, чи була ця подія в центрі її уваги;
- чи розказувала дитина про події, щодо яких її буде допитано, і якщо розказувала, то що саме та ін.

Отже, ми визначили важливість та пріоритетність психологічних знань та вмій під час допиту дитини, оскільки спілкування із дітьми потребує високого рівня психологічної компетентності особи, яка проводить допит. Тому на науковому та практичному рівні необхідно звертати увагу на психологічний напрямок, який буде сприяти ефективному проведенню допиту.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Рогатинська Н.З., Мудрак Р.М. Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи. *Право і суспільство*. 2014. № 5-2. С. 333–338.
2. Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. Юридична психологія: підручник. Харків: Право. 2019. 288 с.
3. Шмиголь Т. Особливості тактики проведення допиту при розслідуванні злочинів, учинених неповнолітніми. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 8. С. 134-137.
4. Борох А.Ю. Костенко М.В. Психологія допиту неповнолітніх свідків. *Збірник наукових праць з актуальних проблем економіки*: матеріали науково-практичної конференції Миколаїв, 2019. С. 135-138.
5. Плева К. В., Степанова Г. М., Психологічні аспекти проведення допиту неповнолітніх. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. № 1. С. 118-123.

*Білецька Т. В.,
доцент кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України імені Б. Хмельницького,
кандидат соціологічних наук, доцент*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕАДАПТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Військова агресія Росії проти України, що наразі триває є гіперекстремальною ситуацією для усіх без виключення українців, адже внутрішні навантаження, які вона викликає, часто перевищують людські можливості, руйнують звичну поведінку, детермінують деструктивні, небезпечні наслідки. Несподівані втрати рідних та близьких, фізичне та моральне насилля (особливо, якщо є загроза життю), полон, тортури, присутність при загибелі чи пораненні тощо, є завжди травмівними для людської психіки. Такі події мають характер патогенного емоційного впливу на психіку і можуть, у разі недостатньої сформованості захисних психологічних механізмів, зумовити психічні розлади. Щоб звести до мінімуму руйнівні наслідки останніх, сприяти збереженню психічного здоров'я, необхідна психологічна допомога та психологічна підтримка постраждалих як в умовах екстремальної надзвичайної ситуації, так і після повернення із зони ризику.

Психологічна допомога і психологічна підтримка є важливими складовими мінімального реагування, безпосередньо в екстремальній ситуації та комплексного реагування, уже на етапі стабілізації та раннього відновлення. Проте багато з постраждалих і пізніше можуть потребувати психологічної допомоги, яка має надаватися в межах системи психологічної реабілітації [2, с. 6-7]. У зв'язку із цим досить важливим дослідницьким завданням є вивчення психологічних методів та прийомів реабілітації та реадaptaції як військових, так і цивільного населення.

Посттравматичний стресовий розлад діагностується у значній кількості військовослужбовців та цивільного населення, які стали свідками війни. До основних діагностичних критеріїв, які описано в найавторитетнішому посібнику з діагностики та статистики психічних розладів «DSM-V», належать: безпосереднє зіткнення (експозиція) зі смертю або загрозою життю; інтрузивні симптоми; стійке уникання

травматичних спогадів та нагадувань про подію; негативні зміни в думках та настрої; помітні зміни в реактивності; сильний дистрес та порушення важливих сфер життєдіяльності [3, с. 27].

Серед психологічних наслідків перебування особи в екстремальних умовах дослідники відзначають кризу ідентичності; труднощі взаємодії і спілкування в трудовому колективі, міжособистісних і сімейних відносинах; такі негативні психічні стани, як страх, агресивність, депресивність; конфліктну поведінку в соціальному середовищі; девіантну поведінку. З метою їх мінімізації та запобігання виникнення у майбутньому, використовують систему заходів психологічної допомоги, серед яких: діагностика синдрому соціально-психологічної дезадаптації у військовослужбовця (психоемоційного стану у цивільному житті); психологічне консультування (індивідуальне та сімейне), психокорекційна робота, навчання навичкам саморегуляції, проведення соціально-психологічних тренінгів з метою підвищення адаптивності військовослужбовця та його особистісного розвитку, допомога в професійному самовизначенні, профорієнтація в цілях перенавчання та подальшого працевлаштування [6, с. 324].

Базисом адаптації особистості до умов мирного життя є реадаптація, під якою розуміють відновлення регуляторних психічних реакцій та психічної діяльності, що відповідає вимогам звичайних умов життєдіяльності на основі реструктуризації сформованого під впливом психогенних факторів неадекватного сприйняття екстремальних умов [5, с.222]. Відзначимо, що чим тривалішим є термін перебування особистості в незвичних, змінених умовах, тим довше і складніше відбувається її реадаптація до звичайних умов життя. Ознаками ефективності реадаптації є: комплексність, перманентність, гарантованість, професійність, сталість.

Виходячи із позиції, що реабілітація та реадаптація військовослужбовців виступають умовами відновлення їх психічного здоров'я, а також підвищення адаптивних можливостей у мирний час, важливо здійснювати їх у відповідності до апробованих уже практикою етапів. Перший рівень базується на тому потенціалі, яким володіють військові частини та військові комісаріати. В межах другого рівня зазвичай використовуються бази санаторно-курортного типу: будинки відпочинку, відомчі санаторії, реабілітаційні центри, турбази, тощо.

Третій рівень реабілітації та реадаптації реалізують державні та приватні реабілітаційні центри. Як свідчить світовий досвід, їх кількість та пропускна спроможність повинна відповідати певним нормам,

зокрема перебування у них кожного військовослужбовця протягом одинадцяти тижнів [4, с.187].

Виокремлюють наступні типи реадаптації учасників бойових дій:

- соціально-психологічна реадаптація - передбачає процес повторного активного пристосування учасників бойових дій до умов «базисного» соціального середовища за допомогою заходів психологічного характеру. Ці заходи спрямовані на пристосування регуляторних психічних реакцій і психічної діяльності учасників бойових дій до «звичайних» умов життєдіяльності на основі реструктуризації отриманого ними життєвого досвіду;

- психологічна реадаптація є комплексом заходів психологічного характеру, спрямованим на відновлення регуляторних психічних реакцій та психічної діяльності;

- професійна реадаптація – це адміністративно скорегований державою процес формування освітньо-професійної сфери набуття чи відновлення навичок, необхідних для опанування професій, які мають найбільший комерційний запит на сучасному ринку праці;

- психіатрична реадаптація – найбільш знаковий з точки зору запобігання кризовим психологічним станам елемент реадаптації, який пов'язаний з професійною спробою досягнення стану нівелювання наявних психічних проблем та розладів та досягнення стану психічної рівноваги, що викликаний травмуючими факторами обох порядків: ментального чи фізичного [5, с. 224-225];

- ацентрична реадаптація – це опосередкований тип реадаптації, що полягає у професійній роботі психолога з найближчим соціальним оточенням (найчастіше сім'я учасника бойових дій) з приводу набуття ними базових необхідних навичок для адекватного розуміння поточного стану особи, що приймала участь у бойових діях, формування належного сприйняття поведінки та створення спокійного навколишнього оточення;

- психологічна реабілітація є процесом організованого психологічного впливу, спрямованого на відновлення такого стану психічного здоров'я військових, який створює підґрунтя для сприятливих умов розвитку та утвердження особистості [5, с.226].

Система реадаптації військовослужбовців має здійснюватися у поєднанні із заходами з психологічної реабілітації і базуватися на двох основних підходах. Згідно з першим – реабілітація і реадаптація мають на меті відновлення цільового психологічного ресурсу учасників бойових дій. Це детермінує розгортання системи психологічної реабі-

літації та соціально-психологічної реабілітації, яка передбачає урахування прогностичних обсягів психотравматизації військовослужбовців та потреби у їхній психологічній корекції.

На оперативному рівні найбільш важливою є реалізація першого етапу соціально-психологічної реабілітації, складовими якого є такі елементи: «психологічний карантин» (залишення учасників бойових дій певний час у військовому колективі з поступовим допуском до них інших осіб); створення реабілітаційного соціального середовища у державі, пунктах постійної дислокації, у їхніх сім'ях; здійснення психореабілітаційних заходів з військовослужбовцями, які зазнали психотравматизації; психологічний моніторинг їх станів.

В межах другого етапу основними завданнями реабілітації і реабілітації є відновлення соціального та психічного статусів військовослужбовців, а також підвищення їх адаптивних можливостей у мирний час [1, с.207-208].

Отже, система психологічної реабілітації та реабілітації є одним із ефективних інструментів відновлення психічного здоров'я військовослужбовців, що дозволяє їм поступово адаптуватися до умов мирного життя та бути активними учасниками соціальних процесів.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Олексієнко Б. Реабілітація учасників бойових дій: психологічний аспект // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологічні науки. Том 12. №1. 2019. С. 204-218.
2. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 2. Київ, 2018. 240 с.
3. Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій: зб. статей / Ін-т соціальної та політичної психології; Представництво Польської академії наук у м. Києві; Соціально-психологічний методичний реабілітаційний центр. К.: Міленіум, 2015. 150 с.
4. Сафін О., Дацков А. Психотехнології роботи з учасниками бойових дій та членами їхніх родин щодо їхньої після екстремальної адаптації до умов мирного життя // Проблеми екстремальної та кризової психології. 2016. Вип. 19. С. 183-194.
5. Шумейко А. Види реабілітації і психореабілітації учасників бойових дій // Проблеми екстремальної та кризової психології. 2017. Вип. 21. С. 220-229.

6. Федорі Ю. Теоретичний аналіз соціально-психологічної реадптації осіб, які перебували в екстремальній ситуації // Науковий Вісник Львівського Державного університету внутрішніх справ. Вип. 2 (1). 2012. С. 322-330.

*Божко Д. О.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Прудка Л. М.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук*

ПСИХОЛОГІЯ ЗЛОЧИНЦЯ

Зрозуміти будь-яку поведінку людини, у тому числі злочинну, неможливо без глибокого проникнення в її психологію, без знання психологічних механізмів і мотивів соціально-психологічних явищ і процесів.

Чому злочин скоєно цією людиною? Чому цією людиною вчинено саме цей злочин? Щоб відповісти на ці питання, потрібне дослідження якостей особистості, що спонукали її на скоєння того чи іншого злочину.

Необхідно враховувати, що навіть у такій специфічній сфері, як злочин, людина діє як суспільна істота. Тому до неї треба підходити як до носія різних форм суспільної психології, індивідуально-психологічних особливостей, а також набутих моральних, правових, етичних та інших поглядів та цінностей. У цілому нині людина постає як джерело злочинної поведінки, її суб'єктивна причина, що визначає необхідність вивчення всієї сукупності соціологічних, психологічних, правових, медичних та інших аспектів особистості злочинця.

Безсумнівно, наочною відмінністю особистості злочинця є саме факт скоєння злочину. Як вважає відомий дослідник психології злочинного поведінки Ю. М. Антонян: «відмінність особистості злочинця полягає у негативній спрямованості, реальними носіями якої виступають особистісні якості, які отримали закінчений вираз у вигляді хара-

ктера злочинного діяння, що є основним мірилом його глибини і сили» [1, с. 135].

Особистість злочинця є сукупністю соціально значущих негативних якостей, що розвинулися у процесі різноманітних і систематичних впливів з іншими людьми. Ця особистість, що є суб'єктом діяльності, пізнання та спілкування, звичайно, не вичерпується лише зазначеними властивостями, які до того ж піддаються корекції. У той самий час соціальний характер особистості злочинця дозволяє розглядати його, як члена суспільства, соціальної групи чи інших спільностей, як носія соціально типових характеристик.

Наявність відмінних рис особистості злочинця не слід розуміти так, що вони притаманні всім без винятку особам, які вчинили злочини. Відсутність їх у деякій частині злочинців не знімає питання необхідності вивчення та його особистості як носія причин злочинного поведінки. Однак основна маса злочинців відрізняється певними особливостями [2, с. 12].

Саме цей факт дозволяє говорити про особистість злочинця як про окремих, самостійний соціальний та психологічний тип. Його специфіка визначає особливості духовного світу злочинців, їх реакцій на вплив соціального середовища.

До особистісних рис злочинця відносяться: погана соціальна пристосованість та незадоволеність своїм становищем у суспільстві; низький контроль своєї поведінки як наслідок імпульсивності, необдумані вчинки, емоційна незрілість; деформованість нормативного контролю; стійке порушення соціальної адаптації; відсутність можливості у налагодженні контактів із оточуючими людьми; невміння подивитися на себе збоку, що призводить до зниження адекватної орієнтації; зануреність у себе, замкнутість, агресивність, підзрілість.

Характер злочинця пікоподібний і піки припадають на такі риси, як імпульсивність, ригідність, ізоляція, які проти нормою, сильно зміщуються вгору за шкалою досліджень. Ці властивості належать до фундаментальних і формуються в процесі соціалізації на ранньому етапі. У підлітків, схильних до скоєння злочину, також властива наявність цих властивостей. Злочинці, типові за психологічними особливостями, зустрічаються серед осіб, які вчинили тяжкі насильницькі злочини – розбій, зґвалтування, грабежі, вбивства, а менш типовими є психологічні особливості осіб, які вчинили ненасильницькі злочини – крадіжки, розкрадання.

Соціальні норми, включаючи правові, не надають на злочинця істотного впливу, зазвичай вони розуміють, що вимагає від нього суспі-

льство. Оскільки в цієї групи людей нормативний контроль поведінки порушено, то ситуацію вони оцінюють, виходячи з особистих переживань, проблем, образ, бажань, а чи не з позицій соціальних вимог. Іншою причиною порушення соціальної адаптації є відсутність мотивованості до дотримання соціальних вимог, тоді людина розуміє, що вимагає від неї соціальне середовище, але виконувати ці вимоги не бажає.

Під типом особистості розуміється інтеграція її спрямованості, ціннісної орієнтації із загальними методами поведінки та адаптації в соціумі, характерними для неї. Типовий критерій у злочинця – це рівень його соціальної шкідливості, який характеризується спрямованістю особистості щодо соціальних цінностей. По об'єкту зазіхань і характер злочинних дій виділяють три великі групи злочинців: корисливі, насильницькі, корисливо-насильницькі.

За ступенем суспільної небезпеки виділяють: випадковий тип – особи, які вчинили злочин вперше в результаті обставин, що склалися, при позитивно спрямованій особі; ситуаційний тип – особи, які вчинили злочин під впливом несприятливого формування їх особистості і характеризуються позитивніше, ніж негативно; нестійкий тип – особи, які теж вчинили злочин вперше, але раніше допускали аморальні вчинки; злісний тип – особи, які вчинили кілька умисних злочинів; особливо небезпечний тип – особи, які вчинили особливо небезпечні, тяжкі злочини [3, с. 147].

З точки зору соціальної адаптивності, що впливає на поведінку людини в різних ситуаціях, особи, які вчиняють злочини поділяються на соціально-адаптивний тип та соціально-деадаптивний тип. Особистість злочинця, що відноситься до соціально-адаптивного типу, має високий нервово-психічний рівень, емоційно-вольову стійкість, опірність до стресу, стійкість до тривалих психофізичних навантажень. Ця група осіб може мати широке коло інтересів, гарну пам'ять, розвинуту увагу, уяву, загострене сприйняття. Характерна їм риса – високий рівень домагань і низький рівень нормативності поведінки.

Соціально-деадаптивний тип особи злочинця відрізняється низькою емоційно-вольовою стійкістю, має знижену опірність до стресу, невротичну симптоматику. Соціально-адаптивні якості таких осіб, нерозвинені належним чином можуть посилюватися невисоким інтелектом і слабо розвиненими здібностями прогностики. Для їхньої світоглядної основи характерна бездуховність, примітивність, відсутність високих ідеалів. Ця група осіб неспроможна орієнтувати свої вчинки та поведінку для досягнення значних цілей, і якщо їх потреби не задоволені, то виявляється підвищена агресивність [4, с. 168].

Криміналістичне вивчення особистості злочинця здійснюється головним чином виявлення та оцінки тих її властивостей і рис, які породжують злочинну поведінку, з метою його профілактики. У цьому виявляється найтісніша єдність трьох вузлових криміналістичних проблем: особистості злочинця, причин та механізму злочинної поведінки; профілактики злочинів. При цьому, однак, особистість злочинця центральна в тому сенсі, що її особливості є первинними, оскільки є джерелом, суб'єктивною причиною злочинних дій. Якщо говорити про цілеспрямовану корекцію поведінки, її неможливо змінити, якщо зазначені особливості залишаться колишніми.

Для ефективнішого розслідування кримінальних правопорушень у діяльності правоохоронних органів застосовується метод складання психологічного портрета, який безпосередньо залежить від досліджень у сфері особистості сучасного злочинця. Суть цього методу полягає в тому, що на підставі представлених даних працівники, що спеціалізуються на складанні психологічного профілю, складають приблизний опис злочинця, в якому вказується ймовірний вік, раса, стать, сімейний стан, службовий статус, сексуальна зрілість, можливе кримінальне минуле, взаємини з потерпілим, імовірність скоєння злочину в майбутньому [5, с. 182].

Завдання складання психопрофілю полягає в тому, щоб на основі аналізу злочинної діяльності зробити припущення про психологічні особливості злочинця, визначивши попередньо його особистісні характеристики. Сфера застосування психопрофілю – злочини, у яких злочинці значною мірою індивідуалізують себе. Під цим розуміється факт вираження у злочині власних фантазій, ситуація, у якій фантазія стає приводом, основою, початком.

У цілому нині особистість злочинця можна охарактеризувати як модель, соціальний і психологічний портрет, якої визначається специфічними рисами. Злочинцям притаманні антигромадські погляди, негативне ставлення до моральних цінностей та вибір суспільно небезпечного шляху для задоволення своїх потреб або не проявлення необхідної активності у запобіганні негативному результату. Це визначення охоплює і тих, хто вчинив злочин навмисне, і тих, хто винний у злочинній необережності.

Отже, сьогодні розглядаються не причини сукупності всіх кримінальних правопорушень, а окремих злочинів. При цьому зі всього причинного комплексу взяті лише ті фактори, які «перебувають» у самій особистості, а не за зовнішніх обставин, хоч би якими важливими вони

були. Для практики боротьби зі злочинністю, особливо для індивідуальної профілактики та розслідування кримінальних правопорушень, основним об'єктом запобіжних зусиль є людина. Це справедливо, оскільки причини завжди у особистості, а зовнішні обставини можуть грати роль лише умов, що сприяють чи перешкоджають скоєнню злочинів.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Антонян Ю. М., Єнікєєв М. І., Емінов В. Є. Психологія злочинця та розслідування злочинів. М., 1996. 203 с.
2. Ахмедшин Р. Л. Криміналістическая характеристика личности преступника: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Р. Л. Ахмедшин. Томск, 2006. 48 с.
3. Кримінальна психологія. Хрестоматія: посібник / сост.: И. А. Фурманов, И. Е. Метлицкий. Минск : БГУ, 2018. 270 с.
4. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Х.: Право, 2009. 288 с.
5. Чаплинська Ю.А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 6. 2019. С. 181-184.

*Бубнова І. І.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ПСИХОЛОГІЧНА НАДІЙНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

Працівники Національної поліції України кожного дня стикається з загрозами фізичного та психологічного характеру. Під час воєнного стану актуальним постає питання стосовно психологічної підготовки та надійності працівників Національної поліції України. Саме в екст-

ремальних умовах та в умовах воєнного стану визначається рівень професіоналізму працівників поліції, а саме їх психологічна стійкість, надійність до обставин, які відбуваються.

Стаття 73 Закону України «Про Національну поліцію України» зазначає, що «первинна професійна підготовка» визначає, що особи, які вперше були прийняті до лав Національної поліції, повинні її пройти. Зрозуміло, що до складу первинної підготовки входить і психологічна. А також в законі зазначається, що поліцейський повинен володіти професійними навичками, які також включають в себе психологічний аспект особистості працівника [1].

Психологічна підготовка є тривалим процесом, який розпочинається на етапі первинної професійної підготовки і продовжуються у ході всієї професійної діяльності. Завдяки професійній психологічній готовності, кожен поліцейський завчасно підготовлюється до екстрених умов діяльності, до яких належить воєнний стан також. Під час якого потрібно мати психологічну стійкість для реалізації своїх службових обов'язків. До складу психологічної стійкості входить «психологічна надійність», яка включає в себе такі якості: впевненість у собі та своїх діях, підготовленість до здійснення функціональних обов'язків в екстрених умовах, самовладання, вміння контролювати свої емоції та самостійність при прийнятті рішень [2].

Основними завданнями психологічної підготовки є:

- актуалізація психологічної екстремальної готовності, бойової готовності несення служби в умовах воєнного стану;
- формування усвідомленості;
- підвищення моральної стійкості;
- вміння не розгубитися в екстремальних умовах;
- вміння адекватно оцінювати події, які виникають під час надзвичайної події або воєнних дій;
- психологічна готовність до миттєвого застосування зброї, спеціальних засобів та фізичної сили в період екстремальної загрози, коли виникає небезпека життю чи здоров'ю [3].

Психологічні труднощі з якими стикаються поліцейські під час воєнного стану:

1. Емоціогенні дії, що виникають внаслідок небезпеки, що тягне за собою високий рівень несення служби, відповідальність.
2. Загроза масового ураження, небезпеки громадян. Адже не дивлячись на екстремальні умови, працівники поліції повинні здійснювати охорону громадського порядку.

3. Розвиток стану паніки у населення на окремих територіях, де на даний час ведуться активні бойові дії. Саме під час цих подій працівники поліції повинні стати стримуючим чинником.

4. Надмірна психічна напруга, тому що відбувається акцентування надмірного навантаження на розумову та психомоторну діяльність та багато інших чинників, які призводять до стомленості та перевантаження працівників в умовах воєнного стану [3, с.16].

Діяльність працівників поліції належить до числа професій підвищеного ризику, а також характеризується високим рівнем екстремальності та професійного стресу. Особливе значення професійна готовність має в умовах воєнного стану, тому психологія є невід'ємною складовою професійної діяльності працівників підрозділів поліції. Для того, щоб було ефективно несення служби, щоб правоохоронці мали гармонійний розвиток та не було проблем з психологічним здоров'ям, поліцейським потрібно мати достатній рівень психологічних знань, навичок і вмій. Адже на сьогодні в умовах воєнного стану актуальним є питання емоційної та психологічної стійкості поліцейських.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 22.05.2022 р.).

2. Швець Д.В. Психічна стійкість працівника поліції як основа готовності до службової діяльності в екстремальних ситуаціях / *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання: матеріали міжнар. Присвяченої пам'яті професора С.П. Бочарової: Науково-практичної конференції*. Харків, 2017 .С. 123

3. Криволапчук В.О. Психологічна та фізична готовність особистості до дій в екстремальних ситуаціях: практичний посібник / В.П. Остапович, В.Г. Бабенко, Л.А. Кирієнко / за ред. В.О. Криволапчука. Київ, 2016. Ст. 84

Ваєрик Л. В.,
доцент кафедри Національної академії
Служби безпеки України,
кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СПК У ВІЙСЬКОВИХ КОЛЕКТИВАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відкрита збройна агресія російської федерації проти нашої держави внесла свої корективи в життя та діяльність усіх українців. Загроза життю та здоров'ю, яка виникла раптово, небезпека загибелі близьких, перебування у перманентному стресовому стані здійснюють значний вплив як на фізіологічний стан людей, так і на їх психіку.

Водночас, працівники правоохоронних органів за будь-яких обставин повинні виконувати покладені на них законом обов'язки, служити суспільству та захищати громадян від протиправних дій. Різноманітність та складність їхніх професійних завдань, наявність оперативно-службових ситуацій, виконання яких пов'язано з ризиком та небезпекою для здоров'я та життя, високий рівень психічної напруги у процесі роботи, жорсткі часові обмеження у досягненні необхідності професійного рівня, підвищена соціальна відповідальність за професійні помилки вимагає не тільки підвищеного рівня концентрації уваги та інтелектуальної активності, змобілізованості, а й прояву взаємодопомоги та конструктивної підтримки з боку колег. Зазначене зумовлює актуальність вивчення питань формування позитивного соціально-психологічного клімату у військових колективах, особливо у нинішніх умовах воєнного стану, а також визначення ролі керівника у зазначеному процесі.

Однією з важливих передумов злагодженої діяльності військового колективу є сприятливий соціально-психологічний клімат, що охоплює не тільки психологію колективу, але й інші чинники, котрі впливають на стан особистості кожного фахівця, зокрема: особливості організації роботи, матеріально-технічне забезпечення, психологічні детермінанти діяльності, стиль керівництва, стосунки між керівником та підлеглими й т.ін. Відомо, що поняття клімат походить від грец. *klimatos* (нахил) та визначається як якісна сторона міжособистісних стосунків, яка проявляється у сукупності психологічних умов, що сприяють чи заважають продуктивній спільній діяльності і всебічному розвитку особистості у колективі [2, с. 139-140].

Важлива роль у формуванні сприятливого СПК належить керівнику підрозділу (керівництво – вид професійної діяльності, що є складною організуючою і регулюючою діяльністю, яка покликана вирішувати організаційні, оперативні, педагогічні, військово-тактичні, соціально-психологічні та інші проблеми [3, с. 195]), який повинен мати добре розвинені психологічні, соціально-психологічні та професійні якості, мати відповідний рівень спеціальних знань, вмій, навичок, бути компетентним й авторитетним фахівцем.

Необхідно розрізнати два типи військових керівників. До першого типу належать так звані «лідери», а до другого «командири». У той час як лідер – це той, особисті якості якого спонукають підлеглих слідувати за ним, то командир – це офіцер, який має досвід управління колективом в бойовій обстановці.

Ідеальним начальником під час військового стану можна назвати того, в кому поєднуються командирські здібності та особисті якості. Кріс Макнаб вважає [4], що модель успішного керівника базується на комплексі якостей що утворюють тріаду «бути – знати – робити». Зокрема, «бути» означає володіти лідерськими, інтелектуальними якостями, мати високий рівень емоційного інтелекту та подавати приклад мужності, честі, гідності тощо. Компонент «знати» передбачає наявність знань щодо особливостей озброєння, тактики, стратегії ведення бойових дій. «Робити» – визначає наявність здатності застосовувати наявні знання і навички, проявляти в управлінській роботі ті особистісні якості, що необхідні для досягнення поставленої мети та успішного виконання підрозділом бойових завдань.

Тобто, успішному керівнику військового колективу, особливо в умовах воєнного стану, мають бути притаманні такі особистісні характеристики, як: мужність, дисциплінованість, вимогливість, тактовність, сміливість, рішучість, самовладання, здатність жертвувати власними інтересами та пристосовуватись до обставин, впевненість у собі, вміння встановлювати стосунки з підлеглими, наявність почуття гумору. Окрім наявності зазначених характеристик, ефективний керівник, на думку К. Макнаба [5], повинен також бути прикладом для підлеглих та мати авторитет серед особового складу. Адже довірчі стосунки з підлеглими є запорукою успішних та злагоджених дій підрозділу особливо в умовах воєнного стану.

Водночас, авторитетний керівник, як правило, знає не тільки особливості взаємодії в колективі підрозділу, професійні можливості та індивідуально-психологічні особливості співробітників, а й психологічні аспекти їх мотивування до успішного виконання певних завдань. Він має дослухатися до думки колег; давати можливість підлеглим

проявляти активність у прийнятті рішень; не заважати працювати дріб'язковими завданнями; уважно вислуховувати підлеглих та бути для них зразком у професійному, особистісному й виконавському аспектах. У складних умовах воєнного стану, від управлінських якостей керівника залежить не тільки забезпечення сприятливого СПК та висока готовність до виконання професійних завдань підпорядкованого колективу, а й збереження життя і здоров'я кожного військового.

При цьому, взаєморозуміння з командиром та довірчі стосунки з побратимами – це чинники, які найбільш позитивно впливають на виконання бойових завдань [1]. Крім того, ефективність останнього можна підвищити завдяки психологічній сумісності особового складу підрозділу, взаємодопомозі, дисциплінованості, вимогливості до себе та колег. Водночас, складні міжособистісні та міжгрупові відносини у колективі, прорахунки керівника при розподілі завдань між підлеглими можуть призводити до виникнення конфліктних ситуацій, знижувати рівень згуртованості колективу та мотивації до виконання поставлених завдань.

Таким чином із вище викладеного слідує, що:

- соціально-психологічний клімат у військових колективах – комплекс психологічних умов та чинників, що сприяють або перешкоджають успішному виконанню поставлених бойових завдань;

- однією з важливих передумов у формуванні позитивного СПК у військових колективах в умовах воєнного стану є конструктивне керівництво колективом, що залежить від управлінської компетентності та професійно важливих якостей командира;

- в умовах воєнного стану роль керівника у підтриманні сприятливого СПК значно зростає, оскільки від управлінських та особистісних якостей залежить як рівень готовності підпорядкованого підрозділу до виконання бойових завдань, так і збереження життя і здоров'я кожного підлеглого.

- згуртованню підрозділу через формування сприятливого СПК у колективі сприяють: взаєморозуміння з командиром, довірчі стосунки з побратимами, психологічна сумісність особового складу підрозділу, взаємодопомога, дисциплінованість, вимогливість до себе та колег тощо; перешкоджають: ускладнені міжособистісні відносини у колективі, нераціональний розподіл завдань командиром тощо.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Вітенко І.С., Вітенко Т.І. Основи психології: підруч. Вінниця: «Нова книга», 2001. 255 с.

2. Краткий психологический словарь / [сост. Л.А.Карпенко; под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского]. М.: Политиздат, 1985. 431 с.

3. Стрельбицький М.П., Стрельбицька Л.М. Час, люди, події (ретроспективні роздуми вченого-генерала крізь призму державного управління). Хмельницький, «Поліграфіст», 2009. 400 с.

4. McNab Cris, The SAS Mental Endurance Handbook. 1st Edition. Lyons Press. 2002. 192 p.

5. McNab Cris, SAS and Elite Forces Guide Mental Endurance: How to Develop Mental Toughness from the World's Elite Forces. Globe Pequot Press, 2013. 320 p.

*Височина А. Г.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ПСИХОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ДОПИТУ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Допит є однією із найважливіших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування. Допит планується та проводиться для отримання слідчим відомостей про вчинення кримінального правопорушення, для встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, характеру та розміру збитку, а також інших важливих обставин, які мають значення для кримінального провадження [1].

З часу введення воєнного стану було внесено зміни в деяких моментах проведення такої слідчої (розшукової) дії, як допит. Під час воєнного стану надано право слідчого на проведення допиту у нічний час – з 22:00 до 06:00 годин. Також при проведенні допиту свідка чи потерпілого під час воєнного стану, покази мають бути обов'язково зафіксовані на відео. В іншому випадку отримані докази не будуть вважатися допустимими. Також допит обов'язково має проводитися за присутності захисника. Участь захисника під час допиту може бути

дистанційною, тобто через відео зв'язок, або у режимі телефонного дзвінка [2].

Кримінальний процес і криміналістика трактує допит, як процес отримання доказів, а з точки зору психології допит – це процес специфічного спілкування слідчого з допитуваним.

Психологічні основи процесу допиту розробляються з урахуванням таких складових:

1. Вид слідчої діяльності (організаційна, пізнавальна, конструктивна, комунікативна, посвідчувальна);
2. Процесуальне становище допитуваного;
3. Особа допитуваного (неповнолітні, особи похилого віку) [3].

При організації своєї діяльності слідчий під час допиту учасників кримінального провадження здійснює:

1. Підготовку допиту.
2. Забезпечення умов для проведення допиту.
3. Оцінку результатів допиту.

Підготовчий етап допиту передбачає ознайомлення з усіма матеріалами кримінального провадження, визначення часу та місця допиту, встановлення черговості допиту свідків та потерпілих, вивчення особистості допитуваної особи та визначення способу виклику допитуваної особи на допит, та звичайно має бути присутньою психологічна підготовка самого слідчого.

Умовами успішного допиту може бути:

1. Бездоганне знання усіх зібраних матеріалів кримінального провадження.
2. Інформація про психологічні особливості допитуваного.
3. Володіння знаннями в різних галузях, для забезпечення розуміння події розслідування.

Для слідчого велике значення має відмінне орієнтування в інформації, що міститься в матеріалах кримінального провадження, для того щоб швидко знайти необхідну інформацію. Якщо слідчий погано володіє відомостями кримінального провадження, це може негативно вплинути на встановлення психологічного контакту з допитуваною особою.

Також велике значення має володіння даними про особу свідка та потерпілого. Тому було б правильним до початку допиту дізнатись всі особливості особистості свідка та потерпілого, тобто зібрати та дослідити загально доступну інформацію про особу, яку буде допитувати слідчий. Також дуже важливим є правильно призначити час допиту. Необхідно розподілити час так, аби біля кабінету слідчого не було скупчення людей. Це потрібно для того, щоб допитуванні особи не впливали один на одного, не було обміну інформації між ними. Також

для того, щоб забезпечити відсутність вироблення спільної поведінки під час допиту.

Необхідно також враховувати вік допитуваної особи. Допит неповнолітніх не може проходити надто довго. Діти від 5 до 7 років можуть бути зосереджені на одній інформації приблизно 15 хвилин, від 7 до 10 років не більше 25 хвилин, діти старші 12 років можуть зосереджуватися протягом 30 хвилин [3].

Важливою складовою допиту є встановлення психологічного контакту з допитуваною особою та встановлення взаємодії. Через невербальні ознаки можна зробити висновки про емоційний стан допитуваної особи, наприклад здивування – характеризується широко розкритими очима, брови підняті вгору; сором – пальці знаходяться біля губ, зібрані пучкою; схвильованість характеризується закушуванням губ.

Не менш важливим є подолання опору зацікавлених осіб у неефективності розслідування кримінального провадження, зазвичай це підозрювані. Як правило вони відмовляються свідчити, або взагалі дають завідомо неправдиві свідчення, для призупинення процесу розслідування [4].

Під час воєнного стану обов'язково необхідно звертати увагу на всі ці аспекти, адже війна впливає на людей по різному. Допитувана особа може в стані стресу не усвідомлювати всю важливість надання правдивих показань. Необхідно враховувати те, що це стресова ситуація і людині потрібно буде трохи більше часу, аби зосередитись на проведенні допиту. Тому потрібно правильно налаштувати контакт з допитуваною особою, для того щоб особі було комфортно при дачі показань.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України./ *Науково-практичний коментар* / за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: ЮСТІНІАН, 2012. 1224 с.
2. Лозинська Ю.І. Засоби з'ясування достовірності показань свідка у кримінальному провадженні. *Часопис "Університетські наукові записки" Хмельницького університету управління та права*. 2017. № 1 (61). С. 101-112.
3. Віталій Топольник. Психологічна характеристика особливостей проведення слідчих дій під час розслідування крадіжки. *Журнал Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2018 С. 290-293. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/6/53.pdf>
4. Дарина Синицька Під час воєнного стану дозволити в Україні проводити обшуки вночі й без понятих і затримувати на 9 днів. Інтернет-видання Полтавщина веб-сайт. URL: <https://poltava.to/news/66023/>

5. Психологія допиту веб-сайт. URL: https://stud.com.ua/38685/psihologiya/psihologiya_dopitu (дата звернення: 27.05.2022)

6. Баранчук В.В. Поняття та ознаки психоло-гічного контакту в процесі допиту. Збірник наук. праць. Випуск 17 / ред. кол.: В.І. Борисов (голов. ред.) та ін. Х.: Кроссроуд, 2009. С. 326–332.

7. Лавренюк В. В. Особливості характеристики організованих груп та особи потерпілого при розслідуванні крадіжок з проникненням у житло, вчинених організованими групами. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2013. Вип. 5. С. 292-296.

*Вільська Є.Р.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Пасько О.М.,
в.о. професора кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ

Професійна діяльність працівника поліції є потрібною, цікавою, важкою та вимагає від поліцейського не тільки фізичної, а й психологічної підготовки до якісного виконання професійних обов'язків. Функціональні задачі поліцейського обумовлені різними негативними факторами, які впливають на психологічний стан поліцейського, наприклад, ненормований робочий день, відсутність повноцінного сну, спілкування з різними категоріями громадян, це все призводить до розвитку професійної деформації.

Тому актуальним є розібратись із змістом і сутністю професійної деформації та її впливом на професійну діяльність поліцейського.

Так, на думку науковця Ю.В. Александрова професійна деформація – це психологічне явище, що виникає під впливом професійної діяльності, що виявляється абсолютизацією праці як єдиної цінної форми діяльності та виникненням рольових стереотипів, які переносяться з робочої діяльності в інші умови, коли людина не здатна перебудувати свою поведінку адекватно мінливим умовам [1].

У зв'язку із цим Ю.В. Стригуненко виділив такі причини професійної деформації поліцейського [2]:

- відсутність або недостатня розвиненість морально-політичних якостей особистості; відсутність віри у важливість та відповідальність соціальної ролі;

- слабкі знання всіх характеристик цієї соціальної ролі; умови праці (розумові перевантаження, перевтома, психічні перенавантаження);

- недостатній контроль за ритмом діяльності; постійне сприйняття негативних психологічних властивостей людей, з якими поліцейському часто доводиться стикатися при спілкуванні; негативний емоційний вплив; конфліктні ситуації у підрозділі тощо.

Провідні науковці З.Р. Кісіль та Р.В. Кісіль встановили, що професійна деформація працівників Національної поліції спричиняється різними за своєю природою чинниками, домінуючими з котрих є саме специфіка професійної діяльності. Поняття «професійна деформація поліцейського», на думку науковців, схарактеризовано як об'єктивний феномен, негативні прояви котрого можуть бути виокремлені лише з урахуванням власне професійних (безпосередньо пов'язаних з виконанням професійних завдань) та непрофесійних (соціалізація, виховання тощо) чинників [3].

Саме тому З.Р. Кісіль та Р.В. Кісіль зазначають, що виникнення та розвиток професійної деформації працівників поліції прямопропорційно залежить від особливостей їхньої професійної діяльності. Так, специфіка діяльності поліцейських, а саме: нормативних характер діяльності; детальна правова алгоритмізація виконання професійних завдань; значні владні повноваження, реалізація котрих деколи призводить до надмірного та необґрунтованого їх застосування; високий рівень відповідальності за результати правоохоронної діяльності, що спричиняють у правоохоронців стан напруження, резистенції, виснаження; психологічні та фізичні перевантаження, діяльність у ризико-небезпечних та екстремальних умовах; постійна психологічна травма-тизація призводять до професійної деформації [3].

Сукупність елементів, які визначають оточення працівника поліції та його відношення до професійної діяльності, на думку Т.В. Охрименко, складається з таких узагальнених показників: упереджене ставлення до об'єкта службової діяльності; довільно-суб'єктивне тлумачення правослужняної поведінки (тлумачу як вважаю за потрібне, як хочу, а не так, як вимагають норми права); перенесення стилю службового спілкування з об'єктом діяльності, окремих професійних методів і прийомів на позаслужбові сфери, спілкування і взаємодії з найближчим соціальним оточенням; професійне

огрубіння особистості працівника; зміни в образі «Я» – системі уявлень працівника про самого себе [3, с. 234].

Вагомою причиною виникнення професійної деформації у працівників поліції є вплив специфіки професійної діяльності при багаторічному трудовому стажі, невідповідність індивідуально-психологічних характеристик поліцейського рівню вимог, які висуває до нього професійна діяльність [5].

Так, на думку І.В. Клименко, до завдань, які належать до профілактики та запобігання професійної деформації відносяться заходи як психологічного, так і непсихологічного, організаційно-управлінського та виховного характеру, до таких заходів слід віднести:

- формування у поліцейського професійного імунітету і культури в роботі;

- розвиток етично-психологічної стійкості та ділової спрямованості у всіх працівників органів правопорядку;

- розвиток у працівників поліції установки на проходження в роботі кодексу професійної честі;

- удосконалення методів та стилю керування персоналом;

- формування оптимального морально-психологічного клімату в службах і підрозділах органів правопорядку [6].

Отже, нами розглянуто професійну деформацію саме працівника поліції та встановлено, що даний феномен може негативно вплинути на професійний стан поліцейського та бути незворотнім процесом зниження рівня професійної компетентності. Тому важливим є врахування на усіх рівнях державної влади елементів попередження професійної деформації.

Також потребує подальшого дослідження питання щодо психологічної готовності працівника поліції до якісного виконання професійної діяльності, що може бути певним превентивним характером професійної деформації.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Александров Ю.В. Проблемы профессионализации та професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ. *Право і безпека*. 2012. № 4 (46). Вип. 4 (46). С.323–328.

2. Стригуненко Ю.В. О некоторых причинах профессиональной деформации личности сотрудника правоохранительных органов. *Теория и практика общественного развития*. 2009. № 3-4. С.180-184.

3. Кісіль З, Кісіль Р. Юридико-психологічні засади дослідження професійної деформації працівників Національної поліції України. *Університетські наукові записки*. 2020. Том 19. № 1 (73). С. 235-249.

4. Охрименко Т.В. Особистісна деформація та зростання професійного рівня діяльності працівників прокуратури та слідчих. *Науковий вісник Юридичної академії МВС України*. 2004. № 1. С. 232-237.

5. Корольчук М. С. Теорія і практика професійного психологічного відбору. Київ: Ніка-Центр, 2006. 532 с.

6. Клименко І.В. Гендерні особливості професійної деформації працівників органів внутрішніх справ. *Вісник Національного університету оборони України* 2012. № 2 (29). С. 154–157.

Волинець Н. В.,
*професор кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького
доктор психологічних наук, доцент*

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В МІСЦЯХ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

В умовах сьогодення усі учасники бойових дій перебувають у гострому стресовому стані та потребують зовнішньої підтримки. Загально відомо, що гострота стресової реакції залежить від ступеню залученості (а учасники бойових дій перебували/перебувають в їхньому епіцентрі, у багатьох з них постраждали близькі, рідні та знайомі); від індивідуальних особливостей (вразливості, вміння опанувати себе, навичок саморегуляції); отриманого травматичного досвіду (насильства, погону, втрати близьких тощо).

Саме тому психологічна підтримка учасників бойових дій характеризується, по-перше, невідкладністю – її необхідно надавати якнайшвидше, оскільки, чим більше минає часу після травмування, то ймовірніше, що у них матиме місце виникнення посттравматичного стресового розладу (ПТСР). По-друге, психологічну підтримку необхідно надавати безпосередньо на місці або у звичній обстановці й соціальному оточенні – у місці дислокації, лікувальному закладі, тобто там,

де учасники бойових дій перебувають одразу після травмуючої події. По-третє, через розвиток впевненості у тому, що все нормалізується, вона повинна відбуватися в контексті осмислювання військовими власних очікувань, що пройде час і нормальний стан їхнього функціонування відновиться. По-четверте, психологічна підтримка має надаватися відповідно до уніфікованих на рівні правоохоронного відомства процедур психологічної та соціальної допомоги.

Уніфікація процедур цілісної психологічної та соціальної допомоги повинна комплексно охоплювати основні напрямки збереження та зміцнення здоров'я та соціального функціонування військових: 1) моніторинг актуальних проблем та потреб, станів; 2) відповідний психологічний, медичний та соціальний супровід; 3) реабілітація і робота з демобілізованими військовими; 4) підтримка членів їхніх родин в кризових ситуаціях [1; 2]. В 2016 році було розроблено Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги (УКПМД) «Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. Посттравматичний стресовий розлад», в якому представлено особливості проведення діагностики та лікування пацієнтів з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) в Україні з позиції забезпечення наступності етапів медичної допомоги [3]. Але ПТСР виникає через певний період, не раніше, ніж через місяць після настання травмуючої події. А безпосередньо уніфікованих протоколів психологічної роботи з наслідками травмуючої події в місцях ведення бойових дій наразі ми не маємо.

Визначаючи напрямки психологічної підтримки військовослужбовців, варто зазначити, що актуальним постає питання і особливості її організації безпосередньо в підрозділах, які приймають участь у бойових діях. Зазначений напрямок психологічної підтримки наразі практично не реалізований у підрозділах, що пов'язано, по-перше, з великою кількістю проблем з іншими видами забезпечення, а по-друге, з відсутністю чітко визначеного та науково обґрунтованого розуміння необхідності наявності у цих підрозділах фахівців-психологів, їхнього місця та функціональних задач, які вони мають вирішувати у різних підрозділах.

Наступним актуальним питанням вбачається окреслення видів психологічної підтримки, які може здійснювати психолог в місцях ведення бойових дій, а також визначення актуальних психологічних запитів військових, які виникають у них в процесі ведення бойових дій. Наразі ми чітко розуміємо роль медиків та волонтерів, які надають різні види

допомоги військовим, але роль психологів як фахівців, які можуть надавати важливу підтримку та допомогу визначається дуже розмито і часто не сприймається як життєво необхідна. Але психологічна підтримка є системою заходів, спрямованих на активізацію наявних психічних та особистісних ресурсів та на створення додаткових ресурсів для забезпечення працездатності та конструктивного функціонування та скерована на запобігання розвитку негативних психічних явищ [4]. В підрозділах відповідно до організаційно-штатної структури закладається посада фахівця по роботі з особовим складом, на якого покладаються функції виховного характеру, а не підтримуючого. На основі вище зазначеного проблемним питанням постає і питання локалізації місць надання необхідної психологічної та соціальної допомоги військовим. Зазвичай перша психологічна допомога організовано може надаватися в лікувальних закладах.

Таким чином, організація психологічної підтримки учасників бойових дій сьогодні, коли триває активна фаза воєнних дій, повинна бути спрямована не тільки на оптимізацію психофізіологічних станів, пізнавальних процесів, поведінки, а й організацію міжособової взаємодії та спілкування й реалізацію індивідуальної та групової діяльності. В цілому психологічна та соціальна робота має бути спрямована і на відновлення психічних функцій, особистісних властивостей і на відновлення системи відносин військових, що дозволить їм успішно вирішувати бойові завдання і функціонувати в конкретних умовах життєдіяльності та в майбутньому в мирному соціумі.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Блінов О. А. Психологічний захист від бойового стресу в збройних силах провідних країн світу. *Проблеми сучасної психології*. № 38. 2017. С. 39-52. DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2017-38.%25p>.
2. Тетерук А.А., Літвінчук С.О. Психологічна допомога комбатантам та членам їх родин в Україні: проблеми та перспективи. *Психологічна допомога особам, які беруть участь в антитерористичній операції: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 берез. 2016 р.): у 2 ч. / [ред. кол.: В. В. Черней, М. В. Костицький, О. І. Кудерміна та ін.]*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 248 с.
3. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23.02.2016 № 121 «Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги.

Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. Посттравматичний стресовий розлад». URL: <https://www.osce.org/files/f/ documents /4 /d/430841.pdf..>

4. *Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи.* Навчальний посібник / Загальна редакція Л. Царенко. Том 2. Київ, 2018. 244 с.

Волошина О. В.,
*провідний науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем психологічного
забезпечення та психофізіологічних досліджень
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент*

ДО ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ ЕМОЦІЙНО-РЕГУЛЯТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СЛІДЧОГО

В професійній діяльності органів досудового розслідування особливого значення набуває проблема емоційно-вольової стійкості слідчих, оскільки вимагає швидкого прийняття слідчих рішень та адекватної поведінки.

Ефективно працювати в зазначених умовах здатні фахівці слідчого профілю, які мають сформовану емоційно-регулятивну (вольову) компетентність.

Слід зазначити, що низка наукових досліджень була присвячена визначенню змісту емоційної компетентності. Так, К. Саарні розглядає її у вигляді набору з восьми видів здібностей чи вмінь: усвідомлення власних емоційних станів; здатність розрізняти емоції інших; здатність використовувати словник емоцій та форми їх вираження, характерні для даної культури; здібність симпатичного та емпатичного включення в переживання інших людей; здібність розуміти, що внутрішній емоційний стан не обов'язково відповідає зовнішньому прояву як у самого індивіда, так і у інших людей; здібність справлятися зі своїми негативними переживаннями; усвідомлення того, що структура та характер взаємовідносин в певній мірі визначається тим, як емоції виражаються у взаємовідносинах; здібність бути емоційно адекватним, тобто приймати власні емоції. При цьому К. Саарні відмічає, що цей перелік здібностей може бути невичерпним [4].

На думку Ф. Іскандерової [1], емоційна компетентність включає: уміння людини усвідомлювати і оцінювати себе (свої сильні і слабкі сторони, свої почуття і поведінку, причини їх виникнення і наслідки, до яких вони призводять), складати план особистого розвитку; уміння управляти собою (своїми установками, поведінкою, приймати рішення, бути наполегливим, гнучким, справлятися із стресовими і конфліктними ситуаціями, управляти своїми емоціями); уміння мотивувати себе (визначати чіткі напрями руху, досягати результатів, мати позитивний настрій, робити цікавими своє життя і роботу); уміння розуміти людей, їх емоції, почуття, бути терпимими; уміння будувати взаємини з людьми (будувати стосунки довіри, поваги, вміти домовлятися). До загальних ознак емоційної компетентності відносяться: усвідомлення своїх емоцій та почуттів, управління своїми емоціями та почуттями, усвідомлення емоцій та почуттів інших, управління емоціями та почуттями інших людей. Поняття «емоційна компетентність» стало використовуватись у психології завдяки публікаціям таких зарубіжних дослідників, як К. Саарні, Д. Гоулман, М. Райнольдс, І. Андресва, Е. Яковлева та ін. Аналіз науково-методичної літератури доводить, що серед дослідників емоційної компетентності немає однозначної думки щодо визначення цього поняття, його змісту, структури, а також чинників, що визначають її розвиток. Енциклопедичне визначення емоційної компетентності можна сформулювати як поінформованість в емоційній сфері особистості, як «обізнаність в емоційному світі, власному та інших». Тобто, рівень емоційної компетентності може свідчити про цілісність емоційного життя. Отже, мета емоційної компетентності – це перетворення та прогресивний розвиток емоційної сфери суб'єкта через емоційне самопізнання, самовдосконалення, самореалізацію, формування зрілої особистості. Емоційна компетентність – це системна властивість особистості, що включає навички адекватній ситуації рефлексії, саморегуляції, оптимального рівня емпатії і експресивності. Як бачимо, у даному визначенні закладено декілька компонентів емоційної компетентності: рефлексія, саморегуляція, емпатія, експресивність, а також механізми, що забезпечують функціонування і розвиток цієї властивості: рефлексія і саморегуляція. Тому доцільно було б в назву емоційної компетентності додати складову «регулятивна». Таким чином, емоційно-регулятивна компетентність це готовність і здатність людини гнучко управляти емоційними реакціями, як власними, так і інших людей, адекватно ситуаціям і умовам, що змінюються. В емоційно-регулятивній компетент-

ності виділяють декілька складових: усвідомлення своїх емоцій, уміння визначити, яку емоцію відчуваєш в даний момент, визначити, з яких базових емоцій складається складна емоція; уміння управляти власними емоціями, визначати джерело і причину їх виникнення, ступінь корисності, змінювати інтенсивність емоцій, замінювати їх на інші; усвідомлення емоцій інших людей, визначення емоційних станів за вербальними і невербальними ознаками; управління емоціями інших людей, цілеспрямована дія на їх емоції; а також адекватне вираження емоцій (рефлексія, емпатія, саморегуляція, експресивність). Культуру емоцій розглядає вітчизняний психолог В. Семиченко і виділяє такі її ознаки, як: доцільність прояву емоцій, тобто певне функціональне призначення; доречність, тобто відповідність емоції ситуації в цілому, враховуючи соціальне оточення; помірність, природність та відповідність прийнятим нормам [3, с. 26]. Особливого значення проблема емоційної культури набуває сьогодні, коли рівень культури в суспільстві взагалі досить низький, а відтак постає питання виховання і формування нової особистості, яка б мала високий рівень емоційної культури, як складової її загальної культури. На думку ряду авторів (В. Поліщук, В. Рибалка, О. Саннікова) емоційна культура визначається умінням індивіда сприймати та емоційно відчувати навколишній світ. Формування даного уміння можливе за допомогою процесів емоційної регуляції, розуміння значення емоцій в людському житті.

На думку О. Лазуренко, розвиток емоційної культури, як і емоційної грамотності, емоційної компетентності можливий в наступних напрямках: по-перше, розвиток емоційної регуляції, по-друге, формування правильного розуміння значення емоцій в житті людини, по-третє, цілеспрямоване формування емоційно-чуттєвої сфери у навчально-виховному процесі під час навчання у ЗВО [2, с. 118]. Є всі підстави стверджувати, що емоційну культуру можна і необхідно успішно розвивати за допомогою не лише спеціальних курсів, психологічних практикумів, а й відповідних вправ і соціально-психологічних тренінгів, психотерапевтичних впливів, спрямованих на підвищення усвідомлення себе, рівня рефлексії, емпатії, створення більш гармонійної Я-концепції особистості. Проблема емоційної зрілості особистості розглядалася у вітчизняній і зарубіжній психології та психотерапії (О. Чебикін, О. Алборова, Д. Абрахамсен, Дж. Майер та ін.). У більшості робіт вживання терміна «емоційна зрілість» супроводжується описом характерних ознак емоційно зрілої людини, але відсутні визначення та структура цього поняття. В цілому емоційна зрілість розг-

лядається як інтегрована якість особистості, яка відображає оптимальний розвиток емоційної сфери на рівні адекватності емоційного реагування в певних соціокультурних і внутрішньоособистісних умовах; характеризується переважанням позитивного знаку емоційної активності й реактивності людини при взаємодії з внутрішнім і зовнішнім світом. Вона є необхідним компонентом побудови успішної професійної діяльності, гармонійних міжособистісних стосунків, досягнення цілісності особистості, підтримки психічного й фізичного здоров'я.

Таким чином, під емоційно-регулятивною компетентністю ми будемо розуміти сукупність здатностей, які визначають спроможність слідчого органів досудового розслідування керувати власними емоціями й активністю, яка спрямована на формування навичок самоконтролю та саморегуляції його поведінки. Вона відображає емоційну зрілість особистості, об'єднуючи в собі емоційні, інтелектуальні і регулятивні складові психіки, а її рівень проявляється в емоційних властивостях особистості і одночасно детермінується ними.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Искандерова Ф. В. Эмоциональный интеллект как основа межличностного взаимодействия. Вестник КАСУ. Выпуск: *Образовательные технологии*. №1. 2006. С. 130-134.
2. Лазуренко О. О. До питання щодо розвитку поняття «емоційна компетентність». *Науковий огляд*. Київ, 2015. №1 (11). С. 116-123.
3. Семиченко В. А. Теоретичні та методичні основи професійного самовиховання студентів вузу: навч.-метод. посібник. Хмельницький, 2001. 254 с.
4. Saarni C. The development of Emotional Competence / C. Saarni. New York: The Guilford Press, NYC, 1999. 381 p.

*Гаврилюк А. В.,
студент Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Матієнко Т. В.,
професор кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

Проблема комунікативної компетентності сучасних правоохоронців є вкрай важливою, перш за все, з практичною точки зору, оскільки саме якісна комунікативна підготовка визначає успіх діяльності правоохоронця.

Комунікативна складова є головним компонентом правоохоронця, це сфера професійних знань, коло питань, що вирішуються, система знань, що постійно розширюються і дозволяють виконувати професійну діяльність з високою ефективністю. Професіоналізм правоохоронця включає в себе ряд взаємопов'язаних характеристик, таких як: гностичну (або когнітивну), що відображає наявність необхідних професійних знань; регулятивну, що дозволяє використовувати професійні знання для розв'язання професійних задач; рефлексивно-статусну, що надає право за рахунок визнання авторитетності діяти певним чином; нормативну характеристику, що відображає коло повноважень, сферу професійного знання; комунікативну характеристику, оскільки поповнення знань або практична діяльність завжди здійснюються у процесі спілкування та взаємодії [1, с. 58].

Багато дослідників вважають, що процес формування будь-яких дій, умінь повинен мати поетапний характер, що відбулося у роботах Іванського Р.Д., Крашеніннікової Т.В., Грозан Т.В., тому можемо сказати про те, що формування комунікативної компетенції у правоохоронців починається з перших кроків навчання, а простіше з першого курсу.

На першому курсі з точки зору психологічної діяльності метою є отримання та розвиток уявлень про майбутню професію, а також про комунікативну діяльність правоохоронців: розвиток мотивації спілку-

вання, набуття базових знань у галузі комунікації, основ ораторського мистецтва, полемічної майстерності, пов'язаної з формуванням комунікативної компетенції. Це досягається через вступ до загальних дисциплін, які формують коло зору майбутніх правоохоронців; підбір особистісно значимого майбутнім правознавців матеріалу; зустрічі з фахівцями, які діляться власною практикою та тактикою застосування навичок спілкування. На даному етапі (виходячи з рівня підготовки студентів та недостатньої їхньої «особистісної зрілості») істотна роль викладача. Використання інформаційних методів (пояснювально-ілюстративний, інструктаж, завдання, що розвивають), неминучих на початковій стадії повинні доповнюватися особистісно орієнтованими технологіями, орієнтованими на використання суб'єктного досвіду студентів [2, с. 85; 3, с. 38].

Другий етап починається при вивченні курсів, які мають глибшу теоретичну психолого-педагогічну основу. Також важливим компонентом є вивчення особливості комунікативної діяльності правоохоронців минулого та сьогодення, етика професійного спілкування, емпатія та толерантність; багатоваріантність професійної комунікації юриста; активне слухання як основа успішної комунікативної діяльності правоохоронця; тактика спілкування в юридичній практиці: змістовний та психологічний аспекти та ін. В результаті освоєння даного етапу майбутній правоохоронець повинен мати уявлення про психолого-педагогічний механізм комунікативної професійної діяльності [3, с. 39].

Третій етап (його ще називають творчим), який реалізується на старших курсах ЗВО, орієнтований на розвиток здібностей і умінь, необхідних для вирішення нестандартних ситуацій, наближених до реальної комунікативної юридичної діяльності. Цей етап базується на певних професійних комунікативних знаннях та вже частково сформованих компонентах комунікативної компетенції, що передбачає розвиток творчого початку для успішної юридичної комунікації [4, с. 124]. Крім того, враховується, що знання, отримані за перші два етапи, безсумнівно, є основою зародження мотивів, що сприяють формуванню комунікативної компетенції майбутніх співробітників ОВС, та є гарантією їх стійкості, оскільки вміння реалізовувати їх практично ще не сформовано. Для цього етапу характерна велика самостійність та активність; творчий характер виконуваних завдань та його практична спрямованість, заснована більш глибоких знаннях теоретичних основ професії та досвіду реалізації під час виробничих практик; рефлексивність навчально-професійної діяльності; побудова реальних багатоваріантних моделей професійного розвитку.

Охарактеризувавши етапи становлення комунікативної компетенції майбутніх правоохоронців, можемо сказати, що головним є досвід спілкування, який займає особливе місце в структурі комунікативної компетентності особистості. З одного боку, він соціальний і включає інтеріоризовані норми і цінності культури, з іншого боку – індивідуальний, оскільки ґрунтується на індивідуальних комунікативних здібностях і психологічних подіях, зв'язаних зі спілкуванням у житті особистості [5, с. 10].

Отже, особливістю формування комунікативної компетенції є закладена в основу дисципліни наукова понятійна база, яка регулює та пояснює дії у професійному спілкуванні правоохоронців. Кожен компонент структури професійно-психологічної підготовленості виявляє комунікативну спрямованість, виділяючи комунікативну компетентність як складову професійної майстерності співробітника органу внутрішніх справ. Серед професійно-психологічних якостей найбільш значущими в комунікації є: спрямованість на людей, наявність відповідних характеристик в емоційній, вольовій сферах, висока ступінь розвитку основних характеристик уваги, спостережливості, пам'яті, мислення, уяви, інтуїції, а також професійний артистизм, гнучкість, здатність до перевтілення та професійно-психологічна стійкість.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Вовк Н. П. Розвиток ефективного професійного спілкування курсанта- майбутнього працівника державного пожежного нагляду у навчально-виховному процесі ВНЗ МНС України / Н. П. Вовк, С. А. Мукомел // Освіта дорослих як фактор соціалізації і соціального захисту в сучасному суспільстві: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.: Черкаси, 2010. 360 с.
2. Іванський Р.Д. Формування національно-мовної особистості – основна мета викладання мовних дисциплін у вищих навчальних закладах МВС України // Мова і культура нації. Збірник наукових праць. Львів, 2001. С.84-86.
3. Крашеніннікова Т.В. Мова як елемент освіти юриста // Науковий вісник Юридичної академії МВС. 2004. №1. С.36-40.
4. Крашеніннікова Т.В., Поповський А.М., Руколяньська Н.В. Українська мова (за професійним спрямуванням): Навчальний посібник. Модульний курс. Дніпропетровськ: Середняк Т.К., 2015. 330 с.
5. Безрук В.М. Теоретико-методологічний аналіз комунікативної компетентності як структурної складової професійної компетентності особистості. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2017. Вип. 2 (70). С. 9-13.

*Ганаба С. О.,
професор кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної
служби України ім. Б. Хмельницького,
доктор філософських наук, професор*

ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛОГОТЕРАПІЇ ВІКТОРА ФРАНКЛА

Віктор Франкл є знаним австрійським психологом, психотерапевтом, філософом. Він є автором унікального методу психоаналізу, відомого як «логотерапія». Цей метод він почав розробляти під час ув'язнення у концентраційному таборі Освенцім. Засадничою ідеєю методу є розуміння, що головним мотиватором у житті людини є пошук унікального сенсу. Очевидно, що психотерапевтичний метод має допомогти людині віднайти своє життєве призначення, так би мовити сенс свого життя. Сенс життя, у розумінні дослідника, полягає у пошуку мети й прийнятті відповідальності за себе і за саму людину. Таким чином, маючи чітке чому, ми можемо зіткнутися з усіма як: тільки відчуваючи себе вільним і впевненим у меті, що мотивує нас, ми зможемо генерувати зміни, щоб створити набагато більш благородну реальність[1,с.36].

Зі свого досвіду перебування в Освенцімі Віктор Франкл уважав, що навіть у важких умовах життя все одно може мати сенс. “Людина може зберегти залишок духовної свободи, психічної незалежності, навіть у найстрашніших обставинах психічної і фізичної напруги”, - стверджував він [2,с.42]. Він уважав, що люди здатні підтримувати незалежність й духовну свободу навіть у найекстремальніших ситуаціях і незважаючи на фізичну обмеженість. Психолог пояснював, що не всі типи страждань є однаково болючими. Вони є виправданими для людини, за умови, що вона віднайде причину терпіти й долати страждання, тобто зрозуміє для чого й в ім'я чого вони дані. Як результат відповідь на ці питання збільшує здатність людини протистояти болю. З цієї причини його терапевтична пропозиція була зосереджена на пошуку значення проблем, з якими нам доводиться стикатися, таким чином, що ми можемо сприймати їх як виклик, а не як нещастя.

Наступною ідеєю вчення логотерапії є визнання того, що сенс життя не може бути визначеним в універсальних категоріях. Кожна люди-

на – це робить по своєму, починаючи з себе, відштовхуючись від власного потенціалу, досвіду й ціннісних орієнтирів. Цей процес продовжується усе її життя. Шукати сенс свого існування у бутті, у реаліях зовнішнього світу, вона, повсякчас, намагається дати відповідь на інші смисложиттєві питання, а саме: хто вона, у чому її життєве покликання, як вона може реалізувати себе у житті тощо. Варто зауважити, що сенс життя конкретної людини не лише відрізняється від іншої, а й від тих сенсів й життєвих пріоритетів, які вона собі окреслює на кожному етапі свого життя. Важливо те, що кожна мета дає людині задоволення і заохочення вставити вранці і боротися за те, що вона хоче й чого прагне. Віктор Франкл стверджував, що мета може бути реалізована, починаючи з трьох дуже конкретних моментів: працюючи день за днем з мотивацією, жити у любові до інших, і мати сміливість у всі часи стикатися з негараздами й долати їх. Але на чому ґрунтується життєвий сенс кожного? Для В. Франкла це залежатиме від таких елементів, які наші цінності, наша особистість, наші смаки, наша історія та наші рішення. Тому дуже важливо пам'ятати, що кожен день - це можливість діяти вільно і шукати того, що насправді важливо.

Вчення логотерапія робить великий наголос на свободі людини. За словами В. Франкла, навіть такі суворі ситуації, як ті, що були у нацистських таборах, не могли позбавити людину можливості вибору, що в цих випадках перетворилося на можливість вибору позитивної інтерпретації реальності. «Все може бути відібрано у людини, окрім одного: остання людська свобода - вибір особистого ставлення перед сукупністю обставин - вирішити свій власний шлях» [1, с.21]. У праці «Лікар та душа. Основи логотерапії» він розглядає дефініцію свобода крізь призму відокремлення її від тихречей, які потенційно можуть її обмежувати чи навіть ліквідувати. Йдеться про інстинкти, успадковані схильності, середовище. Звичайно, людина має інстинкти, але вона не належить їм, оскільки володіє свободою у прийнятті рішень. «Вона у жодному випадку не є просто продуктом спадковості та середовище. Є третій елемент - рішення. Людина зрештою вирішує сама!» [1, с.21-22]. Свобода тісно пов'язана із відповідальністю людини за правильний вибір і реалізацію сенсу свого життя. Людина не є безпорадною й залежною від низки зовнішніх факторів. Вона не обмежена біологічними, психологічними й соціологічними чинниками. Відтак, внутрішня свобода, свобода духу й становить справжнюсутність людини.

Окрім свободи й відповідальності людську екзистенцію характеризує духовність. Духовність людини не можна пояснити чимось неду-

ховним, не можна звести до чогось іншого. Вона може бути чимось зумовленою, але не детермінованою. Звичайні тілесні функції впливають на розгортання духовного життя, але вони його не викликають і не формують [1, с.22]. Звичайно, логотерапія не має на меті замінити наявні психотерапевтичні підходи, а лише їх доповнити і таким чином побудувати повнішу картину людського існування, включивши в неї духовний вимір. З цієї причини логотерапії приділяє велику роль пошуку власних цінностей, сенсу життя, здатності вибирати, стикаючись із стражданнями та бажання діяти з метою. Людина не повинна питати, чого їй слід очікувати від життя, але повинна зрозуміти, чого життя очікує від неї. Це можна сформулювати у вигляді запитання: “Який сенс мого життя?”[1, с.15]. Йдеться про те, що людина має збагнути, чого життя вимагає від неї. Життя ставить перед нею проблеми, і їй слід розв’язувати їх, а розв’язати можна, тільки взявши на себе відповідальність за своє життя.

Війна проходить не лише по лінії фронту. Війна є вже всередині кожного. На лінії фронту вона фізична, поза ним – психологічна й духовна. Настрій й психологічне благополуччя людини у умовах військового стану є не менш важливі, ніж зброя й техніка. Коли відбувається жахливе й неочікуване, людині важливо віднайти опору у бутті, звичний порядок котрого руйнується й втрачає можливісні обриси майбутнього. Подолати екзистенціальну порожнечу людина може за умови пошуку сенсу життя. Варто зазначити, що життя для людини може бути повним змісту та цілей, але це не означає, що воно також дасть їй щастя або що вона зможе досягти точки, коли їй не доведеться стикатися з труднощами й небезпеками. Головним інструментом, завдяки якому людина виявляє здатність протистояти викликам, що виникають у повсякденних реаліях її життя, є рішення боротися за щось зокрема. Таким чином, маючи правильну мотивацію, вона може боротися з проблемами і рухатися далі навіть за найскладніших обставин. Евристичний потенціал й практичне значення методу йоготерапії Віктора Франкла полягає у визнанні того факту, що якщо людина не може змінити те, що з нею сталося, то вона не полишена здатності змінити своє ставлення до цих обставин, вона повинна застосувати значно сильніше й стійкіше позитивне ставлення, щоб мати можливість знайти більш надійні, вищі почуття життя. Таким чином, є важливим як приймати власну свободу і особисту відповідальність, щоб визначити їй власні цілі, й ті, які вона буде реалізовувати навіть у найгірших обставинах свого життя. Якщо людина зможе віднайти мету,

то страждання можна не лише пережити, а й вони, по суті, стануть тим викликом, який дозволить проявити сильні сторони людської натури, побачити життєву мету й виховати мотивацію.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Франкл В. Лікар та душа. Основи логотерапії. Харків. Клуб сімейного дозвілля, 2018. 319 с.
2. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу. Психолог в концтаборі. Клуб сімейного дозвілля, 2020. 160 с.

*Данилюк В. В.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Резніченко Г. С.,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ В УMOBAX BOЄHHOГO CTAHY

Створення та розвиток інституту підготовки поліції завжди викликало палкий інтерес як наукової спільноти, так і самої законодавчої влади. Ця тема є надзвичайно актуальною, оскільки охоплює широкий спектр зв'язків з громадськістю, що регулюють процес реформування та якісні зміни в системі підготовки поліцейських. Особливо під час встановлення правового режиму воєнного стану психологічна підготовка поліцейських має вийти на новий рівень.

Загальний процес підготовки поліцейських зазвичай складається з трьох етапів:

Базовий тренінг – вивчення основних навичок роботи правоохоронних органів (керування автомобілем, затримання злочинців, обов'язки правоохоронних органів тощо).

Спеціалізоване навчання – додаткове навчання за різними напрямками діяльності поліції (кримінальний розшук, робота з неповнолітніми, ведення переговорів тощо).

Підготовка кадрів – це серія навчальних курсів для старших офіцерів поліції, які відповідають за роботу інших поліцейських.

Запровадження новітньої патрульної служби поліції є важливим кроком у реформуванні правоохоронної системи. Нинішня реформа в основному спрямована на зміну поганих стереотипів щодо їх службової діяльності, зокрема на виховання та поширення позитивного ставлення та репутації Національної поліції України серед громадян. Нарешті, саме патрульна поліція сьогодні є обличчям системи Національної поліції, оскільки вона щодня спілкується зі значною кількістю громадян та іноземців під час виконання своїх професійних обов'язків [1].

Одним із актуальних питань підвищення довіри населення до поліції можна вважати проблему професійної комунікаційної підготовки, а отже, і процесу спілкування патрульних з представниками різних верств суспільства. Незважаючи на наявність численних наукових досліджень з комунікативної підготовки поліцейських, залишаються питання, які потребують ретельного та детального дослідження [2].

Працівники Національної поліції України виконують свою роботу у складних умовах. Узагальнення особливостей сучасної поліцейської діяльності, проведене багатьма вченими, та власне дослідження дозволили виділити її основні психологічні особливості, що відрізняють її від інших видів професійної діяльності. До них належать: орієнтація на верховенство права та права людини, необхідність швидкого прийняття рішень та висока відповідальність за них, забезпечення функції обслуговування населення, влада, емоційна насиченість та напруженість, психофізичне напруження, наявність екстремальних факторів, специфічність предмети професійного лідерства, терпимість до невідомих ситуацій; лідерство та командна робота, гендерний мейнстримінг [3, с.56].

Щоб бути ефективними, сучасні правоохоронці повинні пройти ретельний професійний психологічний скринінг і подальшу професійну підготовку, яка включає психологічну підготовку.

Наразі в Україні немає законодавчої бази для психологічної підготовки поліцейських. Звідси випливає розробка комплексу нормативно-правових актів, тобто нормативно-правових актів, що містять правові норми (правила поведінки), адресовані певній групі осіб, підприємств, установ, організацій МВС та пов'язані з цим питання, пов'язані з організацією і проведення цього психологічного тренінгу [4, с.52].

Професійна діяльність Національної поліції України є одним із найскладніших видів професійної діяльності. Цей вид роботи вимагає

значних психофізіологічних і фізичних зусиль для працівників поліції. Існує також багато факторів, небезпечних для їх життя та здоров'я, що характеризуються стресом, необхідністю боротьби зі злочинним середовищем, застосуванням фізичних заходів, вогнепальної зброї, спеціального обладнання та багато іншого. Важливим засобом підвищення ефективності роботи нових правоохоронних органів є забезпечення психологічної підготовки поліцейських відповідно до умов професійної діяльності. Результатом такої психологічної підготовки має стати високий рівень мотивації до роботи в поліції.

Отже, на завершення слід зазначити, що процес професійної підготовки поліцейських на даний момент є досить оптимальним і збалансованим.

Звичайно, є нюанси, які потребують вдосконалення під час воєнного стану, але все це в кінцевому підсумку вирішують законодавці та практики з Нацполіції та МВС. Проте основною проблемою в системі підготовки поліцейських є відсутність нормативно-правової бази процесу психологічної підготовки майбутніх та нинішніх поліцейських. У такому разі, вважаємо за доцільне розробити та прийняти комплекс нормативно-правових актів, які повністю регулюватимуть організацію та проведення психологічних тренінгів в правоохоронних органах.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення 27.05.2022 р.).
2. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: Наказ МВС України від 26 січня 2016 року № 50 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16> (дата звернення 27.05.2022 р.).
3. Медведев Ю. Л. Наближення права України до права Європейського союзу: понятійно-категоріальний апарат та способи узгодження. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2014. № 1. С. 52-59.
4. Рудий Н. Я. Реформування відомчої освіти МВС України як складова політика національної безпеки у правоохоронній сфері. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2015. С. 51-57.

*Данилюк В. В.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Пасько О.М.,
в.о. професора кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНОГО

Професійна діяльність поліцейського обумовлюється постійним комунікаційним потоком із різними категоріями громадян. Особливо вразливими є діти і тому спілкування з ними потребує додаткових психологічних знань, вмінь і спроможностей щодо встановлення з ними психологічного контакту. Відповідно, допит неповнолітніх свідків у кримінальному провадженні є складнішим, ніж дорослих, і відрізняється тактико-психологічними особливостями їх поведінки.

При допиті неповнолітнього свідка важливе значення має стадія кримінального процесу (що відбувається безпосередньо в суді), яка суттєво відрізняється від допиту, проведеного під час досудового розслідування. Тому для досягнення мети заслуховування неповнолітнього свідка в суді прокурор повинен не лише відповідати вимогам кримінально-процесуального законодавства, а й враховувати вікові особливості цієї категорії свідків та проявляти їх найкращі професійні якості в суді.

Щоб обмежити негативний вплив на психіку дітей, допитувати їх у суді слід лише у виняткових випадках – за відсутності чи недостатності інших відповідних і допустимих доказів у кримінальному провадженні.

Допит неповнолітнього в суді відрізняється від допиту під час досудового розслідування, а ефективність його поведінки залежить від багатьох факторів, на які прокурор повинен звернути увагу. Допит має бути нетривалим, оскільки існують певні вікові особливості допитуваного.

Один із Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи [1] є правосуддя, дружнє до дітей. Під час всіх розглядів, до дітей потрібно ставитися з урахуванням їх віку, їх особливих потреб, їх зрілості та рівня розуміння, а також беручи до уваги будь-які труднощі у спілку-

ванні, які вони можуть мати. Справи за участю дітей повинні розглядатися в обстановці, яка не залякує та є чутливою до дитини.

На короткочасний допит неповнолітнього в суді в першу чергу впливає нездатність свідків цієї категорії зосередитися на фактичному питанні (тобто відомих їм кримінально-процесуальних обставинах) протягом тривалого періоду. У більшості випадків молодші вікові групи можуть продуктивно свідчити протягом 15-20 хвилин, особливо для респондентів 3-5 років; дітям від 5 до 7 років – від 20 до 25 хвилин; Діти 7-10 років - 25-35 хвилин [2, с.23].

Якщо відведеного часу недостатньо для проходження допиту, потрібно робити перерви.

Щоб зменшити емоційне навантаження на молодих свідків, можна також відступити від обов'язкових судових правил і дозволити їм давати свідчення сидячи.

Загалом допит неповнолітніх свідків слід розглядати як серйозне випробування для останніх, на що істотно впливає ситуація на судовому засіданні та (не завжди доброзичлива) поведінка присутніх. Хоча навіть сміх чи шепіт неповнолітнього можуть сприйматися як образливі, страшні чи занепокоєні, вони відволікають вас від згадок про події.

Щоб судове засідання було дійсно ефективним і раціональним, з найменшою травмою для неповнолітнього свідка, необхідно створити для останнього максимально сприятливі умови в судовому засіданні. Відповідно до пункту 14.2 Пекінських правил судовий розгляд має відбуватися в інтересах молоді та проводитися в атмосфері розуміння, яка дозволяє молоді брати участь і вільно висловлювати свої погляди [3, с.80].

Дуже важливо встановити психологічний контакт із дитиною безпосередньо під час допиту. В.Ю. Шепітько визначає, що психологічний контакт є найсприятливішою психологічною «атмосферою» допиту, яка сприяє взаємодії та взаєминам між учасниками, є специфічним ставленням до спілкування. Тактика, спрямована на встановлення психологічного контакту з допитуваним, базується на використанні даних психології, логіки та інших наук [4].

Так, науковець Л. Коваленко окремо звернула увагу на ще один проблемний аспект допиту неповнолітніх свідків у суді, який пов'язаний зі схильністю до навіювання. Так, неповнолітній, орієнтуючись на ствердну інтонацію, може зробити висновок, що особі, яка його допитує, все відомо. Адже не кожна дитина зможе протиставити

свої спогади про подію твердженням дорослих. Тому в науковопрактичних дослідженнях з питань допиту неповнолітніх свідків у кримінальному провадженні під час досудового розслідування рекомендовано слідчому, який проводить допит такого свідка, уникати навідних запитань, тобто запитань, у яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї. Це виправдано на зазначеній стадії кримінального провадження, адже слідчому головне достовірно встановити невідомі обставини кримінального правопорушення та зібрати сукупність належних і допустимих доказів [5].

Отже, щоб уникнути негативного впливу на психічний стан дитини, необхідно змінити положення про заслуховування свідків, а саме - пропонуємо, щоб судовий розгляд неповнолітніх, особливо малолітніх, відбувався лише у виняткових випадках, коли немає інших суттєвих доказів про справі.

Таким чином, виникає необхідність подальшого теоретичного розвитку та вдосконалення чинного законодавства з метою гарантування прав неповнолітніх свідків у кримінальному провадженні під час їх розгляду в суді.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи від 17 листопада 2010 року і пояснювальна записка URL: <https://rm.coe.int/16804c2188> (дата звернення: 06.05.2022).
2. Методичні рекомендації щодо тактики допиту неповнолітніх у кримінальному провадженні. 2-ге видання, зі змінами та доповненнями. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. К., 2017. С. 23.
3. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»): міжнародний документ від 29 листопада 1985 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_211 (дата звернення: 06.05.2022).
4. Шепітько В.Ю. Допит: наук.-практ. посіб. Х.: КримАрт, 1998. С. 16.
5. Коваленко Л. Тактико-психологічні аспекти допиту в суді неповнолітнього свідка у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4. С.93-100.

*Земцев Д. Л.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Пасько О.М.,
в.о. професора кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

КОНФЛІКТИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Конфлікти – це таке соціальне явище, яке існувало, існую та буде у подальшому існувати у всіх сферах життя. Особливої уваги привертають саме конфлікти у професійній діяльності поліцейського. Це обумовлено тим, що під час виконання професійних обов'язків працівник поліції знаходиться у постійному комунікаційному потоці.

Для розуміння даної темі необхідно, перш за все, ознайомитись із загальним тлумаченням конфлікту. Та зрозуміти сутність та складову даного соціального явища.

Так, на думку Гуменюк Л.Й. конфлікт – це зіткнення протилежних спрямованих поглядів, позицій, інтересів, цілей двох або більше людей. Якщо конкретизувати визначення конфлікту для поліцейських, то можна дати таке визначення, що конфлікт – це психологічне протиставлення поліцейських і тих, хто бере в ньому участь, або інших зацікавлених осіб, що мають цілі і інтереси, що суперечать або несумісні з цілями і професійними інтересами поліцейських. [1].

Більш ширше розглянуто конфлікт із точки зору функцій колективом авторів Берлач А.І., Кондюркова В.В., Криволапчук В.О. та Поліщук О.Г. Функції конфлікту автори висловлюють з одного боку, його соціальне призначення, а з іншого боку - залежність, яка виникає між ним та іншими компонентами суспільного життя. У першому випадку беруться до уваги наслідки конфлікту, у другому – спрямованість стосунків конфліктуєчих суб'єктів соціальних зв'язків. Конфлікти можуть відігравати негативну роль на одному етапі розвитку, в одних конкретних обставинах і позитивну - на іншому етапі, в іншій конкретній ситуації. Позитивними, функціонально корисними результатами конфлікту вважається рішення тієї проблеми, яка породила

протиріччя і викликала зіткнення, а також досягнення розуміння і довіри, зміцнення відносин і співробітництва і т.д [2].

Професійна діяльність працівника поліції є потрібною, цікавою, важкою та вимагає від поліцейського не тільки фізичної, а й психологічної підготовки для якісного виконання професійних обов'язків. Функціональні задачі поліцейського обумовлені різними негативними факторами, які впливають на психологічний стан поліцейського, наприклад, ненормований робочий день, відсутність повноцінного сну, спілкування з різними категоріями громадян, що призводить до виникнення різноманітних конфліктів впродовж дня [3, с. 4-5].

Також на думку колективу авторів Пірен М.І., Фещенко Н.М., Шул'га М.О., Гірник А.М., Ковалів Ю.І., – важливою характеристикою конфлікту є його динаміка, тобто рух, розвиток або зміна. Динаміка конфлікту як складного соціального явища знаходить своє відображення в таких поняттях: періоди, етапи та фази конфлікту. Періоди і етапи конфлікту відображають суттєві моменти, що характеризують розвиток конфлікту від його виникнення і до його вирішення. Основними фазами конфлікту є: початкова фаза, фаза підйому, пік конфлікту та фаза спаду. Важливо пам'ятати, що фази конфлікту можуть повторюватися циклічно. Наприклад, після фази спаду в 1-му циклі може початися фаза підйому 2-го циклу з проходженням фаз піку і спаду, потім може розпочатися 3-й цикл і т.д. При цьому можливості вирішення конфлікту в кожному наступному циклі звужуються. [4, с. 70].

Важливим питанням залишається не лише дослідження історії конфлікту, а також шляхів їх попередження. І відразу слід наголосити на тому, що руйнівними є саме деструктивні конфлікти, які не сприяють формуванню нової думки, створення чого корисного та т.і.

Криштак Д.М. до заходів попередження деструктивних конфліктів відносить: створення нормальних робочих умов; структурні зміни; удосконалення комунікаційної системи з метою своєчасного, повного інформування та отримання зворотного зв'язку; чітку регламентація обов'язків працівників та їх підпорядкування; справедливу об'єктивну винагорода в залежності від результатів праці; проведення тренінгів та спільного відпочинку. Регулювання конфлікту використовується з метою ослаблення сили конфлікту, недопущення його розповсюдження та вирішення проблеми з мінімальними втратами, та є необхідним, якщо профілактичних заходів було недостатньо для його усунення або конфліктна ситуація була виявлена невчасно. Цей шлях передбачає переконання конфронтуючих сторін у необхідності знайти відповідне

рішення наявної проблеми шляхом здійснення управлінських заходів, спрямованих на вирішення конфліктів (використання системи покарань, усунення однієї із конфліктуючих сторін, чіткий розподіл обов'язків, заохочення учасників до взаємодії, задоволення об'єктивних вимог сторін) [5].

Подолання деструктивних конфліктів у поліцейських передбачає, в першу чергу, комплексні організаційно-управлінські, службово-методичні і тактичні, виховні і суто психологічні заходи, спрямовані на профілактику конфліктів у діяльності цих органів.

Отже, конфлікти, як повсякденне явище, зустрічаються в усіх сферах професійної діяльності поліцейського, оскільки під час виконання професійних завдань можуть виникати зіткнення інтересів, поглядів та думок. Тому поліцейському потрібно вміти витримувати баланс забезпечення виконання основних професійних функцій із можливістю протистояти конфліктним ситуаціям. Важливо своєчасно виявити саме деструктивні конфлікти, які в своїй основі передбачають лише руйнування.

Таким чином, потребує подальшого дослідження комунікативна компетентність поліцейського, яка у свою чергу складається із конфліктної компетентності, що повинна бути притаманна працівникові на найвищому рівні.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Гуменюк Л.Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
2. Конфліктологія: навч. посіб. / А.І. Берlach, В.В. Кондрюкова, В.О. Криволапчук, О.Г. Поліщук; Одеса: ОДУВС, 2010. 162 с.
3. Конфліктологія (Лекції). Профілактика та шляхи вирішення конфліктів в органах внутрішніх справ. URL: <http://studies.in.ua/konfliktologija-lekcii/4150-proflaktika-ta-shlyahi-virshennya-konfliktv-v-organah-vnutrshnh-sprav.html> (дата звернення: 21.05.2022)
4. Пірен М.І., Фещенко Н.М., Шульга М.О., Гірник А.М., Ковалів Ю.І. Конфлікт. *Інститут енциклопедичних досліджень НАН України*. 2014. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=3235 (дата звернення: 21.05.2022)
5. Криштак Д. М. Управління конфліктами в організації. Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара (Україна). URL: http://www.confcontact.com/2017-ekonomika-i-menedzhment/8_krish_tak.htm (дата звернення: 21.05.2022)

*Зігангіров К. О.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Янковий М. О.,
професор кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРОБЛЕМИ ТА НАСЛІДКИ НЕЯКІСНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ОСІБ, ЗАЛУЧЕНИХ ДО ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ У ПРАВООХОРОНИХ ОРГАНАХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день проблема психологічного забезпечення органів правоохоронної діяльності, є найбільш значущою та актуальною. Все це пов'язано зі сформованою конфронтацією між Україною та Російською Федерацією, тим самим змусивши нас за короткий проміжок часу мобілізувати величезну кількість людей без якісної перевірки того чи іншого індивідуума, який заступив на службу з метою захисту нашої Батьківщини. Такими діями держава сформувала досить велику за кількістю військовослужбовців армію і при цьому погіршила, на мій погляд, їхню якісну характеристику, а саме:

- спеціальну фізичну – було зібрано людей, чії фізичні можливості не придатні для реалізації тих чи інших поставлених завдань;
- психологічну – прийняття на службу осіб, які мають ті чи інші недуги, пов'язані з індивідуальними особливостями людини, їм притаманні ті чи інші психологічні недоліки, наприклад, емоційна нестійкість, висока емоційна збудливість, інертність психічних процесів тощо;
- тактико-спеціальну підготовчу – нездатність індивідуума, групи індивідуумів до виконання тих чи інших тактичних завдань, виконання прийомів з вогневої стрільби тощо.

Якщо перший і третій пункти можна ще виправити і підготувати людину на певний рівень тієї чи іншої підготовки, то з другим пунктом так просто не вийде, оскільки відповідне питання є дуже делікатним і скрупульозним через індивідуальність психіки тієї чи іншої людини.

Саме для виявлення відповідного психічного фундаменту людини слід провести певний аналіз тими чи іншими методами. Враховуючи те, що питання про заступання на службу людини, що надалі охоронятиме суверенність, межі та недоторканність території нашої держави,

є досить обтяжливим завданням, оскільки психічно нестійкі, інертна або людина з порушеною психічною системою не зможе якісно здійснювати свої функціональні обов'язки та своїми діями лише погіршувати політичне становище України на міжнародній арені.

Тому, на мою думку, слід ретельно проводити перевірки психічного стану людини незалежно від положення, яке запроваджено на території тієї чи іншої держави. Саме для перевірки можна використовувати такі нижчезазначені методи в тих чи інших органах психологічного забезпечення, які цілком підходять для складання повної психокарти особи не лише як суб'єкта правопорушення, а й як суб'єкта правовідносин із державою:

- вивчення медичних та інших документів, що мають до нього відношення;
- ретроспективний психологічний аналіз (метод ретроспективної діагностики);
- знайомство з анамнестичними даними про особистість;
- бесіда;
- експериментальне психодіагностичне обстеження із застосуванням різних тестових методик.

Також до компетенції відповідних органів, враховуючи обставини, що склалися між Україною та Росією, можна додати такі методи вивчення психотипу людини як:

- встановлення індивідуально-психологічних особливостей людини, рівня їхнього психічного, інтелектуального розвитку;
- вивчення мотиваційної сфери особистості, що визначає активність суб'єкта.

З вищесказаного можна зробити досить простий висновок, що слід дуже якісно і педантично розглядати питання про оцінку психічного стану громадян або осіб, що бажають заступити на службу в ті чи інші правоохоронні органи.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Про затвердження Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України: Наказ Міністерства Внутрішніх Справ від 08.12.2016 року № 1285. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0080-17#Text> (дата звернення: 25.05.2022).

2. Криміналістика: підручник / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.]; за ред. В. Ю. Шепітька. 5-те вид. переробл. та допов. Київ: Ін Юре, 2016. 640 с.

*Карагуца Г. А.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Прудка Л. М.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук*

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ПОСТРАЖДАЛИМ ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ

На жаль, надзвичайні ситуації є частиною нашого повсякденного життя. У світі відбувається безліч трагічних подій: війна, стихійне лихо, аварії, пожежі та міжособистісне насильство. Окремі особи, сім'ї та цілі громади, в зв'язку з цим, можуть бути переміщені. Люди втрачають свої домівки, близьких, відокремлені від сім'ї та громади або стають свідками насильства, руйнування та смерті.

Особливо сьогодні дана проблема є дійсно актуальною адже внаслідок віроломного вторгнення Росії в Україну вже є велика кількість загиблих і поранених людей. В зв'язку з вищезазначеними обставинами, особливо актуальним постає комплексне дослідження особливостей надання психологічної допомоги постраждалим внаслідок війни.

Безперечно, такі сумні, а можна навіть сказати й трагічні події в нашому житті пробуджують навіть найкращі людські ресурси, включаючи ресурси співчуття, підтримки та взаємодопомоги. Це підтверджується посиленням громадських та волонтерських рухів. Особливо сьогодні становляться популярними волонтерські рухи, які надають психологічну допомогу. Однак, не завжди вдається досягнути позитивного результату.

Перша психологічна допомога – це сукупність заходів загальнолюдської підтримки та практичної допомоги ближнім, які відчувають страждання і нужду. Перша психологічна допомога включає наступні аспекти:

- ненав'язливе надання практичної допомоги і підтримки;
- оцінка потреб і проблем;
- надання допомоги в задоволенні насущних потреб (наприклад, таких як їжа, вода, інформація);
- вміння вислуховувати людей, але не примушуючи їх говорити;

- вміння втішити і допомогти людині заспокоїтися;
- надання допомоги в отриманні інформації, встановленні зв'язку;
- з відповідними службами і структурами соціальної підтримки;
- захист від подальшої шкоди.

Перша психологічна допомога призначена для людей, які знаходяться в групі ризику в результаті щойно пережитої або поточної важкої кризової події. Така допомога надається як дорослим, так і дітям [1, с. 112].

Перша психологічна допомога розроблена для підтримки тих, хто щойно постраждав. Зазвичай це відбувається під час або відразу після події, але іноді протягом кількох днів або тижнів залежно від тривалості події та її травми [2, с.9].

Люди, які пережили травматичні події, часто відчують себе вразливими, відрізаними від світу або безпорадними. Їхнє повсякденне життя перевертається з ніг на голову, вони більше не відчують безпеку, до якої звикли.

Отже, першу психологічну допомогу можна надати в будь-якому відносно безпечному місці, наприклад, безпосередньо на місці події або в місцях надання допомоги пораненим: у медичних закладах, пунктах прийому та таборах для переміщених осіб, школах, пунктах роздачі гуманітарної допомоги.

Рекомендується надавати першу психологічну допомогу в таких умовах, які дозволять психологу розмовляти з постраждалою людиною без сторонніх осіб.

Перша психологічна допомога часто є одноразовим випадком і може бути не довготривалою. Її головна мета - допомогти постраждалій особі впоратися та відновити контроль над ситуацією.

При наданні першої психологічної допомоги важливо мати відповідні знання та навички спілкування з постраждалою особою, яка може знаходитися в різних негативних психічних станах. Люди, в різних негативних психічних станах можуть відчувати тривогу або сплутаність свідомості, деякі люди звинувачують себе в тому, що сталося та ін. Спокій і розуміння повинні допомогти людині впоратися зі стресом, почуватися в безпеці, захищеності, розуміння, поваги та турботи.

Люди, які пережили важку кризову подію, можуть захотіти поділитися тим, що з ними сталося. Слухати чужу історію дуже важко, бо вона насичена негативними емоціями і болем постраждалої особи. В даному випадку потрібно дати можливість людині виговоритися, корегуючи її психічний стан у ході розмови.

Є і такі люди, що не бажають говорити про те, що сталося, або про свою особисту ситуацію, але у той же час для них може бути важливо, щоб поруч була хоча б одна людина, навіть коли вони спокійні. В такій ситуації психологу варто не змушувати людину говорити, а запропонувати їй, наприклад їжу чи склянку води.

Здатність помовчати змушує людину прийти до ладу і може спонукати її поділитися своїми почуттями, якщо вона вирішить це зробити [3, с. 162].

Три найважливіші правила поведінки при наданні першої психологічної допомоги – дивитися, слухати і направляти. Важливо вміти вислухати людей, зрозуміти ситуацію, в якій вони перебувають, їхні потреби, допомогти їм заспокоїтися і надати їм необхідну психологічну допомогу [4, с.77].

Коли і як припиняється перша психологічна допомога, залежить від умов кризи, ролі та функцій особи, яка надає допомогу та потреб тих, на кого спрямована ця допомога. Обов'язковою умовою завершення цього процесу є позитивна зміна психічного стану особи.

Таким чином, можемо зробити висновок, що перша психологічна допомога постраждалим особам внаслідок бойових дій – це вже буденність, без якої Україна не зможе жити. І тому сьогодні є велика потреба в підготовці відповідних кадрів, які зможуть якісно надавати таку допомогу.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Київ, 2018. Том 2. 240 с.

2. Корнієнко І., Католик Г. Психологічна допомога дітям, що зазнали травм внаслідок катастрофи (Методика «Страхи», методика «Життєві цінності», методика «Опиши своє майбутнє», «Опиши своє минуле» // Психолог. 2004. № 46. С. 8-16.

3. Кляпець О. Я. Вплив наслідків переживання травматичних подій ветеранами на їх сімейні взаємини // *Психологічна допомога особам, які беруть участь в антитерористичній операції*: Матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції (Київ, 30 березня 2016 р.). Ч. 2. Київ Національна академія внутрішніх справ, 2016. С. 161-164.

4. Журавльова Н. Ю. Особливості психологічної допомоги сім'ям демобілізованих військовослужбовців. // *Актуальні проблеми психології*. Т.3. *Консультативна психологія і психотерапія*. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. Київ: Логос, 2015. С. 76-84.

*Карагуца М. А.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Прудка Л. М.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук*

СТРЕС ТА ФОРМИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна завжди є важким психологічним випробуванням для людей. Серед факторів, породжуючих цей стан є: стрімкий наступ військ на початку війни, і відсутність заздалегідь продуманих планів, і гостра нестача транспортних засобів, і надія, що скоро ворога буде зупинено, а окупація триватиме зовсім недовго, постійне відчуття близькості смерті, невідомість, очікування повідомлень з фронту, страх отримати похоронку, тривогу за близьких, надія на порятунок та сумніви в тому, що режим представляє смертельну загрозу життю людей. Додатковим стресогенним фактором для кількох мільйонів людей стає процес евакуації. З повним правом її можна віднести до екстремальних, коли перед особистістю ставиться проблема подолання надскладних життєвих обставин, рівносильна проблемі виживання.

Сьогодні психологічні знання дозволяють в осмисленні таких явищ. Саме бойові дії з усіх видів екстремальних умов є найсуворішими випробуваннями людського духу, його моральності, сили волі та фізичних сил. Війна завжди несподівана та внутрішньо неприйнятна особливо між братніми народами. Ніякі природні та техногенні катастрофи за силою свого психологічного впливу не співрозмірні з бойовими діями [1].

Стан людей погіршується через важку психологічну перевтому, недостатнє харчування та побутові труднощі. Під впливом цього стану у людини пригнічуються воля і свідомість, вона втрачає здатність до пристосовуваності, результатом є як соціальні проблеми, так і складності зі здоров'ям.

Стрес є неспецифічною відповіддю організму на будь-яке пред'явлення йому вимоги. Неспецифічні вимоги до впливу – це і є сутність стресу. Універсальність супроводжуючої стрес «тріади фізіологічних

змін» – зменшення тимусу, збільшення кори надниркових залоз і поява крововиливів і навіть виразок у слизовій оболонці шлунково-кишкового тракту – дозволила Г. Сельє висловити гіпотезу про загальному адаптаційному синдромі (ОАС), який згодом отримав назву "стрес" [2].

Психологічна ситуація впливає на людину подвійно: з одного боку, вона вимагає від індивіда зусиль, що знаходяться на межі його адаптивних можливостей і навіть перевершують наявні в нього резерви; з іншого боку, саме висока інтенсивність відчуття небезпеки для нього та близьких йому людей породжує виражене бажання подолати труднощі, що виникають.

Стрес виникає у тому випадку, якщо людина розцінює загрозові обставини, які вимагають значно більших ресурсів, ніж ті, що вона має.

У сучасній науковій літературі термін «стрес» використовується у різних значеннях. По-перше, під стресом розуміється сильний несприятливий вплив, що негативно впливає на організм.

По-друге, під категорію стресу потрапляють суб'єктивні реакції, що відображають внутрішній психічний стан напруги та збудження. Це стан інтерпретується як емоції, оборонні реакції та процеси подолання (копінг), що розгортаються у внутрішньоособистісному плані [3, с. 68].

Головною причиною наслідків стресових станів в умовах воєнного часу є те, що людина змушена діяти всупереч своїй природі, всупереч могутнім інстинктам самозбереження ігноруючи потреби власного організму, в ім'я надособистісних соціальних цілей та інтересів.

Порушений негараздами спосіб життя породжує нові проблеми зі здоров'ям і заважає долати стрес.

При теперішньому стані справ в Україні поняття стресу набуло особливої актуальності, а уміння справлятися з ним перетворюється на нагальну потребу.

Отже, які є способи подолання стресу в цих умовах?

Причини стресу носять суб'єктивний характер, у зв'язку з цим відсутня можливість для розробки та впровадження універсального для всіх людей плану.

Психологічні розвантаження на регулярній основі, зняття напруги може стати фундаментальною основою для профілактики стресу. У межах роботи з людиною методи профілактики підбираються індивідуально. Важливо задіяти в роботу як найбільше органів чуття. Кожен має природні способи справлятися з труднощами.

Застосовуй позитивні заходи подолання стресу:

- відпочивай достатньою мірою;
- по-можливості регулярно їж та пий;

- спілкуйся та проводи час із сім'єю та друзями;
- займайся тим, що допомагає розслабитися (співай, молись, грай з дітьми);
- займайся фізичною активністю;
- знайди безпечні способи допомогти іншим в умовах кризи та візьми участь у колективній діяльності.

Уникай негативних способів подолання стресу:

- не вживай алкоголь та інші психоактивні речовини;
- не спи цілими днями;
- не працюй весь час без відпочинку;
- не відокремлюйся від друзів та близьких;
- не нехтуй правилами особистої гігієни;
- не впадай в гнів і не чини насильства [4, с. 30]

Отже, нашу реакцію на стрес пов'язують здебільшого не від самої стресової ситуацією та її силою, а з нашою до неї чутливістю та сприйнятливістю. Треба пам'ятати, що підвищена стадія стресу може призвести до виснаження ресурсів організму і зриву системи адаптації, зниження опору організму, що призводить до неспроможності дій захисних систем та зростанню порушень узгодженості життєвих функцій.

Для того щоб вижити в екстремальних умовах людині необхідно перебудувати всю структуру психіки: рівень пильності та активності, швидкість реакції, емоційну витримку, систему цінностей та ставлення до навколишнього світу (людей і себе) відповідно до поточної ситуацією. Якщо ця трансформація не виконується – людина стає вразливою до психічних травм. Їх обсяги можуть набувати значних масштабів. Тому дуже важливо вміти справлятися зі стресом та бути стресостійким до ситуацій, які відбуваються навколо.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко, Л. Г. Царенко / За ред. З. Г. Кісарчук. Київ: ТОВ «Видавництво“Логос”», 2015. 207 с.

2. Сельє Г. Стресс без дистресса [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.lib.ru/PSIHO/SELYE/distree.txt_with-big-pictures.html

3. Вестбрук Д., Кеннерлі Г., Кірк Дж. Вступ у когнітивно-поведінкову терапію. Львів: Свічадо, 2014. 420 с.

4. Пасько О., Прудка Л. Стрес у роботі поліцейського в умовах: довідник воєнного стану. Одеса: ОДУВС, 2022. 76 с.

*Кічіджи В. В.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Резніченко Г. С.,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА КРАДІЖКУ

Крадіжки – найбільш поширені та небезпечні правопорушення, що посягають на державне, колективне та особисте майно громадян. Відповідно до ст. 185 КК, крадіжка – таємне викрадання чужого майна. Ступінь суспільної небезпеки цих правопорушень значно підвищується, коли вони вчиняються у вигляді злочинного промислу чи особами, які ухиляються від суспільно корисної праці, або неповнолітніми, які об'єдналися в організовані злочинні групи з метою систематичного вчинення крадіжок [1].

Особа злочинця - це особистість людини, яка навмисно або з необережності вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене кримінальним законом. Такі особи мають широкий кругозір, високий інтелектуальний рівень, добре орієнтуються в економічних і юридичних питаннях. Вони є непоганими "психологами", фінансистами, досить швидко вступають у контакт із людьми, швидко реагують на будь-які зміни, що відбуваються в соціально-економічній обстановці, а також на ринку цінних паперів і в законодавчій базі. Взагалі серед крадігів переважають чоловіки (близько 75%), але останнім часом через появу нових способів крадіжки цим злочинним ремеслом починають усе частіше займатися жінки.

Правопорушників, які вчиняють крадіжки, можна умовно поділити на дві групи:

1) професіональні злодії, для яких крадіжки є основним джерелом існування. Як правило, такі особи раніше були судимі за аналогічні правопорушення і в цьому сенсі злочинська діяльність – одна з найбільш сталих і «рецидивонебезпечних». Вони ж очолюють злочинні формування і мають певну спеціалізацію («карманники», «техніки» проникають у приміщення, використовуючи «відмички» або підбираючи ключі, «слюсарі» і «шніфери» – шляхом злому дверей і засувних пристроїв; «склярі» – виставляючи або видавлюючи віконні стекла);

2) особи, які вчинили крадіжку через якісь конкретні обставини, що склалися (залишені без догляду особисті речі громадян або без належної охорони матеріальні цінності, незамкнені двері квартири чи автомашини тощо). Ці особи викрадають предмети, що перебувають на виду (в основному невелику кількість), і намагаються швидко залишити місце крадіжки.

Відповідно до Конституції України кожному гарантується недоторканність житла (стаття 30).

Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.

Такими обставинами є: наявність особистої цінності, яку становить річ, що стала об'єктом крадіжок, сором перед іншими людьми за вчинки своїх рідних, небажання псувати майбутнє особі, яка вчинила правопорушення (оскільки вважають, що будь-яка людина «не застрахована» від помилкових вчинків) [2].

В механізмі вчинення правопорушень проявляються відносини «правопорушник – жертва» – крадіжки вчиняються особами, які знають потерпілих. Можна зауважити, що з них у родинних відносинах перебували діти, онуки, переважно ті особи, для яких вчинення правопорушення було не вперше. Аналіз кримінальних справ доводять, що існують випадки, коли особи похилого віку виявляють зникнення грошей чи інших цінних предметів вдома, але не повідомляють про це у правоохоронні органи, зокрема поліцію, оскільки не бажають вірити, що їх діти (онуки) чи близькі родичі здатні на вчинення злочину, і навіть зафіксувавши крадіжку, не розглядають її як таку [3, 239 с.].

Отже практика боротьби з кишеньковими крадіжками говорить про те, що схильних до вчинення вказаних правопорушень, слід виявляти з числа:

- раніше судимих за вчинення кишенькових крадіжок;
- судимих за інші майнові правопорушення;
- наркоманів, алкоголіків та осіб, які систематично зловживають спиртними напоями;
- жебраків;
- тих, що займаються азартними іграми;
- проблемних підлітків

За крадіжку, що є правопорушенням проти власності, у дорослому віці настає адміністративна або ж кримінальна відповідальність. Але йдуть на такі кроки і діти, і тоді у батьків постає непросте завдання – і покарати, і зробити так, щоб більше дитина так не робила і у дорослому віці не стикнулася із Кримінальним кодексом. А також можу зробити маленьку пораду щодо квартирних крадіжок двері не повинні бути надто розкішними – інакше вони можуть привернути увагу злодія, але й хистка конструкція може легко піддатися натиску професійного домушника. Таким чином можу сказати, що такі двері, які б не привертали багато уваги своєю добротністю, але могли б на 100% виконати свою основну функцію. Надійні вхідні двері і хороший замок – це важливо саме в побуті для забезпечення захисту квартири або дому.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 27.05.2022)
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text/> (дата звернення 27.05.2022)
3. Зелінський А. Ф. Кримінологія: навчальний посібник. Харків, 2018. 239 с.

Кічіджи В. В.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ

Пасько О. М.,
в.о. професора кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Професійна діяльність працівника Національної поліції пов'язана з необхідністю в обміні інформацією для координації своїх дій, дій підлеглих та дій із пересічних громадян, спрямованих на виконання функціональних обов'язків. Фундаментальне місце в діяльності поліцейського займає робота з людьми, оскільки його робота відноситься до типу професій «людина – людина».

Компетентність професійної діяльності правоохоронця залежить від багатьох чинників, одним з найголовніших – є вміння грамотно та професійно комінікувати з оточуючими. За специфікою виконання функціональних завдань працівники поліції повинні вміти винятково у рамках закону максимально ефективно впливати на правопорушників, припиняти та попереджати кримінальне правопорушення.

Під час професійної діяльності працівник поліції повинен спілкуватися з різними верствами населення. Отже, виникає об'єктивна необхідність психологічно, тактично та технічно правильного спілкування працівника поліції з особами. Перш за все, необхідно зрозуміти, що означає термін «спілкування». «Спілкування» – це взаємні стосунки, або діловий чи дружній зв'язок. А відповідно до ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію», діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб [1].

Важливо розглянути деякі психологічні, тактичні і технічні правила спілкування, які можуть бути враховані і застосовані працівниками поліції. Так, на думку, М.Й. Варій психологічно оптимальним є таке спілкування, у якому реалізуються цілі учасників спілкування відповідно до мотивів, які зумовлюють ці цілі, і за допомогою таких способів, що не спричиняють у партнерів відчуття незадоволення. Психологічно оптимальним може бути також спілкування, у якому партнерам вдається зберегти бажану для кожного з них суб'єктивну дистанцію. Оскільки спілкування - це взаємодія принаймні двох людей, то суб'єктивні труднощі в його перебігу може породжувати один з учасників, чи відразу обидва. Психологічними причинами цього можуть бути: нереальні цілі, неадекватна оцінка партнера, його здібностей та інтересів, неправильні уявлення про власні можливості та нерозуміння характеру оцінки й ставлення партнера, вживання не придатних до цієї ситуації способів звертання до партнера. Існує також особливий вид труднощів, які полягають у неможливості реалізації значущих для особистості мотивів з людьми зі свого оточення. Труднощі в спілкуванні можуть виникати також через належність його учасників до різних вікових груп. Відмінність життєвого досвіду представників різних вікових груп щодо спілкування виявляється в неоднаковому рівні розвитку та вияві пізнавальних процесів під час контактів з іншою людиною, неоднаковому запасі й характері переживань, неоднаковому розмаїтті поведінкових форм. Усе це порізному співвідноситься з мотиваційною сферою, яка в кожній віковій групі має свою специфіку [2].

Так, на думку О.П. Макарова, діяльність працівників поліції базується на професійному спілкуванні. В процесі спілкування виявляється сутність людини, досягається взаєморозуміння, партнерські відносини під час виконання поставлених завдань. Ефективні навички спілкування дозволяють прогнозувати поведінку іншої людини в певних обставинах, що може бути корисним для працівників поліції під час виконання особливо важливих завдань. Спілкуючись з населенням, поліцейські виконують службові завдання, від їхнього уміння спілкуватися з людьми, встановлювати психологічний контакт залежить виконання поставлених завдань та ефективність їхньої службової діяльності [3].

Так, Стрілецька М.В. зазначає, що одним із важливих професійних умінь поліцейського є здатність уникати конфліктів і стимулювати колег до ввічливого спілкування. Потрібно навчитися стежити за виразом обличчя, очей, розуміти душевний стан людини та аналізувати власні дії (чи не переважає критика або егоїзм; варто запропонувати допомогу чи краще не тривожити колегу), бути доброзичливим, щиро радіти й посміхатися колегам. Окрім цього, важливо стежити за власним мовленням, за його темпом, уникати недвозначних чи незрозумілих інтонацій, що викликають емоційний дискомфорт, не вживати жаргонізмів. Потрібно намагатися розмовляти в дружній манері і, припустившись помилки, одразу відверто це визнати. Звісно, можна вказувати колегам на певні помилки, але в прийнятній для професійного спілкування формі [4].

Під час спілкування з порушником поліцейський повинен виявляти толерантність, урівноваженість, чітко висловлювати власну позицію згідно із законом відносно вчиненого порушення. Усі дії поліцейського мають відбуватися лише в межах закону. Варто бути обережним у спілкуванні, адже правопорушник заздалегідь чекає від поліцейського будь-якого підступу, обману. Ніколи не потрібно обіцяти їм те, чого виконати не в змозі. Потрібно запропонувати правопорушнику спільно вирішувати ситуацію. Поліцейський повинен прагнути до того, щоб порушник усвідомив неправильність своїх дій і небезпеку допущеної ним провини [5].

Отже, поліцейський під час виконання професійних обов'язків знаходиться у постійному комунікаційному потоці із різними категоріями громадян, незалежно від статусу та інтелектуального розвитку. Тому важливо вміти встановлювати психологічний контакт з метою удосконалення комунікативної компетентності.

Важливість професійного спілкування поліцейського обумовлюється необхідністю удосконалення знань, вмінь та навичоку щодо особливостей вербального та невербального спілкування.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Про Національну поліцію: Закону України від 02.07.2015 № 580-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/>. (дата звернення: 03.05.2022).
2. Варій М.Й. Загальна психологія: підручник К.: Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
3. Макарова О. П. Формування професійного спілкування поліцейських на етапі фахової підготовки. Теорія і практика сучасної психології. 2019. № 2. С. 112-116.
4. Стрілецька М.В. Етика ділового спілкування: взаємини в колективі. URL: <http://www.bizslovo.org/content/index.php/ru/diloviy-etyket/160-kerivnyk-idleqliy/657-etyka-dil-spilk-vzaemnyv-kolektyvi.html> (дата звернення: 20.04.2022 р.).
5. Ваньчик Ю.А. Професійне спілкування поліцейських із різними категоріями громадян. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2020. Випуск 1. С.60-63.

Краєвський О. О.,

курсант

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юрченко-Шехаєцова Т. І.,

науковий співробітник наукової лабораторії

з проблем психологічного забезпечення

та психофізіологічних досліджень

навчально-наукового інституту заочного

та дистанційного навчання

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат психологічних наук

ЩОДО ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Обов'язковим елементом службової діяльності поліцейських є психологічне супроводження і забезпечення, оскільки специфіка правоо-

хоронної діяльності передбачає відповідну моральну підготовленість та психологічну стійкість її представників.

В умовах воєнного стану [1], коли на органи та підрозділи Національної поліції покладаються додаткові повноваження, безпосередньо пов'язані з великим ризиком для життя поліцейських, психологічна підготовленість працівника поліції до виконання службових завдань виходить на новий рівень [2].

Виконання завдань по забезпеченню публічної безпеки та порядку в умовах воєнного стану – специфічна сфера людської діяльності, яка вимагає мобілізації і надмірного напруження фізичних та духовних (морально-психологічних) сил правоохоронців [3]. Аналіз діяльності поліцейських в таких умовах свідчить про її складність, що, відповідно, висуває високі вимоги до особистості поліцейського. При цьому особистісні характеристики повинні бути сформованими у відповідні компетентності, наявність яких дозволить поліцейському не просто виконати поставлені завдання, а виконати їх професійно та ефективно.

Тому сутність психологічного забезпечення діяльності поліцейських взагалі та в умовах воєнного стану зокрема полягає в формуванні у працівника психологічної готовності до вибору та реалізації такої моделі поведінки, яка б забезпечила не лише ефективне досягнення поставлених професійних цілей, але й убезпечила його життя і здоров'я. Психологічна підготовка, спрямована на формування таких компетентностей (професійних якостей особистості) поліцейських, повинна забезпечити спроможність працівника контролювати власні пізнавальні та емоційно-вольові процеси та правильно реагувати на них [3].

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у передбачених Законом випадках. Воєнний стан передбачає не лише тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, юридичних осіб, але і надання відповідним органам державної влади (в тому числі підрозділам Національної поліції України) певних повноважень, обумовлених причиною введення воєнного стану [1].

Таким чином, службову діяльність поліцейських в умовах воєнного стану можна розглядати як певну конфліктну емоційну ситуацію, що характеризується значною емоційною напруженістю та, відповідно, впливає на здатність поліцейського об'єктивно сприймати та оцінювати реальну дійсність та адекватно реагувати на неї.

Емоційна напруженість поліцейських, що здійснюють службову діяльність в умовах воєнного стану, на наш погляд, може бути обумовлена сукупністю об'єктивних та суб'єктивних чинників.

Таким чином, сутність психологічної підготовленості поліцейського до службової діяльності в умовах воєнного стану, на наш погляд, полягає в умінні адаптуватися до об'єктивних чинників, проаналізувати та скорегувати суб'єктивні чинники, мінімізувавши їх вплив на ефективність результатів службової діяльності.

Враховуючи мету психологічного забезпечення службової діяльності поліцейських в умовах воєнного стану, головними завданнями такої діяльності, на наше переконання, мають стати: 1) розвиток професійно-психологічної орієнтованості фахівця; 2) формування і розвиток професійно значущих якостей (компетентностей); 3) набуття знань щодо можливих варіантів екстремальних ситуацій та особливостей їх розвитку, моделей впливу та реагування на них; 4) формування вмінь психологічного впливу на суб'єктів професійної діяльності, використання різних технологій (психолінгвістичні та нейролінгвістичні методики); 5) формування психологічної стійкості, впевненості в собі та «психологічної надійності» щодо впливу характерних для службової діяльності психотравмуючих чинників; 6) формування вмінь діагностики та корекції власних негативних психологічних станів, розвиток і вдосконалення вмінь самоконтролю та саморегуляції в психологічно складних ситуаціях, що виникають при виконанні професійних завдань.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Про правовий режим воєнного стану. Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / [редкол.: В.Ю. Шепітько (голова) та ін.]. Харків: Право, 2018.
3. Юридична психологія: [підруч.] / [Александров Д. О., Андросюк В. Г., Казміренко Л. І. та ін.]; заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсеєва. [2-ге вид., доопрац. та доп.]. К.: КНТ, 2008. 352 с.

*Кушнір Д. О.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

АКТУАЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІД ЧАС РОБОТИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

Під впливом дії ситуації екстремального характеру при здійсненні службових обов'язків в умовах воєнного стану у працівників Національної поліції України виникають деструктивні психологічні стани. Динаміка цих станів залежить від різноманітних чинників, в тому числі, інтенсивності, раптовості, тривалості впливу сильних подразників, психологічної готовності особи до професійної діяльності, вміння послабити негативні стани, а також якісно діяти при виконанні функціональних обов'язків.

Тому, особлива увага приділяється забезпеченню сприятливих умов психологічної підготовки працівників Національної поліції України до дій в екстремальних умовах, а саме: активному усвідомленому використанню форм та методів психологічного захисту. Проте взаємозв'язок між виявами деструктивних психічних станів та зниженням ефективності правоохоронної діяльності, особистісної та професійної безпеки працівників залишається не достатньо вивченим. Саме тому переживання гострих емоційних станів призводить до того, що у особи починається стресовий стан, що, у свою чергу, тягне за собою зменшення продуктивності її діяльності. Крім цього, вказані стани можуть бути передумовою розвитку професійної деформації особистості.

Передумовами появи деструктивних емоційних станів є негативні фактори, які впливають на працівників. Серед станів можна виділити дистрес, тривога, страх, фрустрація, афект, паніка, агресія. Саме у цьому контексті чітко видно чинник «небезпека для життя і здоров'я» [1].

Також яскраво промальовується зміна переживань, котра характеризується змінами між емоційними станами, та здійснює вплив на

якість виконання завдань. Передумовами виникнення деструктивних емоційних станів, котрі обумовлюють їх виражену динаміку є психологічна неготовність працівників правоохоронних органів до дій у небезпечних ситуаціях, а також властивості їхньої емоційної сфери, в тому числі схильність до негативних переживань при появі емоційно-генних чинників [1].

До характерних ознак особистості, що спричиняють неадекватну поведінку поліцейських і виникнення деструктивного психічного стану в ситуаціях, що є небезпечними для життя і здоров'я, відносяться такі ознаки, як: чутливість до загрози, тривожність, збудженість, схвилюваність, незадоволеність, заклопотаність, агресивність, захищеність, гострість реагування на небезпеку, боязкість, імпульсивність, переляканість, злість, жорстокість, неспокійність [2].

Зокрема, виділяють вісім емоційних особистісних якостей, що виступають як детермінанти появи деструктивних емоційних станів. До них належить: невротичність, раптова агресія, депресія, дратівливість, неврівноваженість, реактивна агресивність, сором'язливість, емоційна лабільність.

Психологи визначили пряму пропорційну залежність між заходами запобігання несприятливим емоційним станам і перспективою результативного вирішення проблем дієвості правоохоронної компетентної діяльності в екстремальних ситуаціях. Тому для ефективного виконання функцій працівник Національної поліції України повинен знати про появу деструктивних емоційних станів та вміти налаштувати свої власні емоційні стани.

Під час війни відбувається загострення деструктивних емоційних станів. Коли відбувається щось жахливе і неочікуване, люди спочатку відчують шок, задіється інстинкт самозбереження. Після повертаються основні емоції. Після шоку зазвичай настає відчай, жах, заперечення тощо. Постійний стрес, напруга, в додаток зовнішні чинники похитують емоційні стани й психічне здоров'я. Це, в свою чергу, може впливати на організм – «стресова діарея», тремтіння кінцівок рук, зміна або втрата голосу, збліднення обличчя.

Для того щоб втримати свою продуктивність та ефективність роботи на високому рівні слід дотримуватися декількох простих правил – це: здоровий сон, збалансоване харчування, щоденна фізична активність, спілкування, позитивні емоції [3]. Важливо зберігати спокій, адже стре-

сові ситуації швидко приводять організм до стану виснаження, блокують мислення, внаслідок чого особа приймає хибні рішення.

Працівники Національної поліції України майже весь час виконують свої службові обов'язки. Це впливає на їхній психічний стан. Тому важливо, попри зайнятість, не забувати про свої вподобання. Хобі чудово розвантажує нервову систему. Слід намагатися спілкуватися з рідними не тільки на тему війни, а й на нейтральні теми та планувати найближче майбутнє.

Враховуючи вищеописане, варто зазначити, що в даний час керівникам Національної поліції України структурних підрозділів слід приділяти особливу увагу психічним станам своїх підлеглих. Адже від ефективності їх роботи у воєнний період залежить психологічний стан населення країни. З огляду на це слід проводити з працівниками роботи, що будуть сприяти покращенню таких особистісних якостей працівника працівників Національної поліції України: саморегуляції, зорієнтованості, психологічної стійкості.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Криволапчук В.О. Психологічна та фізична готовність особистості до дій в екстремальних ситуаціях: практичний посібник / В.П. Остапович, В.Г. Бабенко, Л.А. Кирієнко / за ред. В.О. Криволапчука. Київ, 2016. Ст. 84
2. Кокун О.М., Сучасні тенденції психофізичного забезпечення діяльності фахівців в умовах ризику, Проблеми екстремальної та кризової психології: збірник наукових праць, випуск 3, ч.1, X: УЦЗУ, 2007, с.245–251
3. 10 порад, як вберегти емоційний стан і психічне здоров'я під час війни, журнал «Жмеринка city», 02.03.2022р., URL.: <https://zhmerynka.city/articles/196941/10-porad-yak-vberegiti-emocijnij-stand-i-psihihne-zdorovya-pid-chas-vijni>

*Лазюк А. С.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:
*Резніченко Г. С.,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ПРАВОПОРУШНИКА, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ УМИСНЕ ВБИВСТВО

Варто почати з того, що в реаліях нашого сьогодення зростає чисельність вчинення кримінальних правопорушень що посягають на життя та здоров'я особи. Таке явище негативно впливає на суспільство, а також на психологічний стан, зокрема, правопорушника та потерпілих осіб.

Слід відокремити кримінальне правопорушення, а саме умисне вбивство, відповідальність за яке передбачене ст.115 Кримінального Кодексу України [1], положення цієї статті визначає, що вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині, – карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років. Сутність психологічного портрета правопорушника характеризується зовнішньою та внутрішньою стороною, в якій йдеться мова не лише про опис злочинця як особистості який вчинив негативні вчинки, а про правопорушника який умисно здійснив посягання на життя та здоров'я особи.

Злочинець як особистість відчуває вплив соціального контролю, тобто його вчинки і дії регулюються за допомогою цілої системи соціальних правил і норм, серед яких важливе місце займають норми кримінального права. Тому саме шляхом вивчення особистості злочинця, на основі узагальнення причин і характеру індивідуальної злочинної поведінки є можливість розробляти заходи попередження злочинних проявів та виходити на загальні криміногенні закономірності, що впливають на рівень, структуру, динаміку злочинності, пов'язаних зі змінами в характеристиках осіб злочинців [2].

Окремі проблеми кримінально-правового дослідження психологічних особливостей правопорушників охарактеризували наступні вчені: В. К. Лисиченко, В. П. Лисицина, Г. А. Матусовська, М. Я. Сегає, В. Ю. Шепітько.

У зв'язку із вищенаведеним постає питання щодо становлення та формування психологічного портрету правопорушника, який вчиняє умисне вбивство.

Як відомо, першочерговою метою вчинення будь якого кримінального правопорушення є бажання особи, досягти певних шкідливих наслідків.

Мета – є характерною ознакою умисних злочинів, що вчиняються з прямим умислом. Крім того, створюючи портрет злочинця, зразу ж буде впливати загальна картина злочину, а саме: місце знаходження жертви, наявність певних деталей та доказів, які будуть вказувати на послідовність дій злочинця, на те що він зробив з жертвою та те яка поведінка злочинця була до і після скоєння злочину, на основі цієї інформації формуються висновки про можливі мотивації конкретних дій.

Так, розроблена у ФБР США процедура створення «психологічно-го профілю» злочинця складає п'ять так званих кроків:

- ретельне вивчення або аналіз природи та сутності злочину і типів осіб (типологія осіб, які вчинили діяння в минулому);
- ретельний аналіз місця події;
- поглиблене вивчення оточення, занять та захоплень жертви (жертв) і підозрюваного;
- формування можливих мотивуючих факторів усіх задіяних у розслідуванні осіб;
- описання злочинця (на підставі зовнішніх проявів поведінки його можливої психологічної сутності) [3, с.84].

Звернемо увагу на характеристику встановлення психологічного портрету особи, яка вчиняє умисне вбивство:

1) перш за все необхідно визначити психологічні характеристики особистості, її ставлення та усвідомлення вчинення умисного вбивства.

2) зовнішність та фізіологічні особливості правопорушника (татування, одяг, взуття, колір очей, шрами і т.д).

3) район місця проживання, роботи, служби, навчання а також співвідношення місця вчинення кримінального правопорушення.

4) індивідуальні ознаки особистості – звички, схильності, уміння та навички, заняття.

5) наявність сім'ї, дітей, близьких родичів та друзів.

6) перевірити на відсутність судимостей.

7) відомості про дитяче та підліткове формування особистості правопорушника, наявність дитячих образ, психічних хвороб [3, с.86].

Отже, сутність вищевикладеного зводиться до того, що встановлення психологічного портрету правопорушника, який вчиняє умисне вбивство є можливістю чіткого та об'єктивного визначення та

з'ясування якостей правопорушника, його мету, мотив та обставини які допоможуть у розкритті кримінального правопорушення.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 28.05.2022 р.)

2. Дембіцька В, Коваль О.Є «Психологічний портрет злочинця». URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/28195/1/250.PDF> (дата звернення 28.05.2022 р.)

3. Жерж Н. А. Роль психологічного портрета у встановленні особи невідомого злочинця при розслідуванні насильницьких злочинів. Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. Вип.1 (2) 2015. С. 83-89

*Леонова А. В.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Формування теорії та практики психологічного забезпечення діяльності працівників Національної поліції України під час воєнного стану – об'єктивний процес та закономірний результат розвитку військової психології. Наукове знання військової психології втілюється в соціальну практику і стало елементом людської діяльності, воно має створити своєрідний механізм такого переходу – технологію. Остання, базуючись на виявлених наукою знання про закономірності функціонування об'єктів свого впливу, розробляє систему технологічних засобів, процедур, операцій та способів, чітку послідовність та якісно-

кількісну визначеність їх застосування з метою бажаного перетворення цих об'єктів.

Саме у статусі технологій застосування рекомендацій та висновків військово-психологічної науки до бойової практики постає психологічне забезпечення діяльності працівників Національної поліції України під час воєнного стану. Актуальність проблеми психологічного забезпечення діяльності працівників Національної поліції України під час воєнного стану обумовлена низкою об'єктивних обставин.

По-перше, характер політичних, економічних та соціальних процесів у світі свідчить про те, що нині завершується перехід від двосторонньої до багатополосної системи силового протистояння. Що мало місце в минулому жорстке, але в цілому передбачуване «холодне» протистояння двох світових систем, яке трансформувалося в безліч «гарячих» вогнищ пульсуючої конфліктності, готової будь-якої миті перерости у військові конфлікти. За останні п'ять десятиліть на планеті сталося 259 збройних подій [2, с. 17-23]. Україна внаслідок деяких історичних, соціальних, політичних та інших причин перебуває у цьому плані у зоні «підвищеного ризику». Це можна підтвердити і нападом Російської Федерації на Україну, яке продовжується з 2014 року, яка обмежувалась зоною бойових дій (Антитерористична операція). А особливо тим, що з 24 лютого 2022 року в Україні розпочалось повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію незалежної та суверенної держави, внаслідок чого був запроваджений воєнний стан [1].

По-друге, аналізуючи досвід участі українських та іноземних формувань у військових подіях останнього часу переконливо підтверджує той факт, що без системи всебічного, організованого на єдиних методологічних та організаційних засадах психологічного забезпечення, що пронизує бойову діяльність на її етапах, вкрай складно досягти високої активності та ефективного вирішення ними поставлених завдань у військових конфліктах.

По-третє, офіційне проголошення та практичне будівництво нового виду забезпечення бойових дій військ – морально-психологічного – вимагає активного наукового дослідження його складових, і насамперед такого компонента, як психологічне забезпечення.

По-четверте, наявна багаторічна практика психологічного забезпечення спортивної, педагогічної, трудової, професійної діяльності показує, що це є ефективним засобом вирішення багатьох соціальних і психологічних проблем. Ігнорування цього досвіду та його невикористання на користь підвищення ефективності діяльності працівників

Національної поліції України під час воєнного стану сьогодні навряд чи може бути виправдане.

З метою вдосконалення та вирішення вищевказаних проблем психологічного забезпечення діяльності працівників Національної поліції України під час воєнного стану варто здійснити такі заходи:

- визначити правовий статус військових подій такого роду, права, обов'язки та правила поведінки їх учасників, медичні та психологічні норми перебування працівників Національної поліції України у зоні бойових дій;

- уточнити додаткові обов'язки, обмеження у діяльності, форми відповідальності осіб, установ та організацій (органи державного та військового керівництва, місцевого самоврядування, засобів масової інформації, політичні та громадські організації, правозахисники та ін.), зобов'язаних чи здатних впливати на мотивацію, психічні стани та діяльність працівників Національної поліції України під час воєнного стану;

- сформувати державний орган, який здійснює координацію політичних, економічних, дипломатичних, інформаційних, психологічних можливостей та зусиль держави та суспільства під час воєнного стану;

- створити постійно діючу організацію практичних військових психологів для вирішення завдань: оцінки психологічних умов майбутніх бойових дій та прогнозування найімовірніших схем їх розвитку; вивчення реального стану цільового психологічного ресурсу потенційних учасників бойових дій обох сторін; розробки психотехнологій підготовки працівників Національної поліції України під час воєнного стану до бойових дій у конкретних психологічних обставинах під час воєнного стану; здійснення практичної психологічної роботи з людьми;

- розробити конструктивні схеми швидкої адаптації наявної у працівників НПУ бойової техніки, озброєння та зброї, спорядження, форми одягу, до умов бойових дій під час воєнного стану;

Варто внести зміни до кваліфікаційних вимог до випускників психологічних факультетів (що підпорядковуються МВС), посиливши увагу до їхньої здатності виконувати свої функціональні обов'язки у воєнний час, брати участь у психологічній підготовці, психологічній допомозі, соціально-психологічній реадaptaції працівників Національної поліції України; уточнити навчальні програми їхньої підготовки з урахуванням цих вимог.

А також варто послідовно здійснити низку комплексних науководослідних робіт, націлених на глибоке опрацювання вузьких проблем психологічного забезпечення діяльності працівників Національної

поліції України (психологічної підготовки, психологічної допомоги, психологічної реабілітації та соціально-психологічної реадаптації працівників Національної поліції України).

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності Національної поліції та закладів вищої освіти МВС України: Матеріали III міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 29 квіт. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. 224 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/18929/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%2029.04.2021_%D0%A0%D0%95%D0%94.pdf (дата звернення: 27.05.2022)
2. Клименко І. В. Система психологічного забезпечення професійної підготовки поліцейських: зміст і складові. *Право і Безпека*. 2017. № 4. С. 17–23.

*Маковський А. О.,
ад'юнкт Національної академії
Державної прикордонної служби України
ім. Б. Хмельницького*

*Матеюк О. А.,
професор кафедри психології та соціального забезпечення
Державного університету «Житомирська політехніка»,
доктор психологічних наук, професор*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИКОРДОННИКІВ ЗАСОБАМИ ДУШПАСТИРСТВА ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Інститут військового капеланства у Державній прикордонній службі України запроваджений зовсім недавно, проте він впевнено зайняв передові позиції у системі соціально-гуманітарного забезпечення персоналу та є невід'ємною складовою зміцнення бойового духу і морально-психологічного стану прикордонників. З початком відкритого воєнного нападу Російської Федерації за підтримки Республіки Білорусь на Україну розпочалась нова сторінка професійної діяльності військових капеланів у прикордонному відомстві. Слід зазначити, що активна участь великої кількості прикордонників у бойових діях та

постійне їх перебування у екстремальних (бойових) умовах детермінує перманентне виникнення у них яскравих негативних психоемоційних реакцій та призводять до порушення їх психічного здоров'я. Нажаль сьогодні військові психологи фізично не в змозі забезпечити надання необхідної психологічної допомоги усьому персоналу відомства, а, іноді, комбатанти у зв'язку з низькою психологічною культурою, вважають не нормальним звертатись до психологів, ось чому актуальним постає питання активного залучення військових капеланів до процесу психологічного супроводу професійної діяльності прикордонників.

Розглядаючи особливості психологічного супроводу професійної діяльності прикордонників засобами душпастирства військових капеланів в екстремальних (бойових) умовах, хочемо акцентувати увагу на тих аспектах душпастирства військових капеланів, які забезпечуватимуть позитивний психорегулятивний вплив на психіку прикордонників. Як ми неодноразово зазначали у попередніх роботах, релігійна віра має потужний психотерапевтичний ефект, що відображено у назвах низки сучасних напрямків психологічної допомоги особистості: релігійної, християнської, пастирської, православної психотерапії, тому вона є важливим і специфічним засобом діяльності військових капеланів. На думку С. Ярмуся, психологічна допомога тим, хто цього потребує, надається у «... випадках емоційного та нервового розладу, глибоких турбот, душевного неспокою, різного горя» [3]. Цей напрямок душпастирства військового капелана є основним засобом психопрофілактики негативних психічних станів. Дуже ефективним він виступає під час бойових дій, коли масштаби психічних травм серед комбатантів різко зростають.

Багато дослідників зазначають важливу роль душпастирської опіки у подоланні різних адикцій. Так, дослідники О. Вознюк, В. Жуковський, О. Запорожець, О. Климишин, Т. Лозинська, Н. Пиазза, Д. Рейнольдз, В. Юрченко, С. Якушенко пропонують на основі християнської психології систему реабілітації адиктивних осіб. На думку авторів, релігія є «універсальним терапевтично-реабілітаційним інструментом, спрямованим на подолання будь-якої соматичної, психічної, морально-духовної патології, тобто універсальним інструментом як гармонійного розвитку людини, так і її лікування» [2, с. 10]. Роль та специфіка душпастирської опіки над солдатами у сфері подолання посттравматичного стресу та значення церкви для очищення та відновлення після травм детально досліджена К. О'Donnell [4].

Отже сьогодні духовенство ідентифікується як важливий ресурс у сфері психічного здоров'я і допомоги воїнам, що страждають від психологічних травм. Тому, на нашу думку, впровадження у службу

діяльність військових частин запропонованої нами прогностичної моделі взаємодії військових психологів та військових капеланів щодо психологічного супроводу професійної діяльності прикордонників [1], матиме позитивний вплив на збереження психічного здоров'я персоналу прикордонного відомства, який здійснює свою професійну діяльність в екстремальних (бойових) умовах.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Маковський А. Результати дослідження психологічного супроводу професійної діяльності прикордонників засобами душпастирства військових капеланів. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2021. Випуск 11. С. 107-112. URL: <http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/uk/v11-2021> (дата звернення: 26.05.2022).
2. Побудова системи реабілітації адиктивних осіб на основі християнської психології: монографія. За ред. В. М. Жуковського, О.І. Климишин. Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2014. 315 с.
3. Ярмусь С. Сучасне душпастирство. Київ; Вінніпег, 1994. 296 с.
4. O'Donnell K. J. Help for Heroes: PTSD, Warrior Recovery, and the Liturgy. *Journal of Religion and Health*. 2015. Vol. 54 (6). P. 2389 – 2397.

*Маланич М. М.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Пасько О. М.,
в.о. професора кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ІЗ ОСОБАМИ ЯКІ СХИЛЬНІ ДО ВЧИНЕННЯ САМОГУБСТВА

Професійна діяльність поліцейського відноситься до типу професій «людина - людина», що виявляється у потребі встановлення психологічного контакту та комунікації із різними категоріями громадян. При виконанні службових обов'язків майже кожен поліцейський зіткнувся з реаліями сьогодення, які змушують замислитись над актуальністю даної проблеми, яка існує серед підлітків та інколи навіть у дорослих.

Законодавство України регулює питання щодо запобігання вчинення самогубства серед підлітків та дорослих, а саме: у ст. 27 Конституції України закріплено невід'ємне право на життя кожної людини, ніхто не може бути свавільно позбавлений життя [1].

Із розвитком людства та технічного прогресу в Україні зросло явище яке ввійшло в термінологію як «суїцид» що має значення навмисного самоушкодження зі смертельним фіналом. Ключовими чинниками, що призводять до самогубства, вважають психологічні. У структурі суїцидальної поведінки виокремлюють внутрішню (психічну) форму: думки, уявлення, задуми про суїцид, емоційні переживання, наміри; та зовнішню (дієву) форму: суїцидальні спроби і завершені суїциди [2].

Тому, причини, які зумовлюють вчинення таких дій різноманітні. Найбільш поширені з них це психічні хвороби, алкоголізм, наркоманія, фінансові та сімейні проблеми, вплив соціуму на свідомість особи та інші.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» завданнями кожного поліцейського є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [3].

Як стверджує статистика, Україна займає одне з провідних місць в Європі за кількістю самогубств. За даними Державного комітету статистики, на 100 тис. осіб припадає 22 самогубства. Смерть від суїциду займає друге місце в Україні після природної смерті і смерті від зовнішніх причин. Більшість які вчинили самогубство – підлітки у віці до 14 років. Експерти також відзначають, що «суїцидні спроби найчастіше скоюють молоді люди у віці від 14 до 29 років, в переважній більшості живуть в розвинених промислових районах» [4].

Тому враховуючи вищевказану статистику та інші наведені факти постає питання у тому як працівники правоохоронних органів мають визначити алгоритм спілкування із категорією осіб схильних до вчинення самогубства. Адже досліджуючи психологічну складову кожної людини, необхідні чіткі, визначені методи та прийоми спілкування поліцейськими з особами які мають ознаки суїцидальної поведінки.

Під час забезпечення публічної безпеки та порядку а також протидії злочинності працівники правоохоронних органів зіштовхуються із

різними випадками здійснення спроб самогубства, доведення до дій які зашкодять життю особі іншими. І такі випадки переважно закінчуються фатально для обох сторін, тому на сьогоднішня поліцейський повинен бути озброєний знаннями, вміннями, підготовкою для надання допомоги постраждалим особам які з особистих економічних, соціальних причин потребують такої допомоги.

Особливостями спілкування поліцейського із особами, які схильні до вчинення самогубства являється те, що працівник повинен бути у постійній готовності аби вчасно відреагувати та надати психологічну та правову допомогу. Розпочинаючи бесіду необхідно переконатися у відсутності небезпеки для життя та здоров'я постраждалої особи, та чим спричинена така поведінка (істинна, афективна, демонстративно-шантажна). Необхідно уникати грубих висловів та прямих звинувачень, самовпевнених дій в адресу особи – це може спричинити тотальні випадки, тому що під час здійснення спроби самогубства або інших дій.

Отже, спілкування є невід'ємною частиною, що може врятувати особу або навпаки завдати їй ще більшого болю. Тому при викладенні інформації потрібно відмовитись від прихованого впливу розмови, наполягати про припинення дій, а тим самим втручатися у особистий простір особи не потрібно. Заслуга поліцейського полягає в тому чи зміниться рішення людини, яка вирішила вчинити спробу самогубства, або має схильність до суїцидальної поведінки.

Таким чином, слід зазначити що працівники поліції невід'ємно взаємодіють та припиняють вчинення нових правопорушень щодо власного життя людини. Від них, також як і від психологів, друзів, свідків залежить подальше життя особи, яка схильна та/або прагне до вчинення самогубства. На жаль, не завжди вдається запобігти та виявити осіб, які мають намір скоротити вік та вчасно допомогти їм. Але рівня розвитку вмінь та навичок правоохоронців у спілкуванні з такими особами, залежить подальше їх життя, так само як і від постраждалої сторони. Тому потрібно поліцейському удосконалювати комунікативну компетентність.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (дата звернення 13.05.2022).
2. Наукові публікації і видавнича діяльність Одеський обласний центр громадського здоров'я. URL: <https://healthcenter.od.ua/psychichne-zdorovya/suyiczydalna-povdinka/> (дата звернення 13.05.2022).

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 13.05.2022).

4. Доведення до самогубства. Правовий аспект. Електронний ресурс URL: <https://www.legalaid.gov.ua/novyny/dovedennya-do-samogubstva-pravovuj-aspekt/> (дата звернення 13.05.2022).

Матієнко Т. В.,
професор кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ КЕРІВНИКА НА ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Світовий досвід показує, що успішне виконання управлінської діяльності і правоохоронних функцій потребує уміння будувати взаємовідносини з людьми, створювати атмосферу невимушеності у відносинах з підлеглими, бути здатним переконувати і чинити стимулюючий вплив, виражати визнання і схвалення при досягненні успіхів. Отже, керівник повинен вміти впливати на людей, тобто активно діяти в напрямку досягнення ними усвідомленої цілі, підрозділу необхідних в даний момент дій і поведінки. Психологічний вплив керівника представляє собою дію на психічний стан, почуття, думки і вчинки своїх підлеглих за допомогою психологічних засобів: вербальних і невербальних, паралінгвістичних із наданням працівникам права відповідати на цю дію.

Умовно методи впливу на підлеглих поділяються на методи мотивації і активізації уваги, методи організації діяльності і взаємовідносин, методи контролю за результатами діяльності і спілкування. До методів мотивації і активізації уваги, в свою чергу, відноситься декілька: звернення, прояв інтересу, особистий приклад, переконання, заохочення і покарання. Дана група методів впливу є дуже важливою, оскільки початок спілкування і успішність встановлення психологічного контакту керівника з підлеглим багато в чому обумовлюють ефективність керівного впливу в цілому [2].

Звернення представляє собою досить простий прийом привертання уваги. Звернутись до співробітника – означає спрямувати на нього

свій погляд і слова, зробити так, щоб об'єкт впливу вислухав певну інформацію. Рекомендується звертатись до підлеглого за ім'ям, ім'ям і по батькові або спеціальним званням чи посадою, оскільки, найчастіше, подібне звертання йому приємно чути. Безосібне звернення сприймається людиною як відсутність інтересу до неї, низька оцінка внеску в справу підрозділу, незнання керівником співробітника.

Прояв інтересу співрозмовника досягається використанням цілого ряду прийомів. Одним з них є здивування, тобто створенні парадоксальної ситуації або постановці проблемного запитання. Реалізуючи здивування, керівник зіставляє протилежні погляди, сповіщає незвичайну інформацію, дестабілізує реальне співвідношення речей, поглядів у свідомості підлеглого, викликає тим самим потребу людини у новій інформації.

Іншим прийомом прояву інтересу є звертання до авторитетних джерел. Частковими прикладами даного прийому є посилення керівників: на висловлювання великих людей; на матеріали, опубліковані в пресі, по телебаченню і радіо; на вимоги нормативних актів; на вимогу чи розпорядження вищих керівників; на опитування громадської думки [6].

Ще одним прийомом прояву інтересу є несподіваний початок бесіди чи розмови. Несподіваний початок є фактором, який здатний підтримувати мимовільну увагу співрозмовника або аудиторії. Сутність прийому полягає в тому, що керівник, іноді без очевидного зв'язку з темою, задає запитання або наводить факт, якого не очікували. Несподіваний початок руйнує стереотипи у свідомості людини, активізує її у зв'язку з необхідністю пов'язувати нову інформацію із наявною. Прикладами несподіваного початку зустрічі, бесіди можуть бути усмішка керівника і звертання до слухачів із запитанням про їх самопочуття і враження від навчання, приклад із життєвого досвіду керівника організації, вдалий жарт чи гумор з приводу ситуації чи поведінки співробітника [5].

Переконання як метод мотивації і впливу являє собою вплив на свідомість, почуття і волю людей засобами повідомлення, роз'яснення, і доказу того чи іншого положення, погляду, вчинку або їх недопустимості з метою зміни існуючих поглядів установок, позицій, оцінок. Окрім цього переконання може розглядатись не як процес, а як результат засвоєння знань, відносин і досвіду емоційно-вольової поведінки.

Механізм переконання заснований на активізації розумової діяльності людини, на зверненні до раціональної і емоційної сторін свідомості. Для переконання людини потрібно оволодіти увагою об'єкту впливу, викласти і роз'яснити нову інформацію, вплинути на емоційно-вольову сферу особистості і дати змогу практично перевірити цінність нових ідей.

В соціальній психології визначені основні чинники успіху переконання людини [1, с. 35]. До них відносяться: характер джерела інформації (особистість того, хто переконує); характер промови; характер групи (особистості), яку переконують. Джерело інформації є найважливішим фактором переконання. В науці виділяють три види ставлення до інформації щодо достовірності джерела: а) довіра; б) сумнів; в) недовіра. Довіра виникає, якщо керівник є авторитетним (входить до складу референтної групи), або, коли керівник новий і люди його ще не знають, якщо йому вдалося своїм зовнішнім виглядом, манерами, поведінкою, вмінням встановити з підлеглими контакт і завоювати їх позитивне ставлення. Характер промови також має велике значення для переконання слухачів. Перш за все, керівникові потрібно враховувати інтереси і прагнення своїх підлеглих, підвести їх до розуміння важливості і користі певних змін для них самих і потім для організації. Для цього використовуються прийоми аргументації – логічні докази, які наводяться з метою доведення істинності певного положення.

Нарешті, керівнику поліції важливо пам'ятати, що дуже ефективними є сугестивні (навіювальні) методи переконання. Навіювання полягає в тому, щоб опосередковано нав'язати іншій особі яку-небудь думку, яка пізніше викликає реакцію, що відповідає певній звичці даної особи.

Метод заохочення представляє собою схвалення діяльності і поведінки підлеглого. Він полягає в задоволенні потреби співробітника в безпеці і визнанні, підвищенні його соціального статусу. Заохочення сприяє закріпленню позитивних форм поведінки, крім того, заохочувальні вчинки є еталоном поведінки для інших [2].

Застосування заохочення пов'язано із дотриманням ряду норм: а) воно повинно бути справедливим, враховувати характер вчинку, цінність мотивації і ступінь докладених працівником вольових зусиль; б) при заохочуванні потрібно дотримуватись міри; занадто часті заохочення можуть привести до розвитку егоїзму, самовпевненості, неадекватної самооцінки; в) заохочення слід поєднувати із пред'явленням нових вимог; г) заохочення сприяє виявленню і розвитку позитивних якостей.

До групи методів стимулювання діяльності працівників правоохоронних органів відносяться також використання деяких санкцій. В першу чергу, до них відносяться прийоми покарання у вигляді зауваження, догани, суворої догани, затримки присвоєння чергового звання, пониження у званні, пониження в посаді, вказівки на неповну службу відповідність, звільнення з правоохоронних органів.

До групи методів організації діяльності працівників поліції відносяться доручення, вимога, змагання. Доручення є своєрідною формою організації діяльності підлеглого, сутність якої полягає у висловленні працівникові довіри при самостійному виконанні певної справи. Стимулюючий ефект даного прийому досягається за рахунок підвищення задоволення працівника від процесу виконання службових обов'язків [3, с. 129].

Вимога представляє собою більш жорсткий прийом організації діяльності. Сутність його полягає в тому, що керівник, зустрічаючи нерозуміння, небажання, опір працівника виконувати завдання, ставить підлеглого в такі умови, за яких його попередня поведінка і відношення до справи стають неможливими. Вимога проявляється в постановці конкретного завдання, жорсткому контролю етапів його виконання, емоційному впливові керівника на підлеглого, накладанні на останнього певних заборон і обмежень. Вимога є вольовим і авторитарним методом, тиском на працівника отже застосовується до недобросовісних, недисциплінованих співробітників.

Керівнику правоохоронного органу важливо вміти розпізнавати деякі кризові стани особистості. До них відносяться наступні. Негативізм – немотивований стан протидії вимогам та очікуванням інших людей, який супроводжується псевдоствердженнями, а також втратою особистістю позитивних соціальних контактів, перебільшенням негативних реакцій. Відчуження особистості пов'язане з порушенням ціннісних орієнтацій індивіда; при цьому люди усвідомлюються як чужі та ворожі. Депресія – негативний емоційний стан, який супроводжується хворобливою пасивністю; індивід відчуває пригніченість, весь соціум усвідомлюється як щось вороже, суб'єкт втрачає почуття реальності, не прагне до самоствердження та відчуття себе особистістю. Алкоголізм – кризовий стан особистості, при якому алкоголь посідає пріоритетне місце у житті, настають різкі зміни в емоційному житті індивіда, втрачається критичність поведінки. Посттравматичні стресові розлади – сукупність особистісних та поведінкових реакцій, симптомів, які з'являються через деякий час після психотравми - психічно-

му явищі, яке полягає в сильному переживанні, що викликає порушення діяльності нервової системи [4, с. 11].

Таким чином, у процесі управлінського спілкування керівник поліції чинить психологічний вплив на працівників підрозділу - дію на психічний стан, почуття, думки і вчинки своїх підлеглих за допомогою психологічних засобів. Методи впливу керівника на працівників доцільно поділити на групи загальних методів: а) методи мотивації і активізації уваги, б) методи організації діяльності і взаємовідносин, в) методи контролю за результатами діяльності і спілкування. Загальні методи поділяються на часткові методи і прийоми (переконання, навіювання, наслідування, доручення, вимога, змагання тощо), які можливо ефективно використовувати з метою організації психологічного впливу в ситуаціях спілкування з «важкими» співробітниками, а також допомоги працівникам, які перебувають в кризових станах.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Ковальчук О. С. Роль психолого-управлінських технологій для психологічного забезпечення прийняття управлінських рішень / О. С. Ковальчук // Актуальні проблеми психології. Том 1: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. К.: Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2002, ч. 6. С. 35–38.
2. Лигун Н. В. Психологічні детермінанти управління персоналом органів внутрішніх справ / Н. В. Лигун // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер.: Педагогічні та психологічні науки. 2014. № 1. С. 275-283.
3. Лигун Н. В. Психологічні чинники ефективного управлінського впливу в органах внутрішніх справ / Н. В. Лигун // Юридична психологія та педагогіка. 2013. № 1. С. 128-134.
4. Лигун Н.В. Психологічні чинники ефективного управлінського впливу на підлеглих в системі органів внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06 / Лигун Ніна Вікторівна; Ун-т економіки і права «КРОК». К., 2011. 19 с.
5. Матюхіна Н. П. Безпека життєдіяльності персоналу органів внутрішніх справ України (загально-управлінські підходи) / Н. П. Матюхіна. Х.: Консум, 2001. 131 с.
6. Юридична психологія: підручник / Д.О. Александров, В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко та ін.: заг. ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Моїсєєва. Вид. 2-є, доопр. та доп. К.: КНТ, 2008. 352 с.

*Михайловська В. С.,
студент Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Матієнко Т. В.,
професор кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЮРИСТА

Необхідність виконання юристами своїх професійних повноважень, громадянського обов'язку ставить перед ними особливо високі вимоги до особистих якостей, наявності правової культури. Охорона прав і законних інтересів громадян, безкомпромісна боротьба з правопорушеннями, висококваліфіковане розв'язання різноманітних юридичних проблем – є змістом повсякденної діяльності юристів і разом з тим являється їх професійним обов'язком [6, с.30].

Професійна культура юриста припускає:

- 1) знання законодавства і можливостей юридичної науки;
- 2) переконаність у необхідності і соціальній корисності законів і підзаконних актів;
- 3) уміння користуватися правовим інструментарієм – законами та іншими правовими актами в повсякденній діяльності, вдаватися до використання всіх досягнень юридичної науки і практики при прийнятті і оформленні рішень [1].

Правова культура повинна характеризуватися більшою зрілістю і професіоналізмом. В наш час виділяють три види правової культури, слід пам'ятати, що в реальному житті вони тісно взаємозалежні: правова культура як соціальне явище єдина; правова культура суспільства не існує поза правовою культурою його членів (особи, групи); вона є умовою, формою і результатом культурно-правової діяльності громадян та їх професійних груп [1].

Якщо говорити за правову культуру працівників правоохоронних органів, то правова культура убачається у критичному творчому осмисленні правових норм законів, правових явищ з погляду їх гуманістичного, демократичного і морального змісту [5]. Складовим елементом

культури правника є знання джерел позитивного права і правової культури, що пояснюється онтологією права. Право існує не тільки у формах правової норми, правових відносин, правосвідомості, а у тих формах, у яких й застосовується принцип формальної рівності.

Хоча правова культура юриста безпосередньо зумовлена позитивним правом, однак її джерелом є природні закони, вимоги суспільного життя. Кожен правник може обирати для себе джерело власної правової культури, що відповідно чинить вплив на якість, ступінь правової культури. Проте недоцільно вважати єдиним джерелом правової культури юриста правову догму, оскільки в цьому випадку матимемо юридичний позитивізм правової культури, який не завжди дає ефективні результати [2].

Таким чином, можна зробити висновок, що справжня правова культура юриста може набути прогресивного розвитку тільки на засадах діалогу культур. Відтак, актуалізується значення інформаційного забезпечення професійної діяльності юриста.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Теорія права: Підручник/ С.С.Алексєєв. Видавництво БЕК, Харків, 1994.
2. Основи теорії права: Навчальний посібник/ А.А.Нечитайленко. Харків, 1998.
3. Теория государства и права: Підручник/ під ред. В.М. Корельського і В.Д.Перевалова. М., 1999.
4. Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник/ За редакцією В.В.Копейчикова. К.: Юрінком,1997
5. Основи загальної теорії держави і права: Навчальний посібник/ П.М.Рабінович. К.: ШСДО,1995.
6. <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/0919/19.1.pdf> [ст. 30-32].

*Мірошніченко В. І.,
начальник кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної
служби України ім. Б. Хмельницького,
доктор педагогічних наук, професор*

ПРИНЦИПИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Мета професійного психологічного відбору полягає у визначенні рівня відповідності індивідуальних рис майбутнього професіонала до вимог, які висуває певна професія, та здійснити прогноз успішності й особливо практичної професійної діяльності.

Наукова розробка і практична реалізація процедури визначення професійної придатності вимагають врахування і дотримання ряду принципів положень, що визначають методологію психологічного обстеження й організаційні форми його проведення, а також зв'язок результатів визначення придатності з іншими формами забезпечення успішності навчання й ефективності професійної діяльності. Певні принципи було обґрунтовано авторами [1–3] у ході вивчення проблеми професійного психологічного відбору.

Важливе значення у визначенні і формуванні професійної придатності військовослужбовця має власне професійний фактор, що визначається рівнем професійної підготовленості, тобто обсягом, глибиною, стійкістю необхідних знань, навичок, умінь, а також досвідом роботи в конкретній трудовій сфері. Медичний аспект професійної придатності відбиває взаємний вплив особливостей трудової діяльності і професійне здоров'я, їхні причинно-наслідкові відносини. Фізіологічний фактор придатності характеризує її з погляду адаптаційних можливостей організму і психіки в конкретних умовах діяльності, величини енергетичних ресурсів організму і функціональних резервів органів і систем при напруженій психічній діяльності. Перераховані компоненти особистісного фактора, що визначають рівень професійної придатності людини, зумовлюють необхідність використання комплексного підходу до визначення і формування цієї системної властивості. При такому підході до оцінки суб'єкта діяльності потрібно враховувати особливості компенсації окремих професійно важливих якостей і функцій, їхній взаємозв'язок, мінливість і динамічність — це їхня властивість визначає можливості індивідуального пристосування до конкретної трудової діяльності, у ході якого вираджується її індивідуальний стиль.

Розробка і використання рекомендацій з визначення професійної придатності мають бути обґрунтовані з урахуванням ряду наукових положень теоретичного і методичного характеру, а також особливостей конкретного виду діяльності (принцип наукової обґрунтованості). Методичні рекомендації з визначення придатності, розроблені для конкретної професії (діяльності), не можуть бути використані для інших, навіть близьких за зовнішніми ознаками професій без спеціальної наукової перевірки й адаптації. Це положення визначається більшменш істотними психологічними розходженнями в характері різних видів діяльності (у їхньому змісті, умовах і т.д.) і, відповідно, в особливостях професійних вимог до особистості, методах оцінки професійно важливих якостей, критеріях придатності і т.д.

Професійна ефективність і надійність людини, безпека праці значною мірою визначаються станом її індивідуально-психологічних якостей і функцій, ступенем врахування характеристик людини на всіх стадіях проектування, створення і реалізації трудової діяльності. Істотне місце в цьому процесі займають заходи щодо визначення (оцінки і прогнозування) професійної придатності. Результати психологічного обстеження використовуються головним чином для рішення завдання професійного психологічного відбору майбутніх фахівців, у тому числі військовослужбовців. Але досвід проведення подібних обстежень свідчить про те, що отримані дані про особливості психологічних характеристик як конкретної людини, так і визначеної сукупності людей можуть і мають бути використані й при розв'язанні інших завдань психологічного забезпечення професійної діяльності. Психологічні можливості й обмеження людини є вихідною інформацією для створення нових видів діяльності, способів і засобів підготовки фахівців, критеріїв оцінки функціонального стану військовослужбовця. Дані про індивідуальні особливості психіки слугують підставою для побудови суб'єктно-орієнтованих рекомендацій з навчання і тренування військовослужбовця, регламентації його діяльності, індивідуальних норм функціонального стану.

Принцип динамічності реалізується у системі психологічного відбору шляхом визначення трьох груп критеріїв придатності:

безумовно придатних – осіб, які за своїми здібностями, ступенем розвитку професійно важливих якостей повною мірою відповідають нормам військової діяльності;

умовно придатних – осіб, які потребують збільшення термінів навчання, зміни режимів професійних випробувань тощо;

непридатних – осіб, успішність навчання і діяльність яких не буде відповідати запропонованим вимогам.

Обґрунтування, розробка і проведення заходів щодо визначення рівнів професійної придатності має відповідати вимогам економічної, організаційної і технічної доцільності та прийнятності (принцип практичності).

Дотримання основних принципів професійного відбору: діяльнісного й особистісного підходів, науковості, динамічності, активності, диференційованості та практичності сприяє забезпеченню досягнення основної мети профвідбору – прогнозу, навчання та ефективності надійної діяльності військовослужбовців.

Отже, в проблемі професійного психологічного відбору військовослужбовців можна виділити два основних аспекти – майбутній фахівець з його індивідуально-психологічними особливостями, а з іншої – специфіка військової діяльності, яка вимагає від особистості цілком певних професійно важливих якостей.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Коропецька О.М. Психологічні основи професійної орієнтації та самореалізації. Київ: КНТ, 2018. 438 с.
2. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Теорія та практика професійного психологічного відбору: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Ніка-Центр, 2010. 536 с.
3. Легка Л.М., Семенча Л.Г. Організація діяльності психологічних служб. Навчальний посібник. Львів: «Новий світ, 2000», 2015. 372 с.

*Паливода О. О.,
провідний науковий співробітник
Національної академії Служби безпеки України,
кандидат психологічних наук*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Особливості перебігу сучасної російсько-української війни визначили значне збільшення ваги інформаційного протистояння як елементу воєнного протистояння. Все більше панування в інформаційному просторі обумовлює результативність не тільки окремих бойових операцій, але й взаємодії із союзниками, ефективність санкційної політики, координацію підрозділів – представників різних силових відомств, можливість залучення громадськості, її активну участь у забезпеченні діяльності правоохоронних органів, волонтерській роботі.

При цьому, застосування інформаційної сфери у воєнних цілях здійснюється за різними напрямками, які мають свою специфіку і особливості впливу на людину. Так, участь широких верств цивільного населення у безпосередньому веденні боротьби із супротивником в інформаційній сфері (повідомлення про пересування супротивника у чат-ботах, соціальних мережах; фото- і відеофіксація пошкоджень, фактів протиправних дій та передача відповідним структурам у режимі реального часу; поширення контенту серед населення іншої сторони; активний протестний рух тощо) призводить до сприймання досить великою кількістю осіб, які за інших обставин (за відсутності прямого спостереження подій) не були б свідками, «важкого» контенту, а відтак, до травмування їх психіки.

Разом з тим, бажання простих людей бути корисними та, іноді, свідоме нехтування негативними наслідками для свого психічного та соматичного благополуччя, породжує іншу проблему – збільшення значущості своєчасного отримання достовірної інформації про те, що відбувається і як можливо допомогти. І тут важливість інформування представниками влади населення власної країни про перебіг подій має узгоджуватися із необхідністю збереження чутливої інформації в таємниці (тобто представники правоохоронних органів, від яких громадяни очікують життєво важливих повідомлень, розуміючи, що зайва інформація, хоча і важлива у даний момент для громадян країни в цілому, може призвести до витоку інформації та зриву запланованих дій, вимушені замовчувати про окремі конкретні факти). В подальшому, коли повідомлення, все ж таки, різними шляхами набувають гласності, виникає багато додаткового негативного впливу через відчуття частиною людей безпорадності та штучної відстороненості від важливих для життя фактів. Крім того, такими «білими плямами» в інформуванні завжди користується суперник, активно просуваючи свою версію подій, просочуючи в інформаційний простір неправдиві повідомлення пропагандистського характеру.

Прогаляни (через об'єктивні та суб'єктивні обставини) в оперативному інформуванні широких верств населення про актуальний стан ситуації на війні призводить, серед іншого, і до значного збільшення частки неперевіреної (фейкової, неправдивої) інформації. Через надважливість для існування в умовах війни вона миттєво розповсюджується всіма учасниками спільноти, у тому числі, окремими посадовцями та журналістами. Йдеться, передусім, про дані щодо причетності окремих осіб до диверсійно-розвідувальних груп, співпраці із супро-

тивником, а також про ймовірне посилення активності ворога на окремих територіях тощо. Зрозуміло, що ускладненість у воєнний час можливості перевірки достовірності фактів (важко знайти першоджерело, перевірити через офіційні джерела) призводить до того, що пересічні громадяни, а іноді й особи, які на добровільних засадах залучені до охорони громадського порядку, можуть відчувати небажані емоції (тривога, обурення, агресія, паніка), або, навіть, вчиняти необдумані / імпульсивні дії, які можуть призвести до істотних негативних наслідків.

Крім того, «активне висвітлення» власних дій, мотивувань до активності / пояснень власної позиції у тому, що відбувається на фронті, до якого вдаються обидві конфліктуючі сторони, істотно збільшує кількість суперечливої інформації, що циркулює в медіа, яка безпосередньо пов'язана із вітальними потребами реципієнтів і тому є емоційно насиченою. А при активізації воєнних дій таке «інформування» набуває форм інформаційного тероризму, що призводить до інформаційного перевантаження, виникнення страхів, панічних настроїв, деморалізації тощо.

Отже, як бачимо, перераховані вище зміни у проведенні воєнних дій тягнуть за собою додаткове навантаження на людську психіку всіх осіб, які хоч якимсь чином дотичні до війни. Йдеться не тільки про військові формування та цивільне населення конфліктуючих сторін, але й громадян та керівництво інших країн, представників міжнародних організацій тощо. Масоване інформаційне бомбардування сторонами конфлікту емоційно насиченою, життєво важливою інформацією викликає психічне перевантаження реципієнтів. Це, у свою чергу, призводить до незрозумілості, що саме відбувається, де правда/брехня, хто правий/винний, що робити (аби вижити). І як наслідок: інформаційний стрес, тривога, паніка, страх, апатія, розчарування тощо. І це неповний перелік негативних емоційних проявів, на тлі яких функціонують комбатанти та цивільне населення в умовах війни. Варто зазначити, що попередній досвід психологічної роботи, набутий в інших ситуаціях збройного протистояння, не враховував ці особливості. Тож вже зараз необхідно корегувати як стратегію надання психологічної допомоги у воєнний час та післявоєнне відновлення, так і напрямки психологічної підготовки осіб, що залучаються до воєнних дій, особливості реалізації психологічного забезпечення їх діяльності.

*Пасько О. М.,
в.о. професора кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний етап розвитку нашої держави суттєво зазнає змін у зв'язку із подіями, які обумовлені настанням воєнного стану. У таких умовах буденні потреби життя громадян України зазнають суттєвих змін та перетрансформації. Саме психічна сфера емоційної саморегуляції потребує уваги щодо стресостійкості до подій, які відбуваються.

Тому актуальним стає питання мотиваційної готовності слідчого до ефективного виконання професійних обов'язків в умовах воєнних подій та збереження психічної стійкості, з метою подальшої якісної професійної діяльності. Професійна діяльність поліцейського завжди обумовлюється станом емоційного та психічного напруження, а воєнний стан у державі, безумовно їх підсилює.

Важливим є дослідження мотивації слідчого до професійної діяльності в умовах воєнного стану. Мотивація або іншими словами – потреба, установки, мета – являються є пусковим механізмом готовності працівника до якісного виконання професійних обов'язків. Крім того, певний комплекс мотивів може бути пов'язаний із самим процесом діяльності. Мотиви ці можуть носити різний характер: звичка до роботи, відчуття задоволення від розкритої справи, відчуття творчості (у тій або іншій формі) під час здійснення трудової діяльності, що робить цінним сам процес праці.

Базисною основою усіх спонукань особистості до діяльності виступають потреби. Саме вони вимагають вихід на волю певних задовольень або незадовольень особистості, прояв бажань, прагнень, потягів, які у подальшому будують лінію поведінки відповідно до завданої мети.

Мотиваційна готовність науковцями розглядається як:

1. Одна із провідних місць у системі взаємозалежних та взаємообумовлених складових соціально-психологічної компетентності слідчого відіграє мотивація. Саме вона визначає чи буде слідчий ефективно здійснювати досудове розслідування кримінального правопорушення чи ні. Тобто мотивація визначає: а) бажання слідчого боротися зі злом; б) прагнення слідчого до: до верховенства права, захисту прав

та свобод громадян, соціальної справедливості, до правомірного вирішення складних оперативно-розшукових завдань, покращення престижу професії слідчого, просування по службі, професійної самореалізації; в) потребу слідчого у: досягненні успіху, в особистісно-професійних досягненнях; г) професійну установку слідчого на правомірну діяльність та досягнення результату в досудовому розслідуванні кримінального провадження кримінального провадження тощо [1].

2. Мотивація досягнення – це прагнення досягти успіху у визначеному виді діяльності, проте вона є не тільки мотивом досягнення, але і ситуативним фактором. Формування мотивації досягнення успіху вчителів дає їм змогу ефективно самореалізовуватися через оптимальні стратегії поведінки, розвиваючи аксіологічний, компетентнісний, особистісний, поведінковий, рефлексивний, комунікативний та емоційновольовий компоненти власної особистості в цілому та як професіонала [2].

3. Професійна мотивація розглядається як внутрішній рушійний чинник розвитку професіоналізму майбутнього менеджера, а також як важливий управлінський механізм мотиваційного менеджменту. Мотивація слугує внутрішньою умовою подальшого вдосконалення особистості, забезпечує сталість її професійних поглядів, виступає стимулятором не лише ціннісних орієнтирів, а й інтелектуальних, емоційновольових процесів, впливає загалом на результати професійної діяльності [3].

4. Для забезпечення сталого інноваційного розвитку потрібна професійна мотивація персоналу, здатного генерувати і впроваджувати нововведення. Способи результативного управління персоналом шляхом впровадження ефективних методів мотивації з максимальною віддачею від працівників охоплюються завданнями мотиваційного менеджменту [4, с. 144].

5. Ефективна побудова мотиваційного менеджменту залежить від наукового обґрунтування управлінських рішень щодо структурних трансформацій на ринку праці, що формують низку соціальних ризиків, які супроводжуються формуванням регресивної освітньо-професійної структури зайнятого населення, втратою мотивації до продуктивної праці та підвищення професійного рівня. А це ,в свою чергу, призводить до втрати трудового та освітнього потенціалу, звуження умов для розвитку і реалізації людського капіталу країни [5].

Виходячи із вище зазначеного слід констатувати, що науковці мотиваційну готовість розглядають у сукупності із тлумаченням катего-

рії мотивація. У свою чергу, компоненти даної готовності майже не визначені. Тому, ми встановлюємо та характеризуємо такі її складові як здібності та якості.

Здібності:

- прагнення на високому професійному рівні виконувати функціональні обов'язки;
- бажання постійного спілкування;
- бути соціально корисним;
- відчуття задоволення від роботи;
- прагнення працівника до самопізнання, самовдосконалення;
- бажання досягти успіху й показати себе у професії із кращого боку та ін.

Якості:

- бажання боротися зі злом;
- прагнення до: верховенства права, захисту прав та свобод громадян, соціальної справедливості, покращення престижу міліцейських професій, просування по службі, професійної самореалізації;
- потреба у досягненні успіху, в особистісно-професійних досягненнях;
- професійна установка на правомірну діяльність та досягнення результату та ін.

Мотиваційна готовність слідчого – це інтегральний стан слідчого, який визначає його здатність до отримання задоволення від виконуваної роботи.

Цей різновид визначає готовність до:

- із натхненням та задоволенням відноситись до професійних завдань;
- бажання та прагнення професійно удосконалюватись;
- забезпечення та реалізації виконань завдань міліції та ін.

Провідні якості, які обумовлюють мотиваційну готовність слідчого:

- прагнення до: верховенства права, захисту прав та свобод громадян, соціальної справедливості, покращення престижу міліцейських професій, просування по службі, професійної самореалізації;
- потреба у досягненні успіху, в особистісно-професійних досягненнях.

Мотиваційна готовність забезпечується наступними вміннями:

- визначати професійну діяльність як необхідну для захисту суспільства;
- прагнути до справедливості;

- ставити собі мету та правомірними шляхами йти до її реалізації;
- самоудосконалюватись з метою підвищення рівня слідчої діяльності;
- бачити тільки позитивні сторони професійної діяльності;
- досягати успіху у професійній сфері, шляхом сумлінного ставлення до функціональних обов'язків;
- спонукати себе до завершення справ до кінця;
- отримувати задоволення від виконання професійних обов'язків;
- прагнути виконати професійні завдання сумлінно, з метою заохочення;
- прагнути усесторонньо та об'єктивно дослідити матеріали кримінального процесу;
- прагнути розвивати у себе професійно важливі якості й здібності та ін.

Отже, ми визначили мотиваційну готовність та вважаємо її важливою у професійній готовності, оскільки саме від мотивації залежить спрямованість особистості на професію, відношення до функціональних обов'язків та прагнення долати усі перешкоди для досягнення позитивного результату. Особа може бути готовою до виконання роботи, але якщо відсутня мотивація – то належного рівня якості не буде.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Цільмак О.М. Зміст складових соціально-психологічної компетентності слідчого органів досудового розслідування Національної поліції України. *До концепції юридичної освіти*. 2017 № 2. С. 133-137.
2. Макаренко С. С. Формування мотивації досягнень в структурі мотиваційної сфери особистості вчителя. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ* 2013 № 1. С.115-119.
3. Купчак М. Я., Саміло А. В. Професійна мотивація як внутрішній чинник-розвитку професіоналізму майбутнього менеджера. *Вісник Львівської державної академії внутрішніх справ* 2020 № 21. С. 24-32.
4. Бутенко Д. С. Мотиваційний менеджмент у підприємницькій діяльності. *Економіка і суспільство*. 2019. № 20. С. 142-148.
5. Новікова О. Ф., Шамілева Л. Л. Оцінювання ризиків соціально-економічної незахищеності зайнятих в умовах структурних трансформацій сучасного ринку праці. *Socialand Labour Relations: Theory and Practice*, 2020. Volume 10, Issue 1. URL: [http://dx.doi.org/10.21511/slrrp.10\(1\).2020.01](http://dx.doi.org/10.21511/slrrp.10(1).2020.01).

*Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

*Уткіна К. С.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМАТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Актуальним на теперішній час виступає питання психологічної роботи з попередження професійної деформації у працівників Національної поліції України в контексті компетентнісного підходу. Зазначено, що професійна деформація, являє собою значущі зміни індивідуально-особистісних якостей фахівця, у ході виконання ним професійної діяльності. Обумовленість специфіки діяльності працівників Національної поліції, що викликають професійну деформацію можуть бути віднесені наступні причин, а саме: наявність владних повноважень стосовно громадян; професійна корпоративність; підвищена відповідальність за результати своєї діяльності; психічні та фізичні перевантаження; екстремальність діяльності; необхідність у процесі виконання службових завдань вступати в контакт із правопорушниками.

Феномен процесу сприятливої професійної адаптації людини до життя в екстремальних умовах є однією з найважливіших міждисциплінарних проблем і, незважаючи на велику кількість досліджень в цій сфері, її вивчення залишається актуальним, вимагає детального аналізу, як в теоретичному, так і в практичному плані [1]. З точки зору Е.Ф. Зесера, професійна деформація – це поступово накопичені зміни в існуючій структурі діяльності та особистості, які мають негативний вплив на продуктивність праці та взаємодію з іншими учасниками трудового процесу, а також на розвиток самої особистості [2].

Вирішення проблематики, що стосується деформації, яка безпосередньо розглядається різними авторами, має різноманітні підходи. Їх можна розділити на дві групи:

- перший підхід полягає в тому, щоб виявляти яскраво виражені випадки негативного напруження і працювати з цим контингентом;

- другий – це формування сприятливих соціально-психологічних умов, які сприяють попередженню розвитку негативних процесів.

Однак важко зробити висновки щодо реакцій, які передували несприятливому розвитку особистості, звідси і складність пошуку рішень для запобігання самої деформації, як явища. Можна констатувати, що прояви деформації є наслідком проблем, що виникають у процесі адаптації.

Спостереження, проведені в службових групах, показали, що особисті проблеми, з якими стикалися більшість працівників Національної поліції України, які мають деструктивний вплив на результати своєї професійної діяльності, у тому числі ті, що виражаються у порушеннях дисципліни, готовності залишити поліцію через посилення психічної та фізичної втоми, зменшеного інтересу до служби, зменшення прагнення до творчого вирішення завдань, орієнтації «дослужити за будь-яку ціну та звільнитись на пенсію», готовності до досягнення цієї мети шляхом порушення моральних цінностей. Результатом цього є відсутність готовності персоналу до позитивного самозвадження професійної діяльності та самоідентифікації в професії, розробленій негативним професійним процесом деформації [3].

При проведенні заходів з відбору кандидатів на службу в поліцію підрозділ психологічного забезпечення бере до уваги передумови для формування професійної деформації та різкого зниження професійної мотивації. Так, наприклад, за поняттям « служба в правоохоронних органах», кандидат може помилково розуміти, перш за все, вибір соціально значущої професії з високим рівнем соціального та матеріального забезпечення. Роль професійної мотивації в роботі, перш за все, розглядається з урахуванням вимог, що пред'являються до державних службовців, їх ступінь надійності та відповідальності. Також важливим є низький ризик розвитку професійної деформації на тлі соціально-творчої активності особистості [4]. Зрозуміло, що модель організації і здійснення заходів, спрямованих на запобігання професійної деформації працівників правоохоронних органів у контексті компетентнісного підходу є ефективною, інноваційною і має необхідну гнучкість, дозволяє психологам бути об'єктивними по відношенню до різних позицій. Цей психопрофілактичний напрям є результатом інтеграції психологічних втручань для відбору кадрів відповідно до мінливого соціального середовища, забезпечення формування резерву на вищі посади і здійснення превентивних заходів в зонах обслуговування.

З метою зниження значущості існуючих недоліків в організації діяльності, спрямованої на попередження професійної деформації працівників правоохоронних органів в контексті компетентнісного підходу, починаючи з 2017 р., для вивчення проводяться експериментальні скринінгові заходи особистісних особливостей, що обмежують професійно – психологічну придатність до служби в поліції. Мета скринінгу полягає в тому, щоб «відсіяти» кандидатів, які демонструють особистісні особливості, які істотно перешкоджають виконання професійних обов'язків в екстремальних умовах правоохоронних органів [5].

Отже, подолання сформованих особистісних проблем працівників поліції безпосередньо пов'язана з відсутністю необхідних професійно-спеціалізованих компетенцій і готовності до позитивного самосприйняття. Очевидно, що ефективно обрана модель для вибору претендентів на конкретні посади, працевлаштування, навчання, створення сильної, згуртованої команди є початковою ланкою, основою для попередження психологічної деформації. Тому основним завданням психологів є необхідність підвищити вимоги до якості до вибору кандидатів на службу, створити фільтри та бар'єри, які б не дозволяли набирати осіб зі зниженим імунітетом до змін, що негативно трансформують особистість під впливом несприятливих факторів професійної діяльності та середовища. Розробка заходів, спрямованих на створення умов для розвитку компетентності кожного окремого працівника відповідно до профілю, необхідні для організації основи для запобігання професійної деформації в межах рамок морально-психологічного забезпечення для оперативної діяльності, визначення ефективних шляхів роботи з персоналом, що відповідають вимогам часу [6].

З метою удосконалення заходів з профілактики професійної деформації, необхідно далі проводити дослідження для визначення переліку необхідних характеристик особистості кандидата на службу, що обмежують ефективне виконання професійної діяльності в підрозділах Національної поліції України.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Ксенофонов А.М., Беліков І.І., Новікова І.А. Психологічна адаптація працівників поліції в стресових умовах службової діяльності. *Психопедагогіка в правоохоронній діяльності*. 2017. С. 54-57.
3. Александров Ю.В. Проблеми професіоналізації та професійної деформації співробітників поліції / Ю.В. Александров / *Право і безпека* № 4 (46). 2019. Вип. 4 (46). С. 323–328.

4. Юридична психологія: особистісно-діяльнісний підхід. К.: Слово, 2020. С. 405.

5. Гончарова Н.А., Калашник А.А. Обмеження особистісних рис, як об'єкт психологічного аналізу. *Вісник Празького університету Міністерства внутрішніх справ*. 2017. № 1 (73). С. 206-209.

6. Кісіль З. Р. Юридико-психологічні засади запобігання професійній деформації працівників правоохоронних органів: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. С. 848.

*Прудка Л. М.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наразі ситуація в Україні залишається гострою та складною, що висуває перед правоохоронними органами нові та високі вимоги для успішного виконання ними професійної діяльності щодо підтримання громадського порядку, боротьби зі злочинністю, тим самим сприяючи нормалізації обстановки в країні.

Загалом слід зазначити, що основна діяльність поліції включає дуже широке коло прав і обов'язків з охорони суспільства від протиправних посягань. Зараз стає актуальною проблема залучення поліції до участі у військовому конфлікті та вирішення не властивих для неї бойових завдань.

У процесі воєнного конфлікту перебудовуються суспільні відносини, набувають чинності спеціальні правові акти, мета застосування яких – зменшити втрати та руйнівну силу війни. Зі зміною суспільних відносин природно змінюється і діяльність поліції, і наскільки вона буде ефективною, залежить, у тому числі, і від правильного розуміння її місця в умовах військового конфлікту.

З психологічної точки зору виникають питання щодо вивчення особливості впливу професійної діяльності на працівників поліції, робота яких тісно пов'язана з проходженням служби в умовах воєнного стану. Перебування в таких умовах веде до додаткових витрат енергії та витрат резервних сил організму. Вихід зайвої енергії виявляєть-

ся у формі невмотивованої агресії відносно випадкових людей, у тому числі щодо рідних і близьких [1, с.14].

Визначальною ознакою таких умов є чинник небезпеки як безпосередня загроза здоров'ю та життю людей чи загроза зриву своєї діяльності у вирішенні життєво чи професійно важливих завдань. У психологічному контексті також умови під час воєнного стану характеризуються високою невизначеністю майбутнього.

Психологічне сприйняття людиною, в тому числі і працівником поліції, таких умов зазвичай характеризується почуттям дискомфорту, сильної напруги, що переростає у перенапругу. Однак, при досягненні успіху, вирішення поставлених завдань шляхом вираженої мобілізації функціональних резервів, емоції можуть набувати також яскравого позитивного забарвлення з вираженням почуття радості та задоволення.

Питання готовності ризикувати своїм життям належить за змістом до екзистенційних проблем, оскільки пов'язані з такими екзистенційними категоріями як життя, смерть, проблема вибору та відповідальності.

У момент прийняття рішення щодо дій у ситуації ризику, поліцейський, як правило, має усвідомлення небезпеки, в першу чергу, для свого життя. Однак емоційні реакції здебільшого відстрочені і виникають при згадці, повторному проживанні ситуації у зв'язку з переосмисленням її значущості та розумінням можливих наслідків. Це може призвести до виникнення стресових станів, травматичного стресу у поліцейського.

Більшість поліцейських підходять до розуміння ризику професійно. Вони демонструють, по-перше, ставлення до ситуацій ризику як до невід'ємної частини своєї професії, по-друге, прагнення прогнозувати небезпеку та мінімізувати ризик при виконанні професійної діяльності, дотримуючись низки вимог.

Залучення поліцейського до несення служби у воєнний час веде до виникнення у нього травматичного стресу, первинними проявами якого є гострі стресові реакції, гострі стресові розлади, невротичні реакції, кризовий стан, а вторинними – посттравматичні стресові розлади, професійне вигорання, психосоматичні розлади, які в свою чергу, позначаються на мікросоціальних процесах – викликають проблеми у сім'ї та у робочому колективі.

Відомо, що з часом у багатьох поліцейських під час воєнного стану відбувається зниження рівня інтенсивності емоційних переживань, пов'язаних із роботою з тілами загиблих. Проте ефект звикання не поширюється на зіткнення із людськими трагедіями. Разом з тим, у

поліцейських існує установка на придушення емоцій у процесі виконання своєї професійної діяльності, що може призводити до накопиченого стресу.

Отже, необхідною є вироблення такого емоційного балансу, у якому поліцейський здатен проявляти емпатію, але при цьому, емоції, що у нього виникають, не будуть для нього руйнівними, і поліцейський зможе зберегти стан психологічної рівноваги і високої працездатності.

В умовах воєнного стану проблема надійності діяльності поліцейського є однією з найважливіших, оскільки саме ці умови висувають підвищені вимоги до фахівця та ефективності його праці. Як показують численні дослідження, саме психологічні та психофізіологічні фактори насамперед визначають здатність людини в цих умовах зберегти професійну працездатність та інтегровану поведінку. Так, найважливішими психологічними якостями, що об'єднують фахівців, що виконують небезпечну та відповідальну роботу, є психологічна готовність та психологічна стійкість.

У цілому психологічна готовність поліцейського характеризується прагненням виконувати свій професійний обов'язок; впевненістю у своїх силах; прагненням активно, з повною віддачею сил і до кінця боротися за ефективне виконання професійних обов'язків; високою психологічною стійкістю в несприятливих та загрозованих для здоров'я та життя умовах; оптимальним рівнем емоційного збудження, що дозволяє контролювати свої думки, почуття, поведінку та забезпечує високу ефективність при виконанні професійної діяльності.

Психологічна стійкість є найважливішим компонентом психологічної готовності поліцейського до діяльності в умовах воєнного стану [2, с.47].

Поняття стійкість застосовується для опису сталості будь-якої риси досліджуваної системи, тобто її незмінності. Вчені розглядають стійкість як інтегративну властивість особистості, що характеризується такою взаємодією емоційних, вольових, інтелектуальних і мотиваційних компонентів психічної діяльності, що забезпечує успішність її у складних екстремальних ситуаціях.

Показниками емоційної стійкості у поведінці поліцейського є: рівний емоційний фон діяльності, відсутність спонтанних коливань поведінки; раціональне оцінювання зовнішніх подій; вміння настроїти себе перед початком служби; вміння планувати свої дії, ставити цілі, завдання, чітко слідувати плану.

Психологічна стійкість та професійна діяльність мають взаємний вплив. Так успішна професійна діяльність сприяє відчуттю самореалізації та переживання задоволеності життям, що призводить до зміц-

нення психологічної стійкості. Якщо розглядати явище психологічної стійкості з позиції екзистенційної психології то генеральним фактором, що надає структурі особистості поліцейського стабільність та можливість чинити опір зовнішньому екстремальному впливу, є смисл життєвих орієнтацій.

Сформованість ієрархії життєвих смислів, системи цінностей, визначеність життєвих цілей, ясність життєвих орієнтирів, твердість життєвих принципів і переконань; все це робить структуру особистості поліцейського цілісною і безсумнівно є базою для його психологічної стійкості.

Існує негативний взаємозв'язок компонентів сенсу життєвих орієнтацій та виразності ознак посттравматичного стресового розладу. Менше ознак ПТСР у тих поліцейських, у яких вищі показники наявності цілей у житті, задоволеності самореалізації, рівня свідомості життя, і в тих, хто вважає себе сильною особистістю та усвідомлює відповідальність за те, що відбувається у своєму житті.

Не сформованість сенсу життєвих орієнтацій при впливі стресогенних факторів може призвести до виникнення у поліцейського травматичного стресу, спровокувати кризову ситуацію, зокрема екзистенційного характеру. Треба визнати, що специфіка професії поліцейського може істотно впливати на корекцію сенсу життєвих орієнтацій, оскільки над питанням про сенс життя, про справжні життєві цінності люди найчастіше замислюються в моменти сильного переживання, зіткнення зі смертю в будь-якому її прояві.

Отже, результатом грамотного психологічного супроводу поліцейських, особливо під час воєнного стану, буде збереження їх психологічного здоров'я, запобігання професійній та соціальній дезадаптації, емоційному вигоранню, своєчасна психологічна допомога та реабілітація, а значить, у будь-яких найскладніших ситуаціях та умовах поліцейський буде здатний ефективно виконувати поставлені завдання, головне з яких збереження життя людини.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Пасько О., Прудка Л. Стрес у роботі поліцейського в умовах: довідник воєнного стану. Одеса: ОДУВС, 2022. 76 с.
2. Прудка Л.М. Професійна стійкість як складова частина психічної стійкості особистості. *Вісник Одеського національного університету ім. І.І.Мечнікова*. 2013. Т.18. Вип. 22 (3). С.44-49.

*Пряхіна Н. О.,
доцент кафедри соціально-гуманітарної підготовки
Львівського державного університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент*

*Жидецький Ю. Ц.,
доцент кафедри соціально-гуманітарної підготовки
Львівського державного університету внутрішніх справ,
кандидат педагогічних наук, доцент*

МЕТАФОРИЧНІ АСОЦІАТИВНІ КАРТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАБІЛІЗАЦІЇ НЕГАТИВНОГО ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ

Стрес – це відповідь організму на зовнішні обставини навколишнього середовища, яка мобілізує захисні сили для здолання або уникнення загроз. Людина, що знаходиться в умовах військового стану, відчуває потужний стрес, витримуючи понаднормову напругу.

Класична теорія стресу вирізняє три стадії. Перша – стадія тривоги або гострого стресу, що полягає в максимальній мобілізації адаптаційних ресурсів організму, швидкому приведенні людини в стан напруженої готовності, при якій спрацьовує стратегія поведінки «бий – біжи». Ми знаходимося в гострому стресі, коли активується симпатична гілка нервової системи та різко збільшується інтенсивність її роботи. Наслідком гострого стресу маємо негативні емоції. Наступна стадія стресу – резистентності, пристосування, адаптації. Саме вона допомагає нам пережити війну. Наш організм готовий до тривалої боротьби за життя, його стійкість підвищена. Якщо стресор продовжує діяти або ж з різних причин адаптуватись не вдалось, настає третя стадія стресу – виснаження, яке в свою чергу може призвести до хронічного стресу. Проявами хронічного стресу являються загострення негативних емоцій та втрата контролю над ними, а також над поведінкою та настроєм, який може коливатись від оптимізму, наснаги ейфорії до тривоги, страху, паніки і знов до оптимізму. Виснаженому хронічним стресом мозку буде складно відновитись, а згодом і впоратись навіть з незначним тригером. Тому важливо не ігнорувати сигнали хронічного стресу і наслідки пікових емоційних реакцій, а відреагувати на них.

Потужним інструментом стабілізації емоційного стану є метафоричні асоціативні карти (МАК). Метафоричні асоціативні карти – це універсальний психологічний інструмент, який базується на метафорі, що звертається до підсвідомості людини і використовується для діаг-

ностики, корекції, розвитку, розкриття творчих здібностей та коучингу. Це проєктивна психологічна методика у вигляді набору картинок, на яких зображено людей, їх взаємодію, життєві ситуації, тварин, емоційні стани тощо. Метафоричні карти є ключем до підсвідомості людини, оскільки, насамперед, задіюють і активізують праву півкулю головного мозку. Проєктивні карти – це один із самих високо екологічних психологічних інструментів. Карти є своєрідним посередником між клієнтом і психологом, що істотно знижує, а часом і повністю розчиняє захист першого.

Як зазначають Г.Попова та Н. Милорадова, метафоричні асоціативні карти як інструмент консультанта працюють саме тому, що в процесі консультування стають очевидними закономірності функціонування особистості, пов'язані з переживанням нею навколишньої дійсності, насамперед, відносин з соціальним оточенням. Клієнт накладає свою проєкцію на карту, свій минулий досвід, свій емоційний стан, бачить в малюнку на карті саме те, що відповідає його переживанням, спричинених, як актуальними життєвими ситуаціями, так і поглядами на життя, отриманими травмами.

Психологиня Ольга Шабловська рекомендує, після того, як встановлений контакт з клієнтом, стабілізований його стан, брати в роботу метафоричні карти які можуть виконати ряд завдань: 1. ідентифікувати свої емоції; 2. знизити рівень емоційної напруги; 3. сприяти самоаналізу та саморозкриттю; 4. створити травматичний наратив; 5. підготувати до змін. Коли клієнт готовий говорити про свої емоції, охарактеризувати їх, це означає що можна їх трансформувати щоб знизити емоційну напругу. Наступним кроком необхідно зафіксувати що саме (подія чи ситуація) запускає таку емоційну реакцію. Також важливо усвідомити клієнтом що дасть йому можливість підсилити власну емоційну стійкість і зафіксувати це усвідомлення в усному та письмовому вигляді. На початку і в кінці консультації слід зробити шкалювання рівня стресу клієнтом щоб отримати можливість порівняти результати роботи.

Ми рекомендуємо для налагодження емоційної регуляції колоди: «ОХ», «ЕССО», «В морі емоцій», «COUP», «Хочу і треба» тощо. Також ми рекомендуємо поєднувати з МАК техніки усвідомленого дихання та сканування тіла.

Отже, використання метафоричних асоціативних карт дозволить стабілізувати емоційний стан клієнта викликані стресовими подіями екологічним шляхом та сприятиме зміцненню його резильєнтності.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Бардин Н.М., Жидецький Ю.Ц., Кіржецький Ю.І., Когут Я.М., Пряхіна Н.О. Стресостійкість: навчальний посібник / за ред. Я.М. Когута. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 249 с.
2. Блінов О. А. Метафоричні асоціативні карти як сучасний метод психологічної хірургії / О. А. Блінов // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : зб. наук. пр. Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка. Київ. 2016. Вип. 4 (29). С. 6–11.
3. Кузьменко Т.М. Інноваційний арт-терапевтичний інструментарій для психоконсультації та психокорекції: навч. метод. посіб. / Т.М. Кузьменко. Переяслав-Хмельницький: Вид-во «С.К.В» , 2018. 125 с.
4. Кузьменко Т.М. Арт-терапевтичні засоби психокорекції проявів емоційної нестабільності у клієнтів/ Т.М. Кузьменко // Актуальні проблеми сучасної психології: шляхи розвитку особистості, Матеріали II Загальноуніверситетської студентської науково-практичної конференції ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди», травень 2018 / За ред. Т.В. Кириченко, Т.М. Кузьменко. Переяслав-Хмельницький : Вид-во «С.К.В», 2018. С. 133 – 150.

*Решітка А. В.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Резніченко Г. С.,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ, ЯКА ВЧИНЯЄ ТЕРОРИСТИЧНИЙ АКТ

Відповідно до ст.1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом»: тероризм - суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [3]. На сьогоднішній день у зв'язку з військовою

агресією Російської Федерації на території України вчиняється велика кількість терористичних актів. Це є актуальною проблемою на сьогодні, доцільним буде розглянути психологічну характеристику особи яка вчиняє терористичний акт, що її підштовхує на такі дії? Якою є мета цих дій?

Участь у тероризмі потребує перш за все внутрішньої мотивації. Особа яка вчиняє терористичні дії є психологічно сильною, адже щоб вчиняти такі дії він готовий реалізувати будь-яку програму, яка є ним вже внутрішньо мотивованою. Найгучніші терористичні акти зазвичай відзначаються численними жертвами, що створює страх перед терористом, служить компенсацією з боку суспільства і підживлює його амбіції. З чого було зроблено висновок, що головна мета терориста - продемонструвати власні сили, а не завдати реальної шкоди. Терорист не шукає безіменності, він завжди охоче бере на себе відповідальність за свої вчинки. У дитинстві і підлітковому віці терористи виявляють високий рівень претензій, завищену самооцінку, схильні до фантазування, займають яскраво виражену обвинувальну позицію, вимагають підвищеної уваги вчителів. На таку поведінку підлітка необхідно звертати увагу. Згідно ст. 258 Кримінального кодексу України «Терористичний акт» кримінальна відповідальність за це кримінальне правопорушення настає з 14 років [2].

Першим кроком до формування особистості, яка є схильною до тероризму може бути самий простий кримінальний проступок, але фактом є те, що він вже порушив закон і в майбутньому це може призвести до деформації особистості.

З усього, що раніше говорилося про кримінальних терористів, можна зробити наступний висновок. В основному це люди, які мають дві важливі риси - соціологічну і психологічну – що зумовлюють кримінальний характер поведінки: наявність солідного кримінального досвіду, нестабільності соціального становища (граничного комплексу) і очевидної наявності певних психологічних рис (дисбаланс, конфлікт, жорстокість, амбіції, психічні аномалії). Тому саме кримінальне середовище зараз є основним постачальником «кадрів» для терористичних угруповань, кандидатів на вчинення різних терористичних актів [4, с. 57].

У зв'язку з сьогоднішньою ситуацією у нашій країні необхідно приділяти особливу увагу до осіб, які є схильними до вчинення терористичного акту. Особи, винні в терористичній діяльності, притягаються до кримінальної відповідальності в порядку, передбаченому законом (статті 258, 258¹, 258², 258³, 258⁴, 258⁵ Кримінального кодексу України) [2].

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text/>
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закону України від 12.05.2015 № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Алямкін Р. Міжнародно-правовий режим захисту прав людини під час внутрішніх збройних конфліктів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. (№ 6). С. 47-51.

*Спаська Н. М.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Резніченко Г. С.,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Всі правопорушення вчиняються невідривно від соціуму. Оскільки соціум являє собою певну сукупність індивідів, що знаходяться в стані перманентної взаємодії задля досягнення загального блага, то дії, що шкодять соціуму, явно виділяються на фоні такої взаємодії. Враховуючи саме психологічний аспект проблем пов'язаних із кримінальними правопорушеннями можемо звернутися до органічної теорії виникнення держави древньогрецького мислителя Платона, який порівнював державу з живим організмом [1]. Опираючись на неї можемо порівняти сукупність всіх індивідів, як необхідні для життя організму клітини, а індивідів, що несуть шкоду організму, можемо порівняти з вірусами, відповідно коли організм зазнає шкоди, в нашому випадку це війна з Російською Федерацією, можемо говорити що такі віруси

починають множитись в організмі, і завдавати ще більшої шкоди. Відповідно для того щоб усунути загрози організм починає боротись з вірусами, в нашому випадку можемо відзначити введення воєнного стану. Таким чином боротьба призводить до певних обмежень та переведення діяльності організму в інший режим, і враховуючи, що кожен індивід являє собою абсолютно індивідуальну істоту зі своєю свідомістю, кожна особа по різному сприймає такі зміни. Виходячи з такого розуміння можемо говорити про те, що коли держава переведена на стан боротьби зі збройною агресією, враховуючи підставу введення воєнного стану, а саме статтю 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», то кожен індивід реагує на це по різному [2].

Відповідно індивіди, що підпадають під визначену раніше категорію «вірусів» при введенні такого правового режиму, і відповідно перенавантаження всіх правоохоронних органів вбачають можливість вчиняти правопорушення без наслідків, що передбачені в Кримінальному кодексі України. Необхідно додати, що розглядається саме Кримінальний кодекс України оскільки дії, відповідальність за які передбачена в ньому, несуть більш значну шкоду державі, і потребують більш жорстких заходів реагування зі сторони правоохоронних органів держави.

Розглядаючи такий підхід можемо говорити про наявність прямого умислу у вчиненні багатьох правопорушень від таких індивідів. Для загального розуміння необхідно виділити з Кримінального кодексу України ті правопорушення, що потенційно можуть поширитись в умовах воєнного стану, до таких віднесемо дії передбачені Розділом XIV, що за своїм змістом фактично і стосується правопорушень, що шкодять державним інтересам [3].

Проте варто враховувати, що не всі індивіди при вчиненні правопорушень керуються думкою про вчинення шкоди саме державі, оскільки держава в уявленні кожної окремої людини не являє собою щось матеріальне, а виходячи з того, що правопорушення вчиняються з певною метою, якщо не враховувати фактори необережності, то можемо говорити про наявність певної особистої вигоди для правопорушника. Прикладом може слугувати дія передбачена частиною 3 статті 332 Кримінального кодексу України, а саме незаконне переправлення осіб через державний кордон України з корисливих мотивів. Необхідно зазначити, що окрім правопорушень пов'язаних саме з інтересами держави, поширюються правопорушення проти прав та свобод громадян. До таких можемо віднести дії передбачені Розділом IX в якому

зазначені дії, що шкодять громадській безпеці, яку за своїм значенням для суспільства важко переоцінити [3].

Підсумовуючи вище зазначене важливо відзначити, що правовий режим воєнного стану є шокуючим фактором для суспільства, який серйозно впливає на всі сфери життя людини, і протиправні дії що завжди є шкідливим елементом існування суспільства в поєднанні з фактом збройної агресії чинять надвеликий вплив на суспільство, тому з'являються ризики пов'язані з психологічним стресом як суспільства в цілому, так і для тих його елементів, що створені задля підтримання законності та порядку в суспільстві, відповідно, як зазначалось вище, існує нагальна потреба в утворенні потужної системи громадської безпеки. Оскільки громадська безпека є запорукою правопорядку, а правопорядок по своїй суті, є як правовою, так і морально-психологічною запорукою безпеки держави, оскільки якщо суспільство впевнене в захищеності своїх прав та свобод, то відповідно ризики розповсюдження «вірусу криміногенності» будуть нижчими, що дозволить не лише запобігти проблемам діяльності правоохоронних органів, але й дозволить забезпечити стабільний розвиток держави та високу моральність населення.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Теорії походження держави. URL: http://www.cpk.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=26 (дата звернення 27.05.2022 р.)
2. Про правовий режим воєнного стану: Закону України від 12.05.2015 № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 27.05.2022 р.)

*Теренчик Е. Ю.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми обумовлена тим, що питання підготовки фахівців для правоохоронних органів є пріоритетним у сучасних умовах, особливо це пов'язано з введенням воєнного стану в Україні. В Законі України «Про вищу освіту», велике значення виділяється компетентності особи, котра здобуває вищу освіту. Відповідно, особа може бути компетентною у своїй сфері, але неготовою на високому кваліфікованому рівні виконувати професійні обов'язки. Тому готовність, безумовно, пов'язана з компетентністю та взаємообумовлює її. Одне із провідних місць у системі формування та розвитку компетентного фахівця правоохоронних органів посідає психологічна компетентність.

Метою є визначення особливостей психологічної підготовки працівників слідчих підрозділів Національної поліції України.

Даному питанню присвячені роботи таких вчених як: В. І. Барко, О. О. Євдокімова, В. П. Оста пович, В. В. Сокурєнко, І. В. Топоркова, О. М. Цільмак та ін.

Слід наголосити, що системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, повноваження психологів, а також принципи та механізм організації роботи з особами, які потребують психологічної підтримки та допомоги. Система психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, — це комплекс організаційних, методичних, просвітницьких, психопрофілактичних, практичних, психологічних заходів, спрямованих на запобігання

впливу ризиконебезпечних чинників професійної діяльності, збереження фізичного та психічного здоров'я, підвищення психологічної стійкості, надійності та готовності. Заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, проводять заходи із психологічного супроводження освітнього процесу з метою набуття курсантами (слухачами) необхідних професійно-психологічних якостей [1, с. 169].

У зв'язку з особливостями професійних обов'язків до осіб, які претендують на роботу в правоохоронних органах на посадах слідчих і співробітників оперативних підрозділів, висувається низка особистих фізичних та психологічних вимог. Так, для співробітників оперативних підрозділів виокремлюють наступні групи важливих психологічних характеристик: розвинені комунікативні якості та вміння; розвинені вольові якості; увага і спостережливість; розвинені інтелектуальні якості; професійна пам'ять; висока професійна мотивація і соціальна адаптація; емоційні особливості; наявність звичок і моторні властивості.

Стан психологічної готовності до діяльності у складних умовах визначається перш за все здатністю людини до емоційної ізоляції всього зайвого, а після цього – адаптацією до оточення. Людина кожен раз перед вчиненням дії вчиняє її у внутрішньому плані, переживаючи її емоційно. Саме це переживання і є найвразливішою частиною здатності здійснювати складні види діяльності і в найбільшій мірі піддається негативному впливу емоційного стресу.

Важливою складовою соціально-психологічної компетентності слідчого органів досудового розслідування Національної поліції є навички. Навички – це сформовані автоматизовані інстинктоподібні дії, що реалізуються на рівні несвідомого контролю.

Навички є важливими компонентами вмінь. Вони утворюються шляхом заучування (через повторення) певних рухів, необхідних для виконання відповідних дій. Розрізняють такі різновиди навичок:

1. Перцептивні – це автоматизовані чуттєві відображення властивостей і характеристик добре знайомого, неодноразово сприйнятого раніше предмета.

2. Інтелектуальні – автоматизовані способи розв'язання раніше відомої задачі.

3. Рухові – звичні автоматизовані впливи на зовнішній об'єкт із допомогою рухів з метою його перетворення.

Слід зазначити, що соціально-психологічну компетентність слідчого органів досудового розслідування Національної поліції обумовлюють та детермінують усі вищевказані різновиди навичок.

В процесі неодноразового виконання одних й тих самих дій, коли вже не виникає жодних труднощів вольового або пізнавального характеру, коли автоматизована дія стала потребою, – виникає звичка, яка також детермінує соціально-психологічну компетентність слідчого органів до судового розслідування Національної поліції. Слід підкреслити, що звичка може відігравати як позитивне значення (забезпечує найбільш раціональні звичні способи здійснення професійної діяльності), так й негативне (може заважати прояву креативності та гнучкості під час досудового розслідування кримінального провадження) [3, с. 136].

Отже, сформована психологічна готовність працівників слідчих підрозділів як результат їх тривалої та успішної службової діяльності певною мірою спирається на низку їх психологічних особливостей. Зокрема, працівники слідчих підрозділів із високим рівнем психологічної готовності відрізняються:

1) викривленим типом стресового реагування, а саме постійною готовністю до рухового реагування на подразники, що зумовлює розвиток надмірного самоконтролю поведінки і може розглядатись як симптоматика хронічного професійного стресу;

2) виваженим ставленням до ризику, схильністю уникати небезпечних ризикових вчинків, але високим рівнем суб'єктивної готовності діяти в умовах ризику та невизначеності;

3) практичністю, приземленістю, переважанням раціонального у думках і поведінці, надмірним контролем емоцій. Сферою компенсації може виступати занижений моральний та нормативний контроль поведінки, скептичне ставлення до обмежень і приписів, безвідповідальне ставлення до вимог, що сприймаються як зайві та непотрібні.

Таким чином, психологічна готовність працівників слідчих підрозділів поліції пов'язана з таким комплексом особистісних проявів, що не дає підстав очікувати від них «соціально еталонної» поведінки.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Гурський В. Є. Професійна психологічна підготовка майбутніх поліцейських у закладах вищої освіти України зі специфічними умовами навчання. *Правовий часопис Донбасу № 3 (68) 2019*. 173 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=pppd_2019_3_23 (дата звернення: 22.02.2022).

2. Крамаренко Ю. М. Окремі питання підготовки фахівців у сфері правоохоронної діяльності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. 286 с. № 2. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvdduvs_2020_2_44 (дата звернення: 22.02.2022).

3. Цільмак О. М. Зміст складових соціально-психологічної компетентності слідчого органів досудового розслідування Національної поліції України. До нової концепції юридичної освіти. 2017. 137 с. URL: http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/1234567_89/1079/1/%D0%BA_2017.pdf (дата звернення: 22.02.2022).

4. Ярещенко О. А., Моргунов О. А. Особистісні чинники психологічної готовності працівників підрозділів поліції спеціального призначення до професійно-службової діяльності в екстремальних умовах. *Право і безпека*. 2017. № 1 (64). 160 с. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/1266> (дата звернення: 22.02.2022).

Цалко В. П.,
курсант Одеського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Резніченко Г. С.,
*доцент кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОПОРУШНИКА, ЩО ВЧИНЯЄ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

На сьогоднішній день домашнє насильство є найрозповсюдженою формою порушення прав людини. Поширення проявів домашнього насильства виступає однією з передумов злочинності в суспільстві загалом.

Під час систематичного вчинення домашнього насильства, що регламентується статтею 126-1 Кримінального кодексу України, найчастіше порушуються такі права людини і громадянина, які закріплені у

Конституції України як: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст.3), повага до його гідності (ст.28), право на свободу та особисту недоторканність (ст.29), право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується(ст.43) та інші [1].

Згідно Кримінального кодексу України «домашнє насильство» - це умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [2].

Для надання психологічної характеристики особи, що вчиняє домашнє насильство, потрібно визначити що є особистістю злочинця в цілому. Особистістю злочинця є сукупність соціально-демографічних, психологічних і моральних характеристик, які притаманні особам винним у вчиненні того чи іншого правопорушення [3, с.120].

Необхідність вивчення психологічної характеристики насильника надає можливість правильно вирішувати проблеми щодо індивідуальної відповідальності та покарання, виявляти причини й умови вчинення даного правопорушення.

Розглядаючи особу, що вчиняє домашнє насильство, варто звернути увагу на психологічний портрет насильника. Особа, яка вчиняє таке правопорушення зазвичай має занижену або завищену самооцінку, швидко втрачає контроль над своїми емоціями, є агресивною, тривожною та грубою. Вона зневажає членів своєї родини, є надто прискіпливою до них. Така особа зазвичай вирішує проблеми шляхом вчинення конфліктних ситуацій [4, с. 30].

Варто зазначити, що суб'єктом цього правопорушення може бути як чоловік, так і жінка. Але частіше зустрічається кривдники-чоловіки, оскільки вони є більш фізично сильними та переважають над жінками.

Також важливу роль відіграє виховання в родині з дитинства, відношення однолітків, різноманітні стереотипи у суспільстві.

Отже, від вивчення та розуміння психологічних особливостей особи, яка вчиняє домашнє насильство, залежить рівень прогресу в боротьбі з проявами домашнього насильства.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 28.05.2022)
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 28.05.2022)
3. Блага А.Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монографія. Харків, 2014. 360 с.
4. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навч.-метод. посіб. для курсантів ВНЗ МВС України / А. В. Запорожцев, А. В. Лабунь, Д. Г. Заброра, та ін. Київ, 2012. 246 с.

*Цільмак О. М.,
професор кафедри психології
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор*

АЛГОРИТМ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТОДУ РЕНЕ ДЕКАРТА «КВАДРАТ» У ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Прийняття керівниками органів правопорядку життєвоважливих управлінських рішень є доволі важливим процесом, однак складним та важким, особливо в умовах воєнного стану. Так як, для того щоб найбільш ефективно прийняти важливі управлінські рішення та спрогнозувати усі ризики та наслідки, іноді потрібні впевнені уміння критичного мислення, адже, щоб вирішити, яким шляхом йти, доводиться збирати та аналізувати доволі багато інформації.

Сергій Змеєв у своїй книзі «Як приймати рішення правильно та швидко. Рішучість – твій Шлях» [2] визначив такі типи рішень, а саме: емоційні, раціональні, вольові та інтуїтивні. Він вказує, що ці типи рішень самі по собі не бувають «правильними» чи «неправильними». Наприклад, якщо у людини практично немає інформації, а рішення необхідно прийняти в лічені секунди, воно, швидше за все, буде емоційним або інтуїтивним. Спроби поміркувати і прийняти рішення логічно у цій ситуації може призвести до несприятливих наслідків та бездіяльності [2].

Матіас Нельке писав, що немає «ідеального варіанту рішення» [4]: «Той, хто прагне досконалості, ризикує ніколи не прийняти рішення. У багатьох випадках важливо не прагнути вибрати найкращий варіант, а за допомогою доступних засобів дійти до прийняттого рішення, навіть якщо є найкращий варіант».

В.А. Абчук зазначив, що [1]: «... Жан Бурідан склав забавну притчу про віслюка, який здох з голоду, тому що не зміг вибрати одну з двох однакових оберемок сіна, залишених йому господарем. Сумна історія буріданова віслюка – найкраща ілюстрація того, що може статися, якщо у того, хто приймає рішення, відсутня воля. У цьому світлі стає зрозумілим дивний на перший погляд афоризм «Краще одне погане рішення, ніж два добрі»...

Необхідність і важливість вольового початку рішення є безсумнівною. Але керівника «вольовика» підстерігає інша небезпека, не менш страшна, ніж та, що занастало бідного віслюка, — небезпека звести рішення виключно до вольового акту, позбавити свій вибір мудрої обґрунтованості. Подібні дії мають навіть спеціальну наукову назву — «волюнтаризм» [1].

Мета кожного рішення – позбутися стану невизначеності. Йдеться про прояснення, рішучість. До того ж, треба відкинути всі зайві, нехай навіть і цілком реальні, альтернативи [3].

Прийняття рішень може бути складним процесом, однак, не обов'язково він має бути болісним. Для цього потрібні лише правильний спосіб мислення, налагоджений процес та валідні психотехнології. Матіас Нельке рекомендує: «...використовувати техніку прийняття рішень у тих випадках, коли ситуація не цілком зрозуміла, коли від Вашого рішення багато залежить або коли Ваше рішення вплине на інших в особистому чи професійному плані...» [4].

Тому, для прийняття життєвоважливих управлінських рішень, пропоную використовувати метод Рене Декарта «Квадрат» [2], суть полягає в тому, що необхідно послідовно відповісти на чотири конкретні запитання:

«Які плюси якщо це станеться?»

«Які плюси якщо це не станеться?»

«Які мінуси якщо це станеться?»

«Які мінуси якщо це не станеться?».

Головною метою методу є розглянути проблему з різних сторін, отримати про неї найбільш об'єктивне уявлення та на основі чого – прийняти рішення. Використовуючи зазначений метод, керівники органів правопорядку повинні дотримуватися такого алгоритму дій, а саме їм слід:

1. Сформулювати проблему у вигляді закритого питання, на яке можна дати лише дві відповіді: «Так» або «Ні».

2. Розділити аркуш на 4 частини та у кожній частині квадрату написати такі запитання:

Які плюси якщо увалиться саме це рішення?

Які плюси якщо не увалиться саме це рішення?

Які мінуси якщо увалиться саме це рішення?

Які мінуси якщо не увалиться саме це рішення?

3. Записати у ці квадрати усі відповіді на запитання.

При цьому, відповідаючи на друге запитання «Які плюси якщо це не станеться?», слід записати всі переваги теперішнього стану справ, які би ви не хотілося би втратити.

Відповіді на третє запитання передбачають пошук мінусів від отримання бажаного. Простіше кажучи, відповіді на третє запитання являтимуть собою ту ціну, яку можна заплатити за реалізацію прийнятого рішення.

Відповідаючи на четверте запитання, слід відсікати «не», що залишилися, що заважають реалізації прийнятого рішення. Тут рекомендується відповідати якнайшвидше, спираючись на інтуїцію.

4. Проаналізувати усі відповіді та остаточно визначитися з ухваленням або не ухваленням сформульованого рішення.

Слід вказати, що чотири запитання методу Р.Декарта «Квадрат» дозволяють подивитися на всі варіанти рішень з найважливіших сторін, визначивши плюси та мінуси від реалізації кожного варіанту рішення, тобто яку користь чи шкоду вони можуть завдати керівникові, підлеглим, або мирному населенню. Використання керівниками органів правопорядку методу Р.Декарта «Квадрат» сприятиме тому, що життєвоважливі управлінські рішення будуть обґрунтованими та найбільш доцільними у тих чи інших професійних обставинах та в умовах воєнного стану.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Абчук В.А. Менеджмент: учебник. СПб.: Из-во: «Союз», 2002., 463с.

2. Змеев С. Как принимать решения правильно и быстро. Решимость – твой Путь. СПб: ООО Издательство «Питер», 2017., 128 с.

3. Декарт Р. Рассуждение о методе, чтобы верно направлять свой разум и отыскивать истину в науках и другие философские работы / Пер. с лат., М.: Академический проект, 2011. 335 с.

4. Нёльке М. Учимся принимать решения Быстро точно правильно. [пер. с нем. Д.В. Ковалевой]. М.: Омега-Л, 2006., 127 с: ил., табл.

*Чаплянко А. Є.,
курсант Одеського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Резніченко Г. С.,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОПОРУШНИКА, ЩО ВЧИНЯЄ ШАХРАЙСТВО

У статті 41 Конституції України зазначено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності [1]. Охорона права власності забезпечується цивільно-правовими нормами та нормами інших галузей права, зокрема нормами конституційного, адміністративного, кримінального та сімейного права.

Кримінальним кодексом України передбачено ряд правопорушень, що посягають на власність, вони закріплені в Розділі VI. У своїй роботі мною розглядається таке кримінальне правопорушення, як “шахрайство”, відповідальність за яке закріплено у ст. 190 Кримінального кодексу України. Шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на чуже майно шляхом обману або зловживання довірою [2].

Необхідність вивчення психологічної характеристики шахрая спричинена тим, що врахування особливостей поведінки та манери особи, яка вчинила це кримінальне правопорушення сприяє результативній протидії шахрайству під час проведення як оперативно-розшукових, так і слідчих дій. Аналіз характеристики надає можливість правильно вирішувати проблеми щодо індивідуальної відповідальності та покарання, виявляти причини й умови вчинення цього кримінального правопорушення.

Залежно від різного бачення різні вчені виділяють наступні структури особи злочинця:

- Соціально-демографічні та кримінально-правові ознаки, моральні якості, психологічні особливості, фізичні характеристики;
- Соціально-типологічна, морально-психологічна характеристики;

- Соціологічні, правові та психологічні ознаки [3, с.114].

Розглядаючи особу, що вчиняє шахрайство, варто звернути увагу на психологічний портрет шахрая. Така особа має достатньо високий рівень професіоналізму дій, наявністю певних навичок та звичок. Важливе значення мають також комунікативні риси правопорушника, його уміння встановлювати психологічний контакт з жертвою, входити в довіру особи [4, с.9]. Такі особи добре розуміються в економічних та юридичних питаннях, мають досить високий розумовий рівень.

Особи, що вчиняють таке кримінальне правопорушення, вміють привернути до себе увагу і швидко реагувати на ті чи інші обставини, мають досить високий рівень обізнаності.

Варто зазначити, що суб'єктом цього правопорушення може бути як чоловік, так і жінка. Тому важливо підкреслити психологічну відмінність шахраїв-чоловіків від шахраїв-жінок. Загальною відмінністю є природня більш хитка емоційна стійкість жінок та їх залежність від тих чи інших ситуацій, більш бурхлива реакція на події, що відбуваються навколо, відчуття вини.

Отже, наведені вище психологічні особливості шахрая надають можливість скорегувати заходи, які спрямовані на профілактику даного правопорушення, що дають можливість здійснювати превентивний вплив на осіб, які схильні до вчинення шахрайства, а також підготувати нові заходи, що будуються на психологічній характеристиці осіб, які їх вчиняють.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 28.05.2022)
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 28.05.2022)
3. Запорожець Р. А. Характеристика особи злочинця, який учиняє шахрайство у сфері іпотечного кредитування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 111–120.
4. Мусієнко О. Л. Теоретичні засади розслідування шахрайства в сучасних умовах автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.09. Харків, 2007. 21 с.

**СЕКЦІЯ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКСПЕРТНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

*Антонюк П. Є.,
професор кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

*Улещенко О. О.,
заступник завідувача відділу забезпечення
діяльності центру Київського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України*

**ЩОДО ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРИЧИН СМЕРТІ
ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Порядок взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України (далі – Порядок) визначається спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України та Офісом Генерального прокурора від 09.03.2022 № 177/450/46 [2].

Зважаючи на суспільну значущість встановлення причин смерті людини взагалі та під час воєнного стану зокрема визначений Поряд-

док викликає занепокоєння та потребує аналізу на предмет дійсної відповідності зазначеній меті.

Так, розділ III зазначеного Порядку встановлює порядок дій працівників бюро судово-медичної експертизи. Згідно п. 3 ч. 2 розділу III «за умов явних ознак вогнепальної, вибухової, опікової, хімічної, радіаційної або іншої травми, як результату бойових дій, незалежно від того, чи є постраждалий військовим або цивільним, лікарське свідоцтво про смерть видається лікарем судово-медичним експертом на підставі зовнішнього огляду. Умовою для використання подібного алгоритму є обов'язкове фотографування трупа із достатнім цифровим документуванням, обов'язковий відбір матеріалу для судово-імунологічного та можливого молекулярно-генетичного дослідження (за необхідності), а також за можливості збереження елементів, що стали причиною травмування».

Пункт 4 ч. 2 розділу III встановлює, що «при проведенні експертизи неідентифікованих трупів осіб, що загинули внаслідок бойових дій (цивільних та військових), підхід має бути таким самим за зовнішнім оглядом. Додатково в обов'язковому порядку експертом мають бути здійснені заходи для подальшої ідентифікації (фіксація та обов'язкове фотографування особливих прикмет, зубної формули тощо, вилучення та зберігання об'єктів для молекулярно-генетичної експертизи). Впізнання трупа зі складанням відповідного протоколу може бути проведене з дотриманням вимог Кримінального процесуального кодексу України».

Пункт 5 ч. 2 розділу III визначає, що «за результатами зовнішнього огляду складають дослідну частину висновків експерта», при цьому попередньо розробник в пп. 1, 2 ч. 2 розділу III визначив та прирівняв поняття «судово-медичне дослідження (зовнішній огляд)» та «судово-медична експертиза (розтин) трупа», запровадивши для обох процедур конструкцію «судово-медична експертиза» [2].

Такий підхід законодавця до встановлення причин смерті людини (особливо під час воєнного стану!!!) суперечить: закріпленим Конституцією України соціальним цінностям держави (ст. 3), значущості висновку експерта в кримінальному провадженні (ст. 84 КПК України), закріпленому на державному рівні інституту судово-експертної діяльності [3].

Так, розробник покладає на працівника бюро судово-медичної експертизи функцію розслідування – встановлення, чи є отримана травма наслідком бойових дій. Встановлення обставин отримання травми

виходить за межі компетенції судово-медичного експерта або лікаря, а здійснюється в ході доказування – діяльності суб'єкта розслідування по збиранню, перевірці та оцінці доказів.

Також викликає багато питань розподіл постраждалих на «військових» та «цивільних». По суті, такий розподіл, навіть запроваджений розробником, не встановлює окремого порядку дій працівників бюро судово-медичної експертизи. Але дійсно не зрозумілим залишається, яким чином судово-медичний експерт або лікар повинні встановити, ким є постраждалий – військовим чи цивільним; і, наприклад, якщо постраждалий є працівником поліції чи прокуратури, є він військовим чи цивільним, і як в такому разі вчиняти судово-медичному експертові тощо.

Якщо лікарське свідоцтво про смерть із зазначенням в тому числі причин настання смерті, відповідно до встановленого Порядку, видається лікарем судово-медичним експертом на підставі зовнішнього огляду, то навіщо встановлювати спеціального суб'єкта для видачі такого свідоцтва? Чому фельдшер, в такому разі, не може на підставі зовнішнього огляду встановити причини настання смерті, або ветеринар, або будь-яка інша особа? І чому запропонований Порядок не може діяти в умовах не воєнного стану, якщо рівень професійних знань судово-медичного експерта або лікаря дозволяє встановити причину смерті по зовнішньому огляду трупа? А, якщо особу отруїли, а потім нанесли травми; або задушили, а потім застосували вогнепальну зброю; або катували, а потім піддали дії високих температур? Яким чином слідчий дізнається про це? Яким чином будуть забезпечені повнота та об'єктивність кримінального провадження?

Не зрозумілою видається конструкція «достатнє цифрове документування», яку вживає розробник. По-перше, категорія «достатнє» має суб'єктивний характер, по-друге «цифрове документування» - невізначена та не розтлумачена категорія, яка не дозволяє скласти уявлення про обсяги, форму та межі фіксації необхідних фактичних даних та, відповідно, забезпечити їх.

Розробник також зобов'язує працівників бюро судово-медичної експертизи провести обов'язковий відбір матеріалу для судово-імунологічного та можливого молекулярно-генетичного дослідження (за необхідності) та вилучити і зберігати об'єкти для молекулярно-генетичної експертизи. Але в умовах відсутності процесуальної регламентації отримання зразків з трупа особи результати проведеної в подальшому експертизи з відібраними у визначений спосіб об'єктами

можуть бути визнані недопустимими та неналежними доказами у кримінальному провадженні [4, с. 62].

Посилання же розробника до вимог Кримінального процесуального кодексу України з метою «впізнання трупа» є недоречним, оскільки КПК України регламентує процесуальний порядок пред'явлення для впізнання трупа (ст. 228) як слідчу (розшукову) дію, а не «впізнання» як факт встановлення особистості невпізанного трупа. Причому, всупереч встановленої та зрозумілої практики визначення тіла неживої людини, особистість якої не встановлена, як категорії «невпізаний труп», розробник Порядку застосовує конструкцію «неідентифікований труп», яка, за відсутності офіційного тлумачення, може бути інтерпретована: про який рівень ідентифікації йде мова – групову чи індивідуальну тощо.

Крім того, порядок проведення судово-медичної експертизи регламентується наказом МОЗ України № 6 від 17.01.95 «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України» [5], яким затверджена Інструкція про проведення судово-медичної експертизи (далі – Інструкція) [6]. В п. 3.4. Інструкції зазначено, що «дослідна частина повинна містити докладний опис процесу дослідження і всіх виявлених при цьому фактичних даних з вказівкою методів та методик, що застосовувались, в тому числі і тих, що реєстрували ушкодження. Структура дослідної частини визначається видом експертизи, що виконується. Обсяг необхідних відомостей, які повинні міститися в дослідній частині кожного виду експертизи, регламентуються правилами проведення окремих видів експертиз, що затверджені наказом МОЗ України № 6 від 17 січня 1995 року». В п. 3.6. Інструкції зазначено, що «підсумки у висновку експерта є науково обґрунтованою думкою експерта, сформульованою на підставі результатів виконаної експертизи. Підсумки судово-медичної експертизи складаються на підставі фактичних даних, отриманих у процесі проведення експертизи та експертного аналізу обставин справи». А п. 2.7. Інструкції покладає на судово-медичного експерта особисту відповідальність за проведення дорученої йому експертизи, й, відповідно за її результати у вигляді висновку експерта. В той час як відповідно до Порядку дослідна частина висновків експерта складається за результатами зовнішнього огляду.

Таким чином, виявляється очевидним не лише конфліктність норм нормативно-правових актів – Порядку та Інструкції (оскільки наказ від 09.03.2022 № 177/450/46 про затвердження Порядку не зупиняє та не відміняє дії Інструкції), а й порушення принципів судово-експертної

діяльності, закріплених в Законі України «Про судову експертизу» (ст. 3) – законності, незалежності, об’єктивності і повноти дослідження [3]. А прирівняння зовнішнього огляду трупа до проведення судово-медичної експертизи трупа демонструє ненауковість та формальність розробника щодо встановлення дійсних причин смерті особи.

Безспірно, що в умовах воєнного стану порядок взаємодії уповноважених суб’єктів при встановленні факту смерті людини потребує особливого регулювання. Але особливість такого регулювання повинна бути спрямована на вирішення проблем організаційного характеру, спрощення бюрократичної процедури., зменшення паперового обігу документів. Але, в жодному випадку, не на зведення до формальностей таких важливих аспектів суспільних відносин, як встановлення причин смерті особи.

Нажаль, проведений аналіз Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров’я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України, затвердженого спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров’я України та Офісом Генерального прокурора від 09.03.2022 № 177/450/46 дозволяє констатувати поверховість та ненауковість розробника, ігнорування наявного регулювання певних видів суспільних відносин та знецінення найвищих соціальних цінностей держави – людини та її життя, що негативно відображається на роботі правоохоронних органів при розслідуванні кримінальних правопорушень та реалізації завдань кримінального провадження.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Про правовий режим воєнного стану. Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров’я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України. Наказ МВС України, МОЗ України та ОГП від 09.03.2022 № 177/450/46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-22#Text>.
3. Про судову експертизу. Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.
4. Антонюк П.С., Щербанюк Д.В. Процесуальна регламентація слідчих (розшукових) дій, пов’язаних із тілом неживої людини. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріа-

ли Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 трав. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. 376 с., С. 60 – 63.

5. Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.95 N 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text>.

6. Інструкція про проведення судово-медичної експертизи. Затверджена наказом МОЗ України від 17.01.95 N 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95#Text>

***Вертепна К. О.,**
судовий експерт сектору економічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних
та економічних досліджень Запорізького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України*

***Ковальчук В. М.,**
завідувач сектору будівельних, земельних
досліджень та оціночної діяльності
Чернівецького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України*

ДИСТАНЦІЙНЕ ВИЗНАЧЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ ОБ'ЄКТАМ НЕРУХОМОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ СУДОВОЮ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЮ ЕКСПЕРТИЗОЮ

Від початку воєнних дій – з 24 лютого 2022 року – Україна зазнала величезних втрат в сфері цивільної інфраструктури. За різними даними, частково або повністю зруйновано понад 35,2 млн. м² житлових будинків, а також пошкоджено: мости, лікарні, школи, підприємства, котельні тощо.

Заходи, які вживаються державою, спрямовані на вирішення проблем громадян, що зазнали майнових втрат від воєнних злочинів. Тому громадяни звертаються до місцевих органів виконавчої влади із відповідною заявою про проведення обстеження житла, зруйнованого внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, з метою фіксації руйнувань (пошкоджень) об'єкту нерухомості та отримання грошової компенсації.

Об'єктами дослідження судової будівельно-технічної експертизи виступають будівлі, споруди, а також особливості, пов'язані з їх зведенням, ремонтом, розділом, проектуванням та експлуатацією.

Будівельна експертиза може призначатися судом або органами до судового слідства у разі розгляду? конфліктної ситуації, а також у випадках розподілу земельного наділу, площі житлової будівлі тощо. Експертиза передбачає повне або часткове технічне обстеження об'єкта. У ході експертизи з'ясовується, які будівельні технології та засоби використовувалися для зведення об'єкта. Результати проведення експертизи викладаються у письмовому документі – висновку експерта. Об'єкти та матеріали, що підлягають дослідженню, направляються особі, якій доручено проведення експертизи (провідному експерту або експертній установі). Будівельно-технічна експертиза допоможе у справах, якщо необхідна: експертна оцінка (визначення ринкової вартості нерухомого майна для суду; визначення вартості проектних робіт з проведення будівництва, ремонтних робіт чи реконструкції об'єкту будівництва; визначення вартості будівництва на задану дату; визначення вартості будівельних робіт; визначення технічного стану будівель, споруд та інженерних мереж, причин пошкоджень та руйнувань); оцінка будівельних робіт (установлення факту виконання на об'єкті робіт, про які йдеться в звітній документації; визначення об'єму та вартості виконаних будівельних робіт, відповідності/невідповідності збудованої або реконструйованої будівлі проекту і вимогам державних будівельних норм – ДБН, СНіП, стандартам, технічним умовам тощо); встановлення розміру збитків (оцінка збитку після аварії чи пожежі; встановлення причин затоплення конструктивних елементів приміщень, визначення вартості відновлювальних ремонтно-будівельних робіт) [1].

Проведення огляду конструктивних елементів будівлі в межах виконання будівельно-технічної експертизи для встановлення їх технічного стану, а також фіксації виявлених в ході огляду дефектів (деформацій) їх просторової локації – одне з основних завдань, яке дозволяє встановити можливі причини виникнення цих дефектів. Обстеження будівельних конструкцій будівель складається з трьох основних етапів:

1. Первісне ознайомлення з проектною документацією, робочими й виконавчими кресленнями та іншими джерелами інформації.

2. Візуальне обстеження проводиться для попередньої оцінки технічного стану будівельних конструкцій за зовнішніми ознаками і для визначення необхідності в проведенні детального інструментального обстеження. При візуальному обстеженні виявляють і фіксують види-

мі дефекти і пошкодження, роблять контрольні обміри, описи, фотографії дефектних ділянок, складають схеми і відомості дефектів з фіксацією їх місць і характеру. Проводять перевірку наявності характерних деформацій будівлі або споруди і їх окремих будівельних конструкцій (прогини, перекоси, розломи, тріщини тощо). Візуальна оцінка будинку дає першу вихідну інформацію про стан конструкції, що підлягає обстеженню, дозволяє робити висновки про ступінь зносу елементів конструкції.

3. Аналіз стану будинку, розробка рекомендацій і технічного висновку про доцільність проведення ремонту і реконструкції, а також про усунення виявлених дефектів [2].

Підставою для проведення обстеження пошкоджених об'єктів у період воєнного стану може бути рішення не лише власника або управителя, а й уповноважених органів – виконавчих органів відповідних сільських, селищних, міських рад або у випадках, передбачених законодавством.

Головною умовою для визначення судовим експертом матеріальної шкоди (вартості відповідного ремонту), завданої внаслідок пошкодження нерухомого майна та надання категоричного висновку, є наявність певного обсягу вихідних даних, а саме:

- проектно-технічної та проектно-кошторисної документації про об'єкт дослідження;
- інвентаризаційної документації (техпаспорт, інвентарна справа);
- даних про проведення попередніх технічних обстежень об'єкта;
- дослідження та проведення попередніх поточних капітальних ремонтів;
- даних про технічний стан (ступінь фізичного зносу).

Також для повноти дослідження необхідно провести натурний огляд об'єкта дослідження для проведення необхідних замірів та фото фіксації.

Враховуючи останні події (військова агресія російської федерації), в ініціатора призначення судової будівельної експертизи, зазвичай, документація, вказана вище, відсутня. Доступ до об'єктів дослідження у більшості випадків ускладнений (можливе введення бойових дій безпосередньо в районі розташування об'єкта, замінування, аварійно-небезпечний технічний стан тощо).

Тому, враховуючи існуючі умови, для визначення матеріальної шкоди (вартості відповідного ремонту) завданої об'єктам нерухомості

внаслідок російської агресії, експерти-будівельники використовують обмежений обсяг вихідних даних, а саме:

- відео та фотоматеріали, зняті підрозділами ДСНС, працівниками Нацполіції, вибухотехніками та підрозділами ЗСУ;
- протоколи допиту очевидців;
- витяги з реєстру прав на нерухоме майно.

Такий мінімальний обсяг документів та візуальних матеріалів, а також використання нормативно-правових актів у галузі будівництва (Стандарт житлово-комунального господарства України збірник укрупнених показників вартості відтворення багатопверхових житлових будинків від 01.07.2009 року) теж дає змогу експерту дати висновок щодо розміру матеріальної шкоди (вартості відновлюваного ремонту).

На час воєнного стану та протягом 90 календарних днів після припинення або скасування воєнного стану обстеження пошкоджених об'єктів, – окрім відповідальних виконавців, пов'язаних зі створенням об'єктів архітектури, – здійснюється фахівцями професій, що пройшли професійну атестацію, наприклад, експерти будівельники.

Отже, щоб провести дослідження, зробити обґрунтований та об'єктивний висновок, експерту-будівельнику обов'язково потрібен безперешкодний доступ до об'єкта дослідження. На жаль, в умовах воєнного стану експерт-будівельник не завжди може дістатися об'єкта дослідження (будівлі, споруди) для проведення першого обстеження об'єктів. Через це, експертизу стало можливим проводити за фотознімками та іншими матеріалами, доданими до справи в установленому законодавством порядку. Матеріали мають бути складені відповідно до акту обстеження житла (фото/відео фіксація нерухомості чи іншого майна до і після подій) державними службами з надзвичайних ситуацій та органами місцевої влади.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 р. № 53/5. URL: <https://zakononline.com.ua/documents/show/192273>.
2. Теорія та практика проведення судових експертиз за напрямками інженерних, економічних, товарознавчих видів досліджень та оціночної діяльності / Монографія. За редакцією проф. Хомутенко В.П., к.ю.н. Костіна О.Ю. Одеса, 2017. 274 с.

*Жовтенко І. М.,
старший викладач спеціальної кафедри
Навчально-наукового інституту
державної безпеки СБ України
Національної академії Служби безпеки України*

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ТА АВТОРОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ІНТЕРЕСАХ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Відповідно до вимог Закону України «Про оперативно розшукову діяльність» [1] уповноважені органи Служби безпеки України можуть накладати арешт на поштову кореспонденцію, здійснювати її огляд та виїмку згідно з положеннями статей 261, 262 Кримінального процесуального кодексу України [2]. В кореспонденції, може міститись інформація про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена кримінальним кодексом України. Тому, з метою виявлення та ідентифікації осіб, які становлять загрозу безпеці суспільства і держави, підрозділи СБ України, у межах своїх повноважень та згідно з положеннями законодавства, можуть використовувати почеркознавчі та авторознавчі дослідження.

Почеркознавче дослідження, що вивчає закономірності письмового мовлення, дозволяє ідентифікувати людину за почерком.

Письмове мовлення кожної людини відрізняється стилем викладання, словниковим запасом, загальним рівнем грамотності і характеризується індивідуальністю і відносною сталістю. Смысловий бік мовлення відображає рівень володіння особою мовою, а графічний бік (почерк) індивідуально відображається у формуванні письмових знаків і їх сполучень. Почерк відбиває письмово індивідуальні рухові навички, у певній сукупності загальних і окремих ознак [3]: виробленість почерку, темп письма, складність почерку, нахил почерку, розмір почерку, розгін почерку, зв'язність почерку, і таке інше.

При проведенні почеркознавчих досліджень найбільш важливими для оперативної практики є вирішення ідентифікаційних, діагностичних та класифікаційних завдань.

Як свідчить практика основними питаннями, які цікавлять уповноважені оперативні підрозділи та на які, з високим ступенем ймовірності, може дати відповідь почеркознавче дослідження наступні: чи тожним є почерк виконавця письмового тексту зразку наданого почерку (з цією метою складається розшукова таблиця); чи текст написа-

ний викривленим, зміненим, заданим почерком; чи в основі графічного відтворення літер лежить кирилиця або латиниця; чи виконаний текст однією особою, або декількома; чи є автор та виконавець тексту однією особою; також можливе визначення приблизного віку, статі та професії виконавця.

Авторознавчі дослідження базуються на системі знань про умови і закономірності мовленнєвої поведінки людини, яка розглядається як обумовлені ситуацією спілкування емоції, дії, вчинки людини, що виражені за допомогою мовлення та невербальних засобів відповідно до рівня комунікативної та мовної компетенцій людини [4, с.10]. Отже письмове мовлення і окремі мовні навички, які в ньому проявляються є предметом авторознавчих досліджень, метою яких є встановлення фактичних даних про особу автора тексту та умови створення мовленнєвого повідомлення (мотивацію, цілі, настанову автора, викривлення відображеної у свідомості інформації, маскуванню мовної ситуації шляхом диктування, створення тексту в співавторстві тощо). Аналізу підлягають такі ознаки як лексикофразеологічні, синтаксичні, стилістичні, орфографічні та інші.

При проведенні авторознавчих досліджень, які є більш актуальними в сучасних умовах, вирішується більший спектр завдань, серед яких є ідентифікаційні, класифікаційні, діагностичні, ситуаційні.

Як свідчить практика основними питаннями, які цікавлять оперативний підрозділ є наступні: чи є автором тексту певна особа; чи створений текст у співавторстві; чи перебував автор у незвичному психофізіологічному стані; чи спостерігаються у автора тексту ознаки патології мовно-розумових процесів; чи містяться у тексті висловлювання, які виражені у формі закликів до певних дій (зміни конституційного ладу, зміни територіальної цілісності держави, заклики до насильницьких дій, погрози здійснення терористичного акту); чи міститься в тексті інформація або висловлювання образливого характеру щодо певної людини чи юридичної особи.

Об'єктами почеркознавчого та авторознавчого дослідження можуть бути тексти, будь-якого стилю: побутового, наукового, публіцистичного, ділового тощо.

Отже, якщо проаналізувати запити, що цікавлять оперативні підрозділи при проведенні почеркознавчих та авторознавчих досліджень, можна дійти висновку, що зазначені дослідження, застосовуючи різні методики, можуть дати відповідь на достатньо важливі питання оперативних підрозділів Служби безпеки України. Ці дослідження взаємодоповнюють одне одного і найбільше достовірної інформації про автора чи виконавця тексту можна отримати використовуючи обидва. Суттєвою різницею між ними є те, що при проведенні авторознавчого

дослідження тексти можуть бути представлені не тільки у вигляді рукопису, а й машинопису, ксерокопій тощо.

Таким чином, за матеріалами, які отримані оперативними підрозділами Служби безпеки України при реалізації положень 261 та 262 статті Кримінального процесуального кодексу України (арешт, огляд та виїмка кореспонденції) можуть, проводитись почеркознавчі та авторознавчі дослідження, які мають суттєве значення для встановлення ідентифікації осіб, за протиправні діяння яких передбачена відповідальність Кримінальним кодексом України.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 року №2135-ХІІ. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 26.05.2022).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-V. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 26.05.2022).
3. Потомська Н., Власова Г. Види і особливості криміналістичного почеркознавчого і авторознавчого дослідження у справах про ухилення від сплати податків. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. №6. С. 93-96
4. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: навч. посіб. Київ: Академія, 2007. 360 с.

*Мищенко Д. О.,
завідувач сектору трасологічного обліку
відділу криміналістичних видів досліджень
Запорізького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАСОЛОГІЧНОГО ОБЛІКУ

Сучасне життя суспільства неможливо уявити без ефективної правоохоронної системи. Правоохоронні органи України мають досить широкий інструментарій для виконання покладених на них обов'язків з забезпечення порядку й законності. З-поміж інших, до цього арсеналу належать криміналістичні обліки, зокрема трасологічний облік, як один із підвидів. Безпосередніми напрямками роботи трасологічного обліку є перевірка слідової інформації з оглядів місця події з метою її об'єднання та надання інформації правоохоронним органам для вияв-

лення серії злочинів, коли сліди, вилучені за різними провадженнями співпадають; а також одним із напрямків є безпосереднє надання інформації для розкриття злочинів, сліди за якими були внесені до обліку, шляхом перевірок відтисків взуття підозрюваних осіб, вилучених у них знарядь, інструментів тощо. За обома напрямками під час практичної роботи виникає низка проблемних питань.

До таких проблем слід віднести:

- концептуальні зміни у підході до формування колекцій слідів взуття;

- відсутність чітко визначених обов'язків та повноважень працівників правоохоронних органів у питаннях формування та використання можливостей трасологічного обліку;

- недостатнє нормативне врегулювання можливості вміщення до колекцій натурних об'єктів (не їх копій), які є речовими доказами в справах;

- відсутність можливості використання технологій 3D сканування у формуванні трасологічного обліку.

Юридичною підставою для постановки слідів на трасологічний облік, відповідно до вимог наказу МВС України від 10.09.2009 №390 «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС» [1], є визнання їх придатними для ідентифікації чи встановлення групової належності.

Однак з виданням ДНДЕКЦ МВС методичних рекомендацій «Трасологічне дослідження слідів низу взуття» [2] змінився концептуальний підхід до формування обліку слідів взуття. Зокрема, з урахуванням положень вищезазначених методичних рекомендацій, було запропоновано формувати відповідні оперативно-пошукові колекції із визнаних придатними для порівняльного дослідження слідів взуття та слідів структури матеріалу (які було вилучено під час огляду, як сліди взуття). Такий підхід було запроваджено у практику, однак на сьогодні він не має нормативного закріплення, що створює відповідний конфлікт між практичною діяльністю та, хоча й застарілим, проте чинним законодавством.

Аналіз статистичної звітності свідчить про відсутність в межах країни певної чіткої системності у направленні об'єктів для постановки на облік та перевірки за ним. Якщо опустити питання професійної зацікавленості правоохоронців до використання можливостей трасологічного обліку та якості вилученої слідової інформації, то на перший план постає проблематика відсутності чітко визначених обов'язків та повноважень працівників правоохоронних органів у пи-

таннях формування та використання можливостей трасологічного обліку. Зокрема, проведеним аналізом чинного законодавства не вдалося віднайти підстави, які дозволяли б правоохоронцям відбирати у певних категорій осіб відтиски взуття з метою їх перевірки за трасологічним обліком (за аналогією із виготовленням дактилоскопічних карт, яке, на відміну, нормативно закріплено). Попри це практика надання таких відтисків неодноразово доводила свою ефективність. Крім того, не визначені достатнім чином обов'язки правоохоронців з направлення об'єктів (в тому числі відтисків взуття) для перевірки за обліком, не організований механізм проведення звірки направлених об'єктів та, як наслідок, відповідальність за ненадання таких об'єктів. Ліквідація означених прогалин в нормативному забезпеченні, дозволила б суттєво підвищити ефективність використання можливостей трасологічного обліку правоохоронцями.

Окремою проблематикою залишається недостатня регламентація можливості вміщення до обліку натурних об'єктів зі слідами, які, відповідно до ст. 98 КПК України, є речовими доказами [3]. Як було зазначено, основним нормативно-правовим актом, що регламентує функціонування трасологічного обліку, є відповідна інструкція, затверджена наказом МВС України від 10.09.2009 №390. Однак в даній інструкції, на нашу думку, відсутня ефективне нормативно-правове регулювання щодо вміщення об'єктів до обліку. Зокрема, відповідно до підпункту 1.6.1., перевірка за криміналістичними обліками здійснюється за письмовим запитом установленої форми; в той же час, в підрозділі 2.1., що безпосередньо регламентує діяльність трасологічного обліку, жодної згадки щодо подання такого запиту немає. Крім того, як показала практика, подібні запити направляються вибірково, відповідно, більша частина слідів (їх фотокопії) ставиться на облік після проведення експертизи без таких запитів.

Порядок зберігання речових доказів регламентований Інструкцією про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду [4]. Згідно п.13, речові докази зберігаються при справі, за винятком громіздких предметів, які зберігаються в органах дізнання, досудового слідства і в суді або передаються для зберігання відповідному підприємству, установі чи організації, про що складається протокол. Відповідно до п.18, об'єкти, належність яких не встановлена і пошук яких може здійснюватися за відповідними оперативно-розшуковими і криміналістичними обліками органів внутрішніх

справ, мають бути невідкладно перевірені за цими обліками. Можливість поміщення до відповідного обліку та зберігання у НДЕКЦ натурних об'єктів передбачено лише для окремих категорій, таких як кулі, гільзи, зброя, наркотичні засоби та ін. Однак проведення перевірки за такими об'єктами, які сліди знярядь зламу, в більшості випадків, більш ефективно та якісно саме за натурними об'єктами, адже фотофіксація не здатна належним чином передати всі відображені ознаки, які в динаміці можуть змінювати своє візуальне відображення.

Як одним із варіантів вирішення вищезазначеної проблеми можна запропонувати використання сучасних технологій, таких, як технологія 3D сканування. 3D сканер - це технічний засіб, який дозволяє створити тривимірну електронну копію сканованого об'єкта, яку надалі можна переглядати та досліджувати за допомогою спеціального програмного забезпечення і навіть роздруковувати на 3D-принтері [5]. Застосування цієї технології має великий потенціал для трасологічного обліку та трасологічної експертизи. На сьогоднішній день можна виділити два основні напрямки їх застосування.

По-перше, це, безумовно, застосування стаціонарних установок із відповідним програмним забезпеченням для виготовлення електронних 3D моделей з об'єктів, які надходять на експертизу (пристрої BalScan, ToolScan та програмне забезпечення до них). Застосування подібних технологій дозволило б розширити можливості використання оперативно-пошукових колекцій знярядь зламу. Крім того, це б створило б певні передумови для автоматизації даного виду обліку (за прикладом балістичного обліку із використанням BalScan).

По-друге, технології 3D сканування можуть бути застосовані для фіксації об'ємних слідів на місці події, коли такі сліди не можливо вилучити без ушкоджень або існує ризик їх суттєвого ушкодження при вилученні (об'ємні сліди на піску, в снігу). Така фіксація буде більш інформативною, аніж застосування фотокамери, ознаки слідів, в такому випадку, можуть відобразитись більш чітко та якісно, ніж у вилучених з них за допомогою відповідних зліпків натурних копій. Для цього можливо застосувати мобільні 3D сканери, на кшталт Artec Leo або Artec Space Spider. Ефективність таких сканерів при скануванні слідів взуття було практично доведено доцентом кафедри кримінально-правових дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, к.ю.н. Артемом Коноваленком під час практичної демонстрації [6].

Підсумовуючи викладене пропонуємо:

По-перше, організувати опрацювання та винесення пропозицій до відповідних органів державної влади щодо внесення змін до нормативно-правових актів, що регулюють функціонування криміналістичних обліків з урахуванням сталої практики та проблематики функціонування трасологічного обліку. Зокрема, врахувати:

- сучасний підхід до формування колекцій слідів взуття та можливі зміни в ньому;

- закріплення обов'язків та повноважень працівників правоохоронних органів щодо відібрання та направлення для перевірок за трасологічним обліком об'єктів (відтисків взуття визначених категорій осіб та ін.), їх відповідальність за невиконання визначених обов'язків, механізму проведення звірок повноти направлення визначених об'єктів;

- внесення положень щодо можливості зберігання в НДЕКЦ МВС речових доказів по кримінальних справах, які підлягають постановці на криміналістичний облік.

По-друге, розглянути можливість облаштування обласних НДЕКЦ МВС 3D сканерами з відповідним програмним забезпеченням для започаткування та автоматизації обліку слідів знять зламу.

По-третє, внести пропозиції до правоохоронних органів щодо забезпечення підрозділів з криміналістичного забезпечення (спеціалістів, які приймають участь в оглядах місць подій) мобільними (ручними) 3D сканерами з метою більш якісної фіксації об'ємних слідів та їх подальшого направлення для дослідження та постановки на трасологічний облік, а також створення та впровадження в діяльність підрозділів Експертної служби МВС відповідного програмного забезпечення автоматизації трасологічного обліку та 3D моделями та зображеннями слідів взуття.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Наказ МВС України від 10.09.2009 №390 «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС». Офіційний вебпортал парламенту України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09#Text>.

2. Трасологічне дослідження слідів низу взуття (експерта спеціальність 4.1 «Дослідження слідів людини та слідів тварини»): методичні рекомендації/ уклад.: І.І. Жолтанська, С.А. Степура. Київ: ДНДКЦ МВС України, 2021. 43 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

4. Спільний наказ ГПУ, МВС, Державної податкової адміністрації України, СБУ, Верховного суду, Державної судової адміністрації від 27.08.2010 №51/401/649/471/23/125 «Про затвердження та введення в дію Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду (в новій редакції). Офіційний вебпортал парламенту України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0051900-10#Text>

5. Дуфенюк О. Інноваційні технології 3D-сканування в криміналістичній діяльності. Порівняльно-аналітичне право – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2018. № 1. С. 313-315. Режим доступу: <http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/Porivnyalno-analitichne-pravo-1-2018-1.pdf>.

6. Відео-версія доповіді к.ю.н. Артема Коваленка «Використання технологій 3D сканування для фіксації та дослідження об'ємних слідів взуття». Ресурс YouTube. Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=QE3QZ6AktWs&ab_channel=new4or.

*Перов А. П.,
старший викладач кафедри правових дисциплін ПрАТ
«ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
Одеський Інститут, кандидат юридичних наук*

*Перова Л. В.,
доцент кафедри правових дисциплін ПрАТ
«ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
Одеський Інститут, кандидат юридичних наук*

ПІДГОТОВКА КАДРІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ЕКСПЕРТІВ ДЛЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА НОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

В теперішній час йде війна між Україною та Російською Федерацією та в Україні введений воєнний стан, який накладає суттєві обмеження та додаткові незручності в здійсненні підготовки кадрів державного управління взагалі й експертів для правоохоронної діяльності зокрема.

В даних умовах виникла необхідність створення системи професійного навчання державних службовців та експертів для правоохоронної діяльності, які почали стикатися з новими викликами, пов'язаними з введенням воєнного стану при реалізації їх цілей і функцій.

Разом з тим на даний час правові засади професійної підготовки кадрів державного управління та експертів, що надають правоохоронним органам послуги в період воєнного стану, не отримала належного осмислення та висвітлення.

Має місце відсутність встановлення національних завдань як на центральному, так і на місцевому рівнях по організації підготовки кадрів для державного управління, тому є необхідність подальшого вивчення проблем, що існують в цій сфері, визначення пріоритетних напрямків подальшої роботи та реалізації в Україні найкращих практик по підвищенню компетенцій і вдосконаленню професійних знань та умінь державних службовців та експертів, що надають допомогу правоохоронним органам.

Розвиток професійної підготовки державних службовців та експертів по забезпеченню правоохоронної діяльності є одним з важливих напрямків в системі підготовки кадрів та державної політики. Як ніколи сьогодні проблема недостатності компетенції [1] та професіоналізму державних службовців та експертів по забезпеченню правоохоронної діяльності є офіційно визнаною [2].

Державність і розбудова України по теперішній час має супроводжуватись відповідним розвитком і удосконаленням кадрів державного управління та експертів по забезпеченню правоохоронної діяльності. Ціллю реформування цього інституту є сталий розвиток високоефективної стабільної та авторитетної державної служби [4].

З метою створення системи професійного навчання державних службовців Кабінет Міністрів України прийняв Постанову від 6 лютого 2019 р. №106 «Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад» [5]. Цю систему можна залучити та використати до підготовки експертів по забезпеченню правоохоронної діяльності, як методичну та правову базу.

З початком війни, коли Росія напала на Україну, 24 лютого 2022 р., в організацію роботи державної служби в умовах воєнного стану були внесені корективи. Так, листом Національного Агентства з питань державної служби України від 1 березня 2022 р. «Щодо організації роботи державних органів в умовах воєнного стану», були дані роз'яснення, щоб забезпечити ефективну роботу державних службовців та інших працівників, які забезпечують роботу правоохоронних органів, вберегти їх життя, надати можливість працювати за допомогою телекомунікаційного зв'язку за межами адмінбудівель [6].

У сьогоднішній час зростає навантаження на державні та правоохоронні органи, тому потрібно, щоб державні службовці та експерти якісно і швидко адаптувалися до роботи в нових умовах. Авторами було досліджено, що особливої уваги потребують ті державні службовці та експерти, хто приступає до виконання обов'язків вперше. Про це необхідно внести доповнення в Закон України «Про судову експертизу» [7] чи в Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України [8] чи врахувати в новому законопроекті «Про судово-експертну діяльність».

Таким державним службовцям та експертам по забезпеченню правоохоронної діяльності, які опинилися в цих нових умовах та нових організаціях та інших структурах державної служби, потрібен час для опанування не тільки організаційної культури та адаптуванню до свого нового статусу державного службовця, а й подальша відповідна підтримка у вигляді різноманітної системи професійного навчання для отримання ними професійних компетенцій, набуття вмінь, вдосконалення професійних знань, потрібних для професійної діяльності.

У зв'язку з цим більш складний статус державного службовця та експерта по забезпеченню правоохоронної діяльності, їх збільшена відповідальність передбачають та вимагають більш тривалого періоду освоєння професії. Самою ефективною допомогою в цьому є тільки професійне навчання.

Система підготовки кадрів для державного управління та експертів по забезпеченню правоохоронної діяльності повинна бути удосконалена та приведена до кращих європейських, світових зразків та потреб та умов воєнного стану в Україні.

Слід переглянути та удосконалити законодавство щодо підготовки державної служби, державних службовців, експертів по забезпеченню правоохоронної діяльності.

Життя в Україні останній час стрімко змінюється. Для цього державним службовцям та експертам по забезпеченню правоохоронної діяльності необхідно набувати нових знань, компетенцій, адекватних, потрібних часу та рівню технологій, щоб вирішувати задачі і досягати нових цілей, наполегливо працюючи, будувати майбутнє України, яке буде вартим наших зусиль та жертв.

Було досліджено, що сьогодні українські державні установи та правоохоронні органи перелаштовуються на роботу у віддаленому режимі та не за місцем адміністративних будівель завдяки телекомунікаційним системам. Це нові виклики та вимоги сучасного становища.

Відповідаючи цим викликам, кадри державного управління, правоохоронні органи та експерти по забезпеченню правоохоронної діяльності налагоджують та удосконалюють електронний документообіг. Вони організують доступ до інформації, забезпечують зовнішню та внутрішню комунікацію всіх залучених сторін, але, на жаль, це не зовсім ефективно. Ця система може бути якісною тільки після того, коли буде зроблена структурно-комплексна програма, яка науково обумовлена і логічна. Це можливо, якщо буде створене належне правове підґрунтя для її функціонування, яке в теперішній час потребує удосконалення.

Підсумовуючи, потрібно зазначити про необхідність розробки процедури комунікацій задля забезпечення виконання завдань. Потрібно розробити основи психологічної адаптації до дистанційної роботи, удосконалити програми для профілактики емоційного контролю у зв'язку з негативним впливом інформації на життєдіяльність державних службовців, експертів по забезпеченню правоохоронної діяльності, інформаційної гігієни та критичного ставлення до джерел інформації.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Сорока С. Чому ми продовжуємо двигатись по колу, постійно змінюємо «чужих» на «своїх» та втрачаємо компетентних. *Дзеркало тижня* від 18.01.2021 р. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/articles> (Дата звернення 18.05.22 р.)

2. Филипповський В., Балабанюк Ж. Чому за 6 років реформи держслужби ніхто до цих пір не розуміє, що повинен знати й вміти конкретний чиновник. *Дзеркало тижня* від 17.05.2021 р. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/articles> (Дата звернення 18.05.22 р.)

3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. №889-VIII: *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. ст. 92.

4. Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад: Постанова Кабінету Міністрів України від 06 лютого 2019 року № 106. *Урядовий кур'єр* від 21.02.2019 р. №35.

5. Про введення воєнного стану в Україні: *Указ Президента України* від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> (Дата звернення 18.05.22 р.)

6. Щодо організації роботи державних органів в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://nads.gov.ua/news/>

shchodo-organizaciyi-roboti-derzhavnih-organiv-v-umovah-voynenogo-stanu (Дата звернення 18.05.22 р.)

7. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1994, № 28, ст.232)

8. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: Наказ Міністерства Внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1343 *Офіційний вісник України* від 27.11.2015 № 92, ст. 342

Чорний М. В.,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат медичних наук, доцент

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх громадян визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1, С.3]. Проте, останніми роками в Україні спостерігається значне збільшення кількості скоєних злочинів. Особливу тривогу викликає організована злочинність та зростання кількості тяжких злочинів, зокрема злочинів, спрямованих проти статевої свободи і статевої недоторканності особи. Злочин проти статевої свободи і статевої недоторканності особи належать до найбільш тяжких та особливо тяжких суспільно небезпечних діянь, а істотною рисою процесу розслідування цього виду злочинів є необхідність втручання в інтимні стосунки людей. Досудове розслідування цих злочинів зумовлюється їх специфічним характером, необхідністю детального вивчення не тільки обставин самої події й потерпілої особи, підозрюваних і обвинуваченого, але й різних сторін їх приватного життя. Крім того, складність розслідування злочинів, передбачуваних статтями 152–156 КК України, полягає, передусім, в тому, що потерпіла особа не бажає розголосу факту зґвалтування і нерідко висуває клопотання про збереження в таємниці цих обставин від близьких їй людей. Як правило, потерпіла особа не підготовлена до повідомлення стороннім особам усіх деталей процесу зґвалтування, на її поведінку

часто впливають такі фактори, як сором, страх та інше. Іноді потерпіла особа тривалий час після зґвалтування не заявляє про те, що сталося, в правоохоронні органи, а іноді про подібний факт стає відомо з інших джерел. Несвоєчасне звернення до правоохоронних органів ускладнює розшук винуватої особи, що вчинила зґвалтування, та встановлення самого факту злочину. У низці випадків потерпілими є неповнолітні, а гвалтівники – особи, що проживають в одній сім'ї з ними, де взаємостосунки поміж дорослими бувають надзвичайно складними, а подекуди і непристойними. Необхідно також вказати, що на потерпілу особу через деякий час після порушення кримінальної справи, як правило, впливає обвинувачуваний або його рідні. У судово-слідчій практиці нерідкі випадки, коли потерпілі на стадії досудового розслідування спочатку викривають обвинуваченого, дають правдиві покази, а в судовому засіданні під впливом родичів та інших зацікавлених осіб відмовляються від раніше даних свідчень [2, С. 420].

Для отримання даних про факт статевих зносин, які мали місце, а також встановлення типу тілесних ушкоджень, що вказують на насильницький статевий акт, після порушення кримінальної справи щодо потерпілого призначається судово-медична експертиза. За її допомогою визначають: наявність факту статевих зносин та наслідки зґвалтування (ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, вагітність, зараження венеричною хворобою тощо), що настали. У переважній більшості випадків об'єктами дослідження судово-медичної експертизи у справах про зґвалтування чи замаху на зґвалтування є живі особи (потерпіла і підозрюваний), їхній одяг, взуття та інші речові докази. І лише в окремих випадках – може бути труп потерпілої, наприклад, якщо зґвалтування призвело до смерті. Судово-медичні експертизи проводяться за ухвалою суду. В окремих випадках для того, щоб своєчасно вилучити зразки для лабораторного дослідження, допускається проведення обстеження за заявою потерпілих, а також за заявою батьків або законних представників неповнолітніх. Про проведення такого обстеження медичний працівник повинен негайно інформувати органи досудового слідства або прокурора [3].

При огляді потерпілої можуть бути встановлені тілесні ушкодження дівочої пліви, сліди сім'яної рідини, садна, синці тощо. При огляді підозрюваного на його тілі (одязі) можуть бути виявлені пошкодження, волосся, мікрочастинки, тканини чи плями крові. У випадку всіх виявлених ушкоджень у потерпілої і підозрюваного обов'язково з'ясовується питання про природу їх походження, давнину. Експерти-

за потерпілої може бути проведена не тільки для встановлення насильницьких статевих зносин, але також і для з'ясування вагітності потерпілої, зараження її венеричним захворюванням, ступеня тяжкості ушкоджень тощо. Якщо стан здоров'я потерпілої задовільний, то негайно проводиться посвідчування, а потім судово-медична експертиза. Посвідчування і судово-медична експертиза проводяться незалежно від вжиття потерпілою запобіжних гігієнічних заходів. При огляді потерпілої особливо ретельно фіксуються сліди злочину.

Як показує практика, у 50% випадків потерпіла, як правило, вчиняла гвалтівнику фізичний опір, намагаючись захиститись, а він наносив їй різні тілесні ушкодження. Найбільш характерними з них є синці і садна в області статевих органів і на внутрішній поверхні стегон. Тілесні ушкодження можуть утворитися також і на інших частинах тіла потерпілої: зап'ястках рук, навколо рота тощо. При цьому необхідно мати на увазі, що ушкодження зникають протягом декількох днів, саме тому необхідно невідкладно провести судово-медичну експертизу.

Варто зважати, що у деяких випадках потерпіла може заподіяти собі тілесні ушкодження для інсценування згвалтування. Слідчий за наявності підозри на такі дії має поставити перед експертом низку питань про механізм утворення тих або інших тілесних ушкоджень і зіставити усі об'єктивні дані дослідження із свідченнями потерпілої (вказаними нею обставинам заподіяння цих тілесних ушкоджень).

Судово-медична експертиза не обмежується лише низкою питань, пов'язаних з оглядом живих осіб, але й досліджує речові докази і різні сліди (крові, сперми тощо) у межах судово-біологічної та інших експертиз.

Залежно від конкретної ситуації, можуть бути поставлені такі питання:

- чи наявні у потерпілої тілесні ушкодження; яка їх кількість, точна локалізація, характер, давнина; знаряддя заподіяння ушкоджень, механізм і значення кожного ушкодження;
- чи досягла потерпіла статевої зрілості;
- чи порушена цілісність дівочої пліви в потерпілої, якщо так, то яка давнина цього порушення;
- чи є у потерпілої в піхві, прямій кишці і ротовій порожнині сперма, якщо так, то до якої групи вона належить;
- чи спричинили статеві зносини з потерпілою до яких - небудь шкідливих для її здоров'я наслідків і яких саме;

- чи не могла потерпіла заподіяти собі ушкодження сама (власною рукою);
- чи наявні на одязі потерпілої (підозрюваного) сліди крові, сперми (виділень піхви), якщо так, то до якої групи вони належать;
- чи наявні на тілі підозрюваного сліди крові й пасма вирваного волосся чи такого, що випало; якщо є, то до якої групи крові вони належать; чи належить виявлене волосся людині, якщо так, то з якої воно частини тіла і кому можуть належати – підозрюваному чи потерпілій тощо.

Крім того, перед тим, як направити на експертизу матеріали справи, одяг, взуття й інші речі, вилучені в потерпілої чи підозрюваного, слідчий повинен одержати зразки крові, слини і волосся потерпілої чи підозрюваного для порівняльного дослідження.

При підозрі на наявність у обстежуваного (ої) венеричного захворювання експерт повинен направити його (її) у встановленому порядку на обстеження у шкірно-венерологічний диспансер для отримання письмового висновку про стан здоров'я та вид захворювання.

Результати експертизи оформляються документом, під назвою «Висновок експерта», який може стати основою для притягнення тієї чи іншої особи до кримінальної відповідальності, для правильної кваліфікації злочинного діяння, для зміни наданого обвинувачення та може викрити підозрюваного чи потерпілу в поданні помилкових показань.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. 141 с.
2. Криміналістика: підручник / [кол. авт.: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.] / за ред. проф. В.Ю. Шепітька. [4-е вид., перероб. і доп.]. Харків: Право, 2008. С. 420.
3. Правила проведення судово-медичних експертиз (обстежень) з приводу статевих станів в бюро судово-медичної експертизи: Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17.01.1995 р.

Юнку І. І.,
*судовий експерт лабораторії трасологічних,
балістичних та інших досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ

Однією з невідмінних передумов ефективного розслідування та розкриття кримінальних правопорушень є вміле використання слідчим, прокурором і судом спеціальних знань. Кримінальний процесуальний закон дає можливість використовувати спеціальні знання у різних формах, кожна з яких має лише їй притаманну роль у процесі доказування. Вибір конкретної форми використання спеціальних знань повинен бути тактично і організаційно обґрунтованим. Сьогодні не існує єдності поглядів про форми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві. Визначенню форм спеціальних знань присвячені праці таких видатних науковців, як: Р.С. Белкіна, А.А.Кравченка, М.Г. Щербаківського, М.О. Селіванова, О.Р. Шляхова та інших.

Спеціальні знання розуміються як система теоретичних знань і практичних навичок в галузі конкретної науки або техніки, мистецтва або ремесла, отриманих шляхом проходження спеціальної підготовки або набуття професійного досвіду і використовуваних для вирішення питань, що виникають у процесі кримінального судочинства та мають відповідні форми. У криміналістиці форму використання спеціальних знань потрібно розуміти як зовнішній прояв їх суті, що обумовлена їх змістом та знаходить своє практичне вираження при розслідуванні кримінальних правопорушень.

Р.В. Комісарчук виділяв чотири форми використання спеціальних знань:

1. залучення спеціаліста (перекладач теж спеціаліст);
2. залучення експерта;
3. призначення експертизи;
4. консультування [1, с. 102].

Вивчення праць щодо форм використання даних знань дозволило зробити певні узагальнення. Так, всі вчені до зазначених форм відносять призначення експертизи та участь спеціаліста при провадженні слідчих (розшукових) дій. Із даною позицією важко не погодитись, адже і експертиза, і така участь спеціаліста прямо передбачені кримі-

нально-процесуальним законодавством і у нормах закону безпосередньо зазначено, що для здійснення цих дій необхідні спеціальні знання.

Різноманітність форм потребує їх певного впорядкування, систематизації, тобто зведення різноманітних відомостей в єдину наукову систему, встановлення їх єдності.

Певні спроби систематизації були зроблені ще Г. Гроссом. Так, він згрупував форми використання спеціальних знань залежно від суб'єктів. Однак чіткої структури це не мало, як і не було назв у груп цих форм [2, с. 957].

У сучасній криміналістичній літературі широкого розповсюдження набуло віднесення форм використання спеціальних знань у залежності від доказовості результатів їх застосування. Традиційно форми використання спеціальних знань у процесі розслідування поділяють залежно від доказовості їх результатів на процесуальну та непроцесуальну.

До процесуальної форми відносяться проведення судових експертиз, залучення спеціалістів для участі в окремих слідчих (розшукових) діях з метою надання допомоги слідчому у виявленні, фіксації та вилученні слідів кримінального правопорушення, речових доказів, надання консультацій зі спеціальних питань, застосування технічних засобів у кримінальному провадженні як одного з способів виявлення і фіксації (закріплення) доказів, письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у слідчих (розшукових) діях щодо особливостей виявлення і фіксації слідів та інших об'єктів [3, с. 155].

Непроцесуальними формами використання спеціальних знань є проведення ревізій, аудиторських перевірок та попереднього дослідження об'єктів, консультації спеціалістів.

Уваги заслуговує дискусія щодо допустимості існування поняття «непроцесуальні форми використання спеціальних знань». На заперечення цієї позиції можна визначити, що непроцесуальні форми не можуть існувати і використовуватись при встановленні істини у кримінальному провадженні, адже розслідування кримінальних правопорушень є кримінально-процесуальною діяльністю.

Із таким спростуванням можна погодитись, однак лише частково. Дійсно, такий елемент класифікації є недопустимим з точки зору кримінального процесу, адже в даному випадку використання спеціальних знань, яке не передбачено кримінально-процесуальним законодавством, виходить за межі дії кримінального процесу [4, с. 9].

Вважаємо, що у криміналістиці такі форми мають право на існування:

- по-перше, те що такий термін відсутній у кримінальному процесі, це ще не означає, що він недопустимий у криміналістиці. Незважаючи на те, що ці дві науки дуже споріднені, між ними все-таки є різниця;

- по-друге, саме завдяки тому, що на практиці в ході розслідування кримінальних правопорушень застосовувались певні здобутки людської діяльності і криміналістикою були розроблені рекомендації щодо їх використання у боротьбі зі злочинністю, - вони знайшли своє законодавче закріплення і почали вивчатись наукою кримінального процесу (мова йде про використання відеозапису при провадженні слідчих (розшукових) дій, проведенні слідчого експерименту та уточнення показань на місці). Не виключено, що така ж доля може чекати й на так звані непроцесуальні форми використання спеціальних знань;

- по-третє, законодавчо просто неможливо охопити всі елементи, що пов'язані із розслідуванням кримінальних правопорушень. Можливо в цьому і немає потреби. Адже важливішим є те, щоб вони не суперечили кримінально-процесуальним нормам. Ми не претендуємо на те, щоб результати застосування і процесуальних, і непроцесуальних форм мали однакове доказове значення. Реалізація непроцесуальних форм передусє, створює умови для процесуального впровадження спеціальних знань у процес розслідування.

Важко погодитись із існуючою точкою зору, що використання слідчим консультації у спеціаліста і т.п. є одним із способів набуття ним (слідчим) спеціальних знань. У даному випадку точніше буде зазначити, що слідчий опосередковано через спеціаліста залучає спеціальні знання, а не сам набуває їх. До того ж, дещо небезпечним є ствердження того, що слідчий лише набуває певні знання тоді, коли їх йому вже необхідно використовувати, тобто вчиться розслідувати кримінальне правопорушення під час самого розслідування [5, с. 69].

Заслугує на увагу позиція Букаєва М.М., який серед групи непроцесуальних форм виділяє таку, як несудова експертиза, зазначаючи при цьому, що вона призначається не у зв'язку з кримінальним провадженням. Викликає сумнів віднесення такої експертизи до форм використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень [6, с. 45].

Щодо подальшого розгляду систематизації форм, зазначимо, що деякі криміналісти пропонують не здійснювати суттєвого розмежування між слідчою та судовою непроцесуальними формами використання спеціальних знань.

Схожим на систематизацію форм на процесуальні та непроцесуальні є виділення:

- форм зазначених і регульованих законом;
- зазначеної у Кримінальному процесуальному кодексі форми, але такої, що проводиться поза слідчими (розшуковими) діями;
- не вказаних і не регламентованих законом.

Крім вищевикладеного, існує систематизація форм використання спеціальних знань стосовно суб'єкта пізнання: безпосередні, тобто такі, що безпосередньо спрямовані на збирання й отримання доказів та опосередковані, тобто ті, що сприяють збиранню і оцінці доказів [7, с. 245].

Вважаємо, що також можна виділити обов'язкові (наприклад, обов'язкове призначення експертизи, обов'язкова участь педагога або психолога) та факультативні (наприклад, отримання консультацій у спеціаліста). Причому зазначимо, що обов'язковість визначається як законом (наприклад обов'язкове призначення експертизи, обов'язкова участь педагога), так і слідчою ситуацією.

Підводячи підсумок, зазначимо, що формами використання спеціальних знань можна вважати дії, які проводяться в ході розслідування кримінальних правопорушень для провадження яких необхідне використання цих знань.

Велика різноманітність таких форм потребує певної систематизації, яка може здійснюватись за такими критеріями, як регламентація у кримінально-процесуальному законодавстві, обов'язковість проведення та ін.

З'ясування форм використання спеціальних знань та їх систематизації буде вирішенням однієї із проблем криміналістичної науки та дозволить більш грамотно здійснювати розгляд питання застосування її конкретної форми при розслідуванні певного виду кримінальних правопорушень.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Комісарчук Р.В. Предпосылки формирования учения о криминалистической технологии. «*Leges et vita*» ("Закон и Жизнь"). Вып.№5/2. 2018. С. 99-103
2. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Новое изд., перепеч. с изд. Москва. 2002. 1088 с.
3. Лісовський В. В. Форми і значення використання спеціальних економічних знань в кримінальному процесі. Вісник ЖДТУ: Криміналістика та судова експертиза. Вип. № 1 (59). Ч. 2. 2012. С. 151-157.

4. Ревака В. М. Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні: автореф. дис. ... канд. юр. наук: Харків, 2006. С. 9.
5. Щербаковский М.Г. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений. Харьков: Ун-т внутр. дел, 1999. 78 с
6. Букаев М.М. Судова експертиза. М: Право і закон, 2003. 458 с.
7. Кримінальний процес: підручник. За заг. ред. В.В. Коваленка. Київ. Центр учбової літератури», 2013. 544 с.

РЕЗОЛЮЦІЯ

науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану»

31 травня 2022 року в Одеському державному університеті внутрішніх справ відбулася науково-практична інтернет конференція «Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану» відповідно до доручення Одеського державного університету внутрішніх справ № 19 від 21.04.2022 року. Сьогодні криміналістичне та психологічне забезпечення правоохоронних органів відіграє велику роль та є актуальним і важливим, адже така діяльність набуває особливого змісту в умовах дії воєнного стану.

Науково-практичний захід проводився у рамках таких напрямів:

- актуальні аспекти криміналістичного забезпечення правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану;
- актуальні проблеми психологічного забезпечення правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану;
- актуальні питання експертного забезпечення правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану.

Розглядалися питання ефективності діяльності правоохоронних органів в сучасних умовах воєнного стану, удосконалення управлінської діяльності, покращення співпраці, удосконалення кримінально-процесуального законодавства, підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів в боротьбі зі злочинністю та ін.

Особливо важливими питаннями, які потребують першочергового вирішення з точки зору учасників наукового заходу є:

- проблеми та наслідки неякісного психологічного аналізу осіб, залучених до проходження служби у правоохоронних органах під час воєнного стану;
- психологічні аспекти професійної діяльності поліцейського в умовах воєнного стану;
- питання встановлення причин смерті людини та отримання зразків з тіла неживої людини (трупа) в умовах воєнного стану;
- психологічні аспекти реадптації учасників бойових дій;
- дистанційного визначення матеріальної шкоди завданої об'єктам нерухомості в умовах воєнного стану судовою будівельно-технічною експертизою;

- проблеми організації психологічної підтримки військовослужбовців в місцях ведення бойових дій;
- перспективи вдосконалення законодавства негласного застосування спеціальних технічних засобів в умовах воєнного стану;
- психологічна допомога постраждалим внаслідок бойових дій;
- психологічне забезпечення службової діяльності поліцейських в умовах воєнного стану;
- психологічний супровід професійної діяльності прикордонників заходами душпастирства військових капеланів в екстремальних умовах;
- підготовка кадрів державного управління та експертів для правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану та нової реальності;
- проблематика професійної деформації працівників Національної поліції України;
- використання поштової мережі зв'язку для пересилання частин вогнепальної зброї;
- застосування технології криміналістичного профайлінгу для попередження кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану;
- психологічні аспекти інформаційного протистояння в умовах військової агресії;
- психологічні аспекти пропаганди в умовах воєнного стану тощо.

Такі пропозиції нададуть можливість вирішення проблем криміналістичного, психологічного та експертного забезпечення діяльності правоохоронних органів, і, особливо Національній поліції України.

Підбиваючи загальні підсумки роботи конференції, її учасники рекомендували запровадити виконання науково-дослідних робіт із залученням працівників практичних підрозділів продовжити співробітництво з іншими вищими навчальними закладами, організаціями, державними органами в рамках обміну інформацією. За матеріалами науково-практичної інтернет-конференції підготовлено збірник тез «Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану», у якому висвітлюються результати наукових досліджень учасників.

Оргкомітет конференції

**Резолюцію схвалено на підсумковому засіданні
учасниками науково-практичної конференції**

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ВСТУПНЕ СЛОВО.....	3
<i>Абасова Ф. А.</i> ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В СЛІДЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	5
<i>Альошин Д. А.</i> КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	8
<i>Басюк Л. О.</i> ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ З ТІЛА НЕЖИВОЇ ЛЮДИНИ (ТРУПА) В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ .	11
<i>Біла Д. О.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА	14
<i>Возненко Я. В.</i> ЗНАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ — ЗАПОРУКА УСПІШНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ	17
<i>Волик Л. В.</i> ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ТАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ У ПРОЦЕСІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ.....	21
<i>Дербеденев А. І.</i> ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО НЕГЛАСНОГО ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	25
<i>Євдокимов В. М.</i> ЩОДО ТЕРМІНІВ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НЕГЛАСНОГО ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ	27
<i>Жеребко В. Л.</i> КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ	30

Івасюк І. М. КРИМІНАЛІСТИЧНА ГАБІТОЛОГІЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	32
Калайнова О. Д. ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ СВІДКІВ ТА ПОТЕРПІЛИХ В ХОДІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPOPУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ	36
Калугін В. Ю. ВИКОРИСТАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЇ В ХОДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	40
Кравчук М. А. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ У СУЧАСНІЙ КРИМІНАЛІСТИЦІ	43
Кульчицький Г. С. ДО ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ КРИМІНАЛІСТИКИ.....	47
Кушнір Д. О. ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ «СЛІДЧИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ» ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНЬОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	50
Медведєва В. М. ДО ДИСКУСІЇ ЩОДО ПРЕДМЕТА КРИМІНАЛІСТИКИ	53
Мірясова В. М. АНАЛІЗ ОТРИМАНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	55
Моргун І. О. МІСЦЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ «АУДІОКОНТРОЛЬ ОСОБИ»	58
Мостовських Д. Ю. ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	61
Пальчевський К. В. ВИКОРИСТАННЯ ПОШТОВОЇ МЕРЕЖІ ЗВ'ЯЗКУ ДЛЯ ПЕРЕСИЛАННЯ ЧАСТИН ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ	65
Ручка І. В. ТАКТИЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО З ВИКОРИСТАННЯМ ЛЯЛЬОК, ЯК ЗАСОБОМ СПІЛКУВАННЯ.....	67

Сміжак Б. В. ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ПРОФАЙЛІНГУ ДЛЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВООПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	72
Тищенко М. В. ПЕРЕВІРКА ІСТИННОСТІ ПОКАЗАНЬ СВИДКА, ПОТЕРПІЛОГО, ПІДОЗРЮВАНОГО З МЕТОЮ ЙОГО ОЦІНКИ ЯК ДОКАЗУ	74
Томак О. С. ТАКТИКА ДОПИТУ МАЛОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ ВІД НАСИЛЬНИЦЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВООПОРУШЕНЬ.....	76
Уткіна К. С. АКТУАЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ «ЗЕЛЕНОЇ КІМНАТИ» ТА «КРИЗОВОЇ КІМНАТИ, ДРУЖНЬОЇ ДЛЯ ДІТЕЙ» ДЛЯ ОПИТУВАННЯ ТА ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ	80
Цушко О. М. ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ - ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ УМИСНИХ ВБИВСТВ	84
Чупринюк О. О. КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН І ПРЕКУРСОРІВ	88
Янковий М. О. ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ	90

СЕКЦІЯ 2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Андрушишин Ю. І. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОПАГАНДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	94
Барська А. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ	97
Білецька Т. В. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕАДАПТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ	101
Божко Д. О. ПСИХОЛОГІЯ ЗЛОЧИНЦЯ.....	105

Бубнова І. І. ПСИХОЛОГІЧНА НАДІЙНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ ТА ВОЄННОГО СТАНУ	109
Ваврик Л. В. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СПК У ВІЙСЬКОВИХ КОЛЕКТИВАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	112
Височина А. Г. ПСИХОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ДОПИТУ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	115
Вільська Є. Р. ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ	118
Волинець Н. В. ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В МІСЦЯХ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ.....	121
Волошина О. В. ДО ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ ЕМОЦІЙНО-РЕГУЛЯТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СЛІДЧОГО	124
Гаврилюк А. В. ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ	128
Ганаба С. О. ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛОГОТЕРАПІЇ ВІКТОРА ФРАНКЛА.....	131
Данилюк В. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	134
Данилюк В. В., Пасько О. М. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНОГО.....	137
Земцев Д. Л. КОНФЛІКТИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО	140
Зігангіров К. О. ПРОБЛЕМИ ТА НАСЛІДКИ НЕЯКІСНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ОСІБ, ЗАЛУЧЕНИХ ДО ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ У ПРАВООХОРОНИХ ОРГАНАХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	143

Карагуца Г. А. ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ПОСТРАЖДАЛИМ ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ	145
Карагуца М. А. СТРЕС ТА ФОРМИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	148
Кічіджи В. В. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА КРАДІЖКУ	151
Кічіджи В. В., Пасько О. М. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО	153
Краєвський О. О. ЩОДО ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	156
Кушнір Д. О., Проценко О. О. АКТУАЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІД ЧАС РОБОТИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ ТА ВОЄННОГО СТАНУ	159
Лазюк А. С. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ПРАВОПОРУШНИКА, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ УМИСНЕ ВБИВСТВО	162
Леонova А. В. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	164
Маковський А. О., Матеюк О. А. ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИКОРДОННИКІВ ЗАСОБАМИ ДУШПАСТИРСТВА ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ.....	167
Маланич М. М. ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ІЗ ОСОБАМИ ЯКІ СХИЛЬНІ ДО ВЧИНЕННЯ САМОГУБСТВА	169
Матієнко Т. В. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ КЕРІВНИКА НА ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	172
Михайловська В. С. ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЮРИСТА	177

Мірошніченко В. І.	
ПРИНЦИПИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	179
Паливода О. О.	
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ	181
Пасько О. М.	
ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	184
Проценко О. О., Уткіна К. С.	
ПРОБЛЕМАТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	188
Прудка Л. М.	
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	191
Пряхіна Н. О., Жидецький Ю. Ц.	
МЕТАФОРИЧНІ АСОЦІАТИВНІ КАРТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАБІЛІЗАЦІЇ НЕГАТИВНОГО ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ	195
Решітко А. В.	
ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ, ЯКА ВЧИНЯЄ ТЕРОРИСТИЧНИЙ АКТ	197
Спаська Н. М.	
ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	199
Теренчик Е. Ю.	
ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	202
Цалко В. П.	
ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОПОРУШНИКА, ЩО ВЧИНЯЄ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО	205
Цільмак О. М.	
АЛГОРИТМ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТОДУ РЕНЕ ДЕКАРТА «КВАДРАТ» У ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	207
Чаплянко А. Є.	
ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОПОРУШНИКА, ЩО ВЧИНЯЄ ШАХРАЙСТВО.....	210

**СЕКЦІЯ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКСПЕРТНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Антонюк П. Є., Улещенко О. О.

ЩОДО ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРИЧИН СМЕРТІ
ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 212

Вертепна К. О., Ковальчук В. М.

ДИСТАНЦІЙНЕ ВИЗНАЧЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ
ЗАВДАНОЇ ОБ'ЄКТАМ НЕРУХОМОСТІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ СУДОВОЮ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЮ
ЕКСПЕРТИЗОЮ..... 217

Жовтенко І. М.

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ
ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ТА АВТОРОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
В ІНТЕРЕСАХ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІ
СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 221

Мищенко Д. О.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ТРАСОЛОГІЧНОГО ОБЛІКУ 223

Перов А. П., Перова Л. В.

ПІДГОТОВКА КАДРІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА ЕКСПЕРТІВ ДЛЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА НОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ 228

Чорний М. В.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ 232

Юнку І. І.

ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ 236

РЕЗОЛЮЦІЯ..... 241

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ
КРИМІНАЛІСТИЧНОГО
ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Матеріали
науково-практичної інтернет-конференції
(31 травня 2022 року)

Підписано до друку 10.06.2022. Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman»/ Друк різнографія. Ум. друк .арк 14,65.

Наклад 50 прим.

Видавництво ОДУВС

м. Одеса, вул. Успенська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009 р.